7783/5-א

מדינת ישראל

משרדי הממשלה

משרד

המכון ליהדו"ז - המדור לתעוד בעל פה

רענן וייץ - פגישות 1-14 [illegible]

המשך בתיק ד' ובתיק ו'

22.1.1956 - 12.2.1971

מחלקה

מס' תיק מקורי

המכון ליחסים בינלאומיים

המדור להסטוריה שבעלפה

פגישה מס' 1

מר רענן וייץ

קסטה מס' 1 - צד א'

001 מנור: היום ה-12 בפברואר 1978. המכון ליחסים בינלאומיים של האוניברסיטה העברית
בירושלים מארח את פרופסור רענן וייץ לפגישה הראשונה שנערכת במכון לחקר ההתישבות
שברחובות. כמנהגנו אנחנו בדרך כלל בפגישה הראשונה נוהגים לסקור את עובדות החיים
בקצרה של המועמד אבל נעשה (מתקן) של המרואיין, אבל נעשה זאת בפגישה הבאה או בפגישות
הבאות וניכנס עכשיו לגופו של ענין, לגופם של דברים ואנחנו, אני מבין שנתחיל בשנת
1938. בבקשה.

וייץ: כן. אני בקשתי להתחיל ב-1938 כי זו היא השנה שבה התחלתי בקריירה, אם אפשר
לקרוא לזה, המקצועית שלי הלכה למעשה. עד אז היו חיי בבחינת הכנה לאותה כניסה
ועל כן אני אשתדל למסור את תולדות חיי בהזדמנות אחרת.

הקריירה המקצועית שלי החלה מאותו רגע שקבלתי את תעודת הדוקטור לחקלאות בפלורנס
אשר באיטליה. התזיס לדוקטורט שלי נושאו היה " השינויים הגנטיים בפטריות והשפעתם
על פיתוח החקלאות". נושא אשר בחרתי בו שלוש שנים לפני סיום לימודי הדוקטור שלי
משום שהוא כלל בתוכו כמה שטחים שענינו אותי בעת לימודי לתואר אינג'נר אגרונום
ואחר כך תואר דוקטור לחקלאות באוניברסיטה של פלורנץ בפקולטה לאגרריה, למדעי הכפר.
התזיס הזו או התזיס הזה כלל בתוכו אספקטים מיקרוביולוגיים בייחוד בשטח הגנטיקה,
שאז עמדה על סף התקדמויות מרחיקות לכת ומשכה מאוד את תשומת לב העולם המדעי. כמובן
את תשומת ליבי- סטודנט צעיר שניסה לעמוד על קצה בהונות רגליו ולהסתכל מעבר לפרגוד
של העתיד. הבעיה המרכזית היתה כמובן: האם השינויים הגנטיים הנרכשים כתוצאה מהשפעות
סומטיות, כלומר כתוצאה מהשפעות סביבתיות אמנם עוברות בירושה ואפשר להשתמש בהם
040 כדי להשפיע על תהליכי ייצור והדברה בחקלאות. האספקט השני היה כמובן ראיית החקלאות
לא כמשהו סטאטי כפי שהיה מקובל עד אז, כלומר כתוצאה של מורשת אבות וידיעת דורות,
הצטברות של ידע דורות, אלא להיפך- כהתחלה של מקצוע אשר יוכל להשתמש בשינויים המדעיים
של תחילת המאה או שנות ה- 20 של המאה הנוכחית על מנת להכניס שינויים מרחיקי לכת,
כפי שאמנם קרו לאחר מכן. הקומבינציה הזו של מדעי, מדע חברה מצד אחד ומדעי הטבע
מצד שני משכה את ליבי ואני הקדשתי שלוש שנים בהדרכתו של פרופסור פרונל, שהיה אז
אחד מגדולי המיקרוביולוגיים והחקלאים של אירופה בעבודה דייקנית וברנית ביותר
במעבדה במשך שלוש שנים. הנושא העיקרי של העבודה הזו היתה לראות כיצד חומרים כימיים
מגרים כמו הקפאין, התאין או הטברומין יכולים להוליד מוטאציות בתוך תאי פטריות וליצור
זני פטריות חדשים שאפשר יהיה להשתמש בהם הלכה למעשה בתהליכי ייצור כגון פרמנטציה
ומלחמה בקטריולוגית בחקלאות המודרנית.

מנור: אתה נסעת לאיטליה בגלל אותו מומחה שאתה מציין אותו או בהקשר לרמה הגבוהה
שם של ה...

וייץ: אני נסעתי לאיטליה, וזה אני אספר בחלק שאדבר אחר כך על תולדות חיי, אבל כיוון
ששאלת אותי, א) משום שבישראל אי אפשר היה ללמוד אז את, חקלאות בדרגה גבוהה. אני
הייתי סטודנט לסמסטר אחד בשנה הראשונה של הפקולטה לביולוגיה של האוניברסיטה העברית

יחד עם, עליהם השלום, אהרון קציר, שלמה הסטרין וכ"ו ונוכחתי לדעת שאין, לא חשקה
נפשי בהמשך של עבודה בשטח המדעי ורציתי לעבור לעבודה בשטח המעשי כפי שעוד
אעמוד על כך להלן. אני התחבטתי האם, בין שלוש מדינות שהם היו אז מפורסמות
בלימודי החקלאות: קליפורניה, צרפת ואיטליה. בקליפורניה לא רציתי א) משום
שידי לא היתה משגת. שנית, מפני שזה היה מרחיק אותי מהארץ ל- 4 שנים, דבר שלא
רציתי. אני התכוונתי לבוא ובאמת באתי מדי שנה בשנה בחופש ועבדתי פה וצברתי את הכסף 080
הדרוש ללימודי. בין צרפת ואיטליה אני הכרעתי לטובת איטליה מכיוון שבאיטליה היו
הלימודים קודם כל יותר רחבים. ושנית, נתנו אפשרות של המשך לתואר דוקטור,
דבר שלא היה ניתן או כמעט שלא היה ניתן בצרפת, ששמה פרט לבית ספר אחד ברמה
גבוהה היו שאר בתי הספר ברמה יותר נמוכה. דומני שזה כך עד היום הזה. מכל מקום
אני בחרתי ללמוד בפקולטה בפלורנץ, שבאמת היתה מפורסמת בשניים- שלושה
פרופסורים ידועי שם באירופה- פרונל היה אחד מהם ואני עד היום לא מצטער מכיון
שהאסכולה הים תיכונית והארודיציה המרובה של הלימודים בפקולטה בפלורנץ נתנה
את אותותיה (מתקן), נתנו את אותותיהם בלימודים ובי ומאחר שהייתי תלמיד
שקדן, עד היום הזה אני אסיר תודה לבית הספר הגבוה הזה, לפקולטה לאגרריה, לפקולטה
למדעי הכפר שהוא קודם כל נתן לי את הבסיס המדעי הרחב, ושנית מקצוע אחר במקצוע של
תכנון הפיתוח הכפרי, מה שאז קראו "בוניפיקה אינטגרלה"- "הטיוב הכוללי" או מה
שקוראים היום בימינו "הפיתוח הכולל" היה נלמד שם גם כן על ידי אחד הפרופסורים
המפורסמים ביותר של זמנו, כלכלן איטלקי בשם פרופסור סרפיירי. אז זו, אלו היו
הסיבות שבחרתי להיות בפלורנץ. אני עבדתי על התזי הזו תוך כדי לימודי לרמת
אינג'נר אגרונום שזו הרמה של מ. א. בזמננו ונשארתי עוד שנה לאחר מכן שהקדשתי
את כולה לעבודת התזיס ואמנם הצלחתי בתזיס, בכתיבת התזי הזו לקבל את הציון
הגבוה ביותר: cum laude (בהצטיינות) והאוניברסיטה הכריזה כי העבודה הזו
ראויה לפרסום, ואמנם תמציתה נתפרסמה ב Anals של האוניברסיטה.

מנור: של פלורנץ.

וייץ: של פלורנץ. אני לא אשכח את מה שנקרא "הויכוח על התזי". היה נהוג אז,
אינני יודע אם היום נוהגים במנהגים של ימי ביניים אלו אבל שם עוד הקפידו 120
עליהם. התזיס היתה, הובאה בפני פורום של שנים עשר פרופסורים, כולם לבושים
שחורים עם כיפות שחורות על הראש ובראשם יושב רקטור האוניברסיטה בטוגה אדומה ומנצח
על המלאכה, ופרופסור שאליו הגשתי ושהוא המליץ על הגשת התזיס למה שנקרא
ל "ויכוח האקדמי" יושב מצד אחד ופרופסור שני שמקבל על עצמו את התפקיד לנסות
ולערער את התזי יושב מצד שני. זה כאילו הופעה בפני טריבונל אקדמי. התזי שלי,
שלא היתה מן הרגילות כיוון שאני הצגתי שם כמה מסקנות די מרחיקות לכת עוררה ויכוח
חריף למדי, בעיקר בין שתי אסכולות שרישומן היה ניכר מאוד אז באותה תקופה: בין
האסכולה הקונסרבטיבית שטענה שהחקלאות זה רק אורח חיים ועל כן יש ללמוד
בעיקר מתוך אקומולציה של העבר ואין לחשוב על שינויים דראסטים לבין אסכולה מודרנית
יותר של פרופסורים ובעיקר דוצנטים צעירים שסברו ובצדק, כפי שהנסיון אחר כך
הוכיח, שאנחנו עומדים בפני תקופה של שינויים בקפיצות בתוך מבנה החקלאות בכלל
והמבנה הכפרי בעיקר (מתקן) בפרט. לאחר שקבלתי את הציון הגבוה ואת הכבוד הגדול
של ההכרזה שהתזי ראויה לפרסום- דבר נדיר למדי- נתבקשתי לשיחה אישית אל הרקטור.
נכנסתי אליו בדחילו ורחימו, הוא היה עוד לבוש בטוגה האדומה שלו, כולו אומר הדר,

היה איש בגיל די מתקדם, אני חושב שלמעלה מ- 70, דיבורו בנחת והוא אמר לי:
"דוקטור וייץ, הפרופסור שלך פרונל המליץ שאנחנו נמליץ שתמשיך את לימודיך בנושא
שהתחלת ברומא עם פרופסור פטרי על מנת שתוכל לקבל את ה-"ליברה דוצ'נטה", כלומר
160 את ההכנה, מה שהיום זה לקראת פרופסורה. אנחנו סבורים שאתה צריך להמשיך בקריירה
מדעית והתזיס שהתחלת בה היא מבטיחה תקוות לעתיד ועל כן אני המלצתי במיוחד בפני
משרד החינוך האיטלקי שיפנה לך מקום כאסיסטנט מן המנין אצל פרופסור פטרי
באוניברסיטה ברומא שעסק בנושא הזה באותן התקופות." הפרופסור פרונל עסק בדברים שונים,
במחלות בעיקר, מחלות של פטריות. אני מרוב התרגשות הודיתי לו. לא אמרתי לו שום דבר
מה אני מתכונן לעשות והוא אמר לי: אני מתכונן לכתוב לממשלה שלך על הדבר הזה.
האיטלקי הזה שאצלו פלשתינה היתה כמו שאר המדינות הבין שיש ממשלה שודאי
מעוניינת לקדם את התלמידים, ואם איטליה מסכימה לתת מקום לפלשתינאי אז בודאי הממשלה
תתמוך בכך וכ"ו. כל המושגים של ממשלת מנדט ושל ערבים ויהודים וכל.. היו רחוקים ממנו.
כמובן מעניין מאוד לציין- זה 1900, סוף 1937, זה היה בנובמבר 1937, בסך הכל
שנתיים לפני חוקי, החוקים האנטי יהודיים. אני לא, באיטליה, כן?! אני לא
הרגשתי שום רמז לדברים. היחס אלי היה יחס של כבוד ויחס של אהדה מלאה. מכל התלמידים
בודאי וגם מכל המורים ועובדה היא שאני מספר. אני נחפזתי לארוז את חפצי לחזור ארצה
ובליבי החלטה נחושה לא ללכת במסילה שהוא הציע לי, כלומר להתמסר לעולם המדעי האוניברסיטאי
אלא לצאת לעולם המעשי. כשחזרתי ארצה מסתבר שהרקטור כתב מכתב רשמי לממשלת המנדט
ולאוניברסיטה העברית ובמכתב הזה הוא הודיע להם שהאוניברסיטה מייחסת חשיבות רבה להמשך
עבודתי המחקרית מדעית ומציעה שהם יאפשרו לי סטיפנדיה על מנת להשתמש בהזדמנות
200 להמשיך את העבודה עם פרופסור פטרי ברומא. המכתב הועבר מהמזכיר הכללי של ממשלת
המנדט דאז למזכיר החקלאות והוא נבוך היה ולא ידע מה לעשות עם זה אז הוא שלח
את המכתב, הוא הכיר את אבי עליו השלום, הוא שלח את המכתב לקרן הקיימת, לאוסישקין ,
מתוך ככה רצון, כתב לו כמובן שממשלת המנדט לא יכולה לטפל בדבר כזה אבל הוא
בטוח שהמוסדות היהודיים ישמחו מאוד להושיט לי עזרה. מכתב דומה נתקבל גם לנשיאות
האוניברסיטה, לנשיא האוניברסיטה, שהעביר אותו לרקטור של האוניברסיטה דאז פרופסור
הוגו ברגמן. מיד כשחזרתי ארצה, זה היה בדצמבר 37 הגשתי את מועמדותי לעבודה
במחלקה להתישבות. אז היתה תקופה של עצם, בסוכנות היהודית, כן?! אז היתה התקופה של
התחלת התנופה של "חומה ומגדל" ונפתחו קונקורסים, זאת אומרת נפתחו, היו מכרזים
לקבלת עובדים מקצועיים במחלקה להתישבות הן בשטח ההדרכה החקלאית והן בשטח הפיקוח
ההתישבותי. אז אני הגשתי את מועמדותי.

מנור: אתה היית מומחה מקצועי בנושא הזה?

וייץ: אני גמרתי חקלאות. הדוקטורט שלי היה בשטח עיוני, אבל אני גמרתי חקלאות
והיתה לי תעודה של אגרונום ודוקטור לחקלאות אז מטבע הדברים כך מתחיל אדם
שגומר אוניברסיטה במקצוע מעשי כמו חקלאות. אני בשבוע לאחר שחזרתי נתבקשתי להופיע
בפני פרופסור ברגמן והוא קיבל אותי, אני זוכר את זה כמו אתמול, בספריה על הר הצופים,
בזו הספריה הנשקפת לצד העיר. היה לו חדר קטן בכניסה העגולה הזו של הספריה. הוא
קרא לי והקריא לי את המכתב שהוא קיבל, מכתב באנגלית ואמר ככה בשמץ של מבוכה:
"אתה מבין שהאוניברסיטה העברית לא יכולה לעזור. אנחנו בקושי עוזרים לסטודנטים שרוצים
להשתלם אצלנו. אני כמובן תומך מאוד אם מקבלים מכתב כזה ואני על כן פניתי
240 לסוכנות היהודית ולקרן קיימת לעזור לך." הוא היה בטוח שאני רוצה בדבר. אמרתי לו

שאני מודה לו מאוד אבל אין לי כל כוונה לנסוע לרומא ואין לי כל כוונה להמשיך בקריירה מדעית אקדמית אלא אני מחפש עבודה מעשית בהתישבות. הוא הסתכל עלי קצת בעיניים תוהות במקצת אבל אחר כך ברך אותי על כוונתי זו ואני חושב שקצת שמח שהוא נפטר מהפרשה המוזרה הזו בקלות. כעבור יום נתבקשתי לבוא לשיחה עם אוסישקין. זה כבר היה דבר אחר לגמרי.

מנור: בתל אביב.

וייץ: לא לא. בירושלים, בקרן הקיימת, בחדרו של אוסישקין, בחדרו של יושב ראש הקרן הקיימת. זה אז היה, היתה אולי, היה התפקיד השני בחשיבותו אחרי יושב ראש הנהלת הסוכנות. אל נשכח שזה תקופת הפאר של הקרן קיימת שמבחינה כספית היתה יותר עשירה מהסוכנות ובעצם כל המלחמות הגדולות על "הספר הלבן", רכישת הקרקעות והקמת היישובים בניגוד גמור לממשלת המנדט. ואוסישקין היה אז בלי כל ספק מנהיג ברמה ראשונה. הוא היה באמת רגיל שיתיחסו אליו כך. מי שהכיר את אוסישקין. אני נכנסתי אליו וזה אולי היה האיש היחידי שאיתו דברתי בלשון, בגוף שלישי, דבר שלא נהגתי לעשות עם אף אחד. והוא אמר לי: "דוקטור וייץ, אני קבלתי את המכתבים הן מהאוניברסיטה והן מהממשלה, ממשלת המנדט ואני שמח להגיד לך שהדירקטוריון של הקרן הקיימת בהתיעצות עם המחלקה להתישבות החליטה להקציב לך את המילגה הדרושה על מנת שתמשיך בלימודיך כי אני מבין שאתה עוסק בנושא, בשטח מאוד חשוב. על כן אני החלטתי ואני שמח לומר לך על החלטתי החיובית הזאת." זה היה, כלומר הוא העמיד את הדברים כפסוקים, ברור מראש, כדרכו. אני בקצת מבוכה והרבה, בקצת גמגום אבל בהחלטיות נמרצת אמרתי לו: "מר אוסישקין, אני מצטער לצערו. אני אינני, לא חפצתי בקריירה מדעית ועל כן עלי בתודה רבה להשיב את
280 פני עושי החסד עימדי ריקם." הוא קצת נדהם. הוא לא הבין את זה בכלל וניסה קצת לדבר על ליבי, ככה להשיב אותי חזרה וכ"ו. בסוף השיחה אמר: "אני רואה שאתה נצר למשפחת וייץ העקשנים, זה הוא לקח מאבא עליו השלום, ועל כן לא נותר לי אלא לברך אותך בהצלחה בעבודתך, אם תקבל עבודה." בתחילת, בינואר 1938 נקראתי לראיון עם המפקח הכללי של ההתישבות דאז שמעון מיקלר, שהיה בדרגת סגן מנהל כללי, ולמנהל הכללי, האגרונום שטרן, דוד שטרן, שהיה המנהל של המחלקה להתישבות ולאחר בחינות של כמה ימים, שקלא וטריא נתקבלנו אז בבת אחת חמישה או שישה עובדים חדשים למחלקה להתישבות. ביניהם כהנוביץ, עליו השלום, ואם זכרוני לא מטעה אותי בובריצקי, אשר בובריצקי, ייבדל לחיים ארוכים, ואם אינני טועה אולי קצת יותר מאוחר יוסף גבריאלי. אלה שהיוו לאחר כך את הצמרת של המחלקה להתישבות. כולם אגרונומים, רובם אגרונומים מהאסכולה הצרפתית. חלק שעברו את "מקווה" ואחר כך עברו לחינוך גבוה. הדרישה היתה לקבל עובדים בעלי השכלה אקדמאית לתפקידים המקצועיים של המחלקה להתישבות, כי תפקידי הדרכה והנחייה רגילים היו מקבלים עובדים מתוך המתישבים הותיקים הן בקיבוצים והן במושבים. לאחר שעברנו את הפרוצדורה הזו בבוקר אחד באנו להתקבל על ידי ראש המחלקה להתישבות,
320 עליו השלום, איש ההתישבות רופין, ואחד אחד נכנסנו אליו ביראת כבוד גדולה והוא קיבל אותנו כעובדים במחלקה להתישבות. אני לא אשכח את השיחה איתי. הוא נכנס לחדר שלו- אמנם הכרתי אותו אבל די מרחוק לפני זה- אדם קטן, ככה צנוע, מדבר בשקט אף על פי שאני פה חייב להעיר שהוא היה אדם עם טמפרמנטים מאוד חמים והיה לפעמים כועס ומתרגז אז היתה חימה תופסת בו והיה מטיל את חיתיתו על כל אלה הקרובים אבל בדרך כלל היה, גם אז אבל שלט בעצמו ואף פעם לא יצא מגידרו בשפה לא מתאימה או בכינויים לא מתאימים. בדרך כלל היה אדם רך דיבור ומחזיק, תופס בנימוסים, מחזיק בנימוסים בצורה קפדנית

ביותר. הוא קרא לי ושאל עלי, חקר אותי, שאל אותי למה אני, הוא ידע על המכתבים, אוסישקין התייעץ איתו הלא קודם, לפני ה... כפי שהוא סיפר לי. אני אמרתי לו שאני נסעתי ללמוד לא בשביל להמשיך בלימודי האקדמאים. אני נסעתי ללמוד על מנת לחזור ולעסוק, הלכה למעשה, במלאכת ההתישבות, מסיבות שונות, מסיבות של ביתי, בית הורי, ההכשרה שקבלתי בקיבוץ וההכשרה שקבלתי במושבה, בעבודה מעשית זה היה חלק מן השקפת העולם שאז היתה מושלת בכיפה. הוא הקשיב בסבלנות מרובה עד שסיימתי, לבסוף ברך אותי ואמר לי: "דוקטור וייץ, אלה" זה משפט שחרות בזכרוני עד היום הזה והוא נר לרגלי עד היום הזה. אמר לי: "דוקטור וייץ, אני חייב לומר לך שאנחנו קבלנו אותך לעבודה במחלקה להתישבות
360 אף על פי שאתה בנו של יוסף וייץ". כלומר, שחס וחלילה לא ייחשב שאני התקבלתי לעבודה בזכותו של אבי, שהיה אז ראש המינהל של הקרן הקיימת ומאבות ההתישבות ובלי ספק בעל השפעה מכרעת, אלא בגלל התעודות ובגלל מה שאני הרגשתי בעצמי ורופין, שהיה רגיש מאוד לענינים כאלו והיה דן במאזני צדק חדים והיה חותך בסכין צדק חדה ודן במאזני צדק דקים, רגישים, ענינים מסוג זה מצא לנחוץ לומר לי על מנת לחזק אותי ובכך התחלתי את היום הראשון בעבודתי במחלקה להתישבות, אם זכרוני לא מטעה אותי, וזה אתה יכול לבדוק בספרים. זה היה בתחילת שנת 1938.

וייץ: (אני כבר חוזר.)

(הפסקה)

אני הייתי רוצה לומר כמה מלים על שיטת הרישום שבה נקטתי מהרגע שהתחלתי לעבוד.

מנור: כלומר אתה התחלת לרשום מדי יום ביומו יומן על...

וייץ: ובכן ככה. בתחילה היה לי יומן ששימש לי גם לדברים השוטפים- הוצאות וכ"ו כפי שאתה רוצה לראות אני יכול לדעת בדיוק כמה אני הוצאתי בכל יום ויום אבל גם לענינים ענייניים כפי שאתה רואה פה. אבל אחר כך , עד מהרה אני חילקתי: את היומן הקדשתי, היומן השוטף הרגיל הקדשתי רק לענינים שוטפים ואחר כך התחלתי לכתוב את עניני המקצוע בצורה מסודרת יותר בחוברות כרוכות וזה התחיל, הבה נראה, חסרים לי, אני רואה שזה מ- 45. חסרות לי איזה חוברות שלא עלה בידי למצוא. זה הוצאתי מתוך, סוף סוף נתתי את
400 זה... כן, מ- 45 יש לי החוברות האלה ולפני זה יש לי הרישומים כאן שהם מעורבבים.

מנור: כלומר, גם ענינים שוטפים וגם נושאים.

וייץ: גם ענינים שוטפים וגם ענינם עניניים. אני, אבל זה אוכל להעזר בזה, יש לי פה הכל. אני חייב לומר לך שמאז לימודי- בדרך כלל לי יש נטייה לא להיות מסודר וה והטמפרמנט שלי הוא יותר מדי מהיר כדי לעגן אותי בישיבה ובכתיבה בסדר, אבל עקב לימודי, שהיו לימודים די קשים ותקופה קשה שהיתה לי באוניברסיטה אני הכרחתי את עצמי להיכנס למסגרת מאוד מאוד מסודרת ועובדה היא שיש לי, אני שומר עד היום חוברות של תמצית לימודי שהן עד היום יכולות לשמש ממש כדוגמה לאיך להציג דברים.

מנור: כתובות באיטלקית.

וייץ: כן, הכל באיטלקית. למשל, הנה אתן לך את זה, שתראה. זה אנתומולוגיה. תסתכל איך זה כתוב עם השמות בדיוק, בצורה אחידה לגמרי, בקפדנות מרובה ביותר. מעניין. יש לי גם, אם אני אמצא את זה רק, עם ציורים משורטטים. הנה עוד אחד. ארוצ'טים.

מנור: אני אינני קורא איטלקית אבל אני מבין שהסדר פה לפחות הוא מאוד מרשים.

וייץ: אה, בבקשה, תראה את זה. הבה תראה. עשיתי... תסתכל.

מנור: ציורים יפים.

וייץ: זה מיקרוביולוגיה. אתה רואה? באיזה קפדנות, לפי כל המשפחות. כל דבר במקומו
440 בדייקנות מרובה כי נוכחתי לדעת שבלי זה אני לא אתגבר על כל החומר העצום. תראה, הנה עוד
אחד, המשך.

מנור: כלומר, כיוון שכך

וייץ: קלסיפיקציה שלמה של כל, ככה יש לי על, הנה גנטיקה למשל, תסתכל, מעניין, אני
בעצמי... תראה.

מנור: באמת עבודה יסודית. כלומר בצורה הזאת אתה גם כתבת את יומנך, בפרוט.

וייץ: אני בצורה כזו אחר כך כתבתי את יומני, כך שיש לי בדיוק כל המאורעות החשובים
שהשתתפתי בהם הם רשומים, כתובים כפי שתראה אחר כך יש לי כמה מן הדברים ההסטוריים
ביותר. ההחלטות ההסטוריות ביותר בועדות שקבעו. למשל ההחלטה על יית 11 הנקודות.
יהיו כמה דברים הסטוריים וישיבות הסטוריות פנימיות שהן חתומות, יש לי החתימות
האותנטיות של אלה שהשתתפו עם ההחלטה. אני הייתי נוהג לעשות זאת בתחילה היו מקדמים
את פני בצחוק. הייתי מגיש לחתימה את אלה שהשתתפו אבל אחר כך לאט לאט כבר הכירו אותי
וכבר לא היו צוחקים, כך שיש לי קולקציה של ישיבות והחלטות ממדרגה ראשונה.

מנור: היומן...

וייץ: למשל, הנה, אתן לך דוגמה. הנה, כבר מצאתי, מעניין.

מנור: היומן שלך עצמו כתוב בפרוטרוט, בפרוט רב או שאתה מציין את הנקודות העיקריות?

וייץ: לא, יש, תלוי. יש בפרוט רב ויותר. יש בפרוט רב. אני אראה לך אחר כך. יש...

מנור: כלומר, בסוף היום אתה היית יושב במשרדך ו-

וייץ: אני הייתי יושב... לא, אני במשך היום. גם במשך היום הייתי נוהג...

מנור: גם בתוך הישיבות עצמן?

וייץ:(ממשיך) מתוך, גם בתוך הישיבות. אני, זה המנהג הזה של, למדתי באוניברסיטה
שהייתי כותב גם בתוך הישיבות. הנה יש לי"פרוטוקול ישיבת המחלקה להתישבות מ-23.2.47"
480 והנה יש לי פה דבר מעניין וזה בדיוק התחלה של המפעל, מפעל המים שאיפשר את הקמת הנקודות.
אז הנה: נרשם בנוכחותנו ביום 27.2.47 במשרדו של בלאס. יש החתימות של אלה שהשתתפו עוד מעט

אגיד לך מי הם. הבה נמצא. נראה. הנה. מעניין. ובכן, חתומים פה: בלאס, ויידלר.

מנור: ויינר או ויידלר?

וייץ: ויידלר, קוזלובסקי, הנה חתימה של קוזלובסקי, אתה יודע מי זה קוזלובסקי?

מנור: ספיר.

וייץ: זה ספיר וחרית. כל החתימות של אלה שהחליטו. קוזלובסקי אז היה מנהל "מקורות" עוד לפני...

מנור: מנהל "מקורות" היה

וייץ (ממשיך): מפעל המים.

מנור: כן.

וייץ: כן. אז הנה החתימות שלהם: בלאס, זה אני חושב

מנור: זה

וייץ: זה חרית, זה קוזלובסקי, יש לי ואני... בלי חוכמות וזה אחר כך תפס. יש לך פה למשל הסיכום של הכסף וצינורות. כל הפרטים.

מנור: כלומר אתה נהגת לעשות זאת למן 38 עד היום.

וייץ: אני נהגתי מ- 30, ב- 38 עוד לא היתה לי החוצפה הגדולה לכתוב את זה בצורה כזו. רק אחר כך, אני אספר לך אחר כך, זה התחלתי לכתוב את זה בצורה מסודרת ביותר אחרי שחזרתי מהצבא והייתי מזכיר, נתמניתי למזכיר המחלקה להתישבות. זה נתן לי את הסמכות לעשות דברים כאלו. לפני זה רשמתי ביומנים השוטפים. אז יש פה, הנה למשל "סיכום הועדה לקביעת מקום הנקודות בנגב". מטריקין, בסין, חיים גבתי, קול, יוסף רוחל שהיה אז

מנור: אבידר.

וייץ: אבידר וכו' וכו'. יש לי פה עם ישיבות עם קפלן. בדיוק. זה ישיבות של הנהלת המחלקה עם קפלן שהיה אחרי רופין, אחרי המלחמה ראש המחלקה להתישבות. 25.3.47. יש בדיוק פירוט מה לעשות ואיך לעשות בדיוק נמרץ. אז זה אני כבר שמרתי בצורה מסודרת. יש לי עד היום הזה את כל הענינים החשובים של תולדות ההתישבות בארץ. משום כך זה באמת היה חשוב לעבור. טוב. אני אמשיך. 520

אני נתקבלתי בתחילה לפי בקשתו של מנהל המחלקה להתישבות שטרן כעוזרו לעניני מקצוע. הוא חשב, לאחר שקיבל את התעודות שלי ואני יכול לומר שהציונים שלי באוניברסיטה היו ציונים גבוהים ביותר. מ- 36 בחינות שמסרתי במשך 4 שנות לימוד בכל המקצועות אני קבלתי, 30 קבלתי 10/10 ובשאר- לא קבלתי אף פעם ציון נמוך מ- 8. יש לי שני 8

וזה נחשב אז בעיני לטרגדיה גדולה. מתוך ה- 10, באיטליה נוהגים, אם מוסרים בחינה בצורה מיוחדת במינה, ראויה לפרסום וכ"ו אז נוהגים לתת לזה cum loude -עם... אני קבלתי 18 cum loude וזו היתה תעודה טובה ביותר והוא ראה אותה אז הוא חשב שאני אוכל לשמש 560
מיד יד ימינו. הוא טעה כמובן. אני הייתי בקי גדול בכל התאוריות. התאוריות הכי חדישות וכ"ו אבל חסר לי אז כדי למלא תפקיד כזה אולי הדבר החשוב ביותר בכל מקצוע, זה אני רוצה להדגיש, זה הנסיון. אין מקצוע שבו הנסיון איננו משמש, הייתי אומר לפחות 55% של המקצוענות של בעל המקצוע. רק 45% באים מלימודים. אולי בשלבים, כשבעל המקצוע כבר איננו עוסק כבעל מקצוע אלא מנסה לעסוק במקצועו כמפתח שיטות חדשות אז אולי הפרופורציה הזו משתנה. גם כן לא הייתי אומר שהיא משתנה בהרבה. אני הייתי דוקטור צעיר צעיר. אל תשכחו, לא צריך לשכוח שאז לא היה חובת שירות בצבא אף על פי שכפי שאני אספר אחר כך בתולדות חיי שרתתי ב "הגנה" בצורה אינטנסיבית ביותר אבל זה לא מנע ממני כל הזמן לעבוד וללמוד.

מנור: כלומר בד בבד עם עבודתך היית גם לומד.

וייץ: כן, ברור. אז אני הייתי דוקטור צעיר מצוייד בכל המערכת התאורטית, כל המכשירים הניתוחיים העיוניים אבל ללא הכשרה מעשית אמיתית כי מה שקבלתי בבית ומה שידעתי מסיורים 600
ומתנועת הלגיון, "הצופים" שהייתי בו, בהכשרה שהייתי בעין חרוד ואחר כך ברחובות- כל זה זה היה למעשה חובבנות, לא היה הכשרה מקצועית של ממש ואני התחלתי את הכשרתי המקצועית בתוך המחלקה להתישבות, ומשום כך עשיתי מספר דברים שאני היום יודע שהם היו לא בסדר, אף על פי שאז אני חשבתי שאני בסדר גמור. למשל, אני אתן לך דוגמא חשובה: אחד הדברים הראשונים ששטרן הטיל עלי היה לחלק את הקרקע בין שלושה ישובים בסביבות עמק חפר. זה היה

(הפסקה)

וייץ (ממשיך): ... אז נקנתה קרקע דרומה לעמק חפר בסביבות הביצה של ואדי, נו, שכחתי ברגע זה את השם- במקום שהיום שלושת היישובים תל יצחק, בית יהושע וכפר נטר. הוחלט אז להקים שלושה ישובים ושטרן ביקש ממני לחלק את הקרקע בין שלושת הישובים. וזו היתה מלאכה לא פשוטה. מדוע? משום שהקרקע היתה מעשה פסיפס. היו שם... שטח הקרקע. היו שם אדמות קלות 640
חוליות לגמרי, אחר כך היו שם אדמות חמרה טובות ר ויות לפרדס, אחר כך היו שם אדמות חמרה עם נזז, עם אי חדירות וכ"ו ולבסוף היו אדמות הביצה שיובשה, אדמות כבדות אבל אדמות עם, שחורות מלאות חומר אורגני- כבול. וכמובן כל אחד משלושת היישובים רצה לקבל פרופורציה שווה של הסוגים הללו. אילו הייתי עושה את זה,הייתי צריך לחלק את האדמות לכמה וכמה חלקות ולכל אחד מהישובים כמה חלקות. זה לא בא בחשבון לכפר נטר שנועד להיות מלכתחילה מושב וגם בין שני הקיבוצים אני חשבתי שהפיצול של החלקות, פיצול מרובה יביא לשיבוש מבחינת המרחק, מבחינת כושר העיבוד, מבחינת ניצול רציונלי של השטח. יוצא איפוא שהייתי צריך לעבד קנה מידה של ערך קרקעות כאלה לעומת מרחקים, לעומת שטחים. אני ישבתי ועשיתי, קודם כל נתתי למעבדה ברחובות של תחנת הנסיונות לעשות בדיקות קרקע מדויקות. שנית, התחלתי לעבד לוח של מפתח מה בא תמורת מה עם אלטרנטיבות רבות ושונות. עוד נתחיל

(הפסקה)

... עם אלטרנטיבות שונות. כלומר התחלתי להתיחס לענין כמו שצריך להתיחס אילו הייתי

680 כותב על זה איזה דיסרטציה לאוניברסיטה. איך עושים חלוקת קרקעות לפי כל הכללים שלמדתי. בקיצור, הבדיקות הקרקע נמשכו למעלה מ- 3 חודשים, עריכת הלוח וכ"ו עוד 2 חודשים ושטרן היה קורא לי מדי פעם בפעם, אומר: רענן, כך אין עושים, יש 3 גרעינים. הם מוכרחים לעלות. צריך להקים את הישובים. הם כבר ניתקו את מקומות הפרנסה. זה חיי אדם. זה לא רק חלוקת קרקעות סתם. ואני הייתי אומר לו: שטרן, איך אפשר לעשות דבר כזה בצורה שטחית כי אנחנו מחלקים קרקעות פעם לתמיד ואם אני עושה פה שגיאה זו בכייה לדורות. הנה לך שתי נקודות ראות שהן כביכול מנוגדות. היישובים היו, עלו כבר על השטח ואני עוד לא גמרתי עם המלאכה, אני לא גמרתי את המלאכה. ואני דקדקתי והקפדתי על כל פרט ועל כל דבר וכ"ו וכ"ו. יום אחד בהיר זה נמאס לשטרן, בצדק אגב, הוא צדק כמובן ולא אני והוא קרא לי אליו, הפשיל את השרוולים, פרש את המפות של הקרקע, קר׳ את הבדיקות, קי ,מה ש... זה, לקח סרגל, עם זה מדד וכ"ו ועשה קו, שניים, שלושה, ארבעה וחילק את הקרקעות. 721

(סוף קסטה מס' 1- צד א')

<u>קסטה מס' 1- צד ב'</u>

001 וייץ: ... ביצוע, מסר לו את המפה ואמר: אדוני, נא למסור למודדים לחלק את הקרקעות. כמובן, הוא לא עשה את זה סתם, הלא הוא לפני זה ישב עם שני הקיבוצים וזה היה ויכוח לאין סוף. ואני נשארתי נדהם. ואני אמרתי לעצמי: איזה מין בורות זו? בשל חודש או עוד כמה שבועות שאפשר היה לגמור את המלאכה ולהוכיח ולעשות עבודה מבוססת על מספרים, על בדיקות כדת וכדין הנה לך בא מישהו, לוקח סרגל, מחלק, כאילו זה היה דבר פשוט. אני רק, רק החיים מלמדים מה עיקר ומה טפל בדברים כאלו. מה יש דברים מושכים מבחינה תאורטית אבל אחר כך בחיי יומיום אין להם שום חשיבות, שום משקל בערך הקרקע למעשה מבחינה מעשית, מבחינה התישבותית ואחר כך- יותר מכל למדתי שהזמן הוא מימד מכריע בדברים כאלה, ולפעמים מימד הזמן שוקל יותר ממימדים רבים אחרים, אפילו אם אתה עושה דברים שהם נשארים לדורות. כי דברים אלו ניתנים לתקן בדורות, במשך הזמן ואחר כך במשך שנים,בו בזמן שיש הזדמנות שאם אינך תופס אותך (מתקן) אותה ואינך עושה אותה ההזדמנות הזו לא חוזרת. וזה עלול גם להכריע גורל ישוב, גם להכריע גורל תכנית שלמה. אבל דברים כאלה לומדים רק מן הנסיון וידיעה של שקילת הדברים לא באה מתוך ספרים, לא יכולה לבוא מתוך ספרים. אז בענין חלוקת קרקעות אני אחר כך אספר לך, כשנגיע, קצת יותר מוקדם, מלאכה אחרת של חלוקת קרקעות שעשיתי כבר למדתי מהנסיון. כך יצא שאני לא הצלחתי בתפקידי להיות עוזרו של שטרן, יועצו המקצועי והמדעי של שטרן ובצדק משום ששטרן, שהיה איש מעשי, אולי אפילו קצת יותר מדי מעשי וחסרה לו, חסר לו הרקע העיוני אף על פי שהוא היה בוגר אוניברסיטה, אבל הוא לא היה למדן ונטה לזלזל בחלקים התאורטיים אבל עם זאת היתה לו, היה לו נסיון עצום, היתה לו אינטואיציה יוצאת מן הכלל. בסופו של דבר היה בעל מקצוע מעולה. אני שבאתי והיד התאוריה כבדה עלי ועוד לא למדתי את ההבחנה של מה בא קודם או ואחר כך אחרי ההבחנה שבאה עם הנסיון. למעשה לא מלאתי את תפקידי כפי שיכולתי או הייתי צריך למלא אבל כפי שהייתי

040 יכול לאחר (במילא) שנות הנסיון כפי שתראה אחר כך. ועל כן באתי אליו ובקשתי ממנו שישנה את תפקידי ואמרתי לו שאני חייב ללמוד את הדברים מחיי היומיום. אני מבקש להיות מדריך באחד מאזורי ההתישבות החדשים וכך ניתנה לי מבוקשי והתחלתי להיות מדריך לפיתוח בית שאן בכלל אבל בעיקר לישוב שאז עלה על הקרקע, שהיה על הקרקע- זה מעוז חיים, שישבו בתוך חומה ומגדל אחד, בתוך חצר אחת צפופה שלושה גרעינים שהיו נועדים לעלות על הקרקע. אחד נועד לכפר רופין והשני לנווה איתן ואני התחלתי הלכה למעשה...

052 מנור: סוף פגישה ראשונה עם פרופסור רענן וייץ ברחובות. ה- 12 בדצמבר 1978.

סוף פגישה מס' 1

קסטה מס' 1- צד ב'

המכון ליחסים בינלאומיים

המדור להסטוריה שבעל-פה

פגישה מס' 2

עם פרופסור רענן וייץ

קסטה מס' 1- צד ב'

(וייץ: עמק בית שאן)... 053

מנור: מיד. היום ה- 12 בינואר 1979. מכון דיוויס של האוניברסיטה העברית בירושלים מארח את פרופסור רענן וייץ בפגישה שניה. אנחנו נמשיך באותו נושא שדנו בו, שהפסקנו בו בפגישה הקודמת לפני כשנה כאשר אתה עובר לעמק בית שאן כמדריך.

וייץ: זה היה בסוף, אני כבר לא זוכר בדיוק אבל בקיץ 1938, בעצם הפעולה הנמרצת של חומה ומגדל. במעוז חיים עוד גרו במשותף שלוש קבוצות: מעוז חיים, נווה עקיבא ומה שאחר כך נקרא כפר רופין. אנשי כפר רופין כבר החלו לצאת מתוך המחנה ומיקמו להם את מקומם באזור ששמו הערבי היה מסיל ג'יסל. היום כפר רופין. וגם אנשי, את השם אני כבר לא זוכר בדיוק. מה היה שמם אז? הם עלו לאזור, שטח ערבי שנקרא מלחה עשר.

מנור: עשר בערבית?

וייץ: 10, 10. לא. מלחה זה היה שם ערבי. היו כמה חלקות מלחה אז זה חלקה מלחה מס' 10.

מנור: כן.

וייץ: המעניין שאני עד היום זוכר את השמות הערביים של ה...

מנור: מקומות.

וייץ: מקומות יותר מאשר השמות שבאו אחר כך.

מנור: שעד היום.

וייץ: ולזה סיבה פשוטה שעוד מעט אני אסביר אותה: עמק בית שאן היה אז מיושב בערבוביה נוראית יהודים וערבים. והערבוביה הזו היתה ניכרת בעיקר בענין בעלות הקרקע ובעלות המים. הקרקעות שניקנו לא ניקנו בגושים רצופים אלא ניקנו מבעלים שונים. 080
מדי פעם נוספו חלקות. והפסיפס של הבעלות כיסה כמעט את כל עמק בית שאן. היישובים הוקמו כמובן באותם המקומות שהחלקות היו גדולות מספיק, בנות כמה מאות דונמים, לפעמים אלפי דונמים כדי להקים את יישוב הקבע ולהתחיל לעבוד. אבל כל היישובים דאז כולל הצעיר שבהם חמדיה, שעלה כעבור נדמה לי שנתיים כולם נאבקו בבעיה של קרקע מחולקת, מפוצלת, עם בעלות שונה. היות שעמק בית שאן, חוקי הבעלות של הקרקע דאז קבעו גם את הזכות למים, כל חלקת קרקע בבית שאן היה לה זכות מסוימת ממעין

מסוים לתקופה מסוימת. אם למשל היה אזור שהשקאתו היתה מהנחל שנקרא מסיל אלג'יסל
אז לכל חלקה היה חלק מסוים ברוטאציה מסוימת של השקאה, נניח שתי שעות כל שבועיים
וחצי. כך זה היה לגבי כל הנחלים והמעיינות. כל מעיין היה לו אגן השקאה מאוד מוגדר,
מאוד יציב, דבר שעבר מדור לדור ובתוך כל אגן השקאה היה, היתה, שררה שיטת השקאה
שונה, רוטאציה של השקאה ולכל חלקה הגיע חלק מתאים בהתאם לגודל החלקה.

מנור: טוב, זו היתה בעיית היסוד של ההתישבות שם.

וייץ: כן. ההתישבות היהודית למעשה נכנסה בצורה של אינפילטרציה, של חדירה איטית
לתוך מערכת מסורתית עתיקת יומין, ולפעמים כשהייתי עובר שם ולאחר שלמדתי קצת אותה,
היא היתה מסובכת מאוד ועברה מדור לדור במסורת של הזקנים. רק השלטון הבריטי
אחר כך ב land settlement ניסה להעלות את זה על הנייר ובאמת לגבי בית שאן
הם הצליחו. הרישום היה כבר גמור ורישום הקרקעות נעשה על ידי יהודי גרמני, מהנדס
השקאה גרמני בשם גולדשמיט שהיה הממונה מטעם ממשלת

מנור: יהודי?

וייץ: יהודי. הוא גר בבית הכרם. קפדן גדול. מומחה גדול ששמר על החוק ככתבו וכלשונו
120 והיה עם כל רצונו הטוב לעזור לנו הוא היה כפות למסגרות הללו. הוא רשם בקפדנות
את מסורת הדורות והעלה אותה כחלק מרישום בעלות הקרקע בטאבו. כדי לעבור מחקלאות
מסוג זה, שטעמה את המשק המיוחד שהיה משק מסורתי, משק של קיום. כלומר, הגידול העיקרי
שהערבים גידלו היה או תבואות חורף- חיטה או שעורה, בעיקר שעורה, או תבואות קיץ-
דורה ולפעמים הם כבר הכניסו גם את התירס. פה ושם גם אפונה לתיבול הפת. ירקות או
פירות היו מועטים ביותר, בעיקר להספקה עצמית ואולי קצת לשיווק בכ יבה, בשוק
בבית שאן, שוק צמח.

מנור: כלומר יכלו לגדל כל זאת באותה כמות של מים שהיתה?

וייץ: לא. אני אמרתי לך: המים קבעו באמת את מחזור הזרעים ואיכר העמק היה מגדל
פלחה. פלחת חורף ופלחה קיץ. לא תמיד המים הספיקו לפלחת חורף ולפלחה קיץ. היו גם
מעיינות שאחוז המלחים שם היה יותר גדול ועל כן תדירות ההשקאה היתה הרבה יותר נמוכה
על מנת לשמור על מליחות הקרקע. זה המסורת הפלחית מדורי דורות ידעה זאת ושמרה
על כך. כפי שאמרתי לך: ירקות, כל הגידולים האינטנסיביים כמו ירקות או פירות היו
מועטים, בבוסתנים קטנים סביב, או סביב הבתים או מיוחדים כדי לספק אספקה עצמית.
העמק עמד כולו, עמק בית שאן עמד כולו על כלכלת קיום, כלומר ייצור המזון הבסיסי-
לחם לאדם וגרעינים לבהמה כפי שזה נעשה מדורי דורות עם רמת החיים הקשורה בזה.
הפלחים השתמשו בבהמות עבודה והשקאה היתה השקאה בהצפה בתוך הנחלים, מתוך הנחלים,
מתוך תעלות שהיו יותר ערוגות עשב בר מאשר תעלות הובלה וחלק ניכר של המים היה הולך
לאיבוד בהתאדות ובחלחול ובהשקאת צמחי בר. גם שיטות ההשקאה בהצפה שמצריכות ידע רב
בסופו של דבר העלו יבולים נמוכים. העמק לקה אז בעוד צרה צרורה שגם היא צרה שהיא
160 חלק של מסורת הדורות וזה העוזרד אדום ה... המון עצי שזיף פרא שגדל, צמח מזרעים
ואנחנו קראנו להם הסדריות- זן מסוים של שזיף הפרא. עוקצני, מתפשט, שברגע שהוא
התחיל לגדול הפלאח לא היו לו כלים כדי להלחם בו. אילו היה נלחם בו מלכתחילה

יכול היה לשמור את השדה נקי. אבל הם השתמשו בסדריות האלה גם לתחום תחומים בין חלקה לחלקה וגם לצל בשעות העבודה. כך קרה שהסדריות התפשטו והיו שדות, שטחים גדולים, כולם מלאי סדריות. בתוך העמק הזה ששמר על מסורתו, על חייו כפי שהיו ועל הקיום הדל של פת דלה מתובלת במשהו נכנסה ההתישבות העברית עם רעיונות אחרים לגמרי, עם הטרקטור ועם מחזורי הזרעים ועם המספוא, שמיד נכנס כחלק מיטיב ואינטנסיבי במחזור הזרעים ואחר כך גם מגידולי פירות שונים- מטעים. החל מתמרים וכלה בסופו של דבר גם בפרי הדר. זה בא קצת הרבה, לא קצת, הרבה אחרי זה, אבל הכוונה היתה כבר מלכתחילה. כלומר, עמק בית שאן שימש בערבוביה נוראית. ערבוביה סבוכה ולפעמים מפחידה של שני עולמות. שני עולמות אנושיים, שני עולמות של מסורת ובלי ספק שני עולמות של תרבות וכושר חקלאי. אני, שבאתי מהאוניברסיטה עם הרעיונות הייתי כמובן ניצב איתן במלחמה הזו בין שני עולמות, מלחמה שנעשתה בשקט ותחת מסווה של קבלת אורחים ונימוס ואחוות עמים וכ"ו וכ"ו הייתי כמובן כולי לצד הקידמה. לצד המיכון, לצד מחזורי הזרעים, לצד הכנסת הידע והמדע לחקלאות וכ"ו וכ"ו. יש היום רומנטיקאים רבים, ואני שמעתי כמה מהם מתבטאים ברדיו, בטלוויזיה לאחרונה, גם כותבים ספרים שאומרים 200
שאורח החיים שהתרקם בעמק בית שאן היה אורח חיים של שלום ואחווה בין התושבים היהודים והתושבים הערבים ומביאים לכך ראיות מראיות שונות. הראיה שבכל ישוב היה ה"מצפה" המפורסם, בית ההארחה של המוכתר, שבו היה מקבל את השייכים או את המנהיגים או סתם אורחים, פלאחים בעלי קרקעות או לא בעלי קרקעות במסורת המפורסמת של הקפה והאוכל והסיגריה וכ"ו וכ"ו והישיבה הארוכה וסיפורים וכ"ו וכ"ו. ויש מי שטוען שהתרבות הזו של ידע לקבל ולארח ובכך לגשר בין שני עמים זו תרבות שהלכה לאיבוד וחבל כי אילו היינו ממשיכים ייתכן מאוד שהרבה מהקונפליקט הקיים היום לא היה קיים. אני כופר בזה תכלית כפירה. אנחנו צריכים להבחין בין נימוסין ושיטות קבלת אורחים וכיבוד אורח-חייו של השני. זה בלי ספק ממידה של תרבות כללית ותרבות במזרח בלי ספק שזה אולי במידה מסוימת הלך לאיבוד ויש להצטער על כך. אבל מי שסבור שהנימוסין ואורח החיים והכבוד כלפי דרך חייו של השני יכול היה לבוא ולישר את ההדורים ולמלא את התהום הנוראית שהיתה קיימת מול, קיימת בין, בעיית אינטרסים לאומיים קנאיים וחברתיים עמוקים בין שני עולמות לגמרי שונים שהצטופפו בתוך אותו עמק מהביל וחם וקדחני מקדחת ועם כ"ו וכ"ו, אם מישהו חושב שזה היה מגשר הוא טועה טעות גסה. זה, זו היתה מלחמה לפעמים בכלי נשק ולרוב לא, (לרוב בחיוכים ובקבלת פנים- מלחמה לחיים ולמוות בין שני עמים ושתי תרבויות ושני אורח חיים.

מנור: מה היה היקפה של ההתישבות בסך הכל, הערבית והיהודית, אז בעמק ב- 38?

וייץ: לא הייתי רוצה לתת לך מספרים. אני יכול למנות את היישובים אבל אפשר להכניס פה; אם תרצה אני אוכל לתת לך את המספרים המדויקים, אני לא זוכר אותם בעל פה. ישובים יהודים אז היה טירת צבי שהיה הותיק בדרום; שדה אליהו רק התחיל; במערב היה ניר- דוד ועל ידו מסילות שעוד לא עבר למקומו, למקום הקבע; בצפון היה שדה נחום וחמדיה שעוד טרם עלתה; בצפון מזרח היה המושב האומלל בית יוסף- בודד. המושב היחידי בכל ה... 240

מנור: אזור.

וייץ: האזור הזה ובמזרח היו שלושת הישובים: מעוז חיים, כפר רופין ונווה איתן. זה היו, אלה הם היו היישובים

מנור: כשאתה בא לשם.

וייץ: כשאני באתי לשם. כמה מניתי? הייתי מונה אותם

מנור: בערך כ- 10.

וייץ: כ- 10.

מנור: עכשיו, ערבים?

וייץ: היו שם מספר כפרים ערביים פרט לעיר הערבית בית שאן שהיתה כולה ערבית ושאני לא יכול להגיד כמה היא מנתה. היא בודאי מנתה, זו הערכה בלבד, משהו בסביבות 5000 נפש, אולי פחות מזה. היו שם מספר כפרים, מספר בקתאות, לא גדול כי רוב הערבים גרו בבית שאן- גם הפלאחים וגם החקלאים, מסיבות בטחוניות עוד מקדמת דנא כי זה היה אזור גבול מאז ומתמיד פרוז, פרוץ לכל הגייסות שהיו עוברות, בעיקר לשודדים שבמאה החולפת, בתחילת המאה ה- 20 איוו להם קן באזור הזה, שבאופן יחסי לאזורים אחרים הרריים ולא מושקים היה נחשב לאזור, ובצדק, לאזור פורה. אז כלומר, היו כמה...

מנור: כלומר היקף ההתישבות הערבית היה מצומצם יותר מלבד העיר בית שאן כמובן .(מתקן) למעט בית שאן.

וייץ: לא. אני חושב שמבחינה אוכלוסיתית, מבחינה אוכלוסיתית היה היקף ההתישבות הערבית גדול יותר. מבחינת התפשטות קבע בשטח לנו היו יותר. כלומר תפיסת המרחבים שלנו נעשתה, היתה קודם כל מפוזרת ובאמת חסמה את כל מבואות העמק. אז זה דבר 280
שבזמן מלחמת השחרור נתן את אותותיו. אין כל ספק שצורת ההתישבות ההיא של המשק המעורב האינטנסיבי, העומד על השקאה מאפשר הקמת ישובים באופן יחסי גדולים, מפוזרים על פני השטח. בבוא היום, כשהמלחמה עברה ממלחמת מגן למלחמת תנופה זה עזר לקבוע את תחומיה ואת גבולותיה של הארץ. אין לי שום ספק בזה. אינני יודע אם זה נעשה מתוך מחשבה תחילה וכוונה תחילה אבל כך יצא שהיה איזון מעניין ופנימי, עמוק, בין מבנה המשק, הכלכלה שלו לבין הצרכים האסטרטגיים שחשיבותם נודעה רק אחר כך כי למלחמת הגנה הפיזור הזה היה קשה מאוד ובאמת קורבנות רבים נפלו בדרך. אני עוד מעט אעמוד על מקרה אחד שבו הייתי שותף מלא.

מנור: אולי עוד קודם לכן. אתה מגיע לשם ב- 38 בעיצומו של המרד הערבי.

וייץ: לא בעיצומו. זה בסופו. המרד הערבי התחיל ב- 36.

מנור: או לקראת, או לקראת סופו.

וייץ: כן.

מנור: הוא הסתיים 39. לקראת סופו.

וייץ: כן.

מנור: אותה מתיחות חריפה שניכרה גם ביחסים בין היישוב היהודי והיישוב הערבי בארץ ניכרה גם שם?

וייץ: כן, אבל זה לא היה על פני השטח. היו כל פעם התפרצויות והתנפלויות ורצח וכ"ו ושהם היו מאשימים את הכנופיות שבאו מבחוץ, ויכול להיות שהעובדות היו אמנם כאלה אבל לי אין כל ספק שהערבים ששם חיו לא ראו את ההתישבות הערבית בעין יפה.

מנור (מתקן): היהודית.

וייץ (ממשיך): עם כל, (מתקן) - היהודית - בעין יפה, עם כל גינוני הנימוס והיחסים הטובים ששררו. אני בענין זה לא הייתי רוצה שנלך שולל. אנחנו היינו עדים להתנגשות עמוקה בין שתי תרבויות שונות עם אינטרסים מנוגדים, שפרט לתרבות עצמה שהיתה בלתי נמנעת בשל החומר האנושי שייצגו את שתי התרבויות האלה, היה פה ניגוד אינטרסים לאומי די ברור ועל כן אני חוזר ואומר: המאבק היה מאבק לחיים ומות וכל הצורות החיצוניות
320 על פני השטח שעשו את הדברים יותר מתקבלים על הדעת, יותר נעימים ואפשר היה להסיח לפעמים את הדעת ולחשוב שאפשר היה להגיע לידי גישור בין שתי התרבויות הללו - היום, גם אז אני לא חשבתי שזה ניתן הלכה למעשה. היום אני בטוח בזה. אגב, אחד האנשים שהבחין בזה מוקדם וידע להעמיד את הדיאגנוזה היה רופין, כיוון שהוא עקב מקרוב - הוא עוד חי אז - עקב מקרוב על הענין ובזכרונותיו, בכתביו היום אנחנו משתוממים לראות עד כמה הוא העריך וידע להעריך נכוחה את העוצמה הגדולה שטמונה במרד של הפלשתינאים, של העם הפלשתינאי. עם כזה בלי ספק קיים וכל טשטוש בנידון רק מעשה בת יענה. אני חשתי את זה מיד. אמנם היו כמה שבטים בדואים בבית שאן נודדים עם תרבות אחרת ואיתם היו גם יחסים אחרים כי היה, גם השייכים שלהם וגם הם לא היה להם קשר כזה לקרקע ולתרבות קבע כמו שהיה לפלשתינאים אבל, ואיתם אולי הסתדרנו קצת יותר טוב. לגופו של ענין - עם כל הגינונים הבדואים - אבל התשתית האוכלוסייתית הערבית היתה פלשתינאית והיא ידעה אינסטינקטיבית, כמו שאנחנו ידענו מודעית, שאנחנו מתכוננים למלחמה על קיום.

מנור: עכשיו, איך בסופו של דבר אנחנו חשבנו לקיים באותו איזור 10 יישובים, באותה תקופה, המתבססים על חקלאות אינטנסיבית כאשר אתה מציין שכל הנושא של מכסות המים היה כל כך מסובך?

וייץ: אני בא לזה. זו היתה הבעיה שבה אני נאבקתי קשות. טוב, על רקע זה אני נכנסתי לתמונה והצעתי לשטרן אז לעשות מבצע גדול שישמש בסיס ורקע לכל פעולות התכנון העתידות. המבצע היה, וזה הוא קיבל את זה בקצת היסוס אבל קיבל את החידוש הזה שאני ניסיתי
360 להכניס, אני אמרתי: הבה נעשה סקר מדויק של 3 גורמים: של טיב הקרקעות בהתאם לבעלות, של מספר הסדריות והכשרת הקרקע הטעונה על מנת להביא קרקעות האלה למצב ראוי להיות מעובדים בשיטות המודרניות, ושל régime המים המדויק על מנת שאפשר יהיה מבלי לשנות את ה régime, כי המשטר המנדטורי לא נתן לשנות, הוא הגן בכל כוחו על המסורת הקדומה, שנוכל באמצעים טכניים שונים לרכז כמויות מים על מנת ליצור לפחות איים של קרקעות מרוכזות, מנוקזות, מוכשרות ושהמים יגיעו אליהם בהתאם לקצב a la régime

ולקצב הדרוש לחקלאות אינטנסיבית, שבלי ספק התביעות שלה היו שונות בתכלית מהחקלאות הפלאחית שהיתה נהוגה עד כה. במילים אחרות, הבה נלמד את הקיים על מנת לדעת איך בצורה היעילה והכלכלית ביותר לשנות אותו. וזה מה שעשיתי. אני בעזרת עוד כמה- בעזרת קודם כל המתישבים במקום שנחלצו לזה בהתלהבות ובעזרת אחרים עשיתי מפת התישבות של כל עמק בית שאן עם כל חלקה וכל מעיין ומנינו את הסדריות וכל סדריה בהערכה של הכשרת הקרקע. מאוחר יותר, אני חושב שזה היה בעת, אולי כבר בתוך המלחמה או אחרי, בשנים האחרונות של מלחמת העולם השניה זה הועלה בצורת טבלאות והוגש לשלטונות.

מנור: הבריטיים.

וייץ: הבריטיים כתביעה לעזרה ליישב חיילים חוזרים. אתה יודע שהיו חיילים, אלפי, עשרות אלפי חיילים שלנו בצבא הבריטי והממשלה הבריטית התחייבה לסייע ל resettlement.

מנור: שיקומם.

400 וייץ: לשיקום. אז זה היתה אחת התביעות לממשלה הבריטית לעזור לנו להכשיר את הקרקעות ולהתאים את, במידת האפשר, את המים ליעדים שלנו. אז זה הפך להיות תוכנית עם טבלאות מרובות. מעניין שאני לא יודע איפה הם עכשיו. זה אחד הדברים המעניינים ביותר ואני מציע לך אם אתה רוצה לשמור וזה כדאי מאוד. נסה לחפש את הטבלאות האלה בארכיב שלנו. בלי ספק הם קיימות כי אני עבדתי עליהם. זה טבלאות של כל עמק בית שאן, כל החלקים היהודיים, גם הכלליים, שמתארים את הדבר כמו שהיה ואני לא חושב שיש עוד דוקומנט כזה. זה חבל שהוא יילך לאיבוד כי יבוא יום- ורצה לדעת מה זה היה. איש לא יאמין, כשהוא רואה את עמק בית שאן היום, לא יאמין לתאור והוא תאור מדויק. אז אנא עשה זאת.

מנור: התאור- זה של 38 או יותר מאוחר?

וייץ: התאור הוא מ- 38. את העבודה עשיתי ב- 38. 38, תחילת 39- אני עוד מעט... עם התחלה של העבודה בעמק החולה כי לאור ההצלחה של העבודה הזו והמסקנות שהסקנו מהם אני בקשתי אחר כך לעבור לעמק החולה ולעשות אותה העבודה כבר בתפקיד אחר- התפקיד השני שעברתי אליו אחרי זה כמזכיר הועדה לתכנון, אבל זה יבוא במועדו. על כן היה רצוי...

מנור: כלומר שזה שמור היכן, אם זה בכלל שמור?

וייץ: אני מקווה שלא שרפו את זה. זה היתה, אני יכול לתאר לך אותה, זה היתה חוברת (מתקן)- לא חוברת אלא חוברת, (מתקן) מחברת גדולה של דפים כמו דפי, של רואי חשבון אז, מחולקת לכל חלקה ועם פרוט שלם של כל חלקה, עם תאור של כל חלקה וחלקה. היה מספר ניכר של דפים והיא נכרכה אז על מנת לשמור אותה בכריכה כזו די גמישה. היו מספר, 440 נדמה לי 10 מחברות אני עשיתי כאלו שמסרתי, חלק אחד לגולדשמיט. אולי זה יש אצלו עד היום. הוא איש מאוד קפדן, נדמה לי שהוא עוד חי וכדאי לראיין אותו. זה אני... מהנדס גולדשמיט. בנו הוא הכלכלן גולדשמיט. כלכלן של, ד"ר גולדשמיט, כלכלן של הקיבוץ המאוחד. והשאר מסרתי פה להנהלה. אין לי ספק שאם תבקש את הארכיב והצרה היא שאני לא זוכר בדיוק...

מנור: את התאריך.

וייץ: זה בודאי כתוב אצלי באיזה מקום, תאריך המחברת.

מנור: במחברת. טוב, אנחנו נראה אולי זה בתוך מחברת

וייץ: אבל יהיה לך קל, יהיה לך קל לחפש. זה בית שאן. תתחיל מ- 39 עד 46. השנים
הללו. זה לא היה, תסלח לי, אני אגיד לך בדיוק את השנים כי זה לא היה כשהייתי בצבא. אז
זה היה יכול להיות סוף 38, 39, 40. ב- 42, 43 ו - 44 זה לא יכול להיות כי לא
הייתי. 45, 46. 46 כבר לא. זה מאוחר. 45. החומר היה, רוכז מפנקסים שאני ניהלתי
בעצמי ב- 38 בבית שאן.

לאחר שהעבודה הזו נסתיימה ובינתיים הישובים ניסו לעשות את הדברים בדרכם
הם- לכל אחד מהיישובים היו בעלי מקצוע ובעלי מקצוע נסתייעו בעצות וכ"ו, התחילו
לפתור את בעייתם בצורה אמפירית פרגמטית. אני ראיתי שאפשר לעשות כמה צעדים בצורה
כזו, אבל אם ליצור ישובי קבע בעלי אוכלוסיה מתאימה של לפחות 100 משפחות בכל אחד
מהם עם כל הדרוש צריך גישה תכנונית שונה. לא להפריע כמובן בעד המאמצים השוטפים
480 המעשיים שכל נקודה עשתה. לא לעצור אותם, לחכות, אבל יחד עם זה לראות את הטווח
היותר ארוך, למצוא פתרונות קצת יותר רדיקליים והבעייה העיקרית היתה כמובן בעיית
המים. שאר הבעיות לאט לאט קיבלו את הפתרון, כלומר הם- אנחנו אז הכרזנו על תכנית
רב- שנתית להכשרה, לעקירת הסדריות ויישור האדמה והכשרה. זה דברים אמנם
שנעשו בקנה מידה אדיר אבל הם דברים קטנים יחסית, הסטורית היום, אם אני מסתכל.
בעיית המים היתה בעיה. (מדהים) הבעיה, כי לא היה מקור מים אחר. המעיינות היו בעלי תכונות
אחרות, כל אחת שונה במליחות וכמות. אז בתחילה ניסינו שיטות פשוטות של מאגר. כלומר
לבנות בראשי שטחים בריכת עפר לאגור את המים על מנת לעבור מ- régime של פלחה
ל- régime של מים קבועים ומחזורי זרעים אחרים של מספוא, ירקות וגידולים
ובייחוד מטע- כל המחזורים האינטנסיביים. זה היה הצעד הראשון. חלק ממנו הצליח
אבל המאגרים האלה לא בכל מקום החזיקו את המים. היה צריך לרפד אותם. זה היה פתרון
שנתן את שלו אבל נתן את שלו בקנה מידה די קטן. פתרון ממש צריך היה לבוא באמצעות
מחשבה כיצד אפשר, אם לא את כל, את רוב היישובים האלה לאחד במחשבה של תשתית
השקאתית, של השקאה מסוג אחר. פה נכנס לתמונה המהנדס בלאס שקיבל ממני את כל הנתונים
520 ואת כל הטופוגרפיות ויש לציין שהיה לו זיק גאוני. הוא מהנסיון שהוא למד בעמק הירדן,
כידוע לך הוא עשה את שאיבת המים המודרנית הראשונה של שאיבה מן הירדן והולכתה
באקוודוקט ואגירת המים על מנת לעבור בבקעת הירדן ממשק חרב בעל או עם השקאות עזר
למשק האינטנסיבי. זו היתה התחלת הפיתוח האמיתית של עמק הירדן. בעמק הירדן היה
יותר פשוט כי היה לו מקור אחד ראשי שגם בקיץ היו בו מספיק מים לצרכים של זה וזה
הירדן. פה הדברים היו הרבה יותר מסובכים אבל היות שגם לעמק, לעמק בית שאן, היו
זכויות על הירדן, הזכויות הם כלליות, אז הוא ניסה לאחד במערכת מחשבתית אחת שאיבה
מן הירדן פלוס הכללת כל זכויות המים שהיו לנו ממעיינות השונים. זה היתה תכנית
נועזת בימים ההם אפילו נועזת מאוד, אפילו קצת כביכול דון קישוטית כי ההליכה,
הירידה לירדן עם מה שקרה, השמירה עליו- לא פשוט. אבל היא נעזרה כמעט מידי שמיים
על ידי האסון שקרה את בית יוסף- בית יוסף הוקמה על בארות, על קידוחים. באזור
ההוא ורק בהוא בקידוחי נסיון נמצאה כמות מים גדולה מתוקה של מים מתוקים. גדולה.
560 ואז נחפרה הבאר הראשונה והיא הפיקה הרבה מים ובנפילה קטנה, כלומר זה הוכיח על כמויות

גדולות של מים שמצויות ברבדים התחתונים ואז הוקם היישוב- שלא כדרך הקיבוץ שאפשר
להקים אותו שלבים שלבים, הוא מתפתח וצומח מתוכו- המושב צריך להקים אותו בתנופה יותר
מהירה והוא, החילו בבית שאן דומני ב- 40 או ב- 50 מתישבים בבת אחת. ואז נעשתה תוכנית
מים על ידי בלאס ונקדחו עוד שתי בארות ובשנה הראשונה הכל היה בסדר ופתאום מסתבר
שפני המים מתחילים לרדת במהירות, ומסתבר שהמים שנמצאו לא היו מים זורמים של אקויפר
זורם אלא זה היה מאגר תת קרקעי אמנם גדול מאוד, אבל שהשאיבה האינטנסיבית ייבשה אותו
עד מהרה וכל קיום בית יוסף עמד בסימן שאלה לאחר שכבר היה מיושב.

מנור: זה כבר 39.

וייץ: זה היה או ב- 39 או ב- 40. אני מערבב כמה דברים כי אינני רוצה, אני נותן לך
את הפרשיות לא לפי הסדר הכרונולוגי שלי. אז נאלצה המחלקה להתישבות למצוא מוצא לשאוב
מים מן הירדן. בלאס נתבקש לעשות הצעה. לא רק הוא נתבקש. כבר היה איזה תחרות בין בלאס
ואחרים והבעיה היתה כיצד מקימים תחנת שאיבה על הירדן במקומות, הלא אז בירדן היו שטפונות
ענקיים. השטפונות היום כבר אינם כי הם כולם נבלעים בכנרת כמאגר בשביל המפעל הארצי אבל
אז כל חורף היה הירדן גואה והופך להיום ים רועש של מים זורמים אז זו היתה בעיה לא 600
פשוטה, אבל התגברו עליה בצורות שונות. אני לא צריך להכנס לפרטים הטכניים. זה נתן
את המחשבה, את הדחיפה שאפשר גם לעשות זאת לא רק למושב אחד אלא לעמק כולו. לכל הפחות
לחלק המזרחי, לקטע המזרחי- מערבי בקו הזה שבין מעוז חיים וניר דוד. טירת צבי
והגוש הדרומי היו לו פתרונות שונים. וכך היה שהתחלנו לשנות את סדרי בראשית, סדרי
בראשית לגבי קרקע והכשרתה וסדרי בראשית לגבי מסורת האדם. אבל האמת ניתנה להיאמר, ואני
אז ערכתי מספר תוכניות משק, ששימשו בסיס לכל הפעולות הללו, ובפעם הראשונה נכנס לתוך
מלאכת התישבות מעשית מחשבה לא רק של הקמת יישובים בודדים והטיפול בהם אלא התחלה
של ראיית אזור כיחידה פונקציונלית אחת. זה הקדים מאוד את המחשבות של תכנון איזורי
ובלי ספק לא העזנו אז לחשוב על שיתוף פעולה כלכלי כפי שהוא נעשה היום בבית שאן. כלומר 640
לא רק על שיתוף פעולה בהכשרת קרקע, בהובלת מים ודברים כאלו וגם בשיתוף פעולה פונקציונלי
של מוסדות משותפים- בתחילה כלכליים ואחר כך חינוכיים וכ"ו וכ"ו. המערכת עוד היתה,
המערכת הנהוגה בהתישבות בימים ההם- כלומר נשענת על נקודות. המושג "נקודות" היה
מושג מתאים למלאכה. כל נקודה כמבצר המסוגל לשאת את עצמו כלכלית, חברתית ובטחונית.
מקשר, מקיים קשרים, בעיקר בטחוניים ופיזיים עם הנקודה השנייה או הנקודות הסמוכות
אבל לא רוקם רקמה שלמה אזורית. זה היה לפני הזמן. אבל בלי ספק בשבילי המחשבות של
ראיית אזור כאזור אחד כבר התחילו אז בלי כל ספק.

מנור: זה 9- 38.

וייץ: 9- 38.

מנור: בגלל אותם בעיות.

וייץ: בגלל אותם בעיות, בגלל העבודה שעשיתי יחד ובגלל הראייה של כל האזור הזה.
לא היתה לי לא החוצפה, לא ההעזה ואולי אפילו גם לא הדמיון ממש להגיש תוכנית אזורית.
למה? כי איש לא העלה על דעתו את האפשרות של לעשות את זה כל עוד היה העמק נתון
בערבוביה הזו ובמאבק בין שני עמים. איש לא העלה על דעתו, אף אחד, שאולי תבואנה נסיבות 680

שתשנינה את הרקע הזה. זה היה עוד בחובי העתיד. אבל היום, כשאני חושב על כך, היה מאבק מחשבתי-רציני מאוד מתנהל, ואני חושב שבלי מלחמת השחרור ובלי העובדה שאפשר לטפל בעמק כזה כמו עמק בית שאן כיחידה אופרטיבית 691

(סוף קסטה מס' 1- צד ב')

קסטה מס' 2- צד א'-(המשך פגישה 2)

מנור: בבקשה. 001

וייץ: כיחידה אופרטיבית אחת אין בשטח הכלכלי והשירותים האזרחיים ובלי ספק בשטח הצבאי הבטחוני, בתשתית הפיזית שקיימת היום לתפארה שם לא חשבנו את המחשבה. לא חשבנו, היה כה רחוק. אפשרויות היו כה מעבר לאופק וההסתגלות להווי הקיים היה כה מושרש שכל מי שטיפל לקח כאילו זה נגזר מלמעלה, היה מקדמת דנא ויישאר מי יודע לדורות הבאים. כך למשל, איש לא העז לומר: בוא נשנה את régime המים כפי שנעשה הדבר אחרי מלחמת השחרור.

מנור: טוב, אי אפשר היה גם לשנות, גם מצד הבריטים.

וייץ: אי אפשר היה לשנות, ברור, ברור. וזה היה כה מושרש בהכרה. על כן זה היה מוגבל, האפשרויות שלנו היו מוגבלות. עם כל זאת אין ספק שמעטים היו המקומות בארץ שבהם ההתנגשות והשינוי העמוק, גם התרבותי וגם החקלאי כלכלי היה כה ניכר כמו בעמק בית שאן. שטחי השקאה עם התחלת השימוש בשיטות של הקווית מים וכל מה שתארתי לך באופן כללי וצינורות מחברים שהתחילו להיות מונחים לפי בלאס וחיברו אגני השקאה אחד עם השני- דבר שלא היה קודם- עד מהרה יצרו סביב הנקודות איים ירוקים וכשהיית בא לבית-שאן, עומד על הגבעה הזו שנשקפת על בית שאן אז נתגלה לעיניך מחזה מוזר מאוד. הירק הפסי, המדובלל והמשובש בצמחי בר ובפרחי בר מצד אחד וכתמים ירוקים גדולים של מספוא ושדות מחולקים כמו שצריך, מושקים כהלכה מצד שני.

מנור: זה כבר היה כבר

וייץ: זה התחיל כבר להיות עוד לפני מלחמת השחרור כבר היה ניכר ומי שעיניו בראשו יכול היה כבר לראות לאן הדברים מתקדמים. בשיטות התכנון, כלומר הנהגת טיפוסי משק ושיטות תכנון משקיות לחיי היומיום החלה אז, דבר שקודם לא נעשה אף על פי שהשתמשו במחשבות תכנוניות הן בכוון המשק והן בעיקר בחלוקת קרקעות והקצאת משאבים בעיקר, משאבי קרקע למתישבים. אז הקים, החליט, אני לא יודע בדיוק מי החליט על כך, אבל אז
040 הוקמה יחידה חדשה במחלקה להתישבות שנקראה "הועדה לתכנון" שבראשה עמד וולקני, פרופסור וולקני וחבריה היו מנהל המחלקה להתישבות שטרן ומנהל אגף הייעור והקרקע בקרן קיימת יוסף וייץ. השלישיה הזו שנתמנתה על ידי הנהלת הסוכנות, על ידי רופין בעצם, להיות ועדה לתכנון היתה זקוקה למכשיר מקצועי טכני כדי לעבד את כל הדברים. המכשיר הזה הוקם ברחובות. בראשותו עמד קליבנר, יוסף קליבנר, שאחר כך נודע בשם עמיעד על שם בנו שנפל בליל הגשרים יחד עם אחי עליו השלום יחיעם ושמה הוקמה יחידה של תכנון כלכלי ותכנון כולל שבתחילה היתה די צנועה, היו שם 3 עובדים ואני נתמניתי למזכיר ה-

מנור: ועדה.

וייץ (ממשיך): הועדה ולמזכיר היחידה לתכנון.

מנור: והיא הוקמה מתי?

וייץ: בענין זה זכרוני מאוד רפה. אני חושב שהיא הוקמה ב- 39.

מנור: אז זו הפעם הראשונה שהוקמה בכלל ועדה מסוג כזה.

וייץ: ועדת קבע. היו ועדות "אד הוקיות" לקביעת תקנים, לקביעת מבנה משק וכ"ו אבל ועדת קבע עם מכשיר קבע לתכנון זה בפעם הראשונה. כן. היתה כמובן במכון וולקני אז המחלקה לכלכלה, דבר שאחר כך, כשהוקמה הפקולטה עבר לפקולטה. בראש המחלקה לכלכלה עמד פרופסור וולקני, הוא עשה נסיונות במבנה משק, משק מעורב וענפי-משק, הצד הכלכלי שלהם, השיווק וכ"ו. אז זה היה יותר מחקר מאשר תכנון וישום במעשה. הועדה הזו היא היתה הראשונה ואני סמוך ובטוח, אין לי פה המחברת, בפעם השניה נעשה את זה בבית אצלי ושם יש כל המחברות. אני אפתח, אני בטוח שאני אמצא שם את הפרוטוקולים הראשונים ואני אראה לך בדיוק. על כן לא הייתי רוצה להכנס. הייתי רוצה שזהיהיה יותר מדויק, נשען, לא הייתי, אני לא סומך על זכרוני. מכל מקום הועדה הזו אז נתבקשה לעשות יישום של הנסיון שהצטבר בבית שאן בכיוונים הללו, שהתחיל לעשות רושם והתחיל לקבל איזה משמעות מעשית לעמק החולה. וכך קרה שאני עברתי להיות מזכיר הועדה שמרכזה היה ברחובות אבל עיקר העבודה, אמנם עבדנו במקומות שונים, אבל עיקר העבודה שאני קבלתי על עצמי היה תכנון ההתישבות בחולה. במצודת אוסישקין, שאז נקנו הקרקעות ואז התחילו. זה היה בסוף 080

מנור: 39?

וייץ: 39. באמצע וסוף 39.

מנור: לקראת תחילת המלחמה?

וייץ: וזה, זה לקראת תחילת המלחמה. אז אגב, אני זוכר את השמועה שהמלחמה פרצה, אם זכרוני לא מטעה אותי זה היה בסוף ספטמבר, 29 לספטמבר או משהו כזה.

מנור: ב- 1 בספטמבר.

וייץ: הה?

מנור: ה- 1 בספטמבר.

וייץ: 1 בספטמבר, סוף אוגוסט. אני הייתי אז בכפר גלעדי, המרכז של הפעולות היו מכפר גלעדי ושם גם היה, הוקם משרד קטן וממנו אני עבדתי לכל, בכל החולה. זה פרשה אחרת, שוב פעם מעניינת אבל זה נעבור בפגישה הבאה שלנו. אז אני זוכר שחזרתי באחד הערבים מסיור בשטחים, רכוב על סוס ואמרו לי: המלחמה בפולין החלה. אז זה אני זוכר את זה כאילו היה אתמול. אני מסיים את ענין בית שאן ואם יהיו לי עוד כמה דברים מכתובים אני אתן לך, תוכל לצלם ולצרף לדברים הנאמרים כאן. עובדה אחת מעניינת: היה קיים אז ריב קרקעות חמור ביותר בין ניר דוד- כמו שקראו לזה אז, "תל עמל"- לבין שדה נחום. וזה היה על שטח מושקה ממעיין של הסחנה. קראו לו מעיין הג'וסאק. זה היה המעיין הגדול ביותר בבית שאן, מעיין הג'וסאק. רגע, הג'וסאק הלך למטה. ג'וסאק או

השני? לא, זה היה הסחנה באמת. מעיין הסחנה.

מנור: הסחנה עצמו?

וייץ: הסחנה עצמה שהיא היום האגן הגדול וכ"ו. זה היה קיים גם אז אבל רוב המים לא הלכו כמו, כפי שהם הולכים היום למאגר הכללי וממתיקים אותם, כבר מוהלים אותם עם הג"וסאק שהיה מתוק. הסחנה היה מלוח. היו בו, אם זכרוני לא מטעה אותי 900 מיליגרם כלור. והשקו אז שטח לפלחה. לא למחזור אינטנסיבי והיה ריב נוראי איך לחלק את השטח הזה, שטח שהיה מרוכז, של כמה אלפי דונמים. אז שטרן מינה ועדה בהסכמה. אני הייתי כבר מזכיר, אני חושב שזה היה כבר כשהייתי מזכיר ועדת התכנון, מינה ועדה של שניים- אחד בא כוח המוסד המיישב, השני בא כוח המתיישבים בתנאי ששני הצדדים יסכימו שמה שנפסוק נפסוק. אז חבר הועדה נתמנה אחד אני והשני היה מישהו שהכרתי אותו אז בפעם הראשונה מדגניה ב". שמו היה קדיש
120 לוג'ינסקי, לרבות הימים קדיש לוז. ובאנו ביום חורף גשום ביותר וראינו את אנשי תל עמל ושדה נחום. יום שלם שמענו, היו לנו את כל המפות, אני הכינותי את כל החומר וקדיש לוז.. אמר: בוא נשב ונפסוק. אז אני הצעתי, אמרתי: קדיש לוז, תן לי שבוע ימים ואני אעבד שיטה לפסוק. לא בצורה אינטואיטיבית, מבוססת על תכנית משק של תל עמל ושל שדה נחום. כי, הלא אתה רוצה לעשות צדק. צדק פירושו לא רק איך מתחלק השדה הזה שהוא חלק ממערכת אלא לראות מה כושר הפירנוס של, איזורי, שטחים שניתנו עד כה לשדה נחום, שלהם היה הרבה יותר שטח אבל היו, רוב השטחים היו שטחי בעל במדרונות ואז אפשר יהיה לחלק בפרופורציה למה שניתן להם קודם ואז תעשה צדק. לא תחלק שדה אחד כיחידה נפרדת. קדיש לוז, שהיה אדם מאוד חכם ונבון תפס את זה מיד ואמר לי: רענן, אין ספק שאתה צודק אבל אני לא מעלה על דעתי שיש שיטה שבה אתה יכול לעשות את זה ולהראות... אמרתי לו: אם לא, נחזור. אני אסכים אתך לחלק לפי, בצורה אינטואיטיבית. אבל תן לי לעבוד על זה. ואז עבדנו, אני חייב פה להזכיר לשבח ולתודה את פרופסור לווה, ד"ר לווה. אז שמו היה יהודה loeve ואנחנו ערכנו. את עיקר העבודה הוא עשה, אני חייב לציין את זה, את הנתונים ואת הכיוון אני נתתי וערכנו באמת תוכנית מאוד מורכבת אבל מאוד יפה ומאוד פשוטה וכעבור שבוע הבאתי את זה לקדיש לוז. הוא ממש השתומם. ואז נקבעה חלוקה ונמסרה, נמסרו המסקנות. אני חושב שזה בפעם הראשונה שהיה יעוד משאבים בעקבות ניתוח כלכלי שיטתי.

מנור: או מעין "סמי תכנון איזורי".

וייץ: לא. זה לא שייך לתכנון האיזורי. זה שייך לרמה של הקהילה. זה היה צעד נוסף בתכנון מושלם של קהילה כפרית, של תכנון המשק. מה שאנחנו היום קוראים "טיפוסי משק". זו שיטה שהיום התפתחה והיא מקובלת בעולם כולו והיא הופכת להיות כלי לתכנון ולפיתוח החקלאות
160 מחד והכפרים החקלאיים, הקהילות החקלאיות מאידך, לא. זה כלי ניתוח ברמת הקהילה, לא ברמת האיזור. הכלים לניתוח ברמת האיזור בכלל אז עוד לא היו, הם פותחו הרבה אחר כך כשנזדקקנו לתכנון איזורי של ממש בחבל לכיש אבל זה עוד הדרך רחוקה. וזה מה שקרה. אני זוכר שכשגמרנו את המלאכה זה היה 8^{00} בערב בליל חורף ב ל עמל והם הפצירו בנו להשאר ללון אבל קדיש לוז לא יכול כי היתה לו למחרתו ישיבה ועד הפועל של ההסתדרות. הוא היה מוכרח להיות ומה שמוכרח מוכרח. היתה, היה איתנו, היתה איתנו מונית מעפולה אז אנחנו החלטנו לנסוע לחיפה, ללון בחיפה ובחיפה בבוקר הוא יכול היה להגיע ואני הסכמתי. אנחנו יצאנו במונית הזו בגשם זלעפות ובקושי רב הגענו עד

עפולה והמונית לא יכלה להמשיך. הדרך הזו, אנחנו שקענו כמה פעמים בבוץ בדרך והגענו לעפולה בודאי אחרי חצות ב 1^{00} בלילה וגשם זלעפות. אז הנהג של המונית אמר: אני לחיפה בתנאים האלה לא אסע. אנחנו נישאר באמצע הדרך. לא נגיע בין כך. טוב, אז הלכנו למלון, זה צריך היה להיות בודאי ב... אני לא זוכר כבר, ב -39 אולי 40, צריך למצוא את זה. הלכנו למלון היחידי שהיה אז בעפולה. המלון היה תפוס כולו עם קציני צבא. לא היה אף מקום. ככה נשאר מה לעשות? אז נהג המונית, זו היתה מונית די גדולה. הנהג: אתה יודע מה? תביא, אני אכניס את המונית למוסך, היה לו מוסך ואתם יכולים על שני הספסלים האחוריים לישון וכך הווה. שנינו בבגדים, אז הייתי... שכבנו ונרדמנו ובבוקר השכם בא הזה, תיקן ונסענו לחיפה ומשם... אז אתה יכול לתאר לך את קדיש לוז נוסע ואותי על זה השני ישנים והגג היה גג פח והגשם דפק כל הלילה. זה היה לי חורף כזה בריא. טוב, זה להיום מספיק. נפסיק. נמשיך בפעם אחרת.

מנור: טוב, נסיים כך פגישה שנייה. היום ה- 12 בינואר 1979.

וייץ: בוא, אני אקבע אתך....

סוף פגישה מס' 2

(קסטה מס' 2- צד א')

המכון ליחסים בינלאומיים
המדור להסטוריה שבעל פה

פגישה מס' 3

עם פרופסור רענן וייץ

(קסטה מס' 2- צד א')

מנור: היום 29 באוגוסט 1980. מכון דיוויס של האוניברסיטה העברית מקיים פגישה שלישית 199
עם פרופסור רענן וייץ. הפגישה מתקיימת בבנין הסוכנות היהודית אשר בירושלים ואנחנו נמשיך באותה נקודה שהגענו אליה בפגישה הקודמת שנערכה לפני כשנתיים בערך שבה סיימת בנסיעה' המפורסמת ביום הגשם לחיפה עם קדיש לוז.

וייץ: כן.

מנור: בבקשה.

וייץ: אז קודם כל אני רוצה שיישאר. אני מקווה שהפעם אני אתמיד ובאמת אלך כסדרו ואגמור במהרה כי אני סבור שיש באמת לעשות זאת וחבל על החומר. מי יודע מה יכול לקרות שלא יילך לתהום הנשיה. אני איעזר בינתיים בזכרוני ואחר כך כשנגיע ל...

מנור: יומנים.

וייץ: ליומנים איעזר ביומנים. זה נשמע טוב? הכל בסדר, אפשר להמשיך? טוב.

מנור: אני פשוט מפעם לפעם בודק אם זה בסדר אבל זה לא צריך..

וייץ: טוב. ובכן, העבודה שנעשתה בקשר עם חלוקת הקרקע בין שדה נחום וניר דוד עשתה רושם מסוים. זה היה בפעם הראשונה שסיכמו חלוקת קרקע לא לפי לחצים פוליטיים ותנועתיים או נאמר, ביתר דיוק, לא רק לפי לחצים פוליטיים ותנועתיים אלא גם לפי ניתוח כלכלי ונתינת אינדיקטורים לטיפוסי המשק השונים, לטיפוסי הקרקעות השונים ולמים העומדים לרשות הקרקעות הללו. כלומר, יותר לפי יכולת הניצול של הקרקעות מאשר לפי הקנה מידה של דונמים בלבד. לאחר שבענין זה הוכרע הכף, דוד שטרן שהיה אז מנהל של המחלקה להתישבות החליט להחזיר אותי יותר למרכז ולהטיל עלי תפקידים יותר מקצועיים.

מנור: זה עוד ב- 38?

וייץ: זה עוד ב- 38. ומאחר שאז המחלקה להתישבות עסקה בהכנות שלושה מפעלים התיישבותיים גדולים. האחד- ואני לא הולך באופן כרונולוגי- רק לפי הזכרון. האחד זה היה בהכנות 240
להתישבות בחולה הצפונית, דבר שהפך אחר-כך להיות "מצודת אוסישקין". השניה זה המשך "חומה ומגדל" בבית שאן.

מנור: בית שאן עצמה? הכוונה...

וייץ: לא, לא בית שאן. באיזור בית שאן.

מנור: באיזור בית שאן.

וייץ: באיזור בית שאן. ודאי לא בעיר. ואחר כך במקומות שונים בשרון ובעיקר, ואז היה אקטיבי בזה מאוד אבי ז"ל יוסף וייץ- זה להרחיב את התחומים דרומה. זה היתה הכנה ראשונית לקראת מה שאחר כך הפך להיות עלית 11 הישובים לנגב.

מנור: אתה מתכוון להכנת התשתית לקראת המצפים הראשונים?

וייץ: כן.

מנור: זה עוד בוצע ב- 38? הכנת התשתית?

וייץ: לא. התחיל לחשוב.

מנור: לחשוב על כך.

וייץ: מחשבה. תשתית זה בא שנה אחר כך. אז דוד שטרן שידע על כל התוכניות החליט לארגן משהו, איזה מסגרת מקצועית על מנת לנצל את הידע של הדור החדש שהתחיל לעבוד במחלקה להתישבות לקראת ההכנות הללו. שההכנות תיעשנה בצורה יותר מסודרת או כפי שהוא אז היה אומר- בצורה יותר "מדעית" בשמץ מה של ליגלוג מצד אחד אבל מצד שני מתוך הכרה שיש בכל זאת כנראה לדור הצעיר הזה שנכנס עכשיו משהו שאולי כדאי לנצל אותו. דוד שטרן היה אדם מאוד מעשי, נמרץ והחשיב מאוד את הצד הכספי, התעסק בעיקר בצד הכספי.

מנור: ביצועיסט זה מה...

וייץ: אני, הוא היה ביצועיסט פר אקסלנס. באין צל של ספק. אני חושב שהוא אחד האנשים שתרם ביותר לשימוש מלא בכספי ההעברה מגרמניה יחד עם המחלקה הגרמנית, עם ד"ר לנדוור שעמד אז בראש המחלקה הגרמנית. הוא על כן פנה אז לוולקני, התייעץ איתו האם כדאי להקים במחלקה להתישבות תא או יחידה או ועדה כפי שנהגו לקרוא לזה אז, לתכנון. במושג "תכנון" הוא הביא בחשבון הכנה מראש שיטתית של הנתונים לקראת הביצוע של ההתישבות עוד בטרם שההתישבות בוצעה וזה היה הצעד הראשון באמת המסודר בכיוון הזה.

מנור: כלומר, עד אז לא היתה שום מחלקה או יחידה שעסקה בזה?

וייץ: לא היתה שום יחידה במחלקה. היתה יחידה בתחנת הנסיונות ברחובות שעסקה יותר בצעדים כלכליים. בראשה עמד פרופסור

מנור: וולקני.

וייץ (ממשיך): וולקני, וילקנסקי אבל היא היתה יותר יחידה מחקרית עיונית מאשר כלי עזר לביצוע ההתישבות. כל הדברים הללו שאחר כך עברו ליחידות התכנוניות. כלומר, מכסות-קרקע, שטח קרקע, ניצול קרקעות שונים למטרות שונות ולאט לאט בנית טיפוס משק, הכלי המודרני שאנחנו משתמשים בו עד היום, חלוקת קרקעות וכל מה שכרוך בזה נעשו על ידי ועדות אד- הוק שבהם השתתפו חברי המרכז החקלאי, מומחים ממקומות שונים, מומחים יהודיים, מומחים מעשיים אבל לכל בעיה היה מנהל מחלקה בהסכמה של המרכז החקלאי ובאישור ראש המחלקה

קובע ועדה אד-הוקית. לא היה עוד ארגון קבע. ובאמת הארגון הראשון הקבוע התחיל באמת לאחר הסיפור הזה שסיפרתי וייתכן מאוד שאני הייתי גורם די מתסיס בעסק הזה.

מנור: אם כי היוזמה באה מצד שטרן.

וייץ: היוזמה באה מצד שטרן ווייץ יחד. אני חייב לומר שלא נהגתי...

מנור: וייץ אתה מתכוון יוסף וייץ-

וייץ: יוסף וייץ, ודאי. אני לא נהגתי לשוחח עם אבא מחוץ לתחום העבודה בעניני עבודה. גם משום שהייתי טרוד מאוד, הייתי בחור צעיר והיו לי בילויים מבילויים שונים. זה היה עוד לפני נישואי הראשונים וגם משום שבבית לא נהגנו לשוחח בעניני עבודה. אבא היה אדם
קפדן מאוד ונהג תיחום ברור, מלא והפריד הפרדה מלאה בין חיי העבודה שלו לבין חיי 320
המשפחה שלו. היו לו חיים עשירים גם בחיי העבודה וגם בחיי המשפחה ומאחר שהוא היה גם במשפחת וייץ ואלטשולר היה הבכיר ונחשב לראש המשפחה והיו לו ענינים. במשפחות כאלה יש כל מיני בעיות וכל מיני סיבוכים. גם מריבות וגם חתונות זה הכל יחד אז אבא היה עסוק בזה כל הזמן. משום כך נהג להקפיד להפרדה ואני, מנהג זה היה מקובל עלי.
מכל מקום הם הביאו הצעה משותפת.

מנור: "הם" אתה מתכוון ליוסף וייץ והשאר.

וייץ: רופין (מתקן) דוד שטרן ויוסף וייץ.

מנור: ב- 38 עדיין.

וייץ: ב- 38. -לרופין מצד אחד ולאוסישקין מצד שני. גרנות עוד לא נכנס עמוק בעניני התישבות, זה בא קצת אחר כך. למעשה זה בא אחרי המלחמה. לא לפני המלחמה, מלחמת העולם השנייה.

מנור: ב- 46?

וייץ: כן. וכתוצאה מהמשא ומתן הזה הוקמה ועדת קבע ל-

מנור: תכנון.

וייץ: תכנון. ועדת הקבע לתכנון היתה מורכבת מ- 3 חברים. יושב ראש היה ויליקנסקי-וולקני, פרופסור וולקני. חבריה היו שטרן ויוסף וייץ. המחלקה להתישבות וקרן הקיימת ולרשות הועדה הזו הוקמה יחידה ברחובות בראשותו, בהנהלתו של קליבנר- יוסף קליבנר. לימים יוסף עמיעד. ואני נתמניתי כמזכיר הועדה ומקשר בין הועדה לבין היחידה ברחובות. באופן כזה

מנור: כלומר כתפקיד קבוע.

וייץ: כתפקיד קבוע. כן. זה היה תפקיד חדש. תפקיד קבוע. אני יצאתי, קודם הייתי שייך לחלק הביצועי, למנגנון ההדרכה בראשותו של שמעון מקלר כפי שספרתי לך כבר בפעם הקודמת והתחלתי באמת כמדריך בבית שאן, מדריך ביצועי. פה 360

מנור: לזמן קצר מאוד.

וייץ: הייתי, אני כבר קשה לי להבחין, אני חושב שזה היה סוף... אני הייתי כשנה. אז אני חושב שזה היה סוף 38, תחילת 39.

מנור: 39, כשעברת לתפקיד החדש.

וייץ: כשעברתי לתפקיד החדש. אני חושב שלתפקיד החדש ממש עברתי ב...

מנור: טוב, אנחנו נאמת את זה אחר כך ביומנים.

וייץ: (ממשיך) בפברואר, כן, רגע, משהו- פברואר, מרץ.

מנור: 39.

וייץ: 39. מרכז עבודתי היה בכל זאת ירושלים כי כל הקשרים היו עם דוד שטרן ועם שמעון מקלר בירושלים, כי אני הייתי המקשר המעשי בין העבודות שנעשו ברחובות לבין העבודות בירושלים. העבודה המקצועית שקודם עשיתי אותה כפי שתארתי לך לבדי מתוך קצת אימפרוביזציה עברה לרחובות לטיפולו של יוסף קליבנר, על יד יוסף קליבנר עבד ד"ר לווה מגרמניה, יקה, יהודה לווה.

מנור: loëve ?

וייץ: ואחר- loëve- כן. ואחר כך גם נוספו עוד מספר עובדים אבל זה בא קצת יותר מאוחר. אני חושב שאם אני מסתכל עכשיו, מחטט בזכרוני אחורה, אני חושב שעוד איש אחד היתה לו השפעה גדולה בהקמת הכלי הזה שברבות הימים התפתח להיות מרכז לתכנון וזה תופעה חשובה. זה היה למנהל תחנת הנסיונות, ויד ימינו של וולקני, נו, שמו נשמט ממני ברגע זה.

מנור: טוב, אנחנו-

וייץ: אני עוד מעט אזכר בו. הוא היה איש מקובל מאוד על קפלן שהיה אז יושב ראש, היה הגזבר של הסוכנות היהודית והיה איש זהיר ביותר ומחושב והוא בא, היה עולה חדש מקנדה והתמנה כמנהל תחנת הנסיונות ואני חושב שהוא השפיע על קפלן וקפלן השפיע על רופין ועל אוסישקין לתת יד להקמת היחידה החדשה הזו. 400

מנור: וכל זאת בראשית 39.

וייץ: בראשית, באמצע 39. כן.

מנור: עוד לפני המלחמה.

וייץ: כן. עוד לפני המלחמה. היחידה ברחובות התחילה להתארגן ופה אני חייב להגיד כמה דברים לזכרו

מנור: של קליבנר?

וייץ: בעיקר לזכותו של קליבנר. הוגי הדעות בעניני המשק, הרכב המשק, התפתחות המשק, הדינמיקה של ההתישבות היה ללא כל צל של ספק וולקני. הוא היה טיפוס מיוחד במינו, מאוד מכונס בתוך עצמו, ביישן גדול. אברך משי. היה בר אורין

מנור: במכמני היהדות?

וייץ: המ?

מנור: במכמני היהדות?

וייץ: לא רק. גם במכמני המדע הכללי. היה מרצה בכלכלה ובאגרונומיה גם יחד. אבל איש המעשי, מי שתרגם את המחשבות למעשה ויצק בהם גם שיטת עבודה של חיי היומיום היה יוסף קליבנר. יוסף קליבנר אחד האנשים שמהם למדתי את מלאכת התכנון של ההתישבות בכלל והמשק החקלאי בפרט אולי יותר מכל איש אחר. הוא היה יהודי חריף שכל, אוטודידקט, חרוץ ממדרגה 440 ראשונה, בעל רעיונות מקוריים וכושר ניתוח מיוחד במינו. מצד שני היה יהודי מוזר. אף פעם לא אמר את אשר ליבו בצורה ישרה אלא תמיד בדרכי עקיפין. היה בקי בתכלית בקיאות בכל המהלכים שמתחת לפני השטח. בכל הרכילויות, בכל היחסים האישיים שהיו אז בין אלה שביטאו את הכוח בישוב. היה קרוב רחוק של אבא.

מנור: משפחתי

וייץ: יש להם, היה להם סב משותף אבל טיפוס הפוך מאבא. הוא אף פעם לא הרים את קולו, אף - פעם לא כעס. אבא שלי היה כעסן גדול, יכול היה להתפרץ- ראיתי אותו מתפרץ כמה וכמה פעמים ואבא תמיד ניסה לתקוף את הבעיה ישר. קליבנר כשראה שהוא לא מצליח תמיד מצא דרכים עקיפות איך לעקוף את הבעיה ואיך לגלגל אותה ולמרוח אותה מכל צדדיה. היה איש מחוסר כל ידע אירגוני. הוא בעניני ארגון, הפעלת צוות לא ידע מאומה.

מנור: ולמרות הכל היה איש ביצוע.

וייץ: למרות הכל היה איש ביצוע, כן. ביצועיסט. הוא גם רצה, שאף להיות איש ארגון אף על פי שכוחו האמיתי היה במחשבה, בחידושים בהברקות. היה איש הניצוצות ולא איש הביצוע. אני, היה לי, הוא היה לו אלי יחס אמביולנטי. מצד אחד היתה לו הערכה לכוח העבודה שלי ולידיעותי. מצד שני הוא מאוד חשד בי מכיוון שאני, בנו של יוסף וייץ, ודאי 480 מקורב לספירות ההם אז צריך לנהוג בי בקצת "כבדהו וחשדהו". לא להכניס אותי לכל הדברים. שלא יווצר מצב שבו אפשר יהיה לעקוף אותו עצמו כי הוא בתחנת הנסיונות בלי כל ספק היה האבן המרכזית, העמוד המרכזי שהחזיק את כל הטיפול בבעיות של ההתישבות מהבחינה הזו של, התכנונית, לא מהבחינה האגרוטכנית אלא מהבחינה הכלכלית מחשבתית והחזיק בי מאוד מנהל התחנה דאז...

וייץ: (סגור אותו רגע)
(הפסקה)

וייץ (ממשיך): ומדובר כמובן הוא בהסטרין שהיה כל יכול, המביא והמוציא בתחנת הנסיונות. הסטרין כיבד מאוד את קליבנר ובצדק ותמך בו.

מנור: הוא היה עוזרו.

וייץ: הוא לא היה עוזרו. קליבנר היה עוזרו של וולקני, שהיה היושב ראש תחנת הנסיונות אבל וולקני בהיותו איש לא מעשי בכלל וגם לא התעניין לא בעניני כסף ולא בחיי היומיום. הוא חי חיי הרוח, חיי הכתיבה ואת חיי היצירה אז הסטרין למעשה היה המנהל המעשי של תחנת הנסיונות ולפיו נשק כל דבר. והם היו חברים. הוא לא בא, קליבנר לא בא במישרין מתחתיו של, מתחת פקודתו הישירה של הסטרין. הם היו יותר חברים לענין מאשר מפקד
ופיקודו. אני זוכר פעם אחת ואם סיפרתי את זה כבר כדאי לחזור על זה. כשהתחילו 520
ההכנות להקמת מצודת אוסישקין

מנור: לא, אתה לא הזכרת.

וייץ (ממשיך): אני נתבקשתי לערוך את התכנית הכללית של חלוקת הקרקעות וייעוד היישובים במצודת אוסישקין.

מנור: כלומר, זה עוד לפני שקמה המחלקה להתישבות.

וייץ: לא לא. זה היה יחד.

מנור: זה כבר יחד?

וייץ: זה כבר יחד. האמת היא שהתכנון הגדול הראשוני בצורה יותר מסודרת התחיל שם. כדי להכין את ההכנות צריך היה לעשות מיפוי קרקע בצורה המודרנית המדעית כפי שאני צריך לעשות ואיפשרו את זה, איפשרו את זאת. את השטחים של מצודת אוסישקין קנה אז נחמני עם עוד כמה שותפים משיח גדול, מאחד, גדולי בעלי הקרקע שישב בביירות ובדמשק והיה אמיר. את שמו אני כבר לא זוכר. על כל פנים היתה (מתקן) היה לו בית, מצודה גדולה במקום שהיום נמצא, קצת, לא רחוק משם נמצא, קצת, לא רחוק משם נמצא- אמיר פאור שמו היה -נמצאת היום דפנה. קיבוץ דפנה.

מנור: שם היה לו בית?

וייץ: הוא קנה, היה לו שם בית שהיה משתמש בו רק לעיתים רחוקות. בדרך כלל היה גר בארמון מפואר

מנור: ביירות.

560 וייץ: בביירות. אמיר פאור. הוא מכר בבת אחת שטח של כפר שלם.

מנור: באיזה...

וייץ: שעימו היו... זה כל מה שהיום מצודת אוסישקין כלומר דן, דפנה, שאר-ישוב, ואחר כך נוסף הקיבוץ בתקופה קצת יותר מאוחרת קיבוץ...

מנור: בכיוון הלבנוני?

וייץ: לא, להיפך. בכיוון חורשת טל של, החורשה של האלונים העתיקים: יש להם בית הארחה. שייך לקיבוץ המאוחד. מכל מקום הראשונים היו אלו. שלושת אלו: דן, דפנה ושאר ישוב. אני, להגיע לשם אפשר היה רק ברכיבה עוד לא היה לא כביש לא שום דבר.

מנור: לא כפר סולד?

וייץ: אז אני... כפר סולד בא הרבה אחרי זה.

מנור: יותר מאוחר.

וייץ: הרבה אחר כך. אז אני העתקתי אז לכמה שבועות את מקום משכני לכפר גלעדי והייתי יוצא בבוקר רכוב והייתי לוקח דוגמאות קרקע, מביא אותם לתחנה לניתוח. לאט לאט הכינותי את מפת הקרקעות עוד לפני העליה, לפני שנערכו העליות למקום, ואנחנו ברחובות התחלנו לעבד הצעות לחלוקת הקרקעות ולניצול הקרקעות. כלומר תכנית התישבותית ממשית עוד לפני שקמה העליה. העליה נעשתה באמצע 39 או אפילו אולי קצת אחרי אפריל, במאי אם זכרוני לא מטעה אותי. במאי 39. אפסיק רגע. זה הייתי רוצה... 600
(הפסקה)

... (ממשיך): לאחר שנעשו בדיקות הקרקע ולאחר העבודה, עבודת ההכנה בועדה לתכנון, קראו את זה אז, הועדה לתכנון ההתישבות, ולאחר שעלו לשני הישובים הללו הודיע שטרן למרכז החקלאי, לועדה המשקית של המרכז החקלאי ולקיבוצים שעלו לשם ולגרעינים שועדת התכנון תבוא לדון איתם על תכנית המשק והפיתוח שלהם. קליבנר קבע מועד וזו היתה אז נסיעה לא פשוטה לצפון הארץ ואנחנו החלטנו ללון במטולה וממטולה להגיע, כבר אפשר היה להגיע לשם במכונית כי הדבר הראשון שעשו עם העליה זה

מנור: כביש.

וייץ: סללו דרך, לא כביש. דרך. זה לא היה כל כך פשוט כי על הדן היה גשר אחד אבל על שאר היובלים, יובלי המים לא היו גשרים, צריך היה לרדת ולהכנס למים ולעלות. זה לא היה כל כך פשוט. אנחנו לקחנו איתנו את ההצעות של תכניות המשק לדן, דפנה ושאר ישוב. 640
שאר ישוב עוד לא עלה. אבל הוחלט שיהיה שם גם מושב והבעיה היתה כיצד מתאימים לתנאי המקום, לתנאי הקרקע מושב שם. זו היתה חוברת...

מנור: דרך אגב, כהערת אגב: דפנה, על שם מי זה?

וייץ: אין לי מושג.

מנור: דן ברור. שאר ישוב גם. דפנה?

וייץ: אני חושב שזה

מנור: עץ? שם של עץ?

וייץ: עץ שזה מצוי

מנור: באזור.

וייץ: באיזור של, זה לקוח מהתנ"ך. על יובלי הדן, על...

מנור: איפה שמופיע עלי דפנה.

וייץ: כן, כן. מכל מקום לקחנו איתנו מספר חוברות ויצאנו לדרך. זו היתה, זה היה טילטול לא קטן. נסענו לחיפה ומחיפה באוטובוס ל... כן כן...
(הפסקה)

וייץ: ובכן, זכורני שנסענו. זו היתה נסיעה די ממושכת. יוסף קליבנר ואני.

מנור: נסעתם למטולה ומשם יצאתם...

וייץ (ממשיך): ונקבעה, ממטולה יצא... כן. והיינו למחרתו, לנו במטולה. היינו למחרתו צריכים, היתה לנו פגישה עם באי כוח הישובים ודיון על תוכניות המשק. 680

מנור: תוך יום אחד הגעתם למטולה? לא.

וייץ: כן.

מנור: אפשר היה להגיע?

וייץ: יצאנו מרחובות. כן. אז בבוקר מרחובות והגענו בערב למטולה, כן. כשהגענו למטולה אמר קליבנר, היה לו תיק שבו היו גם הפיג'מות שלו גם הכל וגם התוכניות. אמר: בוא נעיין בהן לקראת הדיונים מחר. פותח את התיק- הוא שכח ברחובות את כל התוכניות. טיפוסי לקליבנר. הוא היה ממש מיואש. לא יודע אם אתה ראית תוכניות משק. היום בודאי הם מרובות פרטים, מרובות דפים אבל גם אז כל תכנית היתה מורכבת מכל הפרטים הדרושים, מחזורי הזרעים, איזה ענפים מציעים לעשות, מהם היבולים, מה בערך תהיינה ההכנסות ומאזן, כמה צריך מים, מה יומן העבודה, כמה עובדים וכ"ו וכ"ו. היו תוכניות מפורטות. קליבנר היה במבוכה רבה. למחרתו יתכנסו שם באי כוח הישובים, בא כוח המרכז החקלאי ויעדו לזה יום שלם וכ"ו וכ"ו בלי החומר. 716

(מנור: בתיאבון)

(סוף קסטה מס' 2- צד א')

קסטה מס' 2- צד ב'

ווייץ: טוב. הוא כבר כמעט רצה למצוא איזה תרוץ של מחלה ואי יכולת להביא את הענין. 001
אמרתי לו: תן לי, אני אשב ואכתוב מחדש פה, אני זוכר את התוכנית, עבדתי בה הרבה,
אני אעתיק אותה מחדש, מהזכרון.

מנור: בלילה.

ווייץ: בלילה. הוא לא האמין שזה אפשרי. אני לקחתי דפי נייר עם נייר העתקה, נייר
שחור,קרבון, ועשיתי 4 העתקים בכתב יד ואני עבדתי כל אותו לילה. אני חושב שגמרנו
לאכול ב- 7, משהו כזה- עד 7^{00} בבוקר בלי הפסקה. ב- 7 בבוקר התגלחתי והתקלחתי,
קם קליבנר ואני נתתי לו ארבעה העתקים בכתב יד של התוכנית על כל פרטיה. עבודת לילה
שלמה. זה משום שזכרתי אותה, כי לעשות אותה מחדש זה צריך הרבה יותר. אני חושב שמאותו
יום, מאותו מאורע קליבנר התחיל להתייחס אלי קצת שונה. אי אפשר היה להבחין זאת אבל
בכל זאת הרגשתי קצת שונה מקודם. לא, הוא לא העלה על הדעת שאפשר בכלל לעשות דבר
כזה. טוב, אני הצלתי את היום, הצלתי את כבודו. הוא צריך היה להתחלות כדי... היה
דיון ודיון היה נמרץ ביותר ולמעשה לא קיבלו את ההצעות. זה היה אחרי זה ויכוח גדול.

מנור: לא קיבלו אתה מתכוון להתישבים.

ווייץ: לא קיבלו, כן?! המתישבים לא קבלו את ההצעה. כי קליבנר ניסה להכניס בתוך
תחומי המשק המעורב שהיה המשק הקלאסי אז ועליו ניבנו כל התכניות הוא ניסה להכניס את
המומנט שהמים בחולה לא עולים כסף. כיוון שהם נובעים ויש זכויות מים אז המתיישב
לא צריך לשלם כסף למים כפי שצריך לעשות בכל מקום- מים עולים, הקידוח והשאיבה. מים
עולים הרבה כסף.על כן הוא ניסה להכניס שטח למשפחה יותר קטן ממה שהיה נהוג. שטח שאז
היה נהוג בשרון ובמקומות, בשטח שלחין היה 25 דונם נטו כלומר 30 דונם ברוטו.

מנור: למשפחה.

ווייץ: למשפחה. הוא בחולה הודות לזה רצה להציג משק יותר אינטנסיבי ושחוסך במים ועל כן 040
מספיקים רק 20, 18 דונם למשפחה ועל כן יש מקום לתת שטחים יותר קטנים לכל משק
ולהכניס עוד משק אחד. עוד יישוב אחד.

מנור: זו היתה המטרה.

ווייץ: זו היתה המטרה.

מנור: להכניס ישוב שלישי.

ווייץ: ישוב שלישי, כן. אז זה היה ויכוח רציני מאוד והמתישבים בצדק אמרו
לו: זה נכון שפה לא משלמים בעד המים אבל אנחנו רחוקים מאוד ממרכזי השיווק, חלק
של האספקה העצמית הוא בכל זאת במשק מודרני לא הרבה ואנחנו צריכים לשווק את התוצרת
שלנו כולל תוצרת הרפת ותוצרת הירקות והפירות וכ"ו וכ"ו ועל כן הוצאות ההובלה והשיווק

אצלנו, בהיותנו רחוקים ממרכזי הקנייה הישראליים, הארציים יעלו הרבה יותר וזה יעלה יותר מאשר הרווח בכך שיש לנו מים שלא עולים הרבה כסף. קצת כן כיוון שצריך היה לתעל אותם. בקיצור היה ויכוח נמרץ בשטח הזה כי קליבנר, שהיה זריז מאוד בחישובים ובמחשבה ניסה להוכיח להם שהם לא צודקים ושאין להשוות בכלל- זה שני סדרי גודל, והבעיה עברה לדיון בפני הנהלת המחלקה להתישבות ובאה לדיון והכרעה בפני ועדת התכנון של ההתישבות, ועדת השלושה- ויליקנסקי, וייץ ושטרן. אנחנו לקראת זה הכינונו את החומר היטב. המרכז החקלאי הופיע בשצף קצף נגד הרעיון הזה.

מנור: מי ייצג אותם בכלל?

וייץ: תביט, את המרכז החקלאי ייצג אז תמיד הרצפלד אבל ומדי פעם

מנור: כבר אז.

וייץ: כן. בודאי, בודאי. היה במלוא כוחו אז, הרצפלד. למעשה הוא קבע בהתישבות אז יותר מאשר קבע שטרן אבל זה במאמר מוסגר. אני עוד אדבר על זה באופן מיוחד אבל הרצפלד בענינים מקצועיים היה מביא איתו מדי פעם בעל מקצוע מתאים כדי לטעון את טענותיו ובמקרה הזה אם זכרוני לא מטעה אותי הוא הביא את חיים הלפרין, שכבר נחשב אז לבעל מקצוע בחקלאות והביא מהקיבוץ המאוחד את, מעין חרוד את המשקיסט תאורטיקן של של הקיבוץ המאוחד. זה היה כהן. נו? עוד לפני צ יזלינג. צוידלינג היה יותר מנהיג פוליטי ו- 080

מנור: מה, הוא היה אקונום שלהם?

וייץ: הוא היה רוסי, למד כלכלה והיה שנים רבות אחר כך היה האורים והתומים של"המשק הגדולי" החקלאות והתעשיה וכ"ו וכ"ו. אגיד לך את שמו הפרטי, נהגו לקרוא לו בשמו- ברגע זה פרח מזכרוני. הוא היה אחד המורים שלי כשהייתי בעין חרוד בהכשרה. אני חושב שאני התחלתי את ההקלטות בזה, הוא לימד אותי פרק בכלכלה קלאסית אז בעין חרוד. זה היה 1932, זה עוד לפני שנסעתי

מנור: ללמוד באיטליה.

וייץ: ללמוד באוניברסיטה באיטליה. ועדת התכנון הכריעה בכל זאת לטובת התביעות של המתישבים.

מנור: המתישבים דוקא?

וייץ: כן כן.

מנור: מעניין.

וייץ: כן. ושטח הקרקע נקבע גם שם ל- 25 דונם. אמנם שמה עשו, קבעו קביעה ראשונה של הבדל בין הברוטו והנטו, מכיוון שהאדמות הן טובות והן כולם ראויות לעיבוד ולא

יהיה נפל גדול כי את הישובים, צריך להקים, פרט למושב, צריך להקים קצת על טרשים שלא הובאו בחשבון בתוך השטחים הראויים לעיבוד. זוהי הסיבה שדפנה ודן

מנור: קצת נמצאות בגובה קצת.

וייץ: הם אקסצנטרים, הם נמצאים יותר גבוהים. לא נמצאים במרכז השטחים שלהם. הם נמצאים בקצה השטחים שלהם וכל השטחים הם משתרעים מתחתם. אבל הם קיבלו את, ביסודו של דבר את אותו קנה מידה של 25 דונם למשפחה.

מנור: וזה מנע הקמת יישוב נוסף?

וייץ: זה אז מנע הקמת ישוב רביעי נוסף והיות שהיתה התחייבות

מנור: לקיבוץ המאוחד.

וייץ: (נמשיך) לתנועת המושבים כי שאר ישוב השתייך לליברלים אז, כלומר ל"עובד הציוני", היה הישוב אני חושב הראשון

מנור: שלהם?

וייץ: שלהם, המושב. היה להם לפני זה תל יצחק. זה היה קיבוץ.

מנור: כן.

וייץ: בשפלה.

מנור: שזה...

וייץ: שפלת החוף.

מנור: זה היה הראשון באזור ההוא.

וייץ: זה היה הראשון באזור ההוא. אני חושב שזה היה המושב הראשון שלהם, של התנועה החדשה הזו, תנועה צעירה- לא כל כך חדשה אבל צעירה. ובכך נמנע היה להקים עוד מושב אחד שהובטח

מנור: לתנועת המושבים?

120 וייץ: לתנועת המושבים, אבל נתנו פיצוי. באותו זמן נרכש שטח קרקע לא בצמוד למצודת אוסישקין אגב, שלא נשאר מזה כלום. היום איש לא יודע מה זה בכלל כשאתה אומר את זה. לא בצמוד אלא בנפרד, בשטח אחר, באמצע הדרך בין כפר גלעדי לבין מצודת אוסישקין, בשטח נמוך, רווי מים, קשה ניקוז ושם הוקם המושב בית הלל שהיה המושב שניתן לתנועת המושבים כקומפנסציה לכך שבמקום ארבעה ישובים הוקמו רק שלושה ישובים. הישוב הרביעי הוקם שנים

רבות לאחר מכן, של

מנור: הקיבוץ המאוחד.

מנור: הקיבוץ המאוחד עד היום הזה. כפר סולד, כל הישובים האחרים קמו תקופה אחרת לגמרי. סגור רגע, אני רוצה באמת לראות...

(הפסקה)

וייץ:... לכאן

מנור: זאת אומרת כאן עשיתי...

וייץ: כן. אז כמובן מדובר ב "הגושרים" שקם הרבה אחר מכן, זאת משום ששטח הקרקע לא הספיק לארבעה ישובים ונותר איזה בדיל קרקע שאפשר היה להשלים אותו כדי הקמת ישוב רק הרבה לאחר מכן. הבה נסתכל מתי- 48.

מנור: 48. זה עם הקמת המדינה?

וייץ: עם הקמת המדינה. 10 שנים לאחר מכן. 9 שנים לאחר מכן. אתה רואה? מעניין. טוב.

מנור: טוב, זה במאי 39 בערך.

וייץ: כן.

מנור: אפריל, מאי 39.

וייץ: אני אז כל הקיץ ההוא, קיץ 39 וחורף 40 עבדתי במצודת אוסישקין והייתי כמעט קבוע לן שם. הייתי רווק.

מנור: בגבעת (מתקן) כפר גלעדי.

וייץ: כן, כפר, לרוב בכפר גלעדי. לפעמים במטולה. באותה תקופה היתה לי בכפר גלעדי גם חברה, אז זה היה הרבה יותר פשוט.

מנור: ואתה זוכר את מלחמת העולם השניה פורצת שם.

וייץ: כן. אני זוכר ערב אחד חזרתי, הייתי יוצא בבוקר השכם לעבודה- אז כבר לא הייתי זקוק לסוס, יכולנו לצאת

מנור: ברכב?

160 וייץ: ברכב, בג'יפים, כן. בפרה ג'יפים. עוד לא היו ג'יפים של ממש אבל אני זוכר את הערב שחזרתי ונכנסתי לחדר האוכל של כפר גלעדי וראיתי שמשהו ארע ואז הודיעו לי שבאותו בוקר גרמניה פלשה לפולין והמלחמה החלה. אמנם לא, תקופה ארוכה מאוד לא הרגישו דבר וחצי דבר. סגור רגע.

(הפסקה)

וייץ: ובכן, אני חוזר לענין העליות לקרקע למצודת אוסישקין.

וייץ: דפנה עלתה ב- 4 למאי 39 ודן

מנור: דפנה עלתה ב- 3 למאי

וייץ: דפנה עלתה ב- 3 למאי 39 ודן ב- 4 39.

מנור: 2- 4 למאי

וייץ: רביעי למאי, כן?! ועל כך יש סיפור פיקנטי קצת. הרוח החיה בדפנה היה אברהם. אברהם, ממייסד הגרעין ואחר כך המוביל של, באחד מראשי אחדות העבודה וסיעה ב', כל ה... אברהם זה היה מנהיג מטבעו. רחב לב, טוב לב ושופע אבל קנאי לעניני הקיבוץ המאוחד קנאה שאפילו בין קבוצת הקנאים הללו, הלא הם כולם קנאים, קשה היה למצוא כמוהו וקנאי לסמלים. בשבילו הסמל היה חשוב מאוד. אנחנו נתידדנו. אני, הוא למד והתמיד בפרטים ולמד את מבנה הקרקע וכמויות המים והטמפרטורות. אחר כך מבנה המשק אף על פי שהיה אחד הלוחמים הגדולים נגד קבלת דפוסי המשק שהוצעו על ידי ועדת התכנון, יותר נכון נגד הדפוסים שהוצעו על ידי יחידת התכנון, שאחר כך לא נתקבלו על ידי ועדת התכנון, כפי שספרתי קודם אבל הוא היה למדן גדול וכל דבר שעשה ניסה לעשות בצורה שיטתית. כשקבעו את העלייה לקרקע ובתחילה היתה תוכנית ששני הישובים יעלו ביום, באותו יום התעקש אברהם על זכות קדימה של הותיק ביניהם, הגדול ביניהם ובכלל הוא אומר: אני מייצג את הזרם העיקרי בתנועה ולא השוליים של הקיבוץ הארצי. 200

מנור: הארצי.

וייץ: אז כך יצא שהם עלו יום לפני דן והאמת ניתנה להיאמר שהויכוחים ביניהם והסכסוכים אני חושב שעד היום הזה. לי היו איתם ויכוחים על דברים קטנים שבקטנים. הם יכלו לעמוד- מה זה הם? וזה אברהם היה מבטא את זה: יכלו לעמוד על ענין של חצי דונם שהגבול גבול של פלג של הדן שחצה אז את השטחים- היום כבר לא רואים את זה כי הענין סודר- למשל היו המון יובלים של הדן ואנחנו קבענו גבול לפי יובל דן אחד מסוים, אז אם היובל נטה חצי דונם אז היה ויכוח גדול על החצי הדונם. למי שייך חצי הדונם הזה, לדן או לדפנה? עד היום הזה אני חושש ש- עכשיו אני כבר לא יודע, הרבה שנים לא הייתי, אינני מצוי בקרבתם.

(הפסקה בקסטה)

וייץ: ... נושא של תכנון המשק ואני הייתי שם כמזכיר והמקשר עם המחלקה להתישבות.היה לי תפקיד מיוחד במינו. יש להזכיר בתולדות ההתישבות את המלאכה המיוחדת שנעשתה באותה שנה, ב- 1939 בהקמת כפר ורבורג. כפר ורבורג הוא מושב שקם על יד באר טוביה והוקם לא על ידי המחלקה להתישבות אלא על ידי יק"א. בראש יק"א עמד אז אחד האנשים הקפדנים שעסק בהתישבות. אחר כך כתב ספר גדול, עסק בתורת הקואופרציה, כתב ספר גדול שלושה כרכים על קואופרציה ושמו, אתה צריך לדעת את זה הרבה יותר טוב ממני. הוא הרצה באוניברסיטה, הוא עמד בראש יק"א.

מנור: אני אזכור

וייץ: עוד מעט נזכור גם את שמו. הוא נתפס לרעיון של תכנון שיטתי של מושב ובעיקר נתפס לרעיון של מה שהיה ידוע אז כ "המשק המעורב האורגני".

מנור: בהבדל מהמשק המעורב.

וייץ: בהבדל מהמשק המעורב. המשק המעורב האורגני היה רעיון של וולקני, שקליבנר הלביש
אותו עור וגידים. ביסודו מונח רעיון פשוט אבל חשוב ממדרגה ראשונה. אומר שיש לתאם בין 240
ענפי הצומח וענפי החי במשק כך שהמשק יוכל לספק לענפי החי את מרבית מצרכיהם. את המזון שלהם. כלומר, אם יש לול אז הלול צריך להיות בגודל כזה שאפשר לספק לו את הגרעינים ואם יש רפת, ויש רפת כמובן- זה ענף יסוד במשק המעורב- המשק, מחזור הזרעים שלו, מחזור היבולים צריך לספק את, אם לא את כל אבל כמעט את כל היחידות המזון הדרושות.

מנור: הדרושות.

וייץ: והרפת מספקת למשק את הזבל וכ"ו והמשק מספק למשפחת האיכר את מרבית צרכיה באוכל והעודפים נמכרים על מנת לקנות את המזומנים הדרושים. בזה האורגניות שלו, כלומר זה לא סתם תשבץ של ענפים. זה תשבץ של ענפים שנקבעים, התשבץ נקבע לפי חוקים מסוימים של מבנה המשק הפנימי מצד אחד- כלומר היחסי ההדדיות של ענפים שונים ומצד שני צורכי העבודה, תקופות השיא והשפל של כל ענף וענף משתבצים זה בזה באופן כזה שמשפחת האיכר מועסקת פחות או יותר במידה שווה במשך כל עונות, חודשי השנה. אז זה היה משק אורגני שמקיים את עצמו על ידי אספקה פיזית של צרכיו הוא ומספק עבודה פחות או יותר במידה שווה משך חודשי השנה למשפחת האיכר. כלומר, במלים של לשוננו של היום זה משק שעומד על עבודת- הוא עתיר עבודה, הוא בא להפוך את עבודת האיכר לערכים כלכליים שאו משמשים למשפחת האיכר עצמה או משמשים למכירה בשוק ויש לו תבנית פנימית והגיון פנימי. המשק האורגני, המשק המעורב האורגני נוצר תחילה כמודל עיוני, בכתב. וזה וולקני פירסם על כך מאמר קודם.
הרעיונות הראשונים בקובץ שלו "בדרך". אחר כך פירסם על זה "תכנון ההתישבות בישראל" 280
והרעיון המרכזי שלו היה המשק המעורב האורגני. כשהוא הציע את הרעיון הזה היה סביבו ויכוח די גדול מפני שהיו רבים ואף טובים שאמרו שאין כן הדבר. היו כאלה שטענו שהמשק האורגני, המעורב האורגני פחות מדי אינטנסיבי, שצריך לעשות אותו הרבה יותר אינטנסיבי וליצור תוצרת למכירה לא רק בארץ אלא לחוץ- זה בעקבות ההצעות הראשונות של סוסקין בזמנו והיו כאלה שאמרו להיפך: שזה משק שעומד על מכסת קרקע קטנה מאשר איכלוס די צפוף, אבל הוא מצריך מים מצד אחד והוא לא יאפשר לנו תפיסת קרקעות מהירה כי היו כאלה שאמרו: תפקידנו קודם כל לקנות קרקע, לתפוס אותה ורק אחר כך להשתמש בה על מנת לתגבר

את האינטנסיפיקציה מבפנים. לא הגיעה שעתו של המשק הזה שהוא משק שמסמל ברמה כלכלית מסוימת את המשק האינטנסיבי ביותר עם המתודולוגיה, הטכנולוגיה המתקדמת ביותר. זה אנחנו אוכלים מבשרנו אנו. מוטב ללכת אחרת- אוסישקין למשל היה בדעה כזו- הבה נקנה עד כמה שאפשר יותר קרקע ונעבד באופן אקסטנסיבי. הקיבוץ המאוחד למשל דגל ברעיון הזה והוסיף על כך. ועל מנת לעשות זאת ולאפשר בכל זאת ישובים גדולים, בעלי-אוכלוסיה יותר גדולה שאינם מתאפשרים אם אני דוגל בחקלאות אקסטנסיבית נוסיף את התעשיה כחלק בלתי נפרד לקיום הישוב. באופן כזה נוכל

מנור: זה כבר קראו

וייץ: לכבוש את הארץ. זה היה אז

מנור: זה כבר אז, 39?

וייץ: כן כן.

מנור: רעיונו של וולקני?

וייץ: כן. בודאי. רגע, הוא... כלומר כבר היו שתי אסכולות שאמנם לא באו לכלל ביטוי אבל היום אנחנו יכולים לדעת את זה. היתה אסכולה שראתה בהתישבות כלי כובש של הארץ והחלק החברתי והחלק הכלכלי היו חשובים, לא שלא היו חשובים אבל היו עזר למטרה העיקרית.

מנור: שהיא המטרה המדינית.

וייץ: שהיא המטרה המדינית, מטרה כיבושית. אלה דגלו במשקים גדולים, אקסטנסיביים וכ"ו וכ"ו והיו כאלה שדגלו בהתבצרות מבפנים, בכוח עמידה כלכלי, ביצירת איים מרובי אוכלוסיה בתוך חלקים שונים של הארץ והתפשטות מתוך האיים הללו. זאת אומרת יש כאלה שהלכו מן הפריפריה פנימה ויש כאלה שהלכו מפנים החוצה ווולקני היה שייך לקבוצה השנייה בלי כל ספק. היה הדובר שלה. 320

מנור: מי היה המייצג הבולט של האסכולה הראשונה? כלומר השנייה?

וייץ: טבנקין. טבנקין, ציזלינג.

מנור: אנשי "אחדות העבודה".

וייץ: לביטה, כהן. זה שדיברתי עליו.

מנור: מעין - חרוד.

וייץ: מעין - חרוד. בזמנו גם תמך בהם מי שאחר כך שינה את טעמו- ליבנשטיין.

לרבות... אליעזר.

מנור: אה, אליעזר ליבנה.

וייץ: ליבנה. אני זוכר את ליבנשטיין באגף השמאלי ביותר של אחדות העבודה, עוד לפני קיומה של אחדות העבודה, של סיעה ב'. מי שתמך ברעיונות של וולקני וראה זה פלא איך ההסטוריה מסתדרת היום- זה מובן, זה היה כמובן קפלן, שפרינצק, יוסף וייץ. למעשה הממשיכים של רעיונות "הפועל הצעיר". "הפועלצוערניקים" בתוך תנועת העבודה תמכו תמיכה מלאה ברעיונותיו של וולקני וכמובן היו כאלה שאמרו- זה תיקח ומזה לא תנח ידך. זה היה בן גוריון ושקולניק וכל זרם הקיבוץ

מנור: זרם הביניים.

וייץ: קיבוץ, הביניים. מפא"י. המפא"יניקים האמיתיים שאמרו: אי אפשר להחזיק בקנה-מידה אחד לגבי כל התנועות, שההצעות של וולקני יפות למושב ואינן יפות לקיבוץ ועל כן יש להסתכל על המשק המעורב האורגני רק ככלי בשביל ביסוס המושב אף על פי שגם כאן עוד היו רבים שכפרו בכך ורצו מושבים שיש להם גרעין אינטנסיבי ופריפריה גדולה אקסטנסיבית על מנת לתפוס קרקע. כמו נהלל דאז לפני בוא המים הרבים להשקאה. 360

מנור: או כפר ורבורג, שאתה רוצה להזכיר לי עוד פעם.

וייץ: אני מדבר, אני חוזר לכפר ורבורג. וולקני, על מנת להמחיש את רעיונותיו ואני חושב שהכוח הדוחף לרעיון הזה של ההמחשה היה קליבנר, כפי... אני לא יודע את זה ידיעה ישירה אבל אינני, אני חושב שאינני רחוק מן האמת, הציע קליבנר להקים בתחומי תחנת הנסיונות משק אחד לדוגמה כדי שאפשר יהיה לעקוב, למדוד, לשקול ולשפר אותו. הוא הציע את זה לוולקני, וולקני הציע את זה להסטרין והסטרין הציע את זה לקפלן וכך היה הדבר וכך קם בתחומי תחנת הנסיונות "משק חומש" הידוע. מי זה חומש? חומש היה אחד מהקרובים של קליבנר וזה גם כן טיפוסי לקליבנר, שקליבנר בחר בו והושיב אותו בתור מתיישב בתחנת הנסיונות. גזרו מתוך תחנת הנסיונות, כפי שהיו אז קוראים את זה מהצד השני של הכביש כיצד זה של הכביש היה תחנת נסיונות ואחר כך הוקם מכון וייצמן שקראו לו קודם על שם בנו של זיו. מכון- לפני שקראו אותו בשם... זה היה מכון לכימיה בלבד במקום שהיום נמצאת הפקולטה לחקלאות של האוניברסיטה העברית, מעבר הכביש המוביל לרחובות. הפרישו שם 25 דונם, הקימו בית טיפוסי למתיישב, הושיבו שם- ורפת ולול והקימו משק מעורב אורגני לדוגמה ולמבחן. זה היתה פנייתו...

מנור: אשר כאן היתה

וייץ: הה?

מנור: כאן היתה בעצם מגמה של קליבנר להוכיח את התיזה שלו.

וייץ: כן. בהחלט. זו היתה פנייתו של קליבנר. הוא היה מדי פעם יוצא לבקר, אני הייתי הולך איתו. כל דבר שם מדדו ושקלו. הוא הכניס כל מיני חידושים. קליבנר זה היה לו כוח 400

המצאה וכוח דמיון מיוחד במינו. הוא התאים כלים. המחרשות למשל-ה-soc האירופי לא התאים לקרקע אז הוא עשה משהו בין הסוק לבין המחרשה הערבית. כל מיני דברים התאים למשק. הוא אז השפיע על יק"א לתכנן את כפר ורבורג.

מנור: בדגם זה?

וייץ: בדגם זה של המשק המעורב האורגני ככתבו וכלשונו. ויק"א קבלה את זה ומנהל יק"א גוטליב, לא גוטליב- נו?

מנור: אנחנו נזכור את שמו.

וייץ: האמריקאי

מנור: קנדי יותר נכון.

וייץ: לא, אמריקאי הוא היה. לא, לא קנדי. לא. אמריקאי. הוא אחר כך חזר לאמריקה והוא עסק בקואופרציה, במחקר על קואופרציה שנים רבות. הוא גם הרצה באוניברסיטה העברית שנים לאחר מכן, לאחר שהוא עזב את הנהלת יק"א. מכל מקום- אנחנו ניזכר על זה. כשבחרו אז את המתישבים הראשונים של כפר ורבורג היתנו איתם שהם מתקבלים לכפר ורבורג בתנאי שהם ישמרו בתכלית משמר את המשק, עקרונות וביצוע המשק המעורב האורגני ושהמשק ינוהל למעשה על ידי מדריך מתאים תחת פיקוחו של יוסף קליבנר.

מנור: והמדריך היית אתה?

וייץ: לא לא לא. אני, הביט, זה היה יק"א. אני עבדתי במחלקה להתישבות. תשים לב. לא. הוא לקח כמדריך, אם זכרוני לא מטעה אותי, את גובר. גובר התחיל בזה כי גובר גם אחרי חומש היה ביחידה הזו.

מנור: זו היתה ההתחלה של גובר באיזור.

440 וייץ: כן, כן. וגובר היה הבא כוח של תחנת הנסיונות שלמעשה יוסף קליבנר ווולקני באיזור, בהנהלה. מאחר שאני רכשתי את אמונו של יוסף עמיעד בכוחי לארגון ולחריצות וכ"ו הוא היה מדי פעם משתמש בי מבחינה מקצועית כדי לבדוק מה, כיצד מתנהל כפר ורבורג.

מנור: כל זאת כבר היה לקראת סוף 39.

וייץ: זה 39, זה 40.

מנור: כאשר אתה כבר חוזר מהצפון. כן.

וייץ: במקביל.

מנור: אה, במקביל עשית זאת?

וייץ: אחרי, במקביל. הייתי בצפון מספר חודשים עד שגמרנו את תוכניות מצודת אוסישקין ואחר כך עברתי, המרכז שלי

מנור: כבר חזרת לרחובות.

וייץ: אני חזרתי. המרכז, היו לי שני מרכזים.

מנור: בירושלים וברחובות.

וייץ: אני גרתי בירושלים. יום בשבוע הייתי במרכז, היה יום שני לשבוע, היה באופן מסורתי התכנסו ביום שני כל גזברי הישובים החדשים תחת הנהלת של הרצפלד ודוד שטרן היה מקבל אותם. זה היה מנהג. כל בעיה היה הרצפלד מזמין את הבא כוח, יום שני, וכל יום שני לפני הצהרים ישב שטרן-והרצפלד -ישב בחדרו ושניהם היו מקבלים את הבאי כוח, הגזברים ובאי כוח הישובים אחד אחרי השני כצאן הרועה והיו מחליטים על התקציב- תוספת 5 לירות, פחות 5 ל"י, על זה היו דיונים. אם כן קונים עוד פרה, לא קונים עוד פרה וכ"ו וכ"ו. וביום שני היה שמעון מקלר, שהיה ראש המפקחים מכנס את כל המפקחים על מנת לעמוד... אם הוא היה נשאל על ידי שטרן ואם היה ויכוח- ותמיד היו ויכוחים בין שטרן ובין הרצפלד- היה עומד לימינם. אני, שנחשבתי לאט לאט כמייצג את רחובות, את המחשבה ואת המדע אז גם כן הייתי בימי שני, כל יום שני בא, יושב, עובד ושומע ומתייעץ וקצת מדריך את המדריכים השונים. והמחלקה להתישבות היתה כשוק. היו כל, זה היה בבנין הזה, באותו בנין אבל כן, באגף אחר, לא באגף שאני יושב בו היום אלא בקומה הראשונה, באגף שהיום הוא האגף של המחלקה לכספים. לא נשתנה הרבה. והמסדרון, היו ספסלים לכל אורך המסדרון ואנשי הקיבוצים והמושבים היו מתישבים, באי כוח בזה על יד זה לפי התור והיה תור אחד לשטרן ותור אחד ל- 480

מנור: הרצפלד.

וייץ: לא. הרצפלד ישב עם שטרן כל הזמן.

מנור: אה, קבוע.

וייץ: בחדרו. קבוע. ותור אחד לשמעון מקלר כי שמעון מקלר עסק לא בתקציב אלא בביצוע התקציב. כלומר איפה קונים את הפרה ואיפה קונים את הטרקטור והוא היה נותן הוראות לעשות

מנור: לאחר אישורם

וייץ: לאחר אישורם, כן. בסדר. ואיתו עבדו אז המפקחים השונים. היה, אני הייתי נוהג לשבת בחדר המזכירות. עכשיו, מזכיר המחלקה היה יהושע לוי, מי שהיה אחר כך גזבר.

מנור: גזבר ה...

וייץ (ממשיך): ההסתדרות. יהושע לויהוא גם כן טיפוס מיוחד במינו. הוא גדל במחלקה.

הוא בא למחלקה בתור נער שליח ממאה שערים ומספרים לי, אני לא הכרתי אותו אז, כשאני הכרתי אותו היה כבר איש גבה קומה כתורן, דק בשר, עצבני והיה מזכיר של, מזכיר כללי של המחלקה להתישבות (הוא היה נוהג לבדוק את האש"ל וכל הסידורים האדמינסטרטיביים וכ"ו וכ"ו. והיה יושב שעות ללא ספור והיה עובר על כל פיסת נייר. אבל סיפרו 520
לי שכשהוא נכנס היה נער שליח ובא בקפוטה וב-

מנור: פיאות.

וייץ: בפיאות. אדוק מאוד ויצא לתרבות רעה תוך כדי עבודתו. אבל לזכותו יש להיאמר שהיה אוטודידקט ולמד בעצמו, למד שפות ולמד גם תורת המזכירות. איש חרוץ מאוד. קשה להגיד שהיה איש מסודר. סדר זה לא היה ממעלותיו אבל היה חריף שכל ושקדן גדול. בימי שני אלה, ימי השוק כמו שהיו קוראים להם. עוזר ראשי לשמעון מקלר היה קרול עליו השלום ומדריכים שונים. מדריכים התישבותיים. זה היה בפעם הראשונה שהכניסו את המושג השונה של מדריך חקלאי, כלומר שתפקידו זה להדריך כיצד מפתחים חקלאות-אגרוטכניקה- לבין מדריך התישבותי שתפקידו ללמד ולהדריך מפקח על ישוב צעיר, קבוץ או מושב כיצד מקימים ומתארגנים כישוב, כקהילה.

מנור: חברתית.

וייץ (ממשיך): חברתית. לא רק חברתית- כלכלית, ארגונית וחברתית.

מנור: כן.

וייץ: כי זה מכאן התחיל.

מנור: זה כבר ב-45.

וייץ: זה כבר היה אז כי בראש המדריכים ההתישבותיים עמד שמעון מקלר, מתיישב ותיק בעל ידע אבל ללא השכלה פורמלית בו בזמן שבראש המדריכים החקלאיים שמרכזם היה 560
ברחובות בתחנת הנסיונות- בתחנת הנסיונות היתה מחלקה להדרכה חקלאית- עמד מי שאחר כך הפך להיות סגן מנהל כללי של משרד החקלאות.

מנור: קרמפנר?

וייץ: קרמפנר. אחר כך הוא שינה את שמו, עם קום המדינה הוא שינה את שמו ל... נו, עוד מעט אגיד לך. הוא היה אגרונום מדופלם. הוא עמד בראש המדריכים החקלאיים ברחובות. למעשה- סגור רגע-

(הפסקה)

וייץ: שמו היה קרמפנר- עמיר. אחר כך הוא שינה את עצמו- עמיר. היה בעלה של אנדה, אנדה פינקרפלד עמיר. הוא היה ברחובות.

מנור: הוא היה מדריך חקלאי.

וייץ: הוא היה מנהל המחלקה להדרכה חקלאית בתחנת הנסיונות שהיתה חלק מהמחלקה להתישבות. היא נפרדה עם קום המדינה ועברה למשרד החקלאות. בין קרמ נר מיר לבין שמעון מקלר תמיד היו חיכוכים כי קרמטנר דגל בציוד הטוב ביותר, בציוד המתאים ביותר ושמעון מקלר דגל בציוד המצוי ביותר, מה שניתן. מה שאפשר לבצע. והיות שאני הייתי חצוי היו לי מהלכים גם ברחובות כי שם היתה היחידה לתכנון והייתי נמצא מספר 600
ימים בשבוע, 2-3 יושב ועורך שם וגם הייתי דוקטור לחקלאות והייתי גם שוחה, התחלתי לאט לאט לשחות ב "ימי השוק" של ימי שני- זה היה קבוע- וגם בישיבות של החלטות אחרות ולפעמים הייתי מתלווה לשמעון מקלר בסיורים שלו כשהיה מבקש ממני לפתור איזה בעיות שעלה מהם ריח מדע כאילו. או יותר נכון כשהוא רצה להשתמש בהנמקות שלי על מנת לחזק דעות שלו אז אני הייתי כעין כלי רעם של שניהם. כל אחד היה מספר לי על השני. זה עד כמה שהוא רוצה דברים, עוגות מן השמיים וזה עד כמה שהוא משפיל את החקלאות וגוזר אותה במיטת סדום של התקציבים. זה מביא נזק וכ"ו וכ"ו. מכל מקום ככה נכנסתי לעובי מלאכת ההתישבות שהיתה, התחילה כבר אז להיעשות בשני כתרים כאחד: בכתר המעשה ובכתר התורה. האמת ניתנה להיאמר, אם אני חוזר לתקופה ההיא ואני זוכר טירון 640
שחזר מהאוניברסיטה מצויד בתעודה מאוד מצטיינת- אני גמרתי את האוניברסיטה בהצטיינות מרובה- והייתי מצוייד בהרבה ידיעות כי לקחתי את לימודי ברצינות גדולה, שקדתי בהם, מצד אחד. מצד שני, לאחר שהייתי, התנסיתי בעבודה בשדה בבית שאן ולאחר שראיתי איך מתבשל התבשיל מבחינת היכולת הכספית והיכולת הארגונית ובעיקר לויכוחים המפלגתיים והפוליטיים. יותר נכון לא כל כך המפלגתיים פוליטיים כמו התנועתיים, שהיו מאוד חריפים, כלומר אלה היו...

מנור: שטבעו במידה רבה את מפת ההתישבות.

וייץ: אין שום ספק ופה לא הייתי רוצה לזלזל כי אלה היו חילוקי דעות על גישות עקרוניות של עתיד ההתישבות והיום אני מבין עוד יותר משהבינותי אז באיזה מידה הם קבעו את, לא רק את האסטרטגיה של ההתישבות אלא גם את הטקטיקה של ההתישבות ובסופו של דבר קבעו את פרצופה וגבולותיה של מדינת ישראל אין צל של ספק. על כן הויכוח העיוני כאילו על המשק המעורב והאורגני לעומת המשק הגדול האקסטנסיבי, התופס בבת אחת שטחים מרובים- אין ספק שזה היה ויכוח משמעותי בעל שורשים במציאות וקשה 680
היום לקבוע מי משתי הגישות צדקו. אם תשאל אותי היום נדמה לי שצדקו המפא"יניקים. כלומר אלה שאמרו: הבה לא ניתפס...

מנור: תפסת מרובה לא תפסת.

וייץ: (ממשיך) כליל. לא רק זה. לא. לא להיתפס כליל בעקרונות צרופים, נכונים שלעצמם ונבקע קירות לאורם- הלא זה מה ששני הצדדים רצו. אלה של האינטנסיפיקציה, "המישקיסטים" אלה שאמרו שהמשק זה... הם נשבעו בכל מקום בזה ועל כן התנגדו לכל דבר שלא היה שמץ משקי ולהיפך. אלה האוונטוריסטים, תופסים המרובה תפסו כל דבר- גם דבר שהוא בבחינת תפיסת עננים ריקים מתוכן.

מנור: מבחינה התישבותית.

וייץ: ענגים ריקים מתוכן אז אני סבור

מנור: טוב, ההסטוריה חוזרת על עצמה.

וייץ (ממשיך): שקנה המידה הנכון, המעשי, היה בידי המפא"יניקים אשר אמרו בצורה פשוטה: כל מקרה יש לקבוע לגופו. לעתים מתאימה התפיסה הזאת ולעיתים מתאימה התפיסה הזאת והייתי רוצה להדגים זאת אבל אם אתה רוצה להחליף תחליף עכשיו.

(מנור: אני מחליף.)

סוף קסטה מס' 2- צד ב'

המשך פגישה 3

קסטה מס' 3- צד א'

001 וייץ: אם אני חוזר לענין הויכוח, אף על פי שהויכוח לא היו לו אז, לא קיבל את הצורה הברורה המנותחת או המנתחת כפי שאני עושה את זה היום, זה אני רואה

מנור: בדיעבד.

וייץ: כן. בדיעבד, בצורה רטרוספקטיבית אבל אני, אפשר היה להדגים זאת לגבי כפר ורבורג מחד ורוחמה מצד שני. פה אני רוצה לראות מתי קמה רוחמה- חכה רגע.

מנור: כפר ורבורג אמרנו ב- 40.

וייץ: כפר ורבורג קם ב- 39.

מנור: עוד ב- 39.

וייץ: כן. לא. רוחמה זאת לא דוגמה אבל אני אביא מולה דוגמה חריפה, מישהו שקם קצת קודם אבל בכל זאת הוא מתאים. זה חניתה.

מנור: ב- 38.

וייץ: 38. או נגבה. נגבה.

מנור: נגבה מתי היא קמה?

וייץ: או 39 או 40. הבה נסתכל. ב- 39.

מנור: 39?

וייץ: כן. אז נגבה התבססה על שטחי פלחה גדולים. מים לא היו שם. היו כאלה שאמרו שנגבה לא תוכל להחזיק מעמד. כפי שאמרו מסיבות לגמרי אחרות שחניתה לא תוכל להחזיק מעמד בשל עלותה על תל טרשים. ולעומת זאת את ההתישבות המסודרת שהצלחתה בצידה כמעט מיד בשנים הראשונות לקיומה כפר ורבורג הפך מיד להיות שם דבר למשק מצליח. על כן היום אני יכול להגיד שבאותה תקופה בלי ספק צריך היה בכל מקום להשתמש באפשרויות לגופם של דברים.

מנור: זאת אומרת חניתה בעצם ונגבה אתה רוצה לומר שאז נתפסו כאבנטורות מאוד מסוכנות.

וייץ: כן. על ידי המשקיסטים.

מנור: על ידי המשקיסטים.

וייץ: כן, אין שום ספק. קליבנר התנגד לשניהם. מבחינה זו אני חושב שבמעמקי ליבו או אולי אפילו לא במעמקי ליבו, אפילו בצורה די מודעת ודי פומבית גם קפלן.

מנור: מה היתה העמדה של אבא?

וייץ: העמדה של אבא, האמת היא כזו: שהוא בהרגשה היה שייך למשקיסטים, כלומר ל "פועל הצעיר" אבל בשכל היה, עשה ככובשים- כאלה שאמרו: אנחנו צריכים לתפוס בכל מקום שאפשר להיאחז כי זה יקבע את גורלנו. אני חייב לומר לך ואני כל ימי הייתי משקיסט, אני משקיסט עד היום הזה אבל לא משקיסט קנאי. האמת היא שאני מפא"יניק. האמת ניתנה להיאמר, אני חושב היום על אותה תקופה אחורה- אין ספק שבאסטרטגיה צדקו הכובשים. בטקטיקה צדקו המשקיסטים. כלומר צריך היה לעלות בכל מקום שאפשר היה לעלות לקראת הבאות. מי שראה והיו כאלה שחזו במאבק על עתיד הארץ ועל כן, על תחומי הארץ. 040

מנור: על גבולות הארץ.

וייץ: זה אפשר היה כבר אז להבחין מכיוון שהריאקציות הראשונות וההכנות ל "ספר הלבן" וההתנכלות לצמצום תחומה של הארץ כבר היתה ידועה, היו ידועות. מתקופת פיל היא היתה, זה היו ידועות. מצד שני אני סבור שלא צדקו אלה שאמרו "אנחנו עולים" בלי לבדוק, בלי לעשות. גם לקבל את האסטרטגיה שצריך לעלות לכל מקום אפשר היה להתאים צורות משק שונות לתנאי כל מקום. כלומר, באסטרטגיה אני סבור שצדקו הכובשים. בטקטיקה צדקו המשקיסטים.

מנור: לפחות עד 48.

וייץ: והאלה, אלה שאיחדו את הדבר יחד כפי שנראה אחר כך, כשנגיע לתקופת עליית 11 הנקודות בנגב, שזה אני סבור היה פסגת ההתנגשות בין שתי האסכולות הללו ולי היה בזה יד- הייתי בציר הענינים אז- אז זה הרבה אחר כך, זה- עוד נבוא לזה כשנעבור את מלחמת עולם השניה. אבל הסימנים הללו והמאבק הזה היה ניכר עוד לפני מלחמת העולם השניה.

מנור: הוא בא לידי ביטוי כבר ב...

וייץ: תוך, הוא בא לידי ביטוי בביטויים, בכתיבה בלי כל צל של ספק. לגבי אותה תקופה אני יכולתי להזכיר וד כמה ישובים מיוחדים שהיה לי קשר ישיר איתם. קודם כל כל ההתישבות בהרי אפרים- החל, הראשון שם זה היה דליה אבל הבה נסתכל. כן. דליה, אשר קמה ב- 39 ורמת השופט. מדליה ועד רמת השופט שקמה ב- 41 כל האזור הזה של הרי אפרים והשלוחות המזרחיות של הכרמל. זה היה אזור 050

מנור: אם כי זה בגדר התאוריה המשקיסטית.

וייץ: כן ולא מפני שזה גם היה גם זה וגם זה מכיוון שזה פתח, אל תשכח, אזור ארץ חדש להתיישבות שלא היה לגמרי מיושב. היתה שם שכונה או כעין מושב שקם כבר קודם של כורדים מירושלים.

מנור: בדליה?

וייץ: הה?

מנור: בדליה?

וייץ: לפני דליה. בין יקנעם לדליה. עוד מעט אגיד לך את השם ואני טפלתי בהם ארוכות.
עד היום הזה כשאני פוגש אותם, את בניהם לפעמים בחיפה הם מזמינים אותי אליהם.

מנור: כלומר כורדים שהיו בירושלים...

וייץ: כורדים שהיו בירושלים והתארגנו

מנור: לעליה.

וייץ (ממשיך): על ידי מועצת

מנור: פועלי ירושלים?

וייץ: פועלי ירושלים והקימו באותו אזור כעין מושב שלמעשה לא היה מושב. הוא היה למעשה
שכונת פועלים, פועלי בנין מהתחלה. הבה נמצא איפה הם. זה... (סגור רגע).
... בתוך, באותו...

מנור: בהקשר לעין השופט שהוקמה ב- 1937.

וייץ: כן. עין השופט הוקמה קודם בתוך הגוש הזה. בגוש הזה היה מושב או כעין מושב, כעין
שכונה שהוקמה על ידי קבוצת חוצבים כורדים שאורגנה בירושלים ועלתה למקום להקמת מושב
אבל לא נמצאו בה סממני המושב. הם למעשה היו כעין שכונה עם משקי עזר שסיפקו עבודה
בעיקר בחיפה אבל גם ביקנעם, בסביבה ההיא. כשהתחילה ההתישבות היותר רחבה בסביבה על מנת
לתפוס את כל האזור הזה שהיה אזור חשוב וחיבר את, מילא את החלל בין ואדי מאלק לואדי-
ערה הם התקוממו ואמרו: אנחנו לא ניתן לקיבוצים לבוא לקחת את אדמתנו. צריך לטפל בנו,
אנחנו היינו מקופחים משך כל השנים והמוסדות לא טיפלו בנו ולא סידרו אותנו.
על מנת לעבור- והם היו אנשי זרוע ובמידה מסוימת הצדק היה איתם. על כן התפתחו שם
קטטות ומריבות גדולות בייחוד בזמן העליה של דליה כי להגיע לאדמות של דליה וביחוד
למקום שהוקמה דליה צריך היה לעבור דרכם והם לא נתנו. חסמו את הדרך בכוח. אז אני 12b
התבקשתי על ידי שטרן לנסות מצד אחד לעבד עבורם תכנית משק. מצד שני להפיס את דעתם ואני
עשיתי זאת. אני תקופה די ממושכת מספר שבועות הייתי שם.

מנור: ב- 40.

וייץ: זה היה בזמן עלית דליה, ב- 39-40.

מנור: אז זה 39.

39-40
וייץ: אני התקשרתי איתם וטפלתי בהם ועשיתי להם תכנית משק איתם יחד עד שהסברתי להם

את הדברים
וכ"ו וכ"ו ועשיתי להם תכנית משק איתם יחד ותכננו מחדש את הישוב עצמו, הרחיבו אותו. אגב, המלאכה לא הושלמה אז. אני חושב שהיא הושלמה רק אחרי המלחמה. אני עוד מעט אבדוק את הענין. והתחלנו לעבוד איתם. קבענו גם מדריך אבל אי-אפשר לומר ...

(הפסקה)

מנור: אתה מזכיר שהעבודה לא הושלמה.

וייץ: כן כן. הם לא הסתגלו לעבודה מסודרת כפי שמשק מושבי צריך ובעיקר לא הסתגלו לאגודה מסודרת, למכירה משותפת. ברגע שמישהו הצליח איזה חלקת עגבניות הוא ף אותה ונסע לשוק למכור אותה וכ"ו וכ"ו ככה שתקופה די ממושכת טיפלו בהם אבל לא עלה הענין יפה. אבל דבר אחד כן הצלחנו. הם את התנגדותם הורידו כי הם קבלו שטחי קרקע וקבלו תוכניות שעל גבי הנייר היו צריכים לתת להם את פרנסתם בשפע. מעניין שאני נפגשתי עם בנים שלהם לפני שנה עם עלותנו לאחד המצפים. באחד המצפים בגליל לפני שנה קבוצת חוצבים, מפעילי טרקטורים גדולים קבלה על עצמה עבודה מקרן קיימת לפרוץ דרך לאחד המצפים בגליל ואני באתי לבקר אז הם הכירו אותי . זה הדור השני. והכירו אותי ואמרו לי, עצרו אותי והתפתחה שיחה-אנחנו נשארנו ידידים עד היום הזה- "רענן" הוא..."מה שעשית אז עד היום לא הוקם. הגיע הזמן שתבוא ותתכנן אותנו". אמרתי להם: "עכשיו אנחנו הולכים לתכנן את הגליל. אתם כבר עכשיו בקורקבנה של הארץ." אבל, הם אמרו: אם כך, אתה יודע מה? לכל הפחות תבוא לטעום אחד מסעודות הערב שהיינו מכינים בזמננו והיינו... אלה אנשים יודעי שתה ואכול-גברתנים. אבל את המכשול מפיתוח האזור הורדנו. 160

טוב. אני באותה שנה, בסוף שנת 40 התחתנתי עם שולמית או סולה שהיום היא ידועה בשם סולה לסקוב- אשתו של חיים לסקוב. אנחנו התחתנו בירושלים ואז הייתי צריך לקבוע את הדירה באופן קבוע ואז אמרתי שאני יותר נמשך לרחובות מכיוון שהמקצוע יותר מעניין אותי מאשר הקשרים האדמיניסטרטיביים ועברנו לרחובות. שכרנו דירה ובאופן כזה נשארתי, כאילו העתקתי את משקל הכובד של הקריירה ההתישבותית שלי מהעיסוק האדמיניסטרטיבי ארגוני.

מנור: יותר בעיסוק אקדמי?

וייץ: יותר לעיסוק המקצועי אף על פי שעסקתי כל הזמן. כפי שאמרתי לך הייתי מקשר בין שני עולמות.

מנור: המקצועי אבל הכוונה היא בעיקר מקצועי אקדמי.

וייץ: מקצועי, לאו דוקא אקדמי. גם המקצועי המעשי.

מנור: מעשי.

וייץ: תכנון, תכנון ההתישבות. באותה תקופה, רגע. ומיד אחר מכן, תקופה לא ארוכה, התגייסתי לצבא. אני הייתי כבר

מנור: אבל זה ב- 41.

וייץ: זה ב- 41. הייתי שנה אחת חיינו שם ברחובות ואותם הישובים, זה באותו, אותה תקופת-מעבר שכבר הלהט ההתישבותי לא היה והאמצעים לא כל כך היו. כל תשומת הלב הופנה עכשיו למה שנעשה באירופה, להקמת גדודי הצבא וכ"ו וכ"ו. אני כבר לא הייתי צעיר לימים, לא הייתי בן 21, 20, 19 ועל כן התגייסתי לגדודי ההובלה. למובילים. גוייסתי כמובן תחילה לתורנות (טירונות) בסרפנד. עברתי 3 חודשים תורנות עם כל השפשוף שהיה קשור בהם. אחר כך העבירו אותי

מנור: למדבר המערבי.

וייץ: הה?

מנור: אחר כך עברת למדבר המערבי?

וייץ: לא. חכה רגע. אחר כך העבירו אותי לאימוני R.A.C - חיל התובלה

מנור: מלכותי.

200 וייץ: המלכותי ל... המחנה אז היה לא בבת ים אלא בחולון. חולון היתה אז, התחלה, היו כמה מבנים ואז לקחו את כל שטח חולון והפכו אותו למחנה. רשת הכבישים היתה קיימת אבל המבנים לא היו קיימים אז הפכו את זה למחנה אימונים לחיל התובלה והיו מלמדים אותנו לנהוג ברשת הכבישים האלה של חולון. פה אני חייב להגיד קוריוז אחד: במחלקה להתישבות בגילי אז עבדו מספר עובדים. היו בודאי כ- 30 עובדים, מהם כ- 10 מדריכים, 10 או 12 מדריכים התישבותיים והשאר מדריכים חקלאיים. אז רובם, מרכזם היה ברחובות ומחלקת ההדרכה זה על יד תחנת הנסיונות תחת הנהלתו של קמטנר או עמיר. הוא אז גם כן התגייס. ואני, שנחשבתי יותר שייך לצוות הירושלמי כלומר למרכז, ה- headquarters. שטרן התנגד שאתגייס.

מנור: לגיוסך.

וייץ: לגיוסי והוא אמר: אנחנו יש לנו בעלי מקצוע לא רבים. אנחנו צריכים להתכונן מה יקרה בתוך המלחמה ובייחוד אחרי המלחמה ואנחנו זקוקים לבעלי המקצוע ועל כן בעלי המקצוע הללו לא צריכים להתגייס. והפנה את זה לרופין, לקפלן ורופין וקפלן תמכו בדעה הזו.

מנור: תמכו.

וייץ: ואמנם, מכל אלה שעבדו, אני יכול להזכיר שמות- קרול, גבריאלי, בובריצקי, קרול עליו השלום, בובריצקי עליו השלום, גבריאלי יבל"א, כהנוביץ' עליו השלום והיו עוד כאלו. הם לא התגייסו. אני התקוממתי נגד זה. אני אמרתי: הכל טוב ויפה אבל היום הבעיה היא איננה בעיה התישבותית. זו בעיה של קיום . מתחוללת מלחמה שבלי כל ספק תשנה מן הקצה לקצה את כל מצבנו ואנחנו צריכים שיהיה לנו הכוח הצבאי הדרוש לבוא המועד וערערתי על ההחלטה. הערעור בא אז להכרעתו של מי שעמד בראש מחנה, בראש תנועת ההתנדבות, מי שהניע
240 אותה- משה שרת עליו השלום ומשה שרת הכריע להשאיר את זה למצפוני ואמר: לא יכולה הסוכנות היהודית, יהיו הנימוקים אשר יהיו , להחזיק במישהו שרוצה להתגייס, אז אני מסכים שאין

חובת הגיוס מוטלת כמו שמוטל על כולם אבל אי אפשר להתנגד ואני קמתי והתגייסתי. היחידי במחלקה להתישבות.

מנור: מה היתה עמדת אביך?

וייץ: אבי היה בעד. היינו 3 בנים: יחיעם עליו השלום, שרון ואני ואני הייתי ראשון שהתגייסתי.

מנור: עוד לפני יחיעם?

וייץ: עוד לפני יחיעם. יחיעם אחר כך שהיה בפלמ"ח

מנור: אחרי.

וייץ: ואבי לא עמד בדרכי. אחרי התגייס, חצי שנה או שנה אחרי התגייס לגדודי הרגלים שרון ואחר כך התגייס יחיעם לפלמ"ח ואבי נהג לכתוב לי, הוא אומר: תודה לאל. אחד לכל הפחות הוא בטוח.

מנור: כאן.

וייץ: תראה. אני, לפני שסימתי את הטירונות את (מתקן) לימודי התמחות שלי בהובלה נוצר הגדוד שהיה גדוד, אחד מגדודי התובלה של אז אבל אותי עצרו קצת בחולון כי שלחו אותי ללמוד מכונאות. בכל גדוד תובלה היו עשרה שלמדו מכונאות- מכונאות לעזר למקרי

מנור: חרום.

וייץ: מקרים של חרום וחילוץ אז שלחו אותי, היה קורס בתוך הסדנאות הגדולות של סרפנד ואני למדתי, חודש חודשיים למדתי מכונאות רכב על מנת להיות driver machanical קראו אז לזה. אבל, יום... וכבר הסתדרתי די טוב, הייתי מדריך אחרים, מדריך בנשק.

מנור: קבלת קצונה? לא.

וייץ: לא. תשמע. הגשתי בקשה לקצונה ולא התקבלתי. זה היה עוד לפני התקופות של... קצינים קבלו רק אלה שידעו היטב אנגלית והיה להם קשר אנגלו סקסי. רק אחר כך, ב buffs , בגדודים, גדודי הרגלים התחיל הגיוס לקצינים מרובים. אני ביום אחד
220 חזרתי מ long weekend ביום ראשון בבוקר לאוהל שלי, היה לי כבר אוהל מסודר בחולון עם כל הכביכול נוחיות, עם מטה שהגנבתי לתוכה וכו' וכו' ואני מקבל הודעה: נא לפנות למשרד של הפלוגה, פלוגת האימונים. פניתי אז קצין אחד אמר: יש פקודה שאתה, הנה אוטו שמסיע אותך לתחנת הרכבת בלוד שם אתה צריך לקבל איזה הוראה ותחזור חזרה. אתה לא צריך לקחת איתך שום דבר. עד הצהרים תהיה פה חזרה. נסעתי ללוד והתייצבתי שם ל , לכל תחנת רכבת היה ה transport officer . אז הוא אומר: וייץ, קורפורל- הייתי land's corporal - קורפורל? -כן. - אתה, יש לי פקודה וא ואתה צריך להתייצב בתחנת הרכבת על הסואץ ב... נו? העיר המפורסמת.

מנור: קנטרה.

וייץ: בקנטרה. אז הנה אני נותן לך תיק, תרמיל עם שיניים, משחת שיניים, מברשת שיניים. אתה נוסע לשם? שם תקבל משהו ומחר תחזור חזרה. נסעתי ברכבת כל הלילה, זה היה כבר לפנות ערב, כל הלילה, הגעתי לקנטרה, בקנטרה התייצבתי- שוב אותו המעשה. - כן, הוא אומר, הנה לך בגדים, הנה לך זה, אתה צריך להתייצב באיסמעיליה בקהיר. באתי לקהיר, בודדו אותי והכניסו אותי לחדר ששם היו מספר פרצופים מוזרים ולמחרתו עמדתי בבחינות. בחנו אותי בבחינות פסיכוטכניות, בלשונות וכו' וכו' ולאחר מכן מצאתי את עצמי במחנה אימונים. גייסו אותי ל intelligence , הייוני, העבירו אותי ל intelligence, לקומנדו של ה intelligence בלי לשאול אותי שום דבר. 6 חודשים לא ידעו איפה אני בבית. אני נעלמתי. נסעתי, עזבתי את אשתי, כולם. לא אשתי ולא אף... שום... 6 חודשים. העבירו אותי למחנה אימונים הרחק במדבר, זה היה בתקופת אל עלמיין ואחרי זה השתתפתי בקרבות אל עלמיין ואחרי זה אבל האמת היא שאני הייתי אחד מהיחידות שהכינו לפלישה באירופה. 320
וזה גיליתי רק אחר כך.

מנור: גם שידעת איטלקית זו היתה אחת

וייץ: אחת הדברים שידעתי איטלקית, שנית שהיתה לי השכלה גבוהה, שלישית שהכרתי היטב את סיציליה ואת איטליה. בלי ספק. טוב, פה זה פרשה לחוד מיוחדת במינה. אני הייתי 3 שנים ביחידה מיוחדת במינה, אנגלית, אני הייתי ה- native היחידי בתוכה.

מנור: כולם היו בריטים?

וייץ: כולם היו בריטים. כולם היו. זה היתה יחידה קטנה שכל כולה היו קצינים של ה intelligence. קראו לזה "area 86" . זה היה קוד כמובן. זו היתה יחידה קדמית של המפקדה הקדמית של המחנה השמיני שתפקידה היה לצאת עם הפולשים הראשונים מהקומנדו ולאסוף את כל הנתונים הדרושים כדי, ל -operations. לדווח ל operations.

מנור: איך הם הגיעו אליך? אתה לא יודע.

וייץ: ואני... עד היום אין לי מושג איך הם הגיעו אלי. עד היום. על כל פנים אני נעלמתי, אני הייתי ב סיציליה, ב איטליה. אני החייל הישראלי הראשון על אדמת אירופה. זה כי רגלי דרכה ב regio di calabria. אני עברתי ממסינה בסירת, ב- soak boat, בסירת פלישה והייתי ברבע לחמש בבוקר, ב- 3 לספטמבר 1943 הייתי, רגלי דרכה תחת אש תותחים גדולה, הגרמנים שם הלא העמידו את ההתנגדות הראשונה שהיתה על maritime כי הם ידעו כבר שרוצים לסחוב את כל הצבא דרומה ואחר כך לקצוץ אותם בסלרנו. זו היתה התוכנית האמריקאית אנגלית והם נודע להם והם התנגדו שם ואחר כך נסוגו ולמעשה נתנו את המכה העיקרית לסלרנו. לנו נתנו להתקדם. על כל פנים כאן התגייסתי ובזה, לזה אין שום קשר עם התישבות. אולי יש לי מהתקופה ההיא סיפורים מעניינים ביותר. זו היתה תקופה מיוחדת במינה והייתי ביחידה חשאית לגמרי. לא ידעו בכלל על קיומי. לא היה לי קשר עם, לא עם חיל התובלה ולא עם הלגיון העברי הראשון, לא היה לי קשר לא עם ההגנה, לא עם אף אחד ויצרתי לעצמי, הייתי בודד, יצרתי 360
לעצמי יחידת הצלה משלי עם גויים אנגלים סקוטים ושחררנו מחנה ריכוז אחד בסביבות בארי ויש, על זה יש כבר סיפורים בלי סוף אבל זה תקופה אחרת. ואני חושב שהפעם נסיים

ונתחיל עם שובי חזרה למחלקה להתישבות בפעם הבאה. יום שישי הבא.

372 מנור: נסיים כאן פגישה שלישית. היום ה- 29 באוגוסט 1980. תודה רבה לך.

סוף פגישה מס' 3

(קסטה מס' 3- צד א')

המכון ליחסים בינלאומיים

המדור להסטוריה בעל פה

פגישה מס' 4

עם פרופסור רענן וייץ

קסטה מס' 3- צד א'

מנור: היום ה- 8 בספטמבר 1980 וזוהי תחילת פגישה רביעית בין פרופסור רענן וייץ 374
לבין מכון דייויס שבירושלים. אנחנו סיימנו בפגישה הקודמת כאשר, בנקודה בה אתה חוזר מהצבא אבל לא הסברת ולא תיארת מדוע בעצם חזרת ב- 45, על ידי מי וההשתלשלות שבאה אחר כך.

וייץ: אני יכול מפה?

מנור: כן כן.

וייץ: זה קולט מפה?

מנור: קולט יופי. מצוין.

וייץ: כן? טוב. ובכן, אנחנו לא מתעדים את התקופה שהייתי בצבא אף על פי שזו תקופה מעניינת ביותר כי כפי שהזכרתי כבר בפעם הקודמת אני התגייסתי לחיל ההובלה הבריטי R.A.C .

מנור: היו שם קוריוזים יהודיים? רענן, אם היו קוריוזים יהודיים אז זה כדאי להכניס.

וייץ: היו קוריוזים יהודיים מהמדרגה הראשונה.

מנור: אם קוריוזים שקשורים לנושא יהדות אני חושב שכן. מה שקשור לנושאים בריטים או איטלקיים אז זה לא.

וייץ: טוב אז אני, אם כך אני אתן לך. טוב. אתה מסיח אותי לגמרי מן המסילה אבל אין דבר. ובכן, כפי שאני כבר אמרתי אני נתלשתי מתוך הקבוצות הישראליות או היהודיות ואינני יודע עד היום מי מסר את האינפורמציה עלי

מנור: לבריטים.

וייץ: לבריטים. אני חושב במשה שרת, עליו השלום, כי משה שרת השתדל מאוד קודם כל 400
שאני אקבל קצונה וזה נודע לי הרבה שנים אחר כך. ושנית אני חושב שהוא סיפר עלי לקציני הקישור והם כבר בדקו. מכל פנים אני לא ידעתי על זה דבר וחצי דבר.

מנור: מכל מקום הוא איבד אותך 4 שנים.

וייץ: כן. כן. אז... לא. משה שרת שמח שאני התגייסתי. אל תשכח שאני הייתי, האמת היא

שאני מכל המחלקה להתישבות היחידי שהתגייסתי ונתתי אות לפקידות בכירה בסוכנות, בהסתדרות הציונית להתגייס. משה שרת, שעמד בראש הגיוס כולו רצה לראות כמה מתוך המנגנון עצמו מתגייסים אז הוא שמח שאני התגייסתי כי אני באתי אליו וסיפרתי לו והוא שמח על כך. מכאן החשד שלי וזה חשד שלא מבוסס על שום דבר, זה רק אינטואיטיבי, שהוא מסר עלי את הפרטים על תולדות חיי, על תולדותי.

מנור: על מנת שלא תלך לאיבוד באיזה יחידת תובלה.

וייץ: בדיוק כך. זה מה שאני חושב למשל. אני בטוח שלא ידע מה הם יעשו איתי כי אילו ידע אולי לא היה מסכים כי אני הלכתי לאיבוד בכל המאמץ המלחמתי המאורגן היהודי. אני מצאתי את עצמי במחנה אימון ל intelligence, זה לחיל הביון.

מנור: איפה הוא התקיים?

וייץ: במדבר המערבי. לקחו אותנו לחור נידח בסביבות ה "קטרה", אתה יודע, המדבר הנוראי הזה, דרומה לאל עלמיין. ביר חכים, דרומה לביר חכים. היה שם מחנה לגמרי מבודד ושמה אימנו אותנו. זה היה

מנור: כלומר אתה למדת צופני, הצפנות וכל הדברים המודיעיניים הרגילים? האזנות? הצפנות?

וייץ: לא לא.

מנור: תרגמו...

וייץ: זו היתה יחידה, לא. זו היתה יחידת מודיעין גלויה שתפקידה היה לאסוף ידיעות מהחזית ולהזין את הידיעות ל operations, לאג"מ, ליחידה המתקדמת של
440

מנור: כלומר יחידה איסופית.

וייץ: מחנה, של המחנה כולה, של ה 8 army, 8 army H.Q וכדי שנעשה זאת היחידה המיוחדת הזו סופחה מדי פעם, בכל פעם לדיביזיה או לבריגדה, זה תלוי בגודל שעמדה ראשונה בחזית. ככה שאנחנו עברנו מדי פעם, היינו מסופחים ליחידה אחרת. התחלנו ביחידה של ה-51st highland division, אחרי כן היינו נספחים להודים, אחר כך לניו-זילנדים, לפולנים, זה תלוי מי, איזה יחידה מהצבא הבריטי

מנור: היתה מבצעית בעצם.

וייץ (ממשיך): היתה ראשונה, היתה מבצעית, היתה ראשונה בחזית. מכל מקום, לא, אנחנו תורגלנו בבחינה, תורגלנו באיסוף ידיעות, במיון ידיעות ובהעברת הידיעות לעורף. זו היתה יחידה קטנה שהיתה מורכבת בעיקר מקצינים. זו היתה יחידת קצינים. כל הלא-קצינים שסופחו ליחידה היו שרתים: בשלים, מנקים, מעמיסים, נהגים, דברים כאלה אבל היחידה עצמה היתה יחידה אופרטיבית שכולה עמדה על הקצינים. היא נקראה 86 area, האזור ה- 86.

זה היה קוד כמובן ומדי פעם היינו עוברים לפיקוד אחר, תחת פיקוד אחר. אבל למעשה זו היתה יחידה עצמאית לחלוטין. בראשה עמד בריגדיר גנרל בריטי, זו היתה יחידה בריטית טהורה. אני הייתי שם

מנור: ה native היחיד.

וייץ: היה עוד ישראלי אחד תקופה מסוימת איתנו שאחר כך הועבר גם כן ליחידה אחרת אבל אני הייתי ה native היחיד. והייתי איזה בריה מוזרה בעיניהם מכיוון שהייתי קורפורל
480 אבל בעל תואר דוקטור אז הם, הקצינים, היו קצת מבולבלים, לא ידעו איך לקרוא לי- "קורפורל" או "דוקטור" וכו' וכו'. אחר כך הם גם ראו שאני איזה בריה מוזרה ששולטת בשפות ומכירה דברים וכו' וכו'. לאט לאט אני התעריתי בתוך... הקצינים הללו לא היו קצינים של הצבא הסדיר הבריטי שידעו מה זה המושבות, ידעו מה זה Palestine, ידעו מה זה egypt וכו' וכו' והיו, ליבם היה גס והיו מורגלים. אלה היו קצינים, בעיקר מהאוניברסיטאות שגויסו למטרה הזו. הם באו מאנגליה ולהם היו מושגים לגמרי אחרים. למשל הבריגדיר, כשהגעתי ליחידה הזו אחרי, אז הגעתי ליחידה אחרי שעברתי את תקופת האימון במחנה הזה כמובן אז הוא לא הבין בכלל. הוא שאל אותי: מה זאת אומרת? אני רואה לפי התעודות שלך שאתה בוגר גימנסיום, בוגר אוניברסיטה, יש לך תואר דוקטור. איך זה אתה ב other ranks? איך זה אתה לא קצין? מה זה, לא עברת קורס קצינים? אמרתי לו: sir, i'm a native! אז הוא אמר: so what if you are a native? הוא לא הבין את זה. אז הוא שאל: למה לא עברת ב palestine

מנור: קורס קצינים.

וייץ: קורס קצינים? זה לא בסדר. הצבא לא יודע לנצל את האנשים. אתה צריך, אתה חייב להיות קצין! אבל הוא אמר: אין דבר תשאיר את זה לי, אני אסדר את זה והמעניין, זה התחלת סיפור. נמשך 3 שנים מפני שהוא היה סקוטי והוא לא הבין את הענין הזה והוא לא הסכים להתרגל אלי. הוא החליט שאני עובר להיות

מנור: מסלול קצין.

520 וייץ: אצלו קצין. אני צריך להיות קצין. הוא לא ידע לאיזו תסבוכת הוא נכנס. וזה אחר כך. טוב היחידה הזו התארגנה לקראת הפלישות

מנור: לאיטליה.

וייץ: לקראת הפלישות באיטליה. בסיציליה . קודם בסיציליה אחר כך באיטליה. אני כמובן לא ידעתי אבל לפי התרגולים התחלתי להבין שאנחנו הולכים לארץ דוברת איטלקית כי הכינו דוקומנטים באיטלקית. אמנם היינו סגורים ומסוגרים לחלוטין, אין יוצא ואין בא בהכנות. אף על פי שכנראה היה בתוכנו איזה מרגל שנתפס אבל זה הסטוריה, זה סיפור אחר, אני לא רוצה להתחיל להכנס, לא נגמור את זה.

מנור: גרמני?

ווייץ: גרמני. ממוצא גרמני. מכל מקום אני השתתפתי בפלישה לסיציליה, זה היה ב- 3 לספטמבר 1943 לפנות בוקר, עם עלות השחר, ירדנו בנמל סיראקוז עם הגל הראשון. כלומר לפנינו נחתו, ירדו ה gliders , אלה שבאו, וה paratroopers

מנור: צנחנים.

ווייץ (ממשיך): והצנחנים שתפסו את הגבעות מסביב לסיראקוז. סיראקוז זוהי עיר נמל סגורה בסיציליה שהיא מוקפת גבעות שחולשות. על הגבעות האלה עמדו התותחים להגנת הנמל אז הם כבשו את התותחים קודם אבל לא את כולם כמובן, הם לא הצליחו את כולם אז היו כמה תותחים שעוד פעלו. בעיקר פעלה הפצצה מן האויר אדירה מקטניה של הגרמנים והנחיתה לא היתה נעימה בכלל. נחתנו בסיראקוז והלכנו עם כל התרמילים והאוכל, הלכנו עד שהנחיתו את כלי הרכב ועד שכלי הרכב השיגו אותנו זה נמשך 3 ימים. מכל מקום אני הלכתי, 560
שימשתי ביחידה הזו מסירקוזה לאורך הקו עד טאומינה ואחר כך קטניה עד מסינה. כל הקו הזה.

מנור: כל הקצינים שם הם ידעו איטלקית?

ווייץ: לא. בכלל לא ידעו.

מנור: אה, בכלל לא ידעו. האמריקאים

ווייץ: היו. היו מספר, שניים שלושה שידעו והם השתמשו במתרגמים. אני ידעתי איטלקית ועל כן, אני חושב שזה מה שמשך אותם. מצד אחד, שני דברים הם השתמשו בי: בידיעתי איטלקית ובידיעתי את החקלאות. איזה תוצרת יש, איפה מ כסנים את התוצרת, איפה אפשר למצוא אספקה לצבא המתקדם מבלי שיצטרכו לייבא אותה, איפה אפשר למצוא אספקה מיוחדת לבתי חולים, פירות טריים, יין, פירות כבושים, ירקות, כל הדברים הללו. דגים אם אפשר היה למצוא, בשר ועוד כל מיני דברים כאלה. אבל הצבא הבריטי לא שדד. הוא היה קונה מהרגע הראשון. אמנם הוא שילם בלירטות של כיבוש, היה כלל- היה כסף מודפס שהחליף את הכסף האיטלקי.

מנור: אבל הוא שילם בכסף.

ווייץ: אבל הוא שילם. אמנם גם, בבת אחת הכניסו מטבע, שוני של מטבע נחושת כשאנחנו, עם הכיבוש היה השער 100 לירטות לשטרלינג. השער האמיתי. הם נתנו את הזה שלהם ב 400 לירטות השטרלינג. כלומר עשו בבת אחת דוואלואציה של 1:4. אחר כך זה, הדוואלואציה המשיכה עד 1:16. 1600 לירטות וזה נשאר כבר. 600

מנור: כל המלחמה.

ווייץ: כל המלחמה. גם אחרי המלחמה זה, אני חושב. עד היום הזה זה מתנדנד, מתנועע. אז זה היה פחות או יותר סטבילי אבל לתקופה ארוכה כשאנחנו היינו נכנסים היה השער 1:400. היו לי כמה וכמה אפיזודות מעניינות אבל אחת מהן אני אספר כי אתה ביקשת שבנושאים יהודיים אני אספר לך אפיזודה אחת. קרבו החגים. בראש השנה אני הייתי

בקטניה הכבושה לבדי, בודד, לא יכולתי לא לחגוג לא שום דבר. אחרי כיבוש קטניה שהיה קרב די קשה התחילו להכין את הפלישה לאיטליה. הפלישה לאיטליה היתה ב- 9 לספטמבר. עד כמה שאני זוכר זה היה שני ימים אחרי יום כיפור, משהו כזה. 3-2 ימים. אני חניתי במחנה הפלישה על שפת הים מצד , לא רחוק ממסינה, בפרבר של העיר מסינה. הצד השני היה בידי הגרמנים והאיטלקים. זה לפני שמוסוליני נפל. מוסוליני נפל דומני

640 מנור: זה נפל יותר מאוחר.

וייץ: קצת יותר מאוחר. לא, אבל לא הרבה יותר מאוחר. אחרי, הוא נפל בסוף ספטמבר 43 אם זכרוני לא מטעה אותי. על כל פנים הוא נפל כשהיינו כבר ביבשת, אחרי , הלא התכנית העיקרית של מונטגומרי ושל בעלות הברית היתה שהם הכינו צבא פלישה, שהמחנה השמיני יעבור מסיציליה לאיטליה, בזה הוא ימשוך את כל הצבא הגרמני והאיטלקי שעוד נלחם לעצור אותו

מנור: בצורה עקיפה.

וייץ (ממשיך): ואז תהיה הפלישה השניה הכי גדולה בסלרנו, בסביבת, בגובה של נפולי והיא תחסום ובזה יכניסו לשק את כל הצבא הגרמני. אבל זה ידעו הגרמנים והם השאירו, הם התחילו בהתנגדות כאילו אדירה ושאנחנו הרגשנו אותה אבל למעשה את רוב הצבא הם לקחו כבר מיד לגובה של נפולי והם את המכה האמיתית לא נתנו לנו אלא נתנו לצבא האמריקאי וחלק מהצבא הבריטי שנחת בסלרנו ושם היתה מפלה גדולה מאוד. זה היה קרב נוראי. ככה יצא שאנחנו התכוננו לקרב אכזרי ביותר כי היה נוח להם. אנחנו פלשנו לשפת הים, זה שפלה דקה לאורך ההרים ושם יש הרי קלבריה שמגינים והם היו כולם מבוצרים בתכלית עם תותחים ועם מכונות ירייה ואנטי טנקים, אי אפשר היה בכלל להשתמש בטנקים, שם זה הכל היה חסום. טוב, אז לפני זה הגיע יום כיפור ואני נשאר לבד; אין אף יהודי סביבי בכל ההרס הנוראי של מסינה- מסינה היתה הרוסה לחלוטין, עיי חרבות. האוכלוסיה האיטלקית היתה ברעב ומוכה בצורה נוראית.

694 מנור: (רענן, אני רק מחליף את הצד).

(קסטה מס' 3- צד א')

(קסטה מס' 3- צד ב')

001 מנור: בבקשה.

וייץ: אז אני התחבטתי, לא ידעתי מה לעשות. ניגשתי ל welfare officer וספרתי לו. אמרתי לו: אתה יודע שאני יהודי- כולם ידעו שאני יהודי ביחידה הזו כי היה על כתפי היה סימן פלסטיין וזה היה ברור שאני יהודי ועניין, אה, בענין זה אני עוד אספר לך עוד פעם סיפור מעניין, אז...

מנור: מדוע היית חייב ללכת עם זה?

וייץ: זו גאוותי

מנור: אה, גאוות היחידה מה שנקרא. כן.

וייץ: גאוותי היתה על זה שאני... אני לא הסתרתי את זה. אני לא התביישתי בזה. להיפך. אז הוא נבוך, הוא לא ידע מה לעשות. אומר: אתה יודע מה? אני אתייעץ בכומר של הדיויזיה. טוב. זה, הדיביזיה היתה הדיביזיה הסקוטית- highland division וזה היה כומר קתולי שהיה בקי מאוד ביהדות וכשהוא שמע שיש יהודי ובא יום כיפור אז הוא אמר לקצין: זה לא יכול להיות. אי אפשר להשאיר יהודי לבד ביום כיפור. מוכרחים לדאוג לו. אז למחרתו קרא אותי הקצין הזה וככה ברצינות הגדולה ביותר הוא אומר: אני התייעצתי עם הגנרל לאחר, אחרי העצה שהכומר נתן לי, התייעצתי עם הגנרל של היחידה ואנחנו החלטנו להעמיד לרשותך מכונית עם נהג ומלווה ובודקים איפה יש בית הכנסת הכי קרוב כדי שתוכל להתפלל ולצום. אז הם מצאו והם מצאו בית כנסת לא רחוק מקטניה- לא רחוק זה גם כן איזה 80, 100 ק"מ. בצד שני של קטניה.

מנור: היו שם יהודים?

וייץ: היה שם בית כנסת שקהילה קטנה ושכוחת אל שלא נשאר ממנה אף אחד. נשאר ממנה חזן במקרה שמצאו אבל הם סביב בית הכנסת הזה אחר כך כשבאתי הסתבר לי, הם שלחו את כל היהודים הבודדים מיחידות אמריקאיות ושם היו הרבה יהודים. יחידה ישראלית לא היתה בכלל בסיציליה, בכל סיציליה לא היתה יחידה ישראלית. כל היחידה הישראלית הראשונה של התובלה ירדה בנפולי, ירדה בפלישה בסלרנו. אני באתי לשם ושם באמת התכנסו כמה עשרות חיילים, בעיקרם אמריקאים יהודים ושמה אז עשינו, התפללנו את "כל נדרי" כמו שצריך והכינו לנו, כשבאנו הכינו לנו סעודה מפסקת ככה לתפארת, על טהרת הכשרות. אני חושב שהם העבירו כל דבר באוירונים, כן?! (צוחק)

040 מנור: אוהו!

וייץ: באופן מיוחד. כן בטח. אחר כך היתה סעודת שלאחר החג והנעשה בצורה מאוד מכובדת את יום כיפור עצמו אני, מעניין, אני ידעתי שבסביבות מסינה יש תחנת נסיונות שעסקה בנסיונות בגידול הדרים בסיציליה. זה בתקופת היותי תלמיד באוניברסיטת פלורנץ לפני שהתחלתי לעבוד וידעתי את שם הפרופסור והיה פרופסור ידוע שהיה מנהל תחנת הנסיונות.

והלכתי לחפש אותו. היה לי רכב לרשותי ונהג ומלווה לאבטח אותי בדרך, אז אני הלכתי לחפש אותו ומצאתי.

מנור: ביום כיפור.

וייץ: ביום כיפור. מצאתי אותו והוא הרי גוי, קתולי והוא הראה לי את תחנת הנסיונות, זה היה באמצע יום כיפור. אני חזרתי חזרה לזה, והוא הזמין אותי ללון בביתו על מנת שלא אצטרך לנסוע בלילה חזרה,אלא ניסע ביום שלאחר יום הכיפורים ובאמת לנתי בביתו. היתה לנו שיחה ארוכה והחזירו אותי ליחידה בכבוד רב. זה רק סיפור אחד. טוב. שני אירועים יהודיים שאני אספר לך כדי שישארו. האחד היה בבארי. אנחנו, אחרי שהגרמנים נסוגו לקו של

מנור: סלרנו.

וייץ: סלרני, קסינו- סלרנו-הקו הזה של גובה נפולי ובעיקר אחרי שהאיטלקים נכנעו, זה היה בדוליו, אני חושב שזה היה ב- 11 לספטמבר. משהו כזה. כדאי לבדוק את זה. באותה תקופה על כל פנים. זה לנו נודע הדבר לאחר כיבוש regio di calabria. היה regio di calabria

מנור: נקודת המפנה

וייץ: נקודת מפנה. היתה, היה שם קרבות בתוך העיר עצמה בתוך הרחובות. את העיר כבשה הדיביזיה או זה היה בריגדה. לא, זו היתה דיביזיה הניו זילנדית ואחר כך נסענו צפונה עד בארי. בארי היה נמל גדול שהפך להיות נמל מלחמה, נמל אספקה. אנחנו, היחידה שלנו היתה הראשונה שנכנסה לעיר. בדרך כלל היחידה הזו נכנסה ראשונה לכל הערים הכבושות בין, אני אנחנו היינו בין הגל הכובש

מנור: הכוח הלוחם.

וייץ: (ממשיך): שעבר לבין A.M.G.O.T , לבין האדמיניסטרציה הקבועה של הצבא. א.מ.ג.ו.ט זה היה השם, ראשי תיבות של Alli Military Governmant וכו' וכו' Occupational Governmant שהיא הכניסה את הסדרים הרגילים. אז בין הזמנים הללו היחידה שלנו פעלה. זה נמשך לפעמים יום, לפעמים שני ימים אבל אנחנו, אחר כך פעלנו הלאה בשטח הצבאי. אז נכנסנו לבארי, בארי היתה אז לגמרי עזובה והרוסה. מה שלא נהרס- בסביבות בארי היו בתי זיקוק גדולים שהיו, הצבא מאוד התעניין בהם ואני באמת הלכתי לבדוק יחד

עם קצין או שני קצינים שהבינו בעניני אספקת נפט וכו' וכו' ואני עזרתי להם. בענין זה בעיקר בתרגומים. תוך כדי שיחה עם המהנדס הראשי של בתי הזיקוק שאלנו איפה אפשר לקבל כוח אדם מתאים, כי רוב המפעילים של בתי הזיקוק נעלמו, ברחו להרים וחלק מהם בכלל ברח חזרה, הלא היתה אנדרלמוסיה שאין דוגמתה. כן.

(הפסקה)

וייץ (ממשיך): אמר המהנדס הראשי: אתה יודע? יכול להיות שאפשר למצוא פועלים מתאימים במחנה הריכוז של היוגוסלבים. אני אומר: מחנה ריכוז? הוא אומר: כן, בין ההרים, לא רחוק מבארי יש מחנה ריכוז של שבויי מלחמה ושל אזרחים

מנור: שנותרו שם?

וייץ: שנתפסו בתחילת המלחמה על ידי

מנור: הגרמנים.

וייץ: קודם כל על ידי האיטלקים. אחר כך הגרמנים לקחו את זה והביאו לשם כל מי שהם תפסו מהאזרחים. הוא אומר: יש שם יהודים, יש כל מיני כאלה לא רצויים. אז אמרתי: איפה מחנה הריכוז? הוא נתן לי את האינדיקציה איפה זה. הם לא רחוק מבארי, לא רחוק, כ- 20 או 30 ק"מ בתוך ההרים. אותו ערב חזרתי למחנה ואני כבר התיידדתי עם כמה קצינים, בעיקר עם קצין אחד סקוטי, מייג'ור סקוטי ועם קפטן אנגלי יהודי. לי נודע שהוא יהודי תקופה די ממושכת אחר כך כי אי אפשר, היה בלונדיני, הוא היה יליד אנגליה, לא... מהמשפחות העתיקות. לא שהוא הסתיר את זה, הוא לגמרי גאה בזה. איך הוא בא לדעת שאני יהודי ואיך זה נודע בכלל זה הסיפור שאני עכשיו אספר לך ואני אחזור למחנה הריכוז. פעם אחת, באחד הבקרים, אנחנו בדרך כלל חנינו לא במחנות מסודרים, היינו חונים או באיזה בנין שנתפס- בית ספר, איזה טירה או משהו כזה או כשלא היו בנינים היו לנו bivouacs, אוהלים ניידים קטנים, אוהלי סיירים לשניים, ניידים מאוד. זה לא היו תנאים נוחים אבל היחידה שלנו מבחינת הספקה, מבחינה זה קבלה יופי. לא היו שום תקלות כי דאגו לנו במיוחד. ואם לא דאגו לנו אנחנו דאגנו לעצמנו, הלא ידענו את, בדיוק מה לעשות. פעם אחת היינו מתחילים מוקדם בבוקר ואנחנו עומדים, היה די, התחיל גשם כבר ודי גשום, התחיל לבוא החורף, עמדנו בתור לקבל ארוחת בוקר. אתה יודע, עומדים בתור

מנור: עם המסטינגגים.

וייץ (ממשיך): עם המסטינגגים, שני מסטינגגים, אחד לתה ואחד למה שקבלנו. עומדים בתור. אני שומע מאחרי איזה טומי אנגלי אומר בקול רם: "I don't like jews". אז אני עניתי בקול רם ויש לי קול די רם ושמעו כולם את זה. ובכן:

"I don't like cabbage for breakfast so who cares?"

בזה העסק נגמר. מאז קראו את ההוא cabbage ואני זכיתי במקומי. אני, ואמרתי "אני יהודי" וזהו, כך וכך...

"You don't like jews it's your bloody business, why should I mind whether you like jews or... I don't give a damn."

זה מצא מאוד חן בעיניהם. אני לא התנפלתי עליו שהוא מוכרח לאהוב יהודים. אתה לא צריך לאהוב אז אל תאהוב יהודים. לא איכפת לי. זה התפשט בכל המחנה. וזה הקנה לי מעמד מיוחד. מאז מילה לא שמעתי. אתה יודע? מילה. היה אלי יחס של כבוד בלי שום חוכמות. אז ניגש אלי הקצין הזה הקפטיין ואמר לי: אתה יודע? אני יהודי. לא שהוא הסתיר את זה, הוא לא... אבל בכל זאת היתה לו גישה קצת שונה משלי. אני באמת לא היה

אכפת לי. לא היה, לא היתה לי

מנור: והוא

וייץ: (ממשיך) הבחנה של רגש נחיתות.

מנור: והוא ודאי שהיה אכפת לו, כן.

וייץ: ולו היה אכפת. כן.

מנור: משום שהוא בריטי.

וייץ: כן. בהחלט. אני חוזר לבארי. ספרתי את זה. אז אומר הקצין, המייג'ור, הקצין ההוא: שמע, אנחנו נבדוק את זה. למחרתו בבוקר נסענו שלושתנו עם נהג בג'יפ. על יד הנהג ישב המייג'ור. מאחור ישב הקפטן האנגלי הזה היהודי ואני. והלא לא היו שום סימני דרך וכו'. אני מצאתי בשיחות עם עוברי אורח, מצאנו את המחנה. מחנה ריכוז עצום. מחנה ריכוז על כל פרטיו עם שערים, תיל ועם זה, פועל כמו כלום, שום דבר לא ניכר. רק מה? 160

מנור: והצבא ...

וייץ: רגע. רק מה? הצבא הגרמני העביר את זה לצבא האיטלקי והיה, מפקד המחנה היה לויטננט קולונל או פול קולונל איטלקי. היו לו זה והיו לו שומרים וזה נשמר. מחנה. מחנה ריכוז.

מנור: כלומר, שהצבא...

וייץ: שם לא עשו מעשי זוועה. תדע לך! כי האיטלקים שמרו על החוקים. מבחינה זו אין מה לדבר והאיטלקים בכלל כמה שיכלו לעזור ליהודים עזרו ליהודים. הם לא קבלו את הדברים האלה. זה בכלל זר להם.

מנור: כלומר הצבא הכובש עדיין לא הגיע למחנה הזה?

וייץ: לא.

מנור: אתה הייתם הראשונים להכנס?

וייץ: אני, בודאי, הראשונים. אני מודיע לך. איש לא ידע בכלל. מה זה צבא כובש? הלא זה, חזית לא היתה קיימת. היו קופצים ממקום מסוים שעשו קו של חזית וכו' לעוד מקום אחר כך. הלא כל המלחמה על איטליה היתה כזו. למשל הקו בקסינו-נפולי-קסינו וזה עמד כמעט שנה. שם היו קרבות נוראים. אז זה היה קו. אבל ברגע שהוא נפרץ זה זז עשרות קילומטרים צפונה. בין זה וזה לא היה, זה, כל יחידה נסעה בכבישים הראשיים לתפוס את העמדות השניות. אז זה היה כבר רחוק מהחזית. החזית כבר התרחקה

צפונה אבל שם לא נכנסו. א.מ.ג.ו.ט עוד לא נכנס. הסדר

מנור: כך שהגעתם לשם בלי

וייץ: אנחנו היינו ראשונים.

מנור: בלי ליווי.

וייץ: בלי ליווי, בלי שום דבר. ג'יפ אחד. לי היה רובה ולאלה היו אקדחים וזהו. אנחנו נכנסים, השער סגור, יש... וזה. אז אני אומר להם: בבקשה לפתוח. בלי שום דברים לפתוח. איפה הקומנדנט? הסכימו. אנחנו באים למשרד ויש שמה, כן?! מצדיע, אומר: אדוני הבריטי. אני מוסר לך את המחנה מסודר והנה לך הדו"ח ונותן לו דו"ח- יש כך וכך כך, כך וכך כך וכו'. היו שם, וזה היה מחולק לפי מוצא לאומי. היו שם יוגוסלבים, היו שם יוונים והיו שם יהודים. בצל, יהודים הפרידו. הבריי. היו שם למעלה מ- 3000 יהודים. 200

מנור: איטלקיים?

וייץ: יוגוסלביים.

מנור: יוגוסלביים?

וייץ: קצת איטלקים. לא, אני לא, כשאחר כך קצת התערבתי ביניהם אמרו לי שיש אבל אני לא פגשתי אף איטלקי. רובם היו יוגוסלבים או יוונים אבל הרוב הגדול יוגוסלבי, פשוט יהודים יוגוסלבים שתפסו אותם והכניסו אותם והגרמנים לא הספיקו לקחת, לשלוח אותם לאושוויץ. פשוט, בלי חוכמות. כי האיטלקים לא נתנו- האיטלקים עשו, ואחרי, בשיחות שהיו לי אחר כך עם מפקדי המחנה וכו' הם התפארו, הם אמרו: אנחנו לא נתנו לגרמנים. הם ידעו את... אין שום חוכמות. הקצין שלי, איש מסודר, אז הוא אומר: שמע, אני אודיע לא.מ.ג.ו.ט שיקחו ויטפלו במחנה הזה כי עוד מעט כבר לא היו, לא היה אוכל, לא שום דבר וזה מחנה גדול, זה היה מחנה של, אני יודע? 15,000 איש. מחנה עצום. אז אני אומר לקצין: הלא אתה יודע שעוד מעט בא חג שלנו. זה היה סוכות אני חושב, אתה נותן ליהודים להשאר במחנה ריכוז בחג שיש לנו כשיש פה בארי? אני מציע ליהודים לתת מיד תעודות זהות ולשחרר אותם. כשיבוא א.מ.ג.ו.ט הם יבואו ויסתדרו ויתיצבו. אומר לי הקצין- הקצין היהודי חשש קצת אבל הקצין הסקוטי, המייג'ור, זה מצא מאוד חן בעיניו. הוא אומר לי: אתה יכול להבטיח לי שהם יעשו את זה בצורה מסודרת? שהם יילכו העירה ואחר כך יחזרו קצת. הלא יש איזה סדר. אמרתי להם, אמרתי לו: תן לי קצת זמן. הלכתי וברגע שראו פה palestine אין לך מושג מה שקרה במחנה. בקיצור, אני מצאתי כמובן בתוך המחנה הזה סדר. היה נציג היהודים ונציג הזה. היו שם הרבה יהודים צעירים ויהודיות וביניהן היו הרבה מפולניה שברחו מפולניה ליוגוסלביה והתחזו כיוגוסלבים תחת שמות בדויים ותעודות זהות מזויפות וכו' וכו'. הרבה פולנים. אני שאלתי איפה 240 הועד ויושב ראש הועד. אמרתי: תביטו. אני יכול לסדר את השחרור שלכם. תקבלו תעודות זהות עכשיו זמניות בתנאי שכשיבוא א.מ.ג.ו.ט תחזרו. שיהיה סדר. כי אחרת גם לא יהיה לכם אוכל בלי כרטיסי מזון וסיווג. אז עכשיו בא עוד מעט סוכות. אני משתמש בזה בתור תואנה ואשחרר אותכם, תוכלו ללכת העירה בתנאי אבל שתבטיחו לי שאחרי החג אתם חוזרים

חזרה הנה ומתיצבים. אני כבר אדאג ש... אל תשאל איזה שמחה. בקיצור, לקחתי את הנציג של הזה עם הועד. הנציג שלהם ידע קצת אנגלית. היה יהודי ככה נשוא פנים, בן 50, יוגוסלבי. הוא בא והתייצב לפני המייג'ור ודיבר איתו וזה. המייג'ור אמר: יופי. תן לי את המכתב, הנה אני כותב, אתה תחתום לי שאני מוציא את היהודים כך וכך לכבוד החג. מקבל על עצמי את זה, מקבל על עצמי שכשיבואו השלטונות המסודרים כולם יתיצבו ויזדהו. תחתום לי. חתם לי. אז הוא אומר לי: תגיד להם, הנה זה, שהקולונל, זה מפקד המחנה, שיוציא להם תעודות זהות זמניות וישחרר אותם מחר. ההוא שמח שמחה כל כך גדולה, קרא מיד את הפקידים שלו והיהודים התיצבו בתור, זה לקח כמה זמן עד שזה אבל כולם הלכו. כולם. לנו היה נחת רוח, היינו שם כל היום. לפנות ערב אנחנו הולכים לחזור לבארי ניגשות אלינו שתי בחורות. אחת בלונדינית, נמוכה, מאוד נחמדה והשניה- ממוצא פולני. השניה יוגוסלבית, גבוהה, שחורה ואמרו לנו כך: לנו יש ארוסים, אנחנו לא נשואות אבל יש לנו ארוסים שהם היו במחנה ריכוז בדרום. אני בכלל לא ידעתי- 280 מהצד השני שאנחנו בטוחות ששחררו אותם כבר. אז אנחנו מוכרחות למצוא אותם. אולי תתנו לנו lift לבארי וזה היה מרחק אמנם לא גדול, כ- 30 ק"מ. בכל זאת זה מרחק. אבל אלה היו שתי בחורות חמודות אז כמובן שאנחנו הצטופפנו בג'יפ ולקחנו אותם איתנו. טוב, מה יצא אחר כך עם אחת מהם איתי זה רומן לחוד.

מנור: אחת מהבחורות?

וייץ: אחת הבחורות האלו. כן. כן. היא באה חזרה לחפש אותי שאעזור לה למצוא... מזה התפתח דבר, עסק שלם. אשתי נודע לה אחרי שחזרתי נודע לה על זה כמובן. אבל זה לא שייך להסטוריה, זה שייך להסטוריה הפרטית שלי. אבל סופו של דבר ש ני עזרתי לה למצוא את הארוס שלה ועד היום אני לא יודע אם הם עלו לישראל או לא עלו, הם רצו לעלות לישראל ואני קישרתי אותם, נתתי להם מכתב. השאלה היא אם הם הצליחו להגיע ליחידות שלנו שארגנו דברים כאלה מהצד השני של הקו בסלרנו- זה אינני יודע עד היום הזה. וזה דבר ראשון. דבר שני יהודי- כן. אחר כך כמובן ארגנו להם אוכל וטיפול וכל מה שצריך.

מנור: יצא הם שוחררו כבר אז.

וייץ: הה? הם ישוחררו. באותו יום. זאת לא היתה בכלל, היתה שמחה גדולה ולא היתה בעיה. כלומר, הלא זה היה בהחלט לא לפי ההוראות, לא תקין לשום דבר אבל בזמן מלחמה ביחידה כמו שלנו, בין התקופות אז מספיק למייג'ור שיש לו קצת אומץ רוח וזה ככה

מנור: לקבוע עובדות.

וייץ: יש לו דוקומנט חתום. גמרנו. עשה את שלו. (צוחקים!) היהודי לא היה עושה את זה. לא היה מעיז אבל הסקוטי עשה את זה. הדבר השני המיוחד זה יהודי סניקנדרו. אתה מכיר את הנושא של יהודי סניקנדרו?

מנור: לא.

וייץ: לא?

מנור: לא. סניקנדרו?

וייץ: לא שמעת?

מנור: לא שמעתי על זה.

וייץ: כשאני קצת יותר מאוחר, יותר צפונה, כשעבדתי באיסוף חומר בין האיכרים האיטלקיים שמעתי
שיש קהילה יהודית בכפר בשם סניקנדרו. קהילה יהודית במקום כזה בדרום איטליה על ההרים 320
בבארי? הלכתי לבקר. זה היה ברגע שהשתחרר וברגע שהחזית עלתה צפונה. סניקנדרו זה כפר
עיירה קטן חקלאי איטלקי, לא גדול.

מנור: יהודי כולו?

וייץ: איפה! תשמע עד הסוף. טיפוסי איטלקי,קתולי מהסוג של עובדי האדמה. בראש הרים. אני חושב שהם כ- 5000 תושבים. בעיירה הזאת קם אב לשבט ואמר שהוא חלם ונתגלה לו בחלומו משה ואמר לו שאתה יהודי ואתה צריך לחזור ליהדותך. מעשה שהיה. והוא התחיל להתעניין ביהדות והתקשר עם יהודים ברומא, קיבל מהם את כל, תנ"ך באיטלקית וכו' וכו'. בקיצור, שבט שלם של 30 או 40

מנור: משפחות.

וייץ (ממשיך): משפחות התגיירו והפכו להיות יהודים.

מנור: מתי זה היה?

וייץ: זה היה לפני שאני באתי לשם. אני הייתי ב- 43 שם. זה היה 10 שנים לפני זה. מכל מקום אני בא לשם, הזמינו אותי לשבת והייתי אצלם בשבת והם שמרו בהקפדה על כל, קבלו את השבת בזמירות, חלק מהם כבר ידע קצת עברית ועל כל פנים התפילה, לעלות לפני התיבה. בטח. וקריאת התורה והיה להם תורה שהם קבלו

מנור: ספר תורה.

וייץ: כן. ספר תורה. בטח. שקבלו מרומא. קהילה שלמה מוזרה ביותר. עובדי אדמה איטלקים

מנור: שהמשיכו לחיות 360

וייץ: שהמשיכו לחיות בתוך הכפר הזה.

מנור: ותושבי הכפר

וייץ: אני דווחתי...

מנור:(ממשיך): קבלו אותם.

וייץ: תושבי הכפר הסתכלו עליהם, קבלו אותם בצורה... תביט, האיטלקים מבחינה זו הם טולרנטים בהחלט. זה לא ספרדים. הספרדים לא היו. בשום פנים. לא ש... איטלקים יש להם טולרנציה טבעית בכל מיני דברים כאלה. הם קבלו את זה ב... טוב, הם הכירו אחד את השני מדורי דורות. הם איכרים איטלקיים. אני דווחתי על זה, כתבתי על זה ארצה. דווחתי לסוכנות ואני לא יכולתי להשאר, אני עליתי הלאה עם הצבא, לא יכולתי להשאר, ביחוד היחידה שלי. כן. לי אחר כך נודע

מנור: כלומר היה לך קשר בכל אופן עם הסוכנות?

וייץ: אני כתבתי דרך, לירושלים. הייתי כותב. זה היה לוקח לפעמים חודש לפעמים 3 חודשים עד שהמכתבים הגיעו. אבל לי לא היה קשר ישיר עם יחידות אחרות. הייתי בודד לגמרי. אז אני יודע שבתום המלחמה שלחו שליח וכל

מנור: שבט?

וייץ: השבט הזה עלה ארצה. מה קרה לו בארץ אין לי מושג. אתה יודע מה? בדוק את זה. אני בטוח שבאיזה מקום יש פרשה של יהודי הכפר סניקנדרו.

מנור: מעניין.

וייץ: אני כבר לא יכולתי לבדוק כי תראה מה קרה לי אחר כך אבל עכשיו אני בא...
באלף תשע מאות...

מנור: 44?

וייץ: 40, סוף 44, 45, תחילת ארבעים ו... לא, סוף... מתי נגמרה המלחמה?

מנור: 45. מאי.

וייץ: מאי 45. אז זה סוף 44. בחורף. בא אלי, קבלתי פקודה להתייצב בפני... (אני מוכרח ללכת, ראודור, אני מוכרח ללכת. בוא הנה. אני רק רוצה, אני רואה שהם לא באו, אני רוצה לשלוח מישהו לעזור לך). אני... נמשיך הלאה.

מנור: טוב. אז אני אסיים פה את הפגישה. היום סוף פגישה רביעית 8 בספטמבר 1982.
תודה רבה. 397

סוף פגישה מס' 4
(קסטה מס' 3- צד ב')

המכון ליחסים בינלאומיים

המדור להסטוריה שבעל פה

פגישה מס' 5

עם פרופסור רענן וייץ

קסטה מס' 3- צד ב'

400 מנור: טוב, אנחנו מתחילים היום פגישה חמישית עם פרופסור רענן וייץ וזוהי פגישה בינו לבין מכון ליחסים בינלאומיים ע"ש דייויס של האוניברסיטה העברית והיום התאריך הוא ה- 2 במרץ 1981. בבקשה.

וייץ: טוב. אז קודם כל נספר לך קצת על תהליך השחרור שלי. הלא אני, אני נשלחתי מהיחידה המיוחדת ששרתתי בה, שהיתה יחידה של intelligence , של ביון, שהלכה לפני המחנה השמיני האנגלי ואני שימשתי שם בסקציה שאספה את המידע מ- (אתה רוצה לחבר את זה אלי?)

(מנור: ... פה.)

וייץ (ממשיך): את המידע בשטח החקלאי. הם התפלאו מאוד, ביחוד המפקד של היחידה שהיה סקוטי, פרופסור סקוטי, התפלא מאוד איך זה יכול להיות שיש בצבא הבריטי חייל בעל תואר דוקטור שהוא סמל. זה בכלל לא התקשר אצלו וזה הציק לו כל השנים וכמה שלא הסברתי לו שאני native, שאני בא מ palestine, שאני לא מגיע לי להיות קצין ושזה כך מקובל בצבא הבריטי זה לא התקבל על דעתו. הוא בריגדיר, היה בריגדיר גנרל. איש מאוד סימפטי והוא כמה, מדי פעם היה קורא לי ואומר: שתדע, אני לא שכחתי, זה לא בסדר, זה לא לכבוד הצבא הבריטי, כך לא יהיה וכו' וכו'.

מנור: אם כי החיילים הבריטים, כמובן, הם,כשהיו להם תואר דוקטור ודאי שהיו מקבלים קצונה אוטומטית. בלי שום קורס.

וייץ: נכון. כלומר היום זה כבר לא. בתקופה ההיא. היום כבר צריך להעביר, (מתקן) לעבור ועדות ביקורת אבל אז אין שום ספק. זה משום כך, הוא היה regular, הוא בא ממשפחה צבאית והיה בזמנו בצבא, שירת וכו' וכו', אחר כך עבר, נעשה פרופסור להסטוריה אני
440 חושב או משהו כזה וזה הציק לו. טוב. הוא בסוף הציק כנראה כל כך למפקדות שיום בהיר אחד הוא קורא לי ואומר: או, סוף סוף אתה עובר לועדת מבחן והועדת המבחן היא בנפולי ואני בטוח שתעבור את ועדת המבחן ותיסע להיות בקורס קצינים. בקשתי שישלחו אותך לקורס קצינים באנגליה, שם הקורסים הכי טובים ואתה תחזור ליחידה שלי. תבין, עמד על כך. ואני רציתי לנסוע לאנגליה כמו שרציתי אתה יודע מה. לא היה לי שום ענין בזה. מכל מקום פקודה זה פקודה. אני עברתי לנפולי, למחנה מעבר ומשם העבירו אותי לועדת מבחנים לבדיקת מועמדים לקצינות וזה היה הועדה הראשונה שעברה לפסים מדעיים של בחינות פסיכוטכניות וגרפולוגיות וכל מה שקשור בזה. עצם הבחינה היתה מעניינת מאוד. שיכנו אותנו בארמון מחוץ לנפולי שנלקח למטרה זו והיינו 30 נבדקים והיו שם כ- 20 קצינים שבדקו אותנו ומרגע שנכנסת התחלת, היית צריך להתנהג כקצין- כלומר איך אתה יושב על יד האוכל ואיך אתה משתמש בכלי האוכל וכו' וכל המבחנים. מבחנים מורכבים ביותר.

מנור: מבחנים בעיקר פסיכוטכניים.

וייץ: פסיכוטכניים, מבחני אינטיליגנציה, מבחני ידע, מבחנים פסיכוטכניים, מבחנים בריאקציות. זה היה דוקא מעניין מאוד. מ- 30 המועמדים שבאו מכל היחידות הבריטיות של הזירה ההיא, מכל המחנה ה- 8 גמרו 3 בסך הכל, עברו ואני אחד מהם ואז נשלחנו לקורס 480
קצינים באנגליה. אבל אני החלטתי החלטה נחושה שאני לאנגליה לא נוסע אז תתאר לך את זה.

מנור: אחרי המלחמה.

וייץ: ואחלי... לא. זה היה עוד לפני.

מנור: אה, עוד בשלבים שלפני.

וייץ: עוד לפני הפלישה לנורמנדיה. זה היה בעיצומה של המלחמה והיו עוד מלחמת צוללות וכל העסקים האלו ואני לאנגליה שהיתה תחת ההפצצות החדשות של.... מה, מה לי. בכלל המשפחה שלי בארץ ואשתי בארץ. אני רץ לאנגליה. מה פתאום? העבירו אותנו מנפולי לאלג'יר בנושאת טנקים ריקה שנסעה ריק לשם והביאה טנקים חזרה.

מנור: לאיזו מטרה?

וייץ: לנסוע לאנגליה. ככה, לא היינו נוסעים ישר, זה היה... כי באלז'יר היה no. 5 transit camp מחוץ לאלג'יר ענקי והוא שימש תחנת מעבר לכל, לאן שנסעת, לכל מי שנסע מהזה היה בא לשם. משם היו שולחים אותו הלאה. אני באתי ל transit camp הזה, זה מחנה ענקי, לחוף הים לא רחוק מאלז'יר.

מנור: מהעיר אלג'יר.

וייץ: והסתדרתי. מהעיר אלג'יר, כן. והיה שם עוד, זה היה חורף, הסתדרתי באוהל וחיכיתי להוראת מסע. הכניסו אותי לאוהל שבו נתקבלו כל אלה שהיו מועמדים לקצינות

מנור: באנגליה.

וייץ: באנגליה עד שתבוא קבוצה שלמה ואז היו מעבירים בטרנספורט שלם.

מנור: כלומר הם עדיין

וייץ: או באוויר או בדרך אניות.

מנור: הם עדיין עמדו על כך שהקורסים לקצונה יהיו באנגליה ולא נניח במדינות הללו.

וייץ: תשמע עד הסוף. כן, זה היה ברור. זה היה כאילו מובן מאליו. אני ביום הראשון 520
שבאתי לשם בקשתי ראיון אצל ה adjutant של המחנה וחיכיתי שניים שלושה ימים והוא

קיבל אותי. אמרתי לו: אדוני הנכבד, יש פה איזה טעות. שולחים אותי לאנגליה אבל אני פלשתינאי, הבית שלי ב palestine והקורס הקצינים שלי אני יודע שהוא בסרפנד ושמה כל הקצינים המתנדבים של היחידות הפלשתינאיות שמה הם מתאמנים ופה יש טעות אדמיניסטרטיבית ופה, כיוון שהייתי ביחידה בריטית אז מעבירים אותי לאנגליה אבל זה- מה לי ולאנגליה? פה צריך לזכור שזה היו שתי מפקדות עכשיו מכיוון שפעם זה היה Middle-East command שהיה ב - Cairo. עכשיו, כל העסק, כל ה - supply, כל ההספקה וכל העורף של השדה הלוחמה באיטליה היה בצפון אפריקה. זה היה Mediterranean theatre of war. זה, זאת אומרת שתי מפקדות

מנור: נפרדות לחלוטין.

וייץ: נפרדות לגמרי. הוא הביט עלי ואמר: שמע, עד שאני אקבל תשובה אתה עלול להשאר פה הרבה זמן. אמרתי לו: שמע, אבל אתה רוצה לשלוח אותי לאנגליה או שמשם ישלחו אותי חזרה הנה. תצטרך לשלוח אותי ל- Palestine? אני באתי להגיד לך. הסתכל הסתכל, היה מוזר שאני בכלל ... אבל הוא הבין, הוא אומר, שהמשפחה... אמרתי: כן, ואשה. כן, אה, הוא אומר, אם כך זה טבעי. טוב. בקיצור, הוא שלח כנראה מברקים לברר את העניין. ערב אחד כל החברים שלי התאספו, היו שם כבר כ- 30 איש מוכנים. באו באניה והעלו אותם לאניה, נסעו לבלייטי, לאנגליה ואני נשארתי יחידי באוהל הגדול הזה. בינתיים כבר היתה לי מטה וארון ספרים והייתי רשום בספריות וכל וכו' וכו'. כעבור מספר ימים מופיע עוד אחד על ידי. מי זה? זה סרג'נט מייג'ור מאחת מיחידות התובלה הפלשתינאות שעבר ורצה מאוד לנסוע לאנגליה. לו היתה תשוקה מיוחדת לנסוע לאנגליה. אגב, הוא היה מהנדס. 500

מנור: יהודי.

וייץ: יהודי. ישראלי. בא מישראל. אני, הוא חיפאי. אני מכיר אותו עד היום הזה והוא בא אלי אומר: שמע נא רענן, מה אתה... אני הייתי סרג'נט והוא היה סרג'נט מייג'ור. מה עשית? קלקלת. כל אלה שבאו מכאן נסעו לאנגליה ועברו קורס כמו שצריך. מה אתה הולך לקורס המחורבן בסרפנד ששם יירקו עליך, תצטרך לצחצח, מה זה איתך, קלקלת את כל... אמרתי לו: אדוני, תעשה מה שאתה רוצה. אני... בקיצור, הוא נשאר.

מנור: אבל הקורס בסרפנד היה קורס של קצינים?

וייץ: כן, בטח.

מנור: ...

וייץ: היה. אני ידעתי, יש כל... היה קורס קצינים שהכשיר את כל הקצינים שלנו לכל היחידות. בקיצור, גם הוא נשאר. לא הועיל לו שום דבר. הוא לקח מיטה על ידי וגם הוא כבר סידר מיטה וכל בוקר אני הייתי הולך לאכול ארוחת בוקר כדת וכדין, מתקלח או מתרחץ, גם בחורף הייתי הולך לעשות מקלחת והייתי הולך לאכול ארוחת בוקר כדת וכדין והוא כל בוקר היה מוציא את הראש שלו מתחת המיטה, מקלל אותי קללות נמרצות על מה שעוללתי לו והולך לישון עד הצהריים. לפנות ערב היה הולך לבלות שם בקסבה ובכל מיני מקומות כאלה. אני, לא, העסקים הללו לא משכו אותי אף פעם. אחרי זה, ככה, אני הייתי שם 600

שלושה חודשים.

מנור: עד לקבלת תשובה.

וייץ: עד שהתקבלה תשובה ועד שהתאספו חמישה. כלומר היינו כבר חמישה. אחרי, כל פעם

מנור: יכולת כבר לגמור קורס.

וייץ: כן, יכולתי כבר לגמור. כל פעם התאסף עוד אחד. כשהיינו חמישה

מנור: ארץ ישראלים.

וייץ: יום בהיר אחד... כולם ארץ ישראלים. יום בהיר אחד קבלנו פקודת נסיעה לפנות בוקר ובפעם הראשונה שעשיתי טיסה כזו. הטיסו אותנו במפציץ מאלז'יר לקאירו. כל העסק הזה. בבוקר יצאנו מאלז'יר, אחר הצהרים היינו בקאירו. בקאירו ירדנו, לקחו אותנו משם לרכבת והובילו אותנו ישר לסרפנד.

מנור: זה ב- 44.

וייץ: זה ב- 44. אני בא לסרפנד אחרי הטיסה הזו וכל, ואני באתי אחרי 3 שנים כמעט ביחידה קרבית, ביחידה שהיתה כל הזמן בחזית, עם יחסים בין קצינים ולא קצינים יחסים הכי חבריים. ביחידה שלי ידעו מי אני ומה וכיבדו אותי, לא היה שום הבדל בכלל. יחידה 640 שלעתים רחוקות מאוד הצדיעו ולהגיד sir זה כבר היה, כמעט נשכח. אני בא- פלום, ובמחנה ה- transit camp אין בכלל משמעות. אתה עושה מה שאתה רוצה, אין לך לא קצינים ולא שום דבר. ישר נכנס לסרפנד ללב של ה- regular service ואני סרג'נט

מנור: איזה מעמד היה לסרג'נט?

וייץ: איפה?

מנור: במחנה מסוג כזה, מסוג של סרפנד?

וייץ: זה תלוי מי היה מעליו. תבין. סרג'נט היה באמצע. היו קצינים שלא התערבו בסרפנד. קצין לא היה מתערב עם סמלים. מי שהיה מפקד הסמלים היה סרג'נט מייג'ור. סרג'נט מייג'ור או גדודי או סרג'נט מייג'ור חטיבתי. הסרג'נט מייג'ור החטיבתי חביבי זה דרגה אלוהית היה והם הלא היו הכי מצוחצחים והכל. אני הייתי תמיד נקי ומסודר אבל לצחצח את הבראסו, את כל הזה אף פעם לא צחצחתי. 670

(מנור: אני מחליף את ה...)

(סוף קסטה מס' 3- צד ב')

רענן וייץ - המשך פגישה 5

קסטה מס' 4 - צד א'

001 וייץ: הלא ... שם ה- regulars , החיילים הבריטיים ששרתו המון שנים בהודו והבחינו בין we and the natives וכל הדברים, בכלל אוירה אחרת לגמרי. אני בא עם התרמיל ועם השק הזה עם כל הבגדים והדברים שלי, עם הרובה כמשצריך ושם, וניגש לזה לבקש leave לבקש חופשה, זה מגיע לי לפי king's regulations מגיע לי. מגיע לי שבועיים חופש. אחרי...

מנור: שהגעת מבחוץ.

וייץ (ממשיך): שהגעתי מבחוץ, אחרי שלוש שנים שלא הייתי בשום מקום. אני בא לשם, הפקיד אומר לי תיכנס לזה, נכנס ל- sergeant major, צריך להצדיע, אני ידעתי הצדעתי והוא מסתכל עלי ואומר: מרגישים שאתה בא מאיזה מחנה פרוע שעסק שם מי יודע במה. מה זה החולצה, החגורה שלך לא בברסו, לא זה, לא זה. אני כבר ידעתי לדבר אנגלית הייטב, ואמרתי לו: אדוני, אני באתי ברגע זה מהחזית, לא הייתי שלוש שנים, לא קבלתי חופש שלוש שנים ומגיע לי עכשיו שבועיים חופש, באתי לבקש את החופש. אז הוא אומר לי: אתה טועה, אתה תחזור תצחצח הייטב את כל החגורות שלך ותוציא מה- over sack את כל הכתפיות האלו, את כל ה"פאוצ'ס" של הכדורים את הכל ותצחצח את הרובה ואת הכל וכו' וכו', תעשה שניים שלושה ימים guard פה, לא אי אפשר להטיל עלינו את כל המעמסה, גם אתם באתם משם, כביכול הבטלנים צריכים קצת להתחלק במעמסה, אחרי שניים שלושה ימים של guard אני אחזור לחשוב על זה. dismiss. הוא לא מצא עם מי להתעסק. הלכתי ישר משם, ישר ל - wellfare officer.

מנור: באיזה דרגה זה היה?

וייץ: הקצין היה...

מנור: מייג'ור?

030 וייץ: קפטן. ואני אגיד לך מי זה היה. עוד מעט. מזכיר, הוא היה כבר אולי מייג'ור, זה היה מזכיר עירית תל-אביב, יכול להיות שזה היה מדזיני?

מנור: מדזיני האבא.

וייץ: האבא, בטח. מדזיני היה מזכיר עירית תל-אביב.

מנור: כן.

וייץ: אני חושב שזה היה מדזיני. אני מחכה...

מנור: הוא היה שם?

וייץ: הוא היה אם זכרוני לא מטעה אותי...

מנור: בדרגה גבוהה?

וייץ:(ממשיך) הוא היה ה- wellfare officer של המחנה.

מנור: מג'ור בצבא הבריטי זה היה...

וייץ: כן, כן, אבל זה היה כבר, הוא היה הרבה שנים שם או קפטן או מיג'ור, אני כבר לא זוכר. מכל מקום אם זכרוני לא מטעה אותי, אני חושב שלא אבל כדאי לבדוק את זה עברו השנים, אני באתי ביקשתי ראיון והתקבלתי מיד לראיון. הוא לא ידע את שמי לא שום דבר. אמרתי: אדוני, פה יש הפרת חוקי הזה, אני באתי כך וכך וכך, מגיע לי חופש ואני עומד על כל שאני אקבל את החופש שלי לפי תקנות לפי ה-king's regulations.אז הוא אומר לי: אני רוצה לראות את פנקס החייל שלך. נתתי את פנקס החייל, הוא מסתכל הוא אומר לי: רענן וייץ? אני אומר: כן. הוא אומר: בנו של יוסף וייץ? אמרתי: כן. טוב, הוא אומר: חכה רגע, שב בחדר השני...

מנור: בעברית?

וייץ: בעברית. עבר מאנגלית לעברית. שב בחדר השני, חכה קצת. וכעבור רבע שעה בא בריצה שליח מהמשרד עם פס לשבועיים. נתן לי את הפס אמר: אתה צודק, לך, צא בדלת.
טוב, ואז יצאתי פעם הראשונה לזה ומה שאסור היה לבשתי בגדים ציוויליים. צפצפתי לי כבר לא היה אכפת והיו לי שבועיים טובים. איך חזרתי למחנה? 060

מנור: אתם קיבלתם שכר אז מהצבא הבריטי?

וייץ: כן. לא גדול אבל קיבלנו. זה לא היה אי יאי יאיי, לא מספיק. אני חושב שאז כיוון שהיה לי כבר תפקיד, תוספת תפקיד וכו' קיבלתי אם אני לא טועה, 3 שילינג ליום, אולי ארבעה שילינג ליום.שזה היה לא רע. עשרים גרוש ליום לא רע. זה היה לאוכל, קיבלנו זה היה נוסף על האוכל ועל הכל. אני חזרתי...

מנור: והמשפחה זו היתה הפעם הראשונה ששמעה שאתה ...

וייץ: כן בטח. לא, הם קיבלו מכתבים. אבל זו הפעם הראשונה שחזרתי. כן, הם לא ידעו בכלל. זו היתה הפתעה גמורה לכל המשפחה.

אני אומנם כתבתי להם ממחנה המעבר באלג'יר והם ידעו שאני מתכונן וכו' וכו'. ידעו שאני בדרך, אבל לא ידעו בדיוק מתי אני אבוא. מעניין אם יש לי עוד המכתבים שאבי כתב לי ואשתי בתקופה הזו. אולי מהם אפשר עוד ל... מכל מקום אני חזרתי למחנה, זה היה במוצאי שבת - weekend, במוצאי שבת ב- 11:50, תמיד היו נותנים עד...

מנור: 12.

וייץ (ממשיך) אף פעם לא כותבים 12, 11:59. וכל זה בדיוק. ואני בדרך כבר הייתי מנוסה וידעתי את החבר'ה האלו, ואני בדרך חשבתי, הסרג'נט-מייג'ור הזה לא עומד לשכוח לי את הדפיקה שדפקתי אותו, והוא מתכונן לתפוס אותי במשהו. אין לי שום צל של ספק. אז מה הוא יכול לעשות לי.

מנור: והוא היה בריטי?

וייץ: בריטי, ודאי, בריטי real basterd, regular. regular סרג'נט-מייג'ור basterd, חיות טרף. מה הוא יכול לעשות לי? אימצתי את כל דמיוני והיה לי האינטואיציה או הידע כבר במקום ללכת לישון מיד, באתי עייף מאד, ללכת לשון היה לי מקום כבר במיטה שם באחד הצריפים בסרפנד. היה לי פנס כיס, הלכתי ללוח המודעות של ה- daily orders. בהחלט, בהחלט, כתוב, "סרג'נט רענן וייץ orderly sergeant for the camp". ו- orderly sergeant for the camp מתחיל ב 5:00 בבוקר. וב-5:00 צריך להופיע בפני, או להעיר, להופיע בפני ה- orderly officer, ללכת איתו ולעשות כל היום את ה- inspection שלו. הם אחראיים למחנה. ואם אתה לא מופיע זה משפט. זה משפט במחנה כזה שלא הופעת ל - orderly sergeant- duty ל שזה כבוד גדול, זה דפיקה ממדרגה ראשונה. הוא עשה חשבון, הבחור הזה יבוא, ילך לישון, ימצאו אותו ישן וכך וכך... הוא הכין את הכל יפה מאד. היות שאני ידעתי, אז אני התישבתי, הוצאתי את ה"בראסו" את הכל, מירקתי את הכל, צחצחתי את הנעלים, עשיתי את הכל, הבאתי כבר מהבית בגדים מגוהצים, מדים מגוהצים וכו', אני ב-5:00 בדיוק התיצבתי בזה, מצוחצח מלמעלה עד למטה והסרג'נט-מייג'ור הזה כדי לנקום בי, הוא הכין שני לבוא לתפוס אותי ישן להשליך אותי מיד ל- guard - room כלומר לכלא. והוא עצמו לא הלך לישון. ב-5:00 בבוקר אני בא למשרד, פותח את הדלת והוא יושב שם. הוא לא צריך לשבת בכלל. הוא יושב שם ואני מצדיע ואומר לו; סרג'נט וייץ, at your order Sir. הוא לא ידע מה לעשות. הוא ממש נדהם. זו היתה לו ממש הפתעה. לא העלה בדעתו בכלל. הוא חשב... הוא אמר לי: you are a real smart basterd you are ואמרתי לו: Sir not smarter than you. המעניין שזה שינה את הזה שלו אלי.

מנור: את היחס.

וייץ: את היחס. הוא אחרי זה התייחס אלי בכבוד, כמעט בחברות, לא בחברות זה לא יכול להיות. אבל מאז... "אל תתעסקו איתו" זהו, ואני הלכתי כל היום עם הקצין הזה והשגחנו על הקשקושים, - הסירים אם הם מצוחצחים או מצוחצחים דברים ששכחנו מזמן.

טוב הייתי צריך ביום ראשון, כעבור שבוע, התחיל הקורס שתחילתו היתה בסרפן ואחר כך סופו בקהיר. היה חצי בסרפן וחצי בקהיר. אז אני התחלתי בסרפן, הייתי חמישה ימים בקורס, אגב הייתי בקורס יחד עם אברהם יפה, הוא אז נשלח, הוא היה תותחן בחיל התותחנים ששמר על חיפה - תותחי חוף, גם כן נבחר אחרי כל השנים ל...

מנור: קצונה.

וייץ (ממשיך) לקצונה והתחלנו יחד. כעבור חמישה ימים קיבלתי שחרור. קראו לי לזה והיתה שמה הודעה שאני מקבל שחרור מטעם, על פי בקשת הסוכנות ובהמלצת כל הקצינים שלי וכל הזה, על מנת להכין את תוכנית ההתישבות בשביל לקלוט את החיילים המשתחררים

מנור: אתה ביקשת את השחרור?

וייץ: לא ביקשתי, זו היתה בשבילי הפתעה גמורה. לא ידעתי בכלל, השתחררתי כמעט שנה לפני המועד שהיה מגיע לי. לא ידעתי בכלל. אני אפילו קצת התרעמתי כי בסופו של דבר רציתי לגמור קצין. אבל, שחרור זה יותר טוב מקצונה, לזה יש אחר כך דבר מעניין, תזכיר לי שאני אגיע למלחמת השחרור והתפקיד שמלאתי במלחמת השחרור והיחסים שהיו לי אז עם משה דיין, היה לזה המשך לעסק הזה שהייתי בזה ולא המשכתי, אבל תזכיר לי זה אני יכול לשכוח. חזרתי למחלקה... 15C

מנור: אחרי העדרות של...

וייץ (ממשיך) אחרי העדרות של ארבע שנים כמעט. במחלקה חלו שינויים, רופין מת במקומו בא קפלן. קפלו היה גם גזבר הסוכנות וגם ראש המחלקה להתישבות, מנהל המחלקה דה יורה היה שטרן. אבל שטרן היה בחופשה ללא תשלום ועסק אז מטעם איק"א בהכנת תוכניות באמריקה הלטינית, בהתישבות יהודים הפלא ופלא...

מנור: ב-45'?

וייץ (ממשיך) ב-45'.

מנור: כלומר של פליטי אירופה.

וייץ: של פליטי אירופה. ולא יצא מזה כלום בסוף. הם הכינו ...

מנור: חשבו שיהיו ...

וייץ: מנהל המחלקה דה-פקטו היה מקלר היה ממלא מקום. אני באתי והתייצבתי בפני קפלן וקפלן אמר לי: חכינו שתבוא כי יש לך תפקיד, שאני לא רציתי למנות, אני עכשיו רוצה שאתה תהיה מזכיר המחלקה. ואני רוצה שתהיה מזכיר מקצועי, לא מזכיר טכני של המחלקה להתישבות. 180

מנור: הוא הגדיר מה זה מזכיר מקצועי?

וייץ: קפלן בענייניס אדמיניסטרטיביים אף פעם לא התערב. הוא אמר לי מזכיר מקצועי זהו כך נתן לי, תמצא את הדוקומנטים וודאי שם יש לי איזה מינוי כזה שהוא חתום עליו וזהו. אני קראתי אחר כך מה לעשות. מה, הגדרות הייתי צריך? מי צריך הגדרות?

מנור: מה פחות או יותר היה תחום הפעולה של מזכיר?

וייץ: האמת היא...

מנור: היום זה יכול ...

וייץ(ממשיך) אני אגיד לך. האמת היא, היום זה מקביל לסמנכ"ל לענייני תכנון. זהו, זה מה שעשיתי. אז עוד לא היה תפקיד כזה. כשאני נתמניתי לממלא מקום מנכ"ל שאשכול אחר כך נבחר, אז התחילו חלוקת התפקידים המחלקה עוד לא היתה מאורגנת לא לקנה מידה ולא להתרחבות ולא לפריסה בשטח, היא כולה התרכזה פה, בחדרים האלה שאתה יושב בהם וכל יום שני היו באים יחד והיו מתייעצים יחד, זה היה יותר קבוצה של משפחה מאשר מערכת לפעולה גדולה. אז מאותו רגע ועל הכל הענייניס המקצועיים של המחלקה להתישבות נחתכו לפי. אני הקימותי את האביזרים הדרושים ואת המחלקה לתכנון את כל זה מאז. יש פה קוריוז מעניין...

מנור: כלומר, המינוח של מזכיר בעצם היה מינוח בריטי יותר?

וייץ: כן. secretary .

מנור: שכך זה יכול להיות גם שר.

וייץ: זה לא. המינוח היה, תביט, אז עוד לא היו מנכ"לים. היה מנהל והיה מזכיר שהיה סגנו של המנהל, ולמעשה עסק בכל הענייניס. היה גם מזכיר טכני שעסק באש"ל וב...

מנור: אדמיניסטרציה.

וייץ: אדמיניסטרציה. מה שהיום סמנכ"ל לאדמיניסטרציה. קוריוז אחד מעניין, כשאני יצאתי לצבא הייתי בדרגה ג'. אז היו שש דרגות מקצועיות. 210

מנור: של סמלים.

וייץ: של עובדי המחלקה.

מנור: אתה מתכוון ...

וייץ: כשאני יצאתי הייתי בדרגה ג', יחד עם קבוצה שלמה שנתקבלה איתי יחד בזמנו, כמו שספרתי לך איך קיבל אותי רופין. זה היה בובריצקי עליו השלום, חנוביץ' עליו השלום, קרול עליו השלום, יבדל לחיים ארוכים גבריאלי, כל הותיקים של אותה התקופה. כשאני חזרתי הם כולם היו דרגה 'ה', שתי דרגות יותר, הדרגה הגבוהה ביותר היתה ו'. ו' היתה הדרגה של המזכיר הכללי של הסוכנות. של מנכ"ל הסוכנות. זה היה איזנברג אז. ושל מנהלי מחלקות. מנהלי המחלקות היו ב- ו'. זה היה הבדל רציני ביותר במשכורת. כי דרגת היסוד של ג' היה 16 לירות לחודש, ודרגת היסוד של ה' היה 40 לירות לחודש. זה היה רציני מאד. דרגת המשכורת של ו' היתה 55 וזו היתה המשכורת הכי גבוהה. אז לא היו לא תוספות לא שום דברים. היתה תוספת משפחתית מסויימת אבל יחסית לא גדולה. אז אני לא אמרתי מלה. כלום אדמיניסטרציה כלום. הוא היה בא, אני הייתי יחידי ...

מנור: שהיית בעל...

וייץ: (ממשיך) שהייתי בחוץ. ששרתתי בצבא, היחידי מכולם. אז אותי שכחו, כלום. חיכיתי שהם יזכרו לעלות אותי בדרגה. לא, שום דבר איש לא זכר. עבדתי כמה חודשים עד שיום אחד נסעתי פעם עם קפלן לאחד הזה, אמרתי לו אתה יודע קפלן אני אספר לך משהו שלא רציתי לספר לך. איך ייתכן שחיל, ואני הייתי ראשון מהחוזרים והיו עוד ממחלקות אחרות, שחייל שהתנדב והוא פקיד סוכנות וכו' וכו' חוזר, ובשתי דרגות יותר נמוך, נשאר בדרגה ההיא, כל אלה שלא התנדבו עלו בדרגות, אלה שהתנדבו נשארו בדרגות הקודמות. איזה מן סדר זה? טוב, באותו שבוע העניין הסתדר כמובן. 240

מנור: קיבלת דרגה "ה"?

וייץ: קיבלתי דרגה "ה". עכשיו, אני קודם כל עשיתי תוכנית כללית לישוב החילים המשוחררים. איך?

מנור: זאת היתה הפעולה הראשונה שלך במסגרת המחלקה?

וייץ: הראשונה. איך? עלה הרעיון במוחי - הממשלה הבריטית היתה חייבת לנו. חייבת לעזור... מה, איפה אפשר לישב? באדמות מדינה. ואני הושבתי צוות שלקח את המפות של כל ארץ ישראל והתחיל לעבור בלוק, בלוק, איפה יש בלוקים גדולים של אדמות המדינה.

מנור: בכמה חילים משוחררים היה מדובר פחות או יותר?

וייץ: איש לא ידע. אבל בבריגדה לפי האינפורמציה שקיבלנו היו 30 גרעינים להתישבות. למעשה אחר כך היו יותר מזה. אבל אנחנו תכננו בשלב ראשון להקמת 30 ישובים. רובם קבוצים, לא, הייתי אומר ככה, 30% קיבוצים, 30% מושבים שתופיים שזה שורה שקוסמת מאד כשאתה לא חי בה (מתקן) לא, 40 ו-40 ו-20בערך. אם תרצה את המספרים המדוייקים כדאי, יש על זה פרוטוקולים. וכ-20% היו מושבים. הגוש הראשון היה קיבוצים, מושבים שתופיים ואחר כך מושבים ואחר כך בחיים זה התהפך.

מנור: כלומר, תכננתם להתחיל בקבוצים...

וייץ: לא, כל גרעין הגדיר מה הוא רוצה. הלא היו לנו אינפורמציות מהגרעין והתחלנו להתכתב עם הגרעינים. הם הגדירו מה הם רוצים. זה תלוי איזה אקטיביות היתה בתוך היחידות הצבאיות מי ארגן אותם.

מנור: 40% של מושבים...

וייץ: שתופיים.

מנור: זה הרבה?

וייץ: לא. הרבה מאד, אבל לא נשאר מהם, נשאר אחד.

מנור: כן?

וייץ: אחד. זה בני דרור. זה בשרון אתה יודע. מושב שתופי עד היום (מתקן) סליחה שניים, סליחה.

מנור: מי השני?

וייץ: השני זה של חרות. בצומת על יד...

מנור: נורדיה?

וייץ: נורדיה. זה מושב שתופי עד היום שמוצאו מן הצבא.

אתה יודע, כשאני ייעדתי להם את המקום, הם אמרו: רענן וייץ המפא"יניק הזה הולך לדפוק אותנו, נותן לנו מקום זיפתי, חולות, מקום נידח. אתה יודע איפה - על יד נהריה. היום, אני כשאני מקבל מהם הזמנות, וכמה עברו? 30...

מנור: 35 שנה.

וייץ: יותר. הם התישבו ב-46' זה כן, 35 שנה. אז אני היום כל פעם שאני מקבל 300
מהם הזמנות ליובלות וכו', אז אני כותב, ברכות לישוב במקום הנידח והחולי.
עד היום הזה. איך הגענו בכלל לתוכנית הזו? כפי שאמרתי לך אז, הושבנו צוות
שקבע איפה יש אדמות מדינה, בגושים שאפשר להקים ישובים.

(הפסקה בקסטה)

כתוצאה באמת סומנו 30 ישובים שכולם קמו על אדמות מדינה...

מנור: בכל הארץ או במקומות מוגדרים?

וייץ: לא, לא בכל הארץ. בכל מקום שהיה אדמת מדינה. חלום אחד לא התגשם שאני מאד רציתי להגשים אותו, ואילו הגשמתי אותו אולי היו, היתה איזה צורה אחרת למלחמת הקוממיות...

מנור: השומרון...

וייץ: זה לא שומרון, בשומרון אין... אני התכוונתי אדמות מדינה לא סלעים וטרשים אלא אדמות שאפשר להפוך אותן ל...

מנור: עיבוד חקלאי.

וייץ: עיבוד חקלאי. אבל זה בג'יפטליק. בג'יפטליק על יד הירדן היו עוד שטחים
גדולים, אדמות מדינה לא מעובדים שכביכול לא הגיעו להם .זכויות מים ממעיינות
הג'יפטליק ועל כן לא היו מעובדים ולא חולקו, הלא בזמנו ביקשו מהרבט סמואל את
כל הג'יפטליק ובמקום לתת את זה ליהודים, הוא חילק ונתן את זה לישב את האריסים
הפליטים שהורידו מכל מני האזורים היהודים. זה אבל הרבה לפני זה בשנות ה-20'. אבל אני
קודם כל חשבתי לפי דוחו"ת שהיו לנו שאפשר למצוא מים תת-קרקעיים. היום אנחנו 330
יודעים שזה נכון אף על פי שהבריטים אמרו שזה חלום והיה להם מומחה גדול, יהודי
מהנדס וגיאולוג בשם גולדשמידט אם אתה זוכר היה מנהל מחלקת המים ואמר שזה חלום
ליל קיץ למצוא שם...

מנור: באזור הירדן?

וייץ: באזור הירדן. אני גם הצעתי לשאוב מים יותר מלוחים מן הירדן קצת יותר ולהשקות. היתה לי תוכנית שלמה להקים גוש ישובים שם. אבל זה הממשלה לא קיבלה. מסיבות פוליטיות לא קיבלה. אפ הין מצליחים לעשות את זה, אז זה יכול היה לשנות באופן ניכר את ה...

מנור: המהלכים.

וייץ: המהלכים...

מנור: המדיניים.

וייץ: אבל אם אענה לך למשל, מכמורת הוקמה בתור ישוב כזה. כן בוודאי. מכמורת מצד אחד, אני כבר לא מעלה בזכרוני את כל , הוקמו מספר ניכר של ישובים שהממשלה הבריטית הצבא גם השתתף בכמה מן ההוצאות להכשרה ולהתישבות.

מנור: כלומר, השלושים עצמם לא הוקמו, הוקמו כנראה פחות?

וייץ: במשך ארבעים...

מנור: כבר בארבעים...

וייץ: ההצעה שלי היתה 30. במשך שנת 46' בתחילת ועד 11 הנקודות של הנגב, הוקמו די ישובים, אני לא זוכר עכשיו, אבל הוקמו מספר רציני. היה אז גל של התישבות חיילים משוחררים, בכל מיני מקומות בארץ. כמו שאמרתי לך למשל, נורדיה, בני דרור, מה היה בגליל? בגליל, כן המושב השתופי שמה בראש ההר ליד נבי יושע, רמות, מצפה נפתלי קראו לזה, אני כבר לא זוכר... 360

מנור: רמות נפתלי?

וייץ: לא רמות, אחר כך עלו, הוא במלחמת השחרור לא החזיק במעמד וננטש והפך להיות מבצר. זה על יד מבצר נבי יושע.

מנור: קדש נפתלי?

וייץ: קדש נפתלי. קדש נפתלי היה אחד מהם. מה היה עוד? החולה היה. תביט, כשנמצא את הרשימה אני אשחזר לך כמה מהם...

מנור: הוקמו אז.

וייץ: בדחיפה הזו.

מנור: זה היה מבצע גדול מאד יחסית?

וייץ: מבצע עצום. זה היה מבצע אחרי חומה ומגדל אולי המבצע הכי גדול. מי שאז היה ממונה על ההתישבות היה המשך של, היתה ועדת ארבעה. מדוע? שניים מהסוכנות ושניים מקרן קיימת. כי קרן הקיימת העבירה החלטה, זה היה הודות למאמציו של אבא ז"ל, שאמר שקרן קיימת חייבת גם לעזור בהתישבות על מנת לנצל את הקרקעות. אל תשכח שאז הכנסות הקרן הקיימת היו גדולות יותר מהכנסות קרן היסוד. למה? כי קרן קיימת קיבלה מחצית הכנסות קרן היסוד...

מנור: + תרומות.

וייץ: (ממשיך) + התרומות המיוחדות של קרן קיימת. אז בקופת קרן הקימת היה לה יותר כסף מאשר בקופת הסוכנות (מתקן) מההסתדרות הציונית. 390

מנור: זה היה ב-46'?

וייץ: בוודאי, עד קום המדינה. אז הקימו, קרן קיימת הרי היתה לה חוקה, היה לה דירקטוריון, ואז כבר היה יושב ראש הדירקטוריון היה גרנות, הוא שמר מאד על החוקה, צריך היה לתת פירוש לחוקה, כיצד קרן קימת נותנת כסף להתישבות? זה היה מנוגד לחוקה אז. אבא מצא את הפירוש הזה שקרקע זה לא רק הקרקע אלא שימושי הקרקע, השקאה, כלי עבודה וכו וכו', כך יצא שבסוף קרן קימת השתתפה במחצית תקציב ההתישבות.

מנור: מ-46'?

וייץ: מ-46'. היא עוד קצת קודם. אני חושב שהיא כבר התחילה בחומה ומגדל. התחילה, אבל אחרי זה היא השתתפה קבוע. והיתה ועדת ארבעה שהיתה...

מנור: במחצית הסכום? לא.

וייץ: אני חושב שאם תבדוק אז במחצית הסכום. כן. אם תבדוק אז במחצית הסכום, כן, אדוני. אבל כדאי לבדוק את זה. כמה שזכרוני לא מטעה אותי, היא הגיעה לכך שהיא השתתפה במחצית הסכום. אל תשכח שבאותם הימים רוב ההכנסות של הסוכנות והיו הרבה הכנסות שלא נרשמו הלכו לנשק ולהתכוננות צבאית, פלמ"ח ודברים כאלה, אל תשכח. אם תבדוק תראה שהיא נתנה את מחצית הכספים. הועדה היתה - קפלן ומקלר, או כששטרן היה, שטרן הוא חזר לתקופה מסוימת ומקרן קיימת היו גרנות ווייץ ומטבע הדברים אני התמניתי מזכיר הועדה הזאת. ואני חושב, זה אין לי ספק שיש לי מחברות שלמות עם פרוטוקולים של ישיבות הועדה, כי אני כתבתי את הפרוטוקולים של כל הועדות הללו. אין לי שום ספק. 400

וייץ: הועדה הזאת היתה יושבת לעתים תכופות באופן קבוע?

וייץ: הועדה היתה יושבת באופן קבוע, על כל פנים כל תוכנית התישבותית הופיעה בפני הועדה. כל התוכניות הללו, גם התוכניות של החילים, היא ישבה באופן קבוע פעם בחודש בוודאי. היא ישבה כל שבוע, זה תלוי היה בדחיפות של ה...

מנור: מי היה הגורם הדומיננטי בועדה? היה בכלל כזה?

וייץ: האמת ניתנה להאמר שהויכוחים האמיתיים בועדה הזו היו בין קפלן וייץ. שני האנשים החזקים היו קפלן ווייץ. והם משכו לכיוונים שונים. קפלן משך לכיוון היותר כלכלי וביקש בדיקות כלכליות וטיב קרקע וכו' וכו', וויץ משך יותר לתפישת הארץ...

מנור: זאת אומרת התישבותי.

450 וייץ: וייץ היה, התישבותי, וייץ בתפיסתו היה יותר בן-גוריוניסט מאשר קפלניסט אף על פי שמוצאו מ"הפועל הצעיר". אז המעניין הוא שקפלן ווייץ שניהם במפלגה היו ממוצא של "הפועל הצעיר" והיו למעשה כאילו בחלק שתמך בחיים וייצמן...

מנור: בפועל.... התישבות

וייץ: (ממשיך) בפועל, בשטח ההתישבותי זה לא היה כך. אני בטוח שיש לי הרבה לומר אחרי ש, אם אני אראה את הפרוטוקולים וכדאי לעשות את זה, אני מתכוון עוד למצוא את המחברות שחסרות, אבל יש פרוטוקולים רשמיים של הועדה וכדאי להוציא, את כולם אני כתבתי. ההחלטה החשובה ביותר של הועדה הזו כמובן היתה ההחלטה בעניין...

מנור: אחת עשרה.

וייץ: (ממשיך) אחת עשרה הנקודות. ולה להחלטה הזו יש הסטוריה מיוחדת במינה. את האדמות בנגב קנה מהבדואים משה סמילנסקי הרבה שנים לפני זה. הקרן הקימת קנתה ממשה סמילנסקי, יותר נכון לומר מהחברות הצבוריות שהוא הקים וגם הוסיפה לקנות.

מנור: מפרטים?

480 וייץ: מפרטים. מבדואים. משליחים בדואים. הלא אז בנגב לא היה טריאנגולציה ולא היתה מפה מדויקת היו עושים את המדידות וקובעים על גבי מפה, לפי הגבולות שהבדואים הכירו עד המטר האחרון, הלא הם ידעו כל מטר, לפי כל מיני סימנים. אז הופיעה מפת הנגב והיו בו כמה גושים גדולים של קרקעות. יוסף וייץ היה אבי הרעיון של המצפים הראשונים בנגב. לעשות התישבות, לומר לא העזו, כי לא היו מים. אז זה עוד מאז.

מנור: שלושת המצפים.

וייץ: ואז הקימו את שלושת המצפים. את אשל, גבולות ורביבים, . עשו שם כל מיני נסיונות של מציאת מים, פלחה בר כל מיני דברים כאלה. אז בא בלס, שמחה בלס, לאחר שמצאו מקורות מים תת-קרקעיים גדולים בניר-עם, בישוב ניר-עם, שאני חושב שגם... לא, הוא הוקם קודם, והבטיח לשאוב מניר-עם ולהוביל את המים לכל הקרקעות שהיו בידי הקרן הקיימת. לתת לכל מקום קצת מים על מנת לתפוס את כל 510
הקרקעות האלה. והיות שהיו אז עודפי צנורות בכמות עצומה...

מנור: בצבא הבריטי?

וייץ: בצבא הבריטי מהמדבר, שהובילו מים לצבא, מקורות, או יותר נכון ניר, ניר שתופי, ברשותו ובהנהלתו של לוי שקולניק קנתה כמויות אדירות של צנורות 6 צול .

מנור: והמים של ניר-עם היו מספיקים?

וייץ: אדוני, לא דובר שם על כמויות של היום. אני חושב שאתה צריך למצוא את התוכנית האורגינלית של בלס. זה חשוב מאד, זה יש פה. אין ספק. אז הם קנו מעודפי הצבא ומעודפי הצבא בגרמניה וגם נשאר להם עוד מהתקופות הקודמות מהטרנספר הגרמני, עוד נשאר להם במחסנים של 6 צול. עכשיו, הצנורות 6 צול היו מחוברים בקופלמים מהירים בשביל להוביל מים במדבר המערבי, כלומר, אפשר להניח אותם די בקלות. עבר לבלס רעיון, בא נניח אותם לאורך הדרכים שזה - public domain 540
לא צריך לבקש רשות להעביר בחלקות ונקים ישובים. לפי האפשרויות אפשר היה להקים 17 ישובים: מרוחמה ועד...

מנור: חצרים.

וייץ: חצרים ועד גבולות. בלס הביא את ההצעה הזו לשקולניק והופיעו יום אחד שלושה ה"הסטרפנים" בפני קפלן, בלס, שקולניק ופנחס לובזובסקי...

מנור: קוזלובסקי.

וייץ: (מתקן) קוזלובסקי. וקפלן קרא אותי, לשמוע, הם שטחו על השולחן מפה גדולה שבה שירטט עם תוכנית להקמת ישובים, תוכנית פיסית, בלי פירוט ממה יחיו ממה לא, מה יעשו שמה, כלום. אבל יש גבולות הקרקע, איך ילכו הצנורות, כמה מים אפשר להביא, איזה זה, כמה זה צריך לעלות, ובמושגים של אז, הון תועפות. קפלן החוויר 570
כשהוא ראה את הדברים האלה. תוכנית. קפלן מהרגע הראשון לא שש לאונטורה מסוג זה. כי היה ברור שזו אונטורה לא כלכלית.

מנור: טוב, כל כולה היתה מדינית, כל מטרתה היתה מדינית.

וייץ: היום אתה אומר את זה.

מנור: גם אז אני חושב.

וייץ: מתחת לפני השטח אין ספק.

מנור: זו היתה הכוונה.

וייץ: כלומר, הכוונה היתה תפיסה מדינית, כי ידעו שהולכים עכשיו לחלוקה, כלומר אלה שמשכו לחלוקה. כל העניין הוא שקרן קיימת היתה במסורת שלה - אנטי חלוקה והיתה יותר סולידית ורצתה, וגרנות רצה לכל הפחות שזה יהיה מעוצב וכו'. פה התחיל כוח חריף מאד.

מנור: בין מי למי? בין קרן קיימת לבין...

וייץ: לא, בין קפלן ושקולניק. מתחת לזה כמובן היה ויכוח האקטיביסטים והלא אקטיביסטים של המחנה הבן-גוריוניסטי והמחנה הויצמניסטי, זה ברור. אבל זאת לא אמרו, זה אולי בחדרי חדרים. שאני לא הזדמנתי, לא הייתי מוזמן לחדרי החדרים, לא 600
שמעתי. אני שמעתי על הויכוח הזה. זה היה ויכוח עניני. כלכלי אפשר, אי אפשר וכו'. קפלן אמר: הממשלה לא תיתן להעביר את הצנורות.

מנור: אם כי זה היה ברשות ערבית?

וייץ: כן. הוא עשה טעות. הוא לא הבין שהממשלה הבריטית אז, בתוך התקופה שחזרו עשרות אלפי חיילים בריטיים משוחררים, בכל זאת היו כ- 30,000 זה היה כבר כוח, זה לא היה פשוט. אני חוזר היום חזרה, מי שהכריז שאנחנו נילחם באנגלים כאילו היטלר לא היה קיים ובהיטלר כאילו האנגלים לא היו קיימים היה חכם גדול. אתה יודע מי זה אמר? זה בן-גוריון אמר. והוא שאמר: הנה נתגייס לצבא. אין ספק שזה היה צעד מכריע. הנציב העליון וביחוד עושי דבריו לא יכלו להגיד לא ואמרו: כן. אדמה יש, מי שתיה אתה לא יכול לא לתת, ברשות הרבים אתה יכול להניח צנורות, ואז קפלן לא ידע איך לצאת מן הנושא. זה היה סכום עצום והסתכנות עצומה, זו היתה קפיצה נחשונית ביותר. 630

מנור: אתה זוכר את הסכום, כרגע בעל-פה?

וייץ: בעל-פה. אני חושב שהסכום דאז הגיע, שלא אטעה בשפתי, אני חושב שהוא הגיע לקרוב לחצי מליון לירות. זה סכום אדיר. אל תשכח שתקציב המחלקה השנתי היה אז אני חושב מאה וחמישים אלף לירות, מאתיים אלף לירות. למה זה יפלא בעיניך? תסלח לי, זה מליון דולאר.

מנור: אז. במונחים של אז.

וייץ: מליון דולאר של אז. זה היום עשרה אולי חמישה עשר מליון דולאר. חמישה עשר מליון דולאר אז, כמה אתה חושב היום התקציב... שמונים מליון דולאר. כלומר במימדים 660
של הישוב אז, שים לב, היו דברים רציניים מאד.

זו היתה קפיצה נחשונית למשכן, צריכים לקבל הלוואות, למשכן את כל העתיד זה לא פשוט.

מנור: מדובר ב-17 ישובים?

וייץ: כן. קפלן מינה אז ועדה בהסכמת שקולניק שבאה מטעמו. כלומר, מטעם זה היה יוסף קליבנר שהיה יד ימינו של וילקנסקי ומנהל המחלקה לכלכלה ברחובות, בתחנה לחקר הנסיונות ברחובות, בא כוח המרכז החקלאי, יד ימינו של הרצפלד דאז ונחשב לאיש המשק של החקלאות הישראלית, חיים גבתי והמזכיר המקצועי של המחלקה - רענן וייץ.

רענן וייץ - פגישה 5

קסטה מס' 4 - סוף צד א'

רענן וייץ - פגישה 5

קסטה מס' 4 - צד ב'

001 וייץ: סוכם שהועדה תקבל את כל החומר, תאסוף את כל החומר ותצא לסיור ותביא מסקנות לקפלן. הוא כבר העביר את זה הלאה - לועדת הארבעה להנהלה. את החומר אני הכינותי אני סדרתי את המפות והכינותי את כל תוכנית הנסיעה, ויצאנו, חיים גבתי, יוסף קליבנר, אחר כך עמיעד, עמיעד, זה אחרי שנודע שבנו באמת נפל בגשרים, זה אתה יודע, שמו היה עמיעד, נפל יחד עם יחיעם, ואני. יצאנו למספר ימים. במידה שאפשר היה להגיע במכוניות הגענו במכוניות, לא פשוט בג'יפים. במידה שהיינו צריכים ללכת ברגל או רכבנו הכרנו את כל השטחים והיו ויכוחים לא קטנים: מה אפשר לעשות עם מים, ומה, מה זה יתן. אתה יודע היום, קשה, ממש קשה לתפוס את הדבר הזה. לפני שבוע אני נסעתי מדקל - הישוב החדש, דקל, בפתחת שלום על גבול רפיח, אחרי הצהרים הביתה לבדי והסתכלתי, וחזרתי חזרה, הלא אנחנו נסענו את כל הדרך הזו, זה לקח יום שלם ולנו וחזרנו, ימים שלמים, וזה היה מדבר נוראי...

מנור: אז עוד לא היו כבישים בכלל. כביש ערב אולי.

וייץ: לא היה שום כביש. איזה כביש? כביש ערב היה סולינג, איזה כביש נסעו? סתם. עברתי את המקום שנקרא אז נחביר - בארי, זה היה מקום שודדים, שום דבר לא צמח בו והיה הרוס
030 מהתפשטות המים של נחל הבשור, בקעות, שום דבר לא יכול היה, זה לא היה עביר בכלל. ממש מדבר במלוא מובן המלה. אני נסעתי עכשיו והגשמים השנה טובים ו... זה לא יאומן, ממש לא יאומן. אני לא יכול להעביר לבני, או למי שאני מוסר לפעמים, דוחים, את מה שהיה אז. לא יכול להעביר את זה. הצרה היא שאנחנו, דמיוננו לא הספיק לנו, אין לנו לא צילומים ולא סרטים ולא על שום דבר, טיפשות מטופשת שהשארנו את זה כך. מכל מקום אנחנו גמרנו את הנסיעה בבית אשל. באנו בלילה האחרון לפני שחזרנו חזרה והתקלחנו .אז, זה היה לילה מיוחד במינו, בבית אשל. בבית אשל ישבה קבוצה של בני המושבים, זה היה מיועד למושב כביכול, היתה קבוצה מקובצת של בני מושבים, כולם רווקים, במצפה, לא היתה אף בת אחת.

מנור: ישבו שם עוד מ-43'?

וייץ: כן. באותו ערב ערכו ביקור קבוצת בנות שבאו מבית הספר של רחל ינאית, באו לבקר ל - weekend ליום שישי ושבת את בית אשל, והם ערכו להם ארוחת ערב חגיגית ועשו נשף. ריקודים , מהנשפים ההם. אנחנו ישבנו וסכמנו את הדו"ח. אני חושב ששלושת הימים הללו עם הבעיה הנוראית של גורל מצד אחד וההשפעה המסתורית המוזרה של המדבר,
060 ואני לא מקטין בהשפעה והקונטרסט המקרי, אבל המיוחד במינו, בין המדבר הזה, לבין הנשף שהתחולל בבית אשל הניע אפילו את יוסף עמיעד, שהיה, איש הלא מיוחד במינו בעל שכל חריף ממדרגה ראשונה, כל דבר הוא ניתח בנתוחים כלכליים נכונים וקולעים, הלא הוא היה יד ימינו של וולקני, והאמת היא שאת כל טפוסי המשק וכל התורה זה...

מנור: הוא בנה.

ווייץ: (ממשיך) מי? הוא בנה. והוא הפלא ופלא גם כן חתם על תזכיר שלושתנו חתמנו על תזכיר ובו המלצנו להקים אחד עשר ישובים מתוך השבעה עשר. את האלה שלא להקים, אז חלק שניים שלושה נפסלו מפני שבאמת האדמה היתה לא היה איפה להקים מחנה של ממש, וגם לא רצינו להחיל בצפון, רוחמה, וכל החלקים האלה. כלומר, את התוכנית למעשה השארנו.

מנור: אתה זוכר איזה נקודות?

ווייץ: עכשיו אני יכול לזכור את הנקודות? אני יכול לזכור את הנקודות. אם תדקדק אותי אני אזכור. "אוי, השם ישמרנו ויצילנו". זה מניר-עם ובארי ונחביר ונירים...

מנור: לא אני מתכוון אם אתה יכול לזכור לא את הנקודות, לא את 11 הנקודות.

ווייץ: אלא מה?

מנור: את הנקודות שלא הקמתם.

ווייץ: אני יכול לזכור. היו שתי נקודות בין גבולות לבין נירים בחולות שאנחנו בקושי הגענו אליהן וששטחי הקרקע היו קטנים מאד. היתה עוד נקודה אחת דרומית לעסלוג, לרביבים שלשם למשוך מים זה עלה הון תועפות, זה בגלל, אחר כך היו שלוש נקודות והקו לרוחמה, בתוך אדמה מפוצלת ומפוררת לגמרי. משהו כזה, אבל יש לי את זה. יש לי באיזה מקום...

מנור: כלומר, דרומית-מזרח לבאר-שבע לא הלכתם?

ווייץ: כן.

090 מנור: שם היו הבדואים.

ווייץ: דרומית, בית אשל. מבית אשל...

מנור: כבר לא. בכוון דימונה?

ווייץ: לא לשם לא הלכנו.

מנור: לשם לא הלכתם?

ווייץ: לא, לא.

מנור: הבדואים?

וייץ: לא. גם לסחוב זה היה בהתחלה, לעלות, מים היו מצריכים משאבות עזר עצומות גם כשאתה לא מתחיל לעלות לגבעות. אנחנו נזהרנו לא לעבור קו גובה מסויים.
בכל זאת התוכנית היה לה איזה רציונאל. היה לה כווני מחשבה, איזה ענפים בכל זאת אפשר לפתח וכו' וכו'. זו לא היתה תוכנית פראית סתם. היא היתה מבוססת. עבדנו על זה רבות. אני כתבתי את הסיכום. הסיכומים יצאו מתוך דיונים כרובים שהתגבשו לאט לאט במשך הנסיעה, אבל את הסוף את הסיכום שלנו סיכמנו בבית אשל, במקרה החגיגי הזה...

מנור: שהוא השפיע אתה אומר במידה רבה?

וייץ: אני אין לי שום ספק שזו היתה קומבינציה. תביט, דעתו של חיים גבתי היתה ידועה לפני שהוא התחיל, דעתו של, הוא היה כולו בעד. דעתו של יוסף עמיעד היתה ידועה גם כן לפני שזה התחיל, הוא היה כולו נגד. לפני שהוא התחיל. אני באתי לכאן ולכאן, אני התנועעתי מבחינתי. כי היו, הצדדים הכלכליים היו מאד, הבעיה המדינית לא הייתה מחוורת אז לכמות הכסף. זה יכול היה לסגור, אני חששתי שזה יסגור את כל הפעולות בשאר חלקי הארץ. הלא זה היה נותן, משיג את כל הפעולה. אבל הדעה התגבשה. כלומר, החשיבות של המרחבים האדירים הללו לעתידה של ציוננות, של המדינה היתה ברורה אחרי הציורים הללו. והצורך בהסתערות גם כן נעשתה ברורה. הצורך
120 בהסתערות זה היה יותר צורך רגשי כדי להאמין בו. עובדה היא שהמסיבות הללו השפיעו גם על יוסף עמיעד והוא חתם. יש לי באיזה מקום החתימות של אותו דקומנט הסטורי. אני יצאתי אחר כך לירושלים ונתתי להדפיס וכו' וכו' ועלי הוטל להביא את העניין לפני קפלן. ואני הבאתי בפני קפלן, אני חושב שספרתי לך על הקונגרס הזה עם קפלן והויכוח בין קפלן ובן-גוריון. לא?

מנור: איזה ויכוח.

וייץ: הקונגרס הזה של מאבק לא מאבק. לא?

מנור: לא. איזה ויכוח?

וייץ: זה היה עוד לפני זה, כל מה שאני אומר. קפלן קצת נדהם...

מנור: מההמלצה?

וייץ: (ממשיך) מההמלצות. קפלן לא ציפה שתבאנה המלצות ברורות, חתוכות, ואני כשאני מנסח – אני מנסח את הדברים ברורים ללא שמץ של ושהוא יקבל את ההמלצות חתומות פה אחד. הוא חשב שהוא יקבל ...

מנור: זה היה בעד...?

וייץ: לא, המלצות והסתייגויות וכו' וכו'. הוא ראה שאין פה מוצא. הוא לא יכול להגיד לא. הוא קרא, ואמר לי: רענן? קליבנר חתם ואתה? אמרתי: אני תומך בכל מלה של הדו"ח. אני חושב שצריך לעשות את זה. אני כבר התגלגלתי עם ה... טוב, אז העניין הובא לועדת הארבעה וחיפשו ומצאו את הכסף. לקחו אז הלוואה מיוחדת. את
150 הצנורות קיבלו בהקפה לכמה שנים והוקם מטה בצוע.

מטה הבצוע היה מטה של ההגנה. כי הבצוע היה, הוחלט לתפוס את כל השטחים כבר בבת-אחת לעשות עובדה, ורק אחרי זה להתחיל להניח את הצנורות. כלומר, בהתחלה הביאו לנו מים הלא בהובלות. זה היה למעשה מבצע צבאי. הצד הטכני הכינה המחלקה הטכנית. זה היה בסין.

מנור: שלכם.

וייץ: שלנו. במחלקה להתישבות זה היה בסין, היה האיש, הרוח החיה, אלכסנדר בסין ז"ל, ומטעם ההגנה קיבל את הפקוד על העניין יוסף אבידר, אז קראו לו יוסף רוכל. כסגנו לבצוע הפעולה היה מפקד מחוז הדרום של ההגנה הג'ינג'י שאחר כך היה ראש אכ"א במטה הראשון של יגאל ידין, נו? אחר כך מת די צעיר.

מנור: ראש אכ"א שהיה אצל ידין שהיה רמטכ"ל.

וייץ: אחרי יוסף...

מנור: אחרי אבידר.

וייץ: אחרי אבידר. או אכ"א או כוח אדם.

מנור: צדוק?

וייץ: צדוק, נכון אבל שמו לא היה צדוק. הוא היה, ואז אורגן המבצע ליום הכפורים המפורסם...

מנור: התכנון של יום הכפורים-מי זה היה שקבע שזה יום כפור?

וייץ: אני לא יכול להגיד לך. אני חושב שזה בא מההגנה. ההגנה עסקה בזה מאד. המבצע היה בידי ההגנה. בידי מטה ההגנה וכו'. אנחנו סיפקנו רק את התכנון של המחנה. אני זוכר את הויכוח הגדול אם לבנות בנין בטחון, הלא בכל מקום בנו בנין בטחון עם שתי קומות, זה או לחפור את זה מתחת לאדמה. ניצח עניין הבטחון ואחר כך, בתחילה היה הבנין חשוב כי צפו בו. אבל כשהתחילה המלחמה ובאו התותחים אז בית אשל למשל קודם היתה (מעל) לפני הקרקע ואחר כך, למעשה כל בית אשל היתה חפורה ארוכה מתחת לפני הקרקע. אני, ברגע שזה עבר להגנה אני רק התלויתי בתור יועץ, אבל אני זוכר את הלילה של ההקמה, השתתפתי בלילה של הקמת הישובים ואחר כך כל התוכניות של התחלת ניצול השטחים היו תוכניות שנעשו על ידי.

מנור: עוד לפני כן, בכל הנושא של הגרעינים, אתם גם כן כמובן... להם?

וייץ: כן, ולא. אני אגיד לך למה. כי התפקיד העיקרי, כמו היום ועדת גבעתי, זה היה ועדת הרצפלד. גם היום, היעוד היה בידי המרכז החקלאי, כלומר כל התנועות יחד. אבל, היות שזה היה מבצע ושמרו הכל בסוד, שלא יתפשט, אז ידענו, אבל לא המחלקה עובדי המחלקה...

מנור: לא עסקה.

וייץ:(ממשיך) במישרין, לא עסקה בזה. אני ידעתי. אני הייתי מקשר, מדווח, אבל לא עסקה בזה במישרין. האמת היא, שאנחנו התרכזנו בתכנון על ידי המחלקה הטכנית שלנו, ובהתחלה בהכנה של התחלת משק. וכמובן קיום, משק הקיום ותעסוקה וכל הדברים הללו.

מנור: בן-גוריון עצמו שותף ב...?

וייץ: לא. בן-גוריון ידע כמובן את הכל והיה הדוחף אבל בן-גוריון..

מנור: לא קבע את ההחלטות.

וייץ:(ממשיך) אני אישית לא יודע. אני מתאר לי שבן-גוריון היה בקבלת ההחלטות, אבל אני לא בטוח שבן גוריון, לאור היחסים בינו ובין קפלן, לאור הצורך הגדול של הכסף, היות שהוא היה הדורש הגדול של הכסף לצרכים אחרים, אני לא בטוח שבן-גוריון עצמו התערב בעניין. הוא השאיר את זה ליד ימינו - לוי שקולניק|בן-גוריון בא לקפלן בשביל כסף, בשביל לקנות נשק כל ההכנות למלחמה. שקולניק היה שולח לקפלן בשביל כל הכסף הדרוש לזה. אני לא חושב שבן-גוריון היה אקטיבי או התערב במישרין. אני בקונגרס שלפני זה, ב-46'...

מנור: בקונגרס הציוני.

וייץ: בקונגרס הציוני, קפלן היה ראש המחלקה, ואני הייתי המזכיר, אז הוא ביקש מימני לבוא ולהכין את כל החומר לועדת ההתישבות והקונגרס. זה הקונגרס הראשון שאני השתתפתי בו ב-46'.

אז, כבר, החלו לחשוב על הקמת הישובים וכו'. התוכנית של הזה עוד לא היתה קיימת. זה הכל חלום לילקיץ. היתה תוכנית שלמה של ביסוס זה, תוספת ישובים בכל מיני מקומות. כשבאנו לקונגרס, בחורף זה היה, זה היה בבזל, יושב ראש הועדה להתישבות היה לוי שקולניק. סגנו היה יעקב שוצברג ממרחביה.

מנור: השומר הצעיר.

וייץ: מהשומר הצעיר.

וייץ: ואני הייתי המזכיר של הועדה. הקונגרס כולו היה סביב מאבק לא מאבק. היתה הכרעה. זה היה קונגרס של הכרעה בין עמדת ויצמן לבין עמדת בן-גוריון. על זה באמת כל הקונגרס סבב. אז ועדת ההתישבות, אנחנו קיימנו ישיבות לפי הסדר וכו'. אבל, לא זכיתי לראות את יושב ראש הועדה. יו"ר הועדה, בבוקר היה בא אלי מסתכל על החומר
240 ואומר: נו, רענן אני סומך על יעקב ועליך שתנהלו את העניינים - ברח, נעלם. הוא עסק בעניינים הוא היה אז יד ימינו. הוא היה המניע של כל ענייני בן-גוריון. זה היה אז, מאבק חמור וקשה מאד. אל תשכח שאפילו רבי אבא הילל סילבר חשש, שהיה מנהיג קיצוני ואקטיביסט גדול.

מנור: מהקו של בן-גוריון אתה מתכוון?!

וייץ: הוא תמך בבן- גוריון במחשבה, אבל כשהגיעו הלכה למעשה , צריך להביט בעין פקוחה לקראת מה אנחנו הולכים, זה לא היה פשוט. אל תשכח שזה היה הפליטים וכל התקופה ההיא של אניות המעפילים ושארית הפליטה של מחנות האודים המוצלים מהשרפה הגדולה. עצם החום של השרפה הגדולה שעוד הורגש לא כמו בימינו אלה, ההופך להיות ספרים ומסות הסטוריות. אז, כך יצא ששוצברג ואני ניהלנו את הועדה להתישבות. ביום האחרון שצריך היה לנסח את ההחלטות, הייתי צריך לתפוס שני אנשים, מה אני מביא - להביא החלטות לקונגרס לאישור מבלי שיו"ר הועדה ראה אותם ומבלי שראש המחלקה להתישבות קרא אותם בכלל. אז זה היה תפקידי. אני הייתי רץ אחרי שקולניק מצד אחד וקפלן מצד שני שראשם היה, בצדק, נתון לדברים אחרים לגמרי. בלילה שלפני האחרון, היו צריכים לקבל את ההחלטות
270 המדיניות. ועדת ההתישבות סיימה את הועדה שעסקה וקיבלה החלטות, מנוסחות היו ויכוחים והצבעות כרגיל. אז הנוסח הסופי של ההחלטות נמסר לי, על מנת להראות אותם ליושב ראש הועדה מחד ולראש המחלקה מאידך. אז אני הלכתי לחפש אותם. והם שניהם כמובן היו באולם הסיעה של מפא"י שהיה אז במרתף של הבנין הענקי שבו התנהל הקונגרס בבזל. זה היה כבר תשע בערב. באתי, נקלעתי לדיון המסכם בשאלה של אקטיביות לא אקטיביות שאלה של הקו הויצמניסטי או הקו הבן-גוריוניסטי. ובלי ספק שמה נפלה ההכרעה בישיבה זו במפא"י. היו שני מחנות מאד ברורים זה מול זה. בן-גוריון וטבנקין וכל החלק הזה מצד אחד..

מנור: וקפלן מצד שני.

וייץ: (ממשיך) וקפלן, שפרינצק, רמז, שרת וכו' - מצד שני. אבל, הלוחם היה קפלן. המנהיג הויצמניסטי בתוך מפא"י. טוב, את שקולניק איכשהו תפסתי קצת הצידה לרבע שעה, והקראתי לו את ההחלטות, אמר: יופי, יופי, ומסכים אחת שתיים כי ליבו היה במקום אחר. את קפלן לא יכולתי לתפוס. באתי אליו מדי פעם, הוא אמר לי: רענן, חכה בתום הישיבה. הישיבה נמשכה עד שלוש בבוקר, לפני ההצבעה. היתה ישיבה מרה. מאד מתוחה
300 והרת גורל. כל מי שישב שם באולם הזה, במרתף הזה, בחוץ כבר היה שקט, כל הסיעות כבר לא פעלו, ידע ושמע את משק ההסטוריה, וידע שעומדים לקבל החלטות מעשיות ומכריעות. והמאבק היה חריף ללא כל שמץ והס. שפשוף הסכינים, חידוד הסכינים נשמע באויר בלי הרף.

וייץ: אפילו קפלן,.. שהיה איש מופנם, זה היה דבר נורא לראות אותו. בסוף נפלה ההכרעה ואני ניגש לקפלן. הוא אמר לי: בא איתי למלון ושם נשב, ותקריא לי, תראה לי את ההחלטות. יצא, בחוץ היה שלג, קר, שלג, שלוש בבוקר. קפלן פרס את המעיל, היה לו מעיל כזה שחור, לבש ערדליים, ויצא, המלון שלו לא היה רחוק, אולי מאתיים מטר, מצד שני של הרחוב. זה היה די חשוך, אל תשכח שזה שאריות המלחמה, נהגו, אוכל לא היה בממוצע כל כך אפילו בשויצריה וה...

מנור: קימוצים.

וייץ: הקימוצים בחשמל וכו'. אני הלכתי ליד קפלן, הוא הלך בשקט, ככה בצעדים רדודים ואני הלכתי לידו ושתקנו. אני לא רציתי להפריע לו, ראיתי שהוא מזועזע. אני משוכנע 330
שקפלן באותו ערב חשב, שהוא הפסיד מערכה, אשר תוביל את העם בציון לטבח. אין ספק הוא העריך את התוצאות יותר חמור מאשר העריך אותן בזמנו ויצמן.

מנור: טוב, הוא הביא גם הבין שהפסיד את מעמדו הבכיר בעצם.

וייץ: לא. (מדגיש) פה אני רוצה שיכנס ויהיה ... זה לא נכון. קפלן מעולם לא שאף למעמד בכיר. לעולם. אני הכרתי אותו מקרוב.

מנור: לא לתפוס את מקומו של בן-גוריון?

וייץ: לא. אני מבטיח לך שגם אם היו מציעים להיות יו"ר ההנהלה, לא היה מקבל. זה היה זר לרוחו. הוא עסק בענייני הכסף והוא הבין בענייני בנין, הוא הבין בענייני תכנון, וההתישבות קרוב אל ליבו. הוא לא רצה תפקיד. זה לא נכון. לא היה לז. לא אמביציה זו, לא האופי. לא. קפלן באמת ובתמים לחם על מה שהוא חשב - החלטה גורלית שסופה אסון נורא לכל הישוב. זה מה שהניע אותו. לא היתה שום מלחמה על עמדות. שום מלחמה על עמדות. מבחינה זו, הוא אף פעם לא היה לו. זה, אני רוצה שיהיה ברור. הוא בקושי הסכים לתפקידו. הוא לעתים קרובות, אני נסעתי איתו רבות, הכרתי אותו מקרוב, הוא מאד סלד, גם מהתפקיד האחראי שהיה לו. בסוף הוא מת מזה. הוא אכל את עצמו עד תום, קפלן. 360

כשבאנו למלון, לפני הכניסה למלון הוא עמד והסתכל, עמד והסתכל על השלג, בשקט, אחר כך הסתכל עלי ואמר לי: רענן, אמור לי, מה דעתך אתה? כי אני ישבתי כל הישיבה והקשבתי, לא הוצאתי הגה מפי. ישבתי לא רחוק מימנו. בזה הוא העמיד אותי בקושי גדול, כי אני אהבתי את קפלן וכיבדתי את קפלן. אבל אני אף רגע לא פיקפקתי שבן-גוריון צודק. אז הוא כך הסתכל עלי, אמרתי לו: קפלן, לדעתי בן-גוריון צודק. קפלן הסתכל עלי, הסתכל ואמר לי: אתה יודע רענן, אני לא צריך לראות את ההחלטות אני בטוח שעשית מלאכה טובה, על שוצברג ועליך אפשר לסמוך, תביא את זה מחר כמו שהוא, לילה טוב. לא בכעס. אני רוצה להגיד לך, שאני חושב שהרגע הזה, מבחינת היחסים עם קפלן וביני משהו קרה. כי קפלן באפיו שונה היה מאופיי בהחלט. אני אימפולסיבי, עם דמיון, אני מהיר החלטה ועושה השלכות לעתיד יותר ורודות ממה שהמציאות מכתיבה.

מנור: והוא היה יותר פסימיסט?

390 וייץ: קפלן, הוא היה הרבה יותר שקול, בעל דמיון מצומצם, מופנם, מטבעו עם ראיה פסימית של העתיד. בעל אחריות כבדה בכל החלטה, זה לקח לו עד שהוא החליט, זה היה לא פשוט. אבל, הלא הוא היה, סביבו יראת כבוד גדולה, כל אלה שעבדו איתו, ואני הייתי דור, יותר צעיר ממנו. הוא ידע מה פירוש להגיד את הדברים האלו. זה שאני אמרתי לו בפניו, היו אחר כך כמה מקרים חמורים בענייני התישבות אחרים...

מנור: שהוא הזכיר לך?

וייץ:(ממשיך) שהוא לא, שכשהוא היה צריך מישהו שאפשר, שיגיד את דעתו, הוא היה קורא לי. הוא לא שמר לי טינה בשביל המלים שהיו בשבילו, זו היתה כמו סטירת לחי ממני שאני הייתי...

מנור: יד ימינו.

וייץ: יד ימינו. ככה למשל, כעבור שנים, כשהוא היה שר האוצר ומשה סמילנסקי כתב ב"הארץ" מאמר חמור על ההתישבות המהונית, הוא קרא לי אליו ואמר לי: רענן, אתה חייב לענות, ואני עניתי, אגב. כדאי שפעם תוציא את זה. זה היה משה סמילנסקי שכתב שכל ההתישבות הזו תוביל להרס כל המדינה ואני עניתי לו.

420 מנור: ב"הארץ"?

וייץ: ב"הארץ". זה היה ב-51' בוודאי. עוד מקרה אחד שאני אקשור עכשיו, מסמיך או טומן ברגע הזה, זה לקח חצי רגע בשלג, בלילה לפנות בוקר. כשהיה בנק יבוא ויצוא, כשגורל המדינה, הלא לחם לא היה, לא היה שום דבר, כסף לא היה שום דבר, וההלוואה הראשונה של מאה מיליון דולר לקניה...

מנור: היה דרכו.

וייץ: היה יצוא. אז היה ויכוח מי יסע עם קפלן להשיג את התוכנית החקלאית, שהיתה 75%, 75 מיליון דולר, זה היה בכלל הון כזה, שהדמיון לא תפס אותו, ושר החקלאות דאז, ציזלינג הציע שחיים הלפרין יסע, הוא היה מנכ"ל משרד החקלאות, אחרי זה. ואשכול, שהיה במחנה היריב של קפלן הרים טלפון ואמר לקפלן: קפלן, אני מציע שתיקח את רענן. וקפלן הבין מהקורה, בתוך הממשלה וכו' וכו'. קפלן על המקום אמר: אתה צודק. וזה מה שנפל

מנור: ונסעת איתו?

וייץ: אני נסעתי איתו, ואני סידרתי. כשנגיע אספר לך. כל תוכניות ההלואה אני סידרתי איתו בוושינגטון. זה היה טיפוס מיוחד במינו קפלן, אני רוצה להגיד לך. אספר לך על אנקדוטה שלא במקום, תבהיר לך אחר כך למקום. קפלן התארח במלון מהותיקים, כשהוא היה
450 שר האוצר הראשון של מדינת ישראל הצעירה ב-1950 היה אני חושב.

מנור: 49' כשנסעת.

וייץ: אולי סוף 49' אפילו, כן והוא היה צריך לזה, אז לקחו לו סוויטה, ושם הוא היה מקבל את כל הנכבדים, הסנטורים וכו'.

מנור: בניו יורק?

וייץ: בוושינגטון. אני הגעתי יום אחריו ולקחתי חדר קטן באותו מלון, אבל שעלה אז חמישה דולר ליום. למחרתו קפלן קורא את המשלחת, וזה היה אוסקר גס, שהיה היועץ שלו כלפי הבנק, להכין את כל התוכניות, ואני כבר הבאתי איתי, הייתי מוכן, אז, מתישבים. לקפלן היתה סוויטה, מצד אחד חדר שינה עם כל השרותים לקהל, מצד שני חדר שינה - כל השירותים לאשה שלא היתה - היה ריק. באמצע היה סלון גדול עם מקומות ישיבה לקבלת פנים. אחרי הישיבה, אומר לי קפלן: בא רענן הנה, הוא אומר לי: איפה אתה גר? אני אומר: פה במלון. הוא אומר: יש לך חדר? כן. כמה זה עולה? עולה חמישה דולר. אך, קפלן אומר, חבל תביט, פה יש חדר ריק, בבקשה תעבור לחדר הזה. אני אומר לו: קפלן, אתה שר האוצר במדינת ישראל. תקבל פה שרים, אני יודע וסנטורים, פתאום אני מופיע ויוצא. הוא אומר לי: רענן, אל תתחשב בזה, חבל על 480
חמישה דולר. עומד פה חדר ריק, שהמדינה משלמת עבורו, בבקשה לעבור. ואם אתה חושב שלא עברתי - עברתי. על יד דלתו של קפלן עמדו שני זקיפים, ששמרו עליו לכבוד, של משטרה. אז הוא בא ואמר: תדעו לכם, זה המזכיר הפרטי שלי...

מנור: אופייני לשר אוצר.

וייץ: זה אופייני לקפלן, אופייני לקפלן. תראה מה שזה. אז זה פחות או יותר על...

מנור: אחת עשרה.

וייץ: (ממשיך) אחת עשרה הנקודות ואחרי זה נעבור להתחלת מלחמת השחרור, והכנת מלחמת השחרור. אני אספר לך על תוכנית מיוחדת במינה שהכינותי לקראת המלחמה. שעד היום איש לא יודע עליה מאומה. שמסרתי אותה לבן-גוריון ולדאבוני לא יצא ממנה כלום.

מנור: תוכנית להתישבות?

וייץ: תוכנית התישבותית לחבר את ירושלים עם השפלה בשרשרת ישובים. יש לי תוכנית שהכינותי ונתתי אותה אישית לבן-גוריון, כי ידעתי שאף אחד חוץ ממנו, אבל זה היה מאוחר. אני לקראת המלחמה, כשכבר התחילו, אחרי ההכרזה של...

מנור: אחרי החלטת האו"ם.

וייץ: אחרי החלטות האו"ם, לקחתי, היו לי הלא כל המפות וכו', לקחתי מפות ומצאתי אדמות יהודים, למעלה משלוש מאות דונם בכל מיני מקומות.

מנור: כן? בדרך?

510 וייץ: בקסטל, בטח, מעל הקסטל. אתה יודע שם, מאחורי הקסטל הגבעה הזו שהיתה של, היו אדמות שניקנו על ידי יהודים- שלוש וכל מיני יהודים מקדמת דנא. ואז, לקחתי צוות, הוא ישב בטאבו, והוא הוציא אדמות יהודים. למשל, מול המנזר...

מנור: בלטרון?

וייץ: לטרון. בדיוק מול. יש שם, עד היום הזה, מאתיים דונם אדמה יהודית. היום זה כבר אדמה יהודית, ואני, יש לי תוכנית שהכינותי להקים שרשרת של עשרה ישובים בין ירושלים לשפלה.

מנור: זה הרי נחשב כשטח ערבי טהור, כל הדרך.

וייץ: אילו הקימו, בוודאי, זה היה לקראת זה. אילו הקימו את זה, אני חושב שכל המלחמה היתה שונה. יש לי עם החישוב, עם הכסף עם הכל. הכינותי תוכנית שלמה. היא צריכה להיות פה באיזה מקום. כתבתי אותה לבן-גוריון, ומסרתי. אני אפילו לאבא לא הראיתי אותה. לקפלן ודאי לא, מפני שהוא כבר לא היה. אני בתקופה ההיא כבר הייתי ללא בוס, אני ניהלתי את המחלקה למעשה. כי קפלן עסק כבר בעניינים לגמרי אחרים, אשכול שבא אחריו, עוד לא היה, כי הוא נבחר רק בקונגרס שאחרי קום המדינה. אשכול היה סגן,
540 ... סגן בן-גוריון בהכנות למלחמה, במטה הכללי, וצריך למצוא את התוכנית הזו.

מנור: מעניינת מאד.

וייץ: שמע, זה יש באיזה מקום. עם מפה עם הכל, עם תוכניות, עם דונמים, עם הכל.

מנור: טוב, אני עוד רוצה, עוד לפני שאנחנו נתחיל בכלל לדבר על המפה המפורסמת בכלל, המפה של החלוקה, איך ומה, ומה היה המעמד שלכם בכל התוכנית?

וייץ: טוב, להיום מספיק.

מנור: כן, את זה נעשה בפגישה הבאה. נסיים כאן את הפגישה החמישית, היום ה -2 במרץ 1981.

רענן וייץ - סוף פגישה 5

קסטה מספר - 4 צד - ב'

המכון ליחסים בין לאומיים

המדור להסטוריה שבעל-פה

רענן וייץ - התחלת פגישה 6

קסטה מס' 4 - צד ב'

551 מנור: היום, ה-28 בינואר 1985 ואנחנו מתחילים את הפגישה ה-6 עם פרופ' רענן וייץ, המתקיימת ברחובות. איך נקרא המקום הזה?

וייץ: המרכז לחקר ההתישבות אשר פה אני עכשיו משמש, כיו"ר וכראש מחקר שעליו אני אדבר בסוף ההרצאות שלי, אם ירצה השם, וזאת אחרי שיצאתי לגימלאות, בעזרת השם-אני קצת עזרתי לו...

מנור: ...

וייץ: לא, לא, אני תמיד הייתי כזה. ב-1 ליולי, במקומי אדם צעיר בן 42 בשם ...

מנור: ניסים זווילי.

וייץ: ניסים זווילי. כיצד חלו חילופי המשמרות? גם זה נדבר בסוף ההכתבה שאני מכתיב כאן. אני חוזר לשנת 1947 לתזכיר שכתבתי לבן-גוריון ולסגנו דאז, אשכול ולראש המחלקה להתישבות דאז, ששמש, היה גם גזבר הסוכנות, המנוח, קפלן. אליעזר קפלן.

מנור: הם ביקשו ממך לפרוש?

וייץ: לא, לא, זה בא ביוזמה שלי. אני חזיתי, אגב,(סגור רגע אחד)

(הפסקה בקסטה)

580 וייץ: אני אחזור חזרה, אני פשוט שכחתי לגמרי וקיבלתי מארכיון בן-גוריון תצלום של תזכיר ששלחתי לו בהיותי חיל באיטליה, מהצבא. תקרא את התזכיר זה הפלא ופלא, אני בעצמי התפלאתי, זה קיים...
אני בקיץ 47', אני ציפיתי שהבריטים יעזבו את המדינה. זה כבר היה שרוי באוויר וכי לא תקום מדינת היהודים בלי קרבות מלחמה, ואפשר היה לראות שהאסטרטגיה הפשוטה והברורה של הערבים תהיה, לתקוף אותנו במקום הנוח לתקיפה ביותר, כלומר, בכביש היחידי שקישר את הישוב היהודי וירושלים עם השפלה, בירושלים היו אז, אני חושב למעלה ממאה אלף יהודים
610 וראיתי שסביב הקשת כביש הזה, יתחוללו קרבות קשים מאד מסיבה פשוטה שמספר הישובים היהודים בחלק ההררי שהוא החלק הקל להגנה וקשה להתקפה, הוא מועט מאד. סך הכל היה מוצא...

מנור: קירית ענבים.

וייץ:(ממשיך) קירית ענבים ומעלה החמישה. על כן...

מנור: עד תל אביב בעצם.

וייץ:(ממשיך) כמעט עד תל אביב כן. על כן עלה בדעתי שכדאי היה להציע לחזק את השרשרת הזו על ידי הקמת ישובים יהודיים נוספים.

(הפסקה בקסטה)

וייץ: על כן...

מנור: מה הסיבה שלא הוקמו ישובים במקומות האלה?

וייץ: אני אגיד לך מה הסיבה. הסיבה היתה מאד פשוטה. כשדיברו אז על התישבות, המושג התישבות היה קבוע בחותם ברור. חיפשו מקום להקמת ישובים שיש תקווה שהם ישאו את עצמם כלכלית, ואז כשאמרו- ישאו את עצמם כלכלית הדבר היחידי שהובא בחשבון זה היה 640
החקלאות. ועל כן אם לא היה מינימום שטח קרקע שיכול היה לשאת עליו בעתיד, אחרי הכשרה, אחרי פיתוח, ישוב חקלאי עצמאי, כלומר, לפחות 60 משפחות חקלאיות, הן בקיבוץ והן במושב - זה אותו הדבר, אז, נמנעו בכלל מלבדוק אותו.

מנור: ואין שום סיכוי, בכל הדרך הזאת...?

וייץ: עשו מאמצים נואשים. את זה אתה יכול לקרוא ביומן המפורט של אבא שלי, עליו השלום, איזה מאמצים עשו והדוגמא הטובה ביותר זה גוש עציון. גוש עציון הוקם מפני שהמאמץ של יהודי מסויים מרחובות הצליח. הוא קנה גוש גדול של 5000 דונם, ואחר כך קרן קיימת באמת הגדילה את הגוש הזה, חלקים חלקים פרורים פרורים ואז קם גוש עציון, שלושת הישובים של גוש עציון.

מנור: אבל, קרית ענבים הנה קמה.

וייץ: כי קנו את האדמה. קירית ענבים היא אחד הישובים הראשונים, בין הישובים העבריים בארץ, כי האדמה נקנתה בהרבה, בתחילת שנות ה-20', אני חושב שמיד אחרי מלחמת 670
העולם הראשונה, ואולי אפילו לפני זה. מכל מקום, אני שיניתי את המחשבה - אני אמרתי, שברגע שתהיה מלחמה, וקודם הבאתי בחשבון מלחמה עם הכנופיות, כלומר, עם הארגון הצבאי הערבי שהיה קיים אז, גם הוא היה מחולק לכמה וכמה ארגונים כמו אצלנו, אבל, אני גם הבאתי בחשבון שארצות ערב יתאחדו מבחינה צבאית ויתקפו את הישוב במצור, או את המדינה העברית אם היא תקום. אני חשבתי שהיא תקום. אני יכול להוכיח לך את זה, יש לי עכשיו דקומנט מעניין שכתבתי ב-43' לבן-גוריון, כיצד צריך להערך, לתכנן את המדינה...

מנור: מבחינה חקלאית.

וייץ: לא, לא, ההוא מבחינה כללית. לא, אני עשיתי מבחינה כללית, תראה, הדקומנט זה משהו אחר לגמרי. פה דברתי על הקמת ישובים. אז לא עלה בדעתי להציע להקים עיר בין ירושלים לתל אביב, עיר נוספת, אבל שרשרת ישובים כן עלה בדעתי ועל כן, לא חיפשו, חיפשו אבל לא מצאו שיש אפשרות כזו.

(רענן וייץ - פגישה 6)

(סוף קסטה 4 - צד ב')

(המשך פגישה 6)

(קסטה 5 - צד א')

מנור: כשאתה תכננת ישובים, תכננת באיזה? בהר או ב...

וייץ: חכה, תן לי, תן לי, אני אגיד לך. אז עלה בדעתי הרעיון שכדאי להציע להקים מעין מצפים כמו שהמצפים בנגב שעליהם דברתי. כלומר, אם אפשר להשיג כמה מאות דונמים ולהקים שם מין "חומה ומגדל" מהיר, במשך יום אחד, ואח"כ להחליט לבנות ישוב במחשבה ברורה שבשלבים הראשונים לא יהיו לו שטחים מתאימים לקיום, הוא ישמש בעצם בסיס מבצרי; בסיס של מחנה לקראת המלחמה המתקרבת ובאה. אבל אח"כ, לאחר מכן, יהפכו אותו לישובים חקלאיים, כי הבאתי בחשבון אחת משתיים: או שאפשר יהיה לקנות ביתר קלות, או שתהיה חלופי אוכלוסיה. לא העליתי על הדעת שאנחנו נצפה במין חזיון שהערבים בעצמם יקומו ויפנו שטחים גדולים כפי שנראה קצת אח"כ. אבל כן הבאתי בחשבון שברגע שתהיה מלחמה, ואם ידינו תהיה על העליונה, ובזה לא היה לי שום ספק, אף רגע אחד, שנוכל לעשות חילופי אוכלוסיה מתוכננים ואז הישובים האלה יהפכו לישובי קבע. אז אני באופן שטתי בדקתי בטאבו והצבתי כמה אנשים שבדקו איזה שטחים יש רשומים ע"ש יהודים בין ירושלים ובין חולדה, על מנת ליצור רצף של ישובים מעבר למעלה החמישה. עכשיו, עד כמה שזכרוני לא מטעה אותי, ואני בקשתי עכשיו לחפש את התזכיר הזה, אני מקוה שימצאו אותו, יכול מאוד להיות, כדאי לשאול בארכיון של בן גוריון אם מצוי שם.

מנור: תזכיר מ- 47'?

וייץ: תזכיר מ- 47'. לדאבוני הגדול, הארכיב של ההסתדרות הציונית הוא במצב כזה שאי אפשר למצוא שום דבר בו. אני ניסיתי. אני כבר הזכרתי שחפשתי את התכנית שעשיתי לפתוח בית שאן

מנור: כן.

וייץ: (ממשיך) שהיתה תכנית כוללנית ואחת התכניות הראשונות היפות שנעשו, ולא מצאתי שריד ופליט בינתיים. אולי זה בארכיון של הממשלה,

מנור: בן גוריון.

וייץ: (ממשיך) הממשלה הבריטית,

מנור: או של בן גוריון?!

וייץ: זה לא. התזכיר הזה לא נשלח לבן גוריון, זה היה תזכיר של המחלקה להתישבות בשוני מן התזכיר שאני מדבר עליו עכשיו שנשלח בעיקר לבן גוריון בתור יושב ראש הנהלת הסוכנות.

מנור: משום שמה שהגיע אליו נשמר.

וייץ: מה?

מנור: מה שהגיע אליו נשמר, מה שהגיע אליו נשמר.

וייץ: אין ספק, הוא שמר, אני יודע. אני אז מצאתי ששה שטחים בבעלות יהודית, בגודל שבין 300 ל-500 דונם,

מנור; סליחה...

וייץ: אני עוד מעט אגיד לך. והצעתי להקים ששה ישובים לאורך קו הדרך ממעלה החמישה ועד חולדה. ופחות או יותר הם אלו; הראשון היה בידי יהודי ממחנה ז'בוטינסקי, הוא הציע להם להקים שם מחנה עבודה של ז'בוטינסקי, זו הגבעה שהיום משתרעת מעל בית נקופה. כשאתה נוסע בכביש המהיר ועולה בואכה ירושלימה, מתל אביב לירושלים, ואתה עולה במעלה אל הקסטל, למרגלי המעלה, אתה עובר מצד שמאל בית נקופה- המושב החדש, ומצד ימין גבעה עגולה כזו ובראשה חורבה ערבית, זה שטח של בערך 400 דונם, אני עכשיו מדבר מתוך זכרון בלבד, של יהודי, וזה על...

מנור: אם הדרך.

וייץ: (ממשיך) אם הדרך. זה הדבר הראשון. השטח השני הוא מעל שער הגיא. במדרון הצפוני של שער הגיא יש, היה על כל פנים אז ודאי יש גם עד היום, שטח שנקנה ע"י קבוצת יהודים, על שטח סלעי לגמרי, היום הוא מיוער, אז לא היה מיוער, שנשקף, הוא החל מפסגת ההר וירד כמה מאות מטרים מהכביש. אילו היינו בונים שם ישוב שיכול היה להחזיק ולא לתת את כל המכשולים שעשו בדרך

מנור: לשער הגיא.

וייץ: (ממשיך) ל-שער הגיא, אני חושב שכל המלחמה היתה שונה. ועכשיו הנקודה אולי החשובה ביותר,

מנור: לטרון?

וייץ: לטרון. מול לטרון במקום שהיום יש כפר שנקרא כפר שלום שהוא על אדמת לטרון, לידיעתך, זה כפר מעורב יהודי-ערבי,

מנור: היום?

וייץ: היום, היום, כן.

מנור: יש כפר מעורב יהודי-ערבי?

וייץ: יהודי-ערבי, של קבוצה קטנה, יוזמה פרטית, לא של המחלקה. כשאתה נוסע בכביש, יורד מהכביש ...

מנור: המהיר.

(ממשיך)

וייץ: המהיר, כן. לכביש אשקלון או לחולדה, מצד שמאל מול הראל, אתה רואה על הרכס שורת בתים, זהו כפר שנקרא "כפר השלום". השטח הזה היה שטח יהודי שאני חושב שהמנזר קנה אותו אח"כ, גם כן כ-500 דונם במקום אסטרטגי ממדרגה ראשונה. אתה יכול לראות. הוא בדיוק מול לטרון. אילו הקימונו שם ישוב אני חושב שהיינו מונעים את המלחמה העקובה מדם ביותר בתולדותינו, זו המלחמה של לטרון.

(הפסקה בקסטה)

וייץ: (ממשיך) הרביעי היה במקום שהיום כפר איילון, במקום שמעל לרכס הסידי שעליו היום יש מחנה ראשי של חיל הספר והתחלת הכפר, מבוא אילון, או איילון, הכפר הזה. זה נשקף לבקעה הישרה של לטרון במקום שהדרך העתיקה הראשונה התפתלה וירדה, שם יש פתולים. למעלה גם כן היה שטח, מצאתי שטח לא גדול, אבל 250 דונם של יהודי מקדמת דנה, והצעתי להקים שם ישוב ואח"כ בקו נוטה לא יכולתי למצוא עוד ישובים לאורך הדרך. הלוא הדרך עברה אז ישר ללוד ורמלה, רמלה ולוד. לא, מה שיכולתי למצוא כאן, הנקודה הזו לבין רמלה ולוד, וגם ראיתי שהיות שהכביש הראשי עבר בתוך לוד, בתוך רמלה, וידעתי שהוא יחסם עד מהרה. הוא עבר אח"כ שרשרת של ישובים ערביים, לא רק רמלה, רמלה וכל הישובים, הכפרים הערביים שהיו בין רמלה

מנור: ...

וייץ: לא, לבין יפו עד תל אביב. אז אני הצעתי להקים עוד ישוב אחד דרומית לישוב האחרון שדברתי עליו, ישוב אחד או שניים. אני חושב ששניים. שהיו צריכים לקשר את הישוב הזה עם חולדה. האחד היה בסביבות, בערך של, איך קוראים את זה היום? רגע אחד...

מנור: כלומר זה כפר ששוכן בין רמלה לבין חולדה ?!

וייץ: לא. הוא שוכן מחוץ לתחומי רמלה, הוא שוכן בין כפר איילון לבין חולדה. קצת צפונית מזרחית לכפר אוריה.

מנור: כן.

וייץ: הוא בדרך, כשאתה עושה קו בואדי למעבר לתל גזר, הוא בואדי הזה שמתחיל ונמצא על יד תל גזר וממשיך ליער חולדה.

מנור: ואתה תכננת ...?

וייץ: כן, ואני תכננתי שהכביש, לעשות כביש מחבר כי אפשר היה לראות שהכביש, מהמקום שציינתי דרך בואכה רמלה עד יפו, יהיה סגור, אין שום ספק, עד שלא יקרה מה שקרה, בסופו של דבר. תכננתי שם שני ישובים, כלומר הצעתי להקים ששה ישובים בנקודות אסטרטגיות לאורך קו הדרך, ואילו קיבלו זאת אז, אני חושב שהיה גורל המלחמה על ירושלים שונה לחלוטין.

מנור: מי היה אמור לקבל את זה ?

וייץ: אני כתבתי, אני שלחתי את זה לבן גוריון כי זו היתה בעיה בטחונית, אני לא הצעתי להקים ישובים אלא מאחזים בטחוניים, אני שלחתי את זה לבן גוריון, לקפלן, והעתק שלחתי למי שהיה ראש הועדה של ההתישבות בקונגרס הציוני האחרון - 46', שעליו ספרתי אני חושב, וזה לוי שקולניק. אתה זוכר שספרתי לך על הזיכוח וכו' וכו' מה שהיה, אלה שלחתי. נתתי כמובן, והעתק ליוסף וייץ, כמובן. לא היה דיון אפילו בזה.

מנור: מדוע ? אבא לא היה מזיז את זה או שלא היה משוכנע ?

וייץ: לא. אני אגיד לך. הרעיון היה נטול כל בסיס כלכלי, כל בסיס כלכלי, וזה לא התכוון לזה. אני גם כתבתי על כך במפורש. וקפלן קרא את התזכיר ומיד קרא לי לומר לי שזה, מה שאני מציע, אין לזה אחיזה. שאם כן אז ..

מנור: אחיזה חקלאית ?

וייץ: כן, הוא אמר: " אם יש מי שרוצה להקים מחנות זה ענינה של ההגנה ", ואז לא, איש לא העלה שההגנה יכולה להקים מחנות משל עצמה, היא תמיד הסתמכה על ישובים קיימים, אפילו בג'ועדה, זה היה מחנה שהסתמך על הישובים. ואבא, אז, בתקופה ההיא כבר כשהתחילה אחרי ספטמבר, עבר לתל אביב כי הוא נתמנה, אמנם קצת יותר מאוחר, אבל הוא עבד על זה, יושב ראש ועדת הנגב לביצור הנגב, זה היה הוא וקוזלובסקי ועוד והרצפלד. והוא כבר לא עסק בדברים הללו. חכה רגע אחד, בוא נמצא, תפתח...(הפסקה בקסטה)

מנור: פתוח.

וייץ: מהתזכיר הזה לא יצא כלום. שום תוצאות, שום מאמץ.

מנור: כלומר נימוק חקלאי אתה אומר, כלכלי.

וייץ: לא חקלאי, באמת, זה לא כל כך פשוט, שים לב. המושג, גם המצפים שהוקמו בנגב, הם הוקמו ע"י אבא, ע"י יוסף וייץ, הם היו כעין מקדימים לאפשרויות של פיתוח חקלאי נרחב, הם לא עמדו בזכות עצמם. גם חניתה, איש לא חשב שבקרקעות של חניתה אפשר להקים ישוב חקלאי אבל זה היה חלוץ של אפשרות התפשטות אחרי זה. פה איש לא העלה על הדעת שיש אפשרות כזו והשטחים היו קטנטנים. חניתה הוקמה אז רכשו שם 3000 דונם, משהו, ככה נתח קרקע רציני. אותו הדבר המצפים בנגב, הם היו על שטחי קרקע רציניים, ופה אני בא ומציע להקים מחנות על שטחים של 300 דונם, זה היה מושג, התפישה היתה שונה לגמרי.

מנור: טוב, אתה אומר שהתפישה של המאחזים הצבאיים נוסח ימינו לא היתה קיימת.

וייץ: לא היתה קיימת. לא היתה קיימת.

מנור: ואי אפשר היה לשכנע אותם בנושא ?!

וייץ: אני לא. לי לא היו מהלכים בחוגים בצבאיים. אף פעם לא הייתי קשור איתם, הקשר שהיה לי, עם מי שאולי היה נותן לזה יד, זה מחנה טבנקין, ניתק, כמו שספרתי לך. אני הייתי אז שייך ל...

מנור: מפא"י,

וייץ: במפא"י לא הייתי אקטיבי בכלל, שים לב. לא הייתי אקטיבי מבחינה מפלגתי בכלל. הייתי חבר מפא"י אבל חבר

מנור: פאסיבי.

וייץ: פאסיבי לגמרי. זה רק אח"כ התחלתי להיות, לגמרי. קשרים של השפעה לא היו לי, היו לי רק קשרים של מקצוע ומה שאני הצעתי היה מנוגד בתכלית למקצוע שלי. גם כתבתי את זה. אז מזה לא יצא שום דבר. חבל, אין מה לדבר. רטרוספקטיבית זה היה יכול להיות דבר גדול מאוד .

מנור: אף אחד אחר לא הציע דברים מסוג כזה ?

וייץ: לא, לא.

מנור: כלומר, זה מבחינה הסטורית ודאי זה מחדל עצום.

וייץ: מה, מחדל. כן. אין שום ספק! ודאי אבל שמע חביבי, רק זה ? יש הרבה מחדלים, עוד נגיע אליהם, עוד נגיע. באותה תקופה, בסוף ארבעים ו...(מתקן), באמצע 47', או בשלהי הקיץ של 47' אחרי הכרזת האומות המאוחדות, 29 בנובמבר, אני הייתי בירושלים, כפי שאמרתי לך. ירושלים מיד היתה במצור, כידוע, התחילו לבנות את המשוריינים ושיירות

וכל ההסטוריה הידועה. בדצמבר 1947 קרה משהו שהיטה אותי מן הנתיב שהלכתי בו כל הזמן - המחלקה להתיישבות, לנתיב אחר לגמרי, וזה אחד הדברים המעניינים.

(הפסקה בקסטה)

וייץ: (ממשיך) זו אפיזודה בחיי, אמנם אפיזודה שנמשכה כמעט שנה , אבל אפיזודה מעניינת מאוד. אני השתייכתי מבחינת ההגנה לגדוד של ההגנה בירושלים שהיה מופקד על שמירת הצד הדרומי-מערבי מול מלחה, בין רחביה לבין מלחה. במורדות מעל למצלבה. וברגע שהתחילו הקרבות אז גייסו. אמנם גייסו אותי רק חלקית בשל תפקידי במחלקה להתיישבות, הייתי מזכיר כללי של המחלקה להתיישבות כפי שהזכרתי קודם. ועבדתי ביום ושמרתי בלילה. לילה כן ולילה לא. ואני, הייתי חיל משוחרר וידעתי להשתמש יותר בנשק, הייתי חיל מאומן, זה כבר סיפרתי, וכל מה שעברתי שם. אז עשיתי את המוטל עלי. ערב אחד נשלח רץ למפקדת הפלוגה שלנו. מפקדת הפלוגה שלנו היתה בשכונה החרדית שגובלת כיום עם מרכז וולפסון, הקיר הזה. הידוע, איך קוראים אותה? או שם או בדירה בשיכון עובדים א'. זה שיכון העובדים שהיה הבית האחרון של, הקיצוני, ביותר, קבוצת בתים של רחביה. מאחרי שיכון עובדים א' התחילו כבר השדות שהובילו למלוחה שהיה מרכז התקפות, מרכז האירגון של הערבים. נשלח רץ שאני מתבקש לבוא מיד לפנסיון ברחביה, אח"כ משני הפנסיונים היקים המפורסמים, טל עזר? לא. אני חושב השני. עוד מעט אני אגיד לך. היה פנסיון קטן של כמה חדרים שהיה ידוע בטיב האוכל שלו הייקי, והנקיון שלו, פנסיון בדירה של שני חדרים, אני חושב שקראו לו "טנטנזה". לא חשוב,אני אזכר. באתי לשם זה היה כבר אחרי חצי הלילה. אמרו לי: "מחכים לך בחדר למעלה, בחדר מס' 3 ". עליתי, דפקתי. אמרו לי: "כן", נכנסתי. חדר, שתי מיטות, ועל שני המיטות, על כל מיטה שרוע גבר לבוש, רואים שהוא בא מאיזה סיור והוא מתכונן להמשיך. הכרתי אותם מיד , כי הכרתי אותם. האחד היה לוי שקולניק, והשני היה קוזלובסקי-ספיר. "שלום רענן"-הלוא את שקולניק הכרתי מהקונגרס, עם כל המג'יסי שהיו שם. "שמח שבאת, שב.", " רענן, אמור לי ", אומר לי שקולניק, מי שאח"כ היה אשכול. " אתה למדת כימיה, נכון ?!". אמרתי לו: " כן, ודאי שלמדתי כימיה. בחקלאות אי רפשר ללמוד בלי כימיה, למדתי גם כימיה אורגנית, " , וכו', וכו', " אבל למדתי כהכנה לחקלאות, לא כמקצוע, אני לא כימאי ". הוא אומר: " אני לא צריך אותך ככימאי, אבל סיפורים לא יכולים לספר לך בכימיה ". אני אומר לו: " זה אני חושב שלא,הידיעות שלי יותר מדי מרובות ". אז הוא אומר : " אם כן, הנה לך פתק,מחר בבוקר תתיצב במחנה שנלר, יש פה פקודה ממני לתת לך מקום בשיירה מחר בבוקר ונא לבוא אלי מחר בצהריים לבית האדום, למפקדה ".

מנור: הבית האדום, איפה זה ?

וייץ: על שפת הים.

מנור: תל אביב ?

וייץ: תל אביב, בודאי.

מנור: ואיך הוא יגיע ?

וייץ: הוא נסע באותו לילה. הוא נסע בשיירה מיוחדת באותו לילה. " למה, מה פתאום? " הוא אמר: " תבוא, תשמע ". כך עשיתי. אני נפרדתי מאשתי, אמרתי לה: " אני נוסע, אני אחזור אם נספיק עוד מחר ". היו שתי שיירות כאלו אז, " ואם לא בשיירה הבאה, מחרתיים ". טוב, ה"שלנם" הזה נמשך שבעה חדשים, עוד מעט תשמע למה. ירדתי לתל אביב ובאתי לבית האדום והפנו אותי לחדרו של שקולניק.

מנור: והיית בשנלר.

וייץ: לא. באתי לשנלר וקבלתי מקום מיד בשיירה וירדתי בשיירה. בדרך השיירה הותקפה. היה נוסע אופנוע שחיכה לשיירה כדי להודיע, והאוטו, המכונית שלנו היתה ראשונה, אז היא, האופנוע רץ ועמד, אני זוכר את זה כמו אתמול, עמד בצד הדרך ועלה על ההר להודיע, מפני שאז התחילו יריות כבדות והמפקד של המשוריין אמר למשוריין: " עצור ליד האופנוע ". והנא פתח את המשוריין, תחת כל היריות האלה, והיה לו סטן ביד, ירה בזה, והדליק את האופנוע, עלה ונסענו הלאה, זו היתה התקפה רצינית ביריות מרחוק, לא כלום. באתי לתל-אביב, ובאתי לבית האדום, למפקדה. אמרו לי את חדרו של שקולניק, זה היה חדר למטה, במרתף, נשקף לים. בחדר מצאתי אנשים שלא הכרתי קודם. היה שם המהנדס וילינצ'וק והאחראי לתעש הצבאי המפורסם חיים...

מנור: כן, ...

וייץ: לא, לא רטנר.

מנור: לא רטנר, סלבין.

וייץ: סלבין, היה סלבין, דער טציקל. וד"ר אשר, שאח"כ הכרתי אותו יותר, ועוד אחד בשם, את שם משפחתו אף פעם לא ידעתי, אתה אולי תדע, אבל שמו היה משה, אני חושב.

מנור: מה הוא עשה ?

וייץ: שני אלה, תראה תשמע. אמר לי שקולניק : "תשב", והציג אותי. הוא אמר: " זה רענן וייץ, ואני אגיד לכם עוד מעט לשם מה הוא בא. וילינצ'וק הוא האחראי לתעש חוץ ", כלומר הוא הרי אירגן את התעשיה הישראלית על מנת לגייס אותה למאמץ המלחמה. "סלבין אחראי לתעש המתכתי, ואשר ומשה ", זה לא משה, אני לא זוכר את השם, "אחראים לתעש הכימי. והיות שיש אי הבנות ", וכ'ו וכ'ו, " והיות והתעש הכימי עומד בפני משימה

גדולה מאוד, אין לנו חמרי נפץ, לא בשביל פצצות, ולא בשביל מוקשים, ולא בשביל רימונים, ואנחנו גם רוצים חומר נפץ, אנחנו צריכים, לא רק חמרי נפץ, גם חמרי דחף וכספית רועמת וכל מיני חמרים מסוג כזה, בשביל התעשייה המתרחבת מאוד, אז החוליה החלשה שיש להרחיב אותה, ויש לחזק אותה בשביל המלחמה שלקראתה אנחנו הולכים, זוהי התעשייה הכימית הצבאית, ועל כן אני ממנה אותך בזה, המרכז של התעשייה הכימית הצבאית ".

מנור: אותך ?!

וייץ: אותי, על המקום. " ואני יוצר יחידה חדשה ", והוא חתם במקום, " בשם מפכ"ם - מפעלים כימיים ". להגיד לך שזה מצא חן בעיני הנוכחים, לא מצא חן. לא בעיני הד"ר אשר ולא בעיני, ביחוד הז'לוב הזה שהיה האדמיניסטרטור עד כה. אדמיניסטרטור אמנם ידען, אבל, אשר היה ידען ממש, הוא היה ד"ר לכימיה, אבל זה היה מאכר, אבל ידע היטב. היתה לו אינטואיציה טובה. היחידי שקיבל את זה ככה, ראיתי, בבת צחוק היה וילינצ'וק, כי הוא היה גם כן זר, אותו גם כן גייסו שבוע קודם וסלבין והותיקים של ההגנה שעלו מתוך המעמקים של החפירות התת-קרקעיות, בתי חרושת הקרביים, זה סלבין ואשר וזה שאני לא זוכר עכשיו את שמו. אני מתפלא שאני לא זוכר, אני עוד תיכף אזכור. מאוד לא מצא חן בעיניהם העסק הזה.

מנור: מה פתאום אתה ?

וייץ: אני אמרתי לו, אמרתי לו: " מה לי ולזה ? ", אמרתי לו, " מה יהיה עם ההתיישבות? מה עם המחלקה להתיישבות " ? אז הוא אמר לי, שקולניק: " תשכח לתקופה, לחדשים הבאים, ולוואי שזה יהיה חדשים ", הוא ראה את הדברים בצורה מפוקחת ביותר, " מהתיישבות, אנחנו לא נעשה התיישבות. להתיישבות לא יהיה כסף, הכל הולך למשוריינים. אנחנו עכשיו צריכים חמרי נפץ ואני מכיר אותך ", הוא הכיר אותי, " אני לא צריך, אני מכיר אותך, יש לך ידע ארגוני מעולה ", כך הוא אמר, " אני מבין שכימיה אתה לא יודע אבל לא ימכרו לך סיפורים ", לא אמרו אז "לוקשים", אמרו ספורים. " לא ימכרו לך ספורים בכימיה. פה יש ד"ר אשר שהוא כימאי מצויין ויש פה ", נו מה שמו השני, " שהוא גם כן, ואתה אחראי לעסק. את הכסף לענין תקבל לפי הוראות בחתימתך לזברסקי בבנק הפועלים ".

מנור: אז אתה הפכת בעצם למנהל...

וייץ: העניין. אני הפכתי באותו רגע למנהל העניין.

מנור: אז הם ממש התפלצו.

וייץ: נכון, נכון.

מנור: סלבין כבר היה...

וייץ: לא סלבין, רגע,

מנור: רק אשר, רק אשר.

וייץ: רגע, לא, לא,סלבין נשאר בוס יחיד של התעשיה הצבאית העצמאית, המתכת, רק מתכת.

מנור: אבל אתה, אבל לא אשר.

וייץ: אבל לא חומרי נפץ. אשר ו.,. אני מוכרח לזכור אותם. אבל אני חייב להגיד לך, אני עד מהרה אמרתי להם: " אני לא באתי להיות בוס, אין לי שום רצון לקרע, אני באתי מהמחלקה להתיישבות, המקצוע שלי זה התיישבות וחקלאות אז תשכחו מזה. אם מינו אותי אני מוכרח לעשות את מלאכתי, אני לא אקח מכם כלום ולא אעשה שום דבר ואל תדאגו, אני רק אעזור לכם. לא באתי פה לעשות..", והם הבינו את זה מיד. הם ראו שאני יכול לשמש להם מנוף, לא מתחרה. סלבין ווילינציק מיד לא דיברו, כל הזמן לא דיברו ביניהם. ההוא קילל אותו יחת ושתיים, סלבין בקללה רוסית, ווילינצ'וק שהיה איש יותר

מנור: עדין (צוחק).

וייץ: עדין וכ'ו, לא ענה לו אבל נסתגר כמו שוילינציק ידע להסתגר בקונכיה שלו. אבל לעבוד עבדו יחד. תביט, מי שתאם את כל העניינים היה אשכול- שקולניק, והוא קבע שלוש יחידות, למעשה הוא קבע ארבע יחידות, את הרביעית אני הכרתי אח"כ. הרביעית היה חיל מדע.

מנור: החמ"ד.

וייץ; חמ"ד. שבראשה העמיד את זה הצעיר, את, מהטכניון, רטנר הצעיר, הוא עמד בראשה. ושמה בחדר הזה היתה להם שלוחה בירושלים שבראשה עמד אהרון קציר שעוד נספר ספור יפה עליו, ואז היו ארבע יחידות שעסקו בפיתוח כלי מלחמה ישראליים. הפיתוח זה חמ"ד, כלי הנשק הישירים: רובים, מכונות יריה, מרגמות וכ'ו, המרגמות הרגילות, היה סלבין, בבתי חרושת ישירים של צה"ל, שנשארו עד היום התעש הזה. וילינציק עסק ב

מנור: רכש.

וייץ: לא, לא ברכש.

מנור: כבר ?

וייץ: בייצור, לא ברכש.

מנור: רק בייצור?

וייץ: רק בייצור. ברכש, הרכש היה אגף אחר לגמרי שבראשו עמד, הועמד קוזלובסקי-פנחס ספיר, מיד. זה היה, לנו לא היה, לנו היה מגע אם היינו צריכים לרכוש חלקים ולהביא חלקים. היה, זה, הוא עסק בזורק להבות, במרגמה 6 אינטשים הגדולה.

מנור; וילינצ'וק ?

וייץ: וילינצ'וק. בחלק המתכתי של הפיאט, שהוא חשוב מאד. זה היה כלי הנשק היחידי האנטי-טנקי. והחלק הכימי עסק בכל החומרים הכימיים הדרושים למלא את הקליעים ואת הפצצות ואת המוקשים; מוקשי נעל ומוקשי רכב, ואת הפיאטים בעיקר. וכל הדברים.

מנור: והיה לך מושג קודם בזה ?

וייץ: שום מושג, שום מושג. יצאתי משם המום. קבלתי מינוי וזהו. קודם כל הלכתי עם החברה, עם ד"ר אשר, כך קראנו לו, מה שמו המלא עד היום אני לא יודע, ו...אני מוכרח לזכור את שמו, מעניין... בוגרט.

מנור: בוגרט ?

וייץ: בנגרט, זה היה שמו. הוא היה אח"כ מליונר, הוא הקים בתי חרושת ואח"כ פשט את הרגל. בוגרט, מן הותיקים ביותר. הלכתי לראות איפה הם עובדים. אז מצאתי אותם כשהיו להם שני חדרים באיזה דירה שכורה ורציתי, מה, מה כתוב, כלום. הלוא זה הכל הלך פתקאות בכיס האחורי של בוגרט,ואשר בכלל לא נהג לכתוב, הכל שמר בראש שלו. והיו להם בתי חרושת תת-קרקעיים. אחד בכפר ויתקין לטן, אחד לכספית רועמת בתל יצחק, תחת לול גדול בתל יצחק. הכל היה להם, זה היו בתי מלאכה גדולים. אז אני התיגשבתי ואמרתי: " בואו נעשה פרוגרמה, מה צריך ומה לא ". התחלתי להכניס סדר. זה היה בשבילם תגלית שאין דוגמתה, ואני לא צוחק, אני לקחתי פיסת ניר והתחלתי לעשות דיאגרמה מה החמרים שצריכים, כמה מייצרים היום, מה צריך. ועשיתי פרוגנוסה מה יצטרכו לפי זה. הלכתי לאג"ם מבצעים, לקחתי את, אני ראיתי שאנחנו עומדים בפני בעיה נוראית, נוראית. למשל, חומר הנפץ הבסיסי זה ט.נ.ט., לכל הדברים זה ט.נ.ט. אתה צריך מאיצים, מאיצים ברזנטילים כדי לפוצץ את ה-ט.נ.ט. זה טן, ואתה צריך להצית את זה, זה הכספית הרועמת, אבל הוומר המאסיבי שהוא, הוא המתפוצץ, הוא הזה, זה דינמיט - ט.נ.ט. דינמיט זה הנוגדריבט של ה- ט.נ.ט. לא היה. לא של ט.נ.ט. סלביך קנה ביח"ר לט.נ.ט. בארה"ב וכל החמרים הדרושים, חמרי הגלם, חומצה חנקנית וכל חומרי הגלם הדרושים לזאת. אבל ביהח"ר היה "באריזה", לא ידעו איך להקים אותו. אשר אמר שהוא לא ידע כי הוא לא הבין כלום בכימיה, וזה נכון, כי הוא היה מהנדס של מתכת, מהנדס, ונפסק בבלוקדה. אי אפשר היה להביא ט.נ.ט. הגניבו כמויות קטנטנות. אנחנו הרי צריכים לא בעשרות טונות, אלא במאות טונות.

מנור: ט.נ.ט. ?

וייץ: חומר נפץ, הדבר הראשון חומר נפץ, בשביל כל הדברים.

מנור: ולא היה להגנה אף אדם אלא אתה ששלחו אותך פתאום ?

וייץ: אל תשאל שאלות. אני מספר לך סיפור שהיה. שקולניק הכיר את ההגנה מלמעלה עד למטה וכ'ו וכ'ו, והוא חשב שאיש מבחוץ וכ'ו. ואולי צדק, אולי צדק. כי אני הכנסתי, הקונטריבוציה שלי בעסק הזה, אני לא סיפרתי לך את כל הסיפור הזה ?

מנור: לא.

וייץ: בטוח שלא ?

מנור: בחיים. פעם ראשונה שאני קורא אותו, שומע אותו בהסטוריה בכלל.

וייץ: כן ?

מנור: כן.

וייץ: אז למי ספרתי את זה לעזאזל ? למישהו ספרתי. טוב, אספר לך! אתה שומע, הוא ידע שאני אכניס לתוך המערכת המבולבלת הזו, חביבי, הוא ידע שאני אכניס לתוך המערכת הזו סדר, תכנית, הוא ידע את המלחמות שהיו לי עם המחלקה להתיישבות להכניס תכנון מראש, הלוא זה היה אותו הדבר. אז הוא ידע שאני אעשה את זה ואת זה אני עשיתי. אני לא הבינותי בכימיה, למדתי, כיוון שלא הבינותי למדתי הכל. הייתי הולך, לא האמנתי לאיש, לקחתי ולמדתי מזה, מהנשיא וכ'ו. כשהייתי במבוכה הייתי הולך לאשכול ואומר לו: " חסר, כמה אני אצטרך בשביל מוקשי נעל ? כמה מוקשי נעל צריך ? כמה בכל ", למשל, " כמה הנפח, או כמה חומר נפץ אנחנו צריכים "? אני שאלתי שאלה ראשונה, כמה נצטרך בעוד חודש , בעוד חדשיים , בעוד שלושה חדשים , בעוד ארבעה חדשים , בעוד חמישה חדשים חומר נפץ , כמה.

מנור: לא היה תכנון ?!

וייץ: לא היה, בטח, לא היה. איך עושים את זה לפי, לפי מה שקנו עד כה? קנו ? טוב. לא קנו ? לא. אז הוא שלח אותי לאג"ס. הם הוציאו את התכניות, היו להם תכניות. של גיוס, כך וכך חטיבות, בעוד חודש כך חטיבות, כמה יש לחטיבה, כמה מוקשים צריכה חטיבה. כמה יש חטיבה. לקחתי מן המחלקה להתיישבות מנהל חשבונות טוב. ידעתי, הושבתי אותו ועשינו, ושני מתכננים שעבדו על מכונות חישוב, ידעו לעבוד וזה היה פלא גדול בכלל שם, והתחלתי פשוט כמה חומר נפץ צריך בשביל לספק את הצרכים. אבל לא זו השאלה. מאיפה יבוא ? אז הציע אשר תחליף. לתחליף קראו סידית. סידית. סידית זה חומר נפץ שבנוי על קלום ניתרת, חומר ניתרתי שאפשר לעשות בארץ ממלח בתהליך של אלקטרוליזה, של הפרדה בין היונים, ושל יצירת חומצה נתרנית, (מתקן) חנקנית, סליחה, וזה חומר נפץ חזק אבל בלתי יציב. יש לו שתי צרות גדולות, הוא היגרוסקופי, הוא סופג לחות ומתקלקל, אז הוא צריך להיות סגור הרמטית, להיות יבש לגמרי. שנית, יש לו תהליך רגרסיה של קלקול, שבמרוצת הזמן הוא מתפוצץ או מעצמו או מדפיקה. לא בתהליך מחושב של נפץ. מהו

תהליך הנפץ? אתה מדליק משהו, פיקה שמדליקה את המאיץ. המאיץ זה חומר שכשמדליקים אותו הוא מתפוצץ ויוצר גלי נפץ, וגלי הנפץ הם שמפוצצים את חומר הנפץ העיקרי. בד"כ זה ט.נ.ט. יש כל מיני חמרים היום, אבל ט.נ.ט. זה עד היום חומר הנפץ. במקום ט.נ.ט זה סידית.

מנור: כלומר זה סיכן, הסידית סיכנה את המשתמשים בה.

וייץ: הסידית בפרוש סיכנה את המשתמשים. כלומר לתקופה מסוימת היא בטוחה, ובארץ שלנו, היא פחות או יותר יבשה, זה לא כל כך מהר מתקלקל. אבל פיזיקה שמיזיקה, לא היתה לנו ברירה. זה החומר היחידי שאפשר היה לייצר בכמויות גדולות. זהו! התהליך פשוט. זה גם אני ידעתי, זה אני ידעתי מכיוון שאלה התהליכים שבהם עושים את הזבלים החנקניים בחקלאות. היינו צריכים להקים ביח"ר גדול לאלקטרו-דיאליזה (טועה), בשביל זה צריך חשמל, לא חליפין, אלא חשמל בזרם ישיר, פלוס ומינוס. במידה שיש יותר חשמל אפשר להפריד יותר חומר בתאים של אלקטוליזה. ראית פעם תאים של אלקטרוליזה? לא.

מנור: לא מכיר.

וייץ: לא מכיר. זה תאים גדולים עשויים ממתכת אל חלד שבתוכם מכניסים שתי אלקטרודות ומחברים אותם למקור חשמל, והתהליך בתמיסה יוצר את הסידית. והסידית לאט, לאט שוקעת, אח"כ מפרידים את זה ומייבשים את השידית ויש לך שידית. כלומר, צריך מקור לחשמל. צריך מנוע,..(מתקן) לא,מנועים, (מתקן) דינמו חשמליים. שלא, זרם מתחלף. כמו הזרם הרגיל, אתה יודע שהזרם הרגיל הוא מתחלף כל, בכל כמעט חמישים פעם בשניה, הוא מתחלף פלוס מינוס, פלוס מינוס. כל הזמן אלא הזרם ישיר בכמויות אדירות, באלפי כוח סוס.

מנור: הסידית, זו מילה עברית בכלל?

וייץ: כן, כן, זה סידית. כך הם קראו לזה. אני לא יודע אם זה יצא מהמילה "שד" בפלמ"ח. מה שיכול להיות, הסידית כי זה דומה לסיד. הוא לבן כמו סיד. יש לו גם קונסיסטנציה כמו סיד, חשכו עיני. הכמויות שהיו צריכים זה היה דבר נורא.

מנור: איפה יצרתם בית חרושת?

וייץ: טוב, והחברה האלה באמת לא ידעו בין ידיהם לרגליהם. איך עושים לא מתחת לאדמה.

הם היו מומחים גדולים איך חופרים ומסתירים בחדר של ארבע על ארבע, בית חרושת של ארבעה על ארבעה. ואנחנו היינו צריכים בנין התחלתי ראשון, לעסק הזה, של חצי דונם תחת גג. זה היו מושגים בכלל שההם, לא אשר ולא בוגרט, אף פעם לא ניתקלו. הלכתי לעירית תל אביב, לקחתי את המפות, אמרתי:איפה יש בסביבה זו, וזה צריך להיות קרוב לזרם החשמל, להניע את הדינמו. לא נתחיל להעמיד דיזלים ". לא היו גם. מצאתי- פרדס גולדברג.

מנור: מה זה?

וייץ: פרדס גולדברג זה מה שהיום מרכז היהלומים, יהלומנים. היה שם בית עילית שהיה כבר קיים, בית חרושת קטן, לבין השדות שהיו שייכים לאבו קישק. זה היה פרדס של גולדברג המפורסם, משפחת גולדברג, פרדס ענקי. לגולדברג הזקן היו פרדסים בכלל בכל הסביבה והוא הקים בית אריזה ענקי, חצי דונם. אל בית האריזה הוליכה שדירה של ברושים, נהדרת. זה היה בתוך פרדס בתוך העיר למעשה, כלומר זה היה כבר בתחום אחרי ששרונה נכבשה, זה בתחום שליטת ההגנה. לפני שהבריטים, אפשר היה לעבוד בגלוי. הלכתי לגולדברג הזקן והוא נתן לי את הסככה בשמחה כזו, אין לך מושג. נתתי לו פתק, לא יותר מזה, שבזאת אני מקבל את הסככה לשימוש להקמת בית חרושת לחמרי נפץ, עם תום המלחמה נחזיר אותו ואת מתכונתו, כפי שהיה חתום- רענן וייץ.

מנור: צוחק,

וייץ: מעניין איפה הפתק הזה. הוא לקח את הפתק ביראת כבוד וזה היה הוא או בנו, אני כבר לא זוכר, אני חושב שזה היה הוא. בטח היה הוא. תשמע עוד סיפורים. באתי לשם ופיניתי את כל ה...

מנור: תפוזים,

וייץ: לא, היו שם מכונות אריזה. והבאתי מהנדס מהטכניון, מהנדס אלקטרוניקה, והוא שירטט בית חרושת לשידית עם תאים ענקיים. הבעיה העיקרית היתה איפה משיגים דינמו, יוצרי חשמל גדולים מאד בזרם ישיר.

(המשך תגישה - קסטה מס' 5, צד ב')

וייץ: פה התחילה עבודת בילוש בכל הארץ וגילו ככה שבמפעל ים המלח בסדום יש שני מנועים כאלה גדולים וכל אחד של 600 כוח סוס, או 600 ואט, קילו ואט. (מתקן) סליחה, 6000. בקיצור, התחלנו לסרוק את כל הארץ, כי איפה יש מנועים כאלה, רק בבתי חרושת שעוסקים

באלקטרו-דיאליזה, (מתקן) אלקטרוליזה, לא דיאליזה, אלקטרוליזה. הקימונו, בנינו, סככת דינמו, סככה של... ועשינו אוסף של כל המנועים שיכולנו, מענקיים לקטנים, וחיברנו אותם. חברת החשמל עשתה לנו קו ישיר. היה שם קו עם מתח גבוה מתאים, אבל היא חיזקה אותו. וילינצ'וק קיבל את השירטוטים והזמין בבתי החרושת שהיו אז בארץ, את כל המכשירים. כלומר, מה זה היה? זה היה, תיבות ענקיות בשביל התהליך, עשוי מפלדה אל-חלד, וגובה של תאים שבארץ היו דמיוניים. אני חושב שהם היו, מעניין אם לא נשארו לו תמונות, לא, שום דבר מכל העסק, היו בגובה שלושה או ארבעה מטר, ענקיים, עם סוללות. עבדו. בקיצור, אני גייסתי לזה פלוגה של הפו"שים ובחרתי אנשים מתל אביב, וכשהיו צריכים לעבוד ממש בשרונה עבדה, עמדה בפלוגת פלמ"ח. הייתי מגייס אותם, מנדב אותם.

מנור: והם ידעו לעבוד.

וייץ: לא, לא צריך היה לעבוד. הבאתי רתכים בהתנדבות, היו שלושה מהנדסים שפיקחו על זה, מהטכניון, ומבתי החרושת שהיו, וולקן אני חושב, כל מיני, אני לא זוכר כבר איזה בתי חרושת. וילינצ'וק הביא ואנחנו, במשך, תוך שלושה שבועות הקימונו את בית החרושת.

מנור: מאז דצמבר, בינואר זה עבד.

וייץ: בינואר זה עבד, זה התחיל לתת מעט ואח"כ לאט, לאט, מעט יותר. השידית הזו ידועה לשימצה, תשאל את הפל"ח שקיבל את המישלוחים הראשונים, אבל היא הצילה אותנו.

מנור: טוב, לא היה חומר נפץ, חוץ מזה.

וייץ: זה היה החומר נפץ. עוד מעט אספר לך מה היה. שמע, אני אז לא ישנתי יום ולילה. והשידית התחילה לעבוד. לקחתי מנהל עבודה, ומנהל בית חרושת, מהנדס כימאי, ממכון וייצמן, אגב, ממכון רחובותי. והם עבדו והשידית יצאה טוב מאוד. שידית מעולה. ועד מהרה התחילו להוציא ארגזים של שידית למילוי פצצות נעל, אבל, פה ניתקלנו בבעיה מרכזית. אנחנו עבדנו בעיקר קצת שהתקרבו, כשהתקרב החודש דצמבר, ינואר, פברואר, מרץ. וידענו שכבר במאי תהיה הכרזה, ב-15. לצה"ל, שנקרא אז ההגנה, עוד לא היה שום דבר אפקטיבי נגד טנקים.

מנור: פיאטים.

וייץ: פיאטים לא היה. אז החליטו לייצר פיאטים, והיו שלושה טיפוסים לפיאטים: האנגלי,

הסובייטי והאמריקאי. האמריקאי היה שונה, ואשכול קרא מועצה- "מה עושים"? אז אנשי המדע והפיתוח, רק מהחיברה שלו, אמר: " עכשיו אנחנו ניקח את התכונות הכי טובות של זה, והכי טובות של זה, והכי טובות של זה, ונעשה פיאט שלנו ". אני אמרתי: " תביטו, היות שאתם כולכם מבינים גדולים ואני לא מבין כלום, אני מפחד מזה ".

מנור: מייצור פיאטים עצמיים.

וייץ: כן. "אני מתאר לי שהאנגלים יודעים לא פחות מאיתנו, והרוסים גם כן, ואם הם עשו את זה סימן שביתרונות של זה, זה סותר את זה, זה לא הולך". כך אני בתמימות. "שהצבא יגיד איזה מאת שלושת אלה מתאים ביותר ונעתיק אותו בדיוק ". פה התחיל ויכוח גדול, ואני חייב לומר שמי שהכריע היה המהנדס להשקיה - בלס.

מנור: שמחה בלס,

וייץ: שמחה בלס (צוחק)שהבין בפיאטים...

מנור: (צוחק) לא הבין כלום?

וייץ: (ממשיך) עוד פחות ממני.

מנור: הוא היה מהנדס מים.

וייץ: מהנדס מים. הוא העמיד את משרדו כשרטטים וכיו לשני דברים: לפיאט, לשירטוט הפיאט, וללהבירורים. הוא אז אמר: " שימעו, אל נעשה קונצים, בואו ניקח ונעתיק בדיוק גם את המתכת, גם את העובי, גם זה, בדיוק. אז זה יעבוד. אל נשפר, אחרי זה תשפרו, תעשו מה שאתם רוצים. אחרי שיהיו לנו המספר הדרוש לנו תשפרו, תעשו מה שאתם רוצים ". וזה מה שאשכול החליט. אשכול הכריע ואמר: " ככה נעשה ".

מנור: על איזה פיאט? הפיאט האנגלי?

וייץ: הפיאט האנגלי. הוא אמר: " קחו את הפיאט האנגלי ונעתיק אותו ". וכך זה היה. עכשיו, בפיאט אי אפשר להכניס טידית כי הפיאט עובד על הפרינציפ של קונוס, נפץ, שמרכז את כל כוח הנפץ שבתוכו ובזה הוא נכנס לטנק ופורץ את הפלדה של הטנק.

מנור: מראש לא ידעתם שזה...?

וייץ: ידענו, אבל פה היה דבר שאני לא ידעתי וזה שהצליחו לקנות אניה מלאה ט.נ.ט באיטליה, הרכש, זה עשה

מנור: ארזי.

וייץ: ארזי. הם קנו באטליה את הפגזים הישנים, פרקו אותם ולקחו את ה- ט.נ.ט ,ושמו באניה גדולה שהכילה 500 טון ט.נ.ט התקרבה ארצה. ערב אחד אני מקבל טלפון מ... אני שכחתי להגיד לך. אני ראיתי שהמשרדים שלנו לא שווים כלום ואם לא נסדר משרדים ונעבוד בצורה מסודרת, אנחנו חנוקים. הלכתי, ראיתי מלון בר"ח גאולה, בסוף רחוב גאולה, נכנסתי למלון ואמרתי: " אני לוקח את המלון הזה לחצי השנה הבאה, נא לפנות "! שם היו שניים שלושה, זה הלוא היה הכל. " אשלם לכם מינימום כך וכך ". טוב, הלכתי לזברסקי, אמרתי לו: " תשלם למלון ". אגב, איפה הפתקאות, אני הייתי כותב לזברסקי " נא לשלם כך וכך ", בעשרות אלפי לירות, אתה יודע מה זה היה אז? לקחנו את המלון כולו והפכנו אותו למבחן, (מתקן) משרד, משרדים מסודרים, עם זה, ושם גייסתי כבר מן המחלקה להתיישבות מכל הבא ליד, והקימונו, זה היה לנו מפקדה, היה לנו משרד ראשי. ערב אחד אני מקבל למשרד הזה, התקינו שם טלפונים, יותר מהר מהיום, ופעלו יותר טוב, ואעפ"י שלא היה שום מרכזיות, זה הכל עבר דרך, אתה יודע פקידות. הוא אומר לי אשכול: " רענן ", כי הוא מאד התפעל שעשינו את השידית ומאוד הצלחנו, "הלילה ב-24:00 תבוא איתי לראות משהו ".

מנור: את האניה,

וייץ: על האניה, באתי, התיישבתי. אנחנו נוסעים ברחוב, הכל היה חשוך כבר, חשוך. אנחנו נוסעים ברחוב אלנבי שירד, לא, לא אלנבי. זה שהולך לנמל של תל אביב.

מנור: הירקון,

וייץ: זה לא הירקון, השני - בן יהודה. הוא עושה סיבוב ונכנס [לנמל.] אני רואה שורה של משאיות מהתחלה ועד הסוף. באנו לנמל. איזה פרוק, אתה יודע מה היה קורה לתל אביב אילו התפוצצה האניה הזו? 500 טון ט.נ.ט באניה אחת ?!וכל משאית יכולה לקחת 10 טון. אז היו שם שורה של 50 משאיות שחילקו מיד למחסנים שהיו מוכנים. ובאותו לילה עד הבוקר כל האניה התפרקה והעמידו לרשותנו 100 טון. איפה? וזה סיפור בפעם הבאה. כאן מתחיל אחד הסיפורים המרתקים ביותר, וזה הפיאט, שהודות לו בנגבה ניצחו את המצרים. וזה אחד

הסיפורים המעניינים ביותר שישנם. להתראות.

מנוף: **להתראות.** נסיים כאן את הפגישה ה- 6. היום 28 לינואר 1985.

(סיום פגישה 6)

(קסטה 5 - צד ב')

המכון ליחסים בין לאומיים

המדור להסטוריה שבעל - פה

פגישה מס' 7

עם פרופ' רענן וייץ

קסטה מס' 5-צד ב'

מנור: היום 11.3.1985 וזוהי תחילת פגישה שביעית עם פרופ' רענן וייץ שמתקיימת ברחובות. ובכך אנחנו נמשיך בנקודה בה הפסקנו והיא ייצור הפיאטים בראשית 48'. אתה זוכר בדיוק חודש? פברואר?

וייץ: זה היה, אז לא רשמתי רשימות, לא נותר לי שום דבר בכתב.

מנור: מתי התחלת, דרך אגב, ברשימות?

וייץ: ברשימות המסודרות?

מנור: כן.

וייץ: אחרי קום המדינה.

מנור: 49'.

וייץ: כלומר, יש לי יומנים אבל לא רשימות. אולי ביומן של 49' אני אמצא לך. יכול להיות שיש שם.

מנור: על 48'?

וייץ: כן. אני לא בטוח.

מנור: כלומר, ביומנים היית כותב לפעמים זכרונות?

וייץ: לא, הייתי, כן. ככה, הערות קצרות. היומנים היו בעיקר לקביעת פגישות ולאש"ל. יש לי, וחשבונות האש"ל שלי, אני יכול להראות לך בדיוק כמה שילמתי מרגע שהתחלתי בשרות ציבורי, לכל ארוחה וארוחה. זה היה בתחילת 48', או פברואר או מרץ. טוב, אני סיפרתי לך בפעם הקודמת שהיה ויכוח איזה פיאט ליצור, בסוף סוכם, ואני חושב שזו היתה דעתו, תתפלא, של המהנדס להשקייה בלס, שאמר באחת הישיבות: " לא צריכים לעשות חוכמות, לא צריך לשפר מה שהבריטים עמלו ועשו במשך כל המלחמה. בואו וניקח בדיוק את התוצר האחרון שלהם, הכי משופר, ונעתיק אותו בדיוק. את המתכות, את העובי בדיוק נמרץ ".

מנור: בלס הבין בכל הנושא?

וייץ: לא, משום שהוא לא הבין. היה לו ככה, היה לו משרד בעלי מקצוע מעולים, של מהנדסים מעולים וביניהם מהנדסי מכונאות, וצינורות כמובן וכ'ו. ומה שהוא העמיד לרשות הענין זה היה את הידע בדייקנות, כיצד מעתיקים דבר בדייקנות. בלי שום רצון לשפר. זה ההבדל בין חדר העבודה, או חדר השירטוטים של בלס לבין חדר העבודה של חמ"ד, כי שם היה רק רטנר. רטנר לא יכול היה לגשת לשולחן שירטוט מבלי לאמר: " זה טוב, אבל אפשר לעשות יותר טוב. ובואו נעשה יותר טוב ". היו לו רעיונות יוצאים מן הכלל, אבל בין רעיון לבין נשק שעובד ללא תקלות, זה, צריך לעבור כמה וכמה סמבטיונים, לא אחד. אז הפיאט, אני חושב היה, מי שקיבל לייצר אותו לאחר ששירטטו אותו בדיוק, זה היה תעש חוץ, כלומר וילינצ'וק. אני זוכר...

מנור: ואתה, ואתה מה עושה עכשיו?

וייץ: את הפגז. הפגז, עיקר הפיאט זה הפגז. כי הלוא הפגז דוחף את עצמו, הוא כעין טיל ויש בו, בזנבו יש חומר הודף שהוא נדלק, וזה דלק מוצק שנדלק בקצב ידוע, והלחץ בתוך הצינור של הזנב צריך להיות לחץ מסוים וקבוע במשך כל התעופה על מנת לתת לו בדיוק את הכיוון המתאים ואת התאוצה המתאימה. זה לא היה פשוט, כלומר, לנו, ידענו היטב ממה המתכת עשויה ועשו את זה. אבל, את החומר הפורפלנטי, הדוחף, שזה היה חומר שריפה מוצק. לא קיבלנו מהבריטים את הנוסחאות שלו ואנשי הכימיה התחילו לנחש איך ליצור אותו. והיו הרבה ניסויים וטעויות. בסוף מצאו את החומר הזה, ועשו אותו בעיקר בבית חרושת לכדורים שהיה, שיצר את חומרי ההדף המוצקים שהיו מוכנסים לתוך הכדורים. אבל לפיאט היו צריכים, כמובן, העיקר בפיאט, זה ראשו, ראש הנפץ. זה ראש נפץ שמבוסס על פרינציפ של הקונוס. כלומר חומר הנפץ שיוצקים אותו בתבנית של קונוס, כשהוא מתפוצץ הוא מרכז את כוח הנפץ שלו בנקודה אחת וזה, עד כמה שאני מבין אז היום הזה, זה פחות או יותר לפי הפרינציפ של המראה הקעורה שמרכזת את קרני השמש לנקודה אחת ויכולה ליצור חום גבוה בנקודה הזו. אותו הדבר, פה, באמצעים אחרים כמובן, גלי הנפץ, הגלים הברזנטיים מתרכזים כך, וזה כוח- כוחו לחדור את השריון, כלומר, הוא, המגע שלו מניע את, מנפץ את הראש שלו וכוח הנפץ מתרכז לנקודה אחת והוא חודר לשריון. זה היה די מסובך כי היו שם מספר חומרים מעורבים בזה. חומר הנפץ עצמו, שהיה מונע ע"י מאיץ, היה צריך להיות יצוק בתוך קונוס של פלדה דקה. הפעלת החומר מהראש שלו, ששם היה הנפץ, אל, והעברתו של הקונוס, זה היה באמצעות צינורית של חומר אחר שהעביר את הפעלת הנפץ מהראש, שהוא נוגע, והוא שמתנפץ כשהואנוגע בקיר הטנק. ואש הוא מעביר את הנפץ לקונוס הזה, והקונוס הוא שחודר. זה עשה, את כל הדברים האלה עשה ד"ר אשר עם בוגרט והם יצקו את הכדורים הראשונים, את הפגזים הראשונים במעבדה, כלומר ביד. זה צריך היה לראות איך הם מוזגים חומרי נפץ, מתיכים אותם באמבטיות של מים, אבל לא רק מים, ויוצקים, לבד, בכפיות זכוכית לתוך הפגזים הראשונים. אני חשבתי כל רגע שכל המעבדה תעלה בלהבות, (צוחק), לא בלהבות, בנפץ עז. אבל לא קרה כלום.

מנור: כלומר, תקלות מסוג זה שהופיעו...

וייץ: לא קרו. אני לא זוכר אף תקלה כזו. בכל המפעלים. והיו מפעלים רבים שעסקו בדברים מאוד ברורים.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) כשהם יצקו ומילאו את ששת הפגזים הראשונים, צריך היה לבדוק אותם לפני ששולחים אותם לחזית. וזה היה כבר בתקופה שהמצרים התחילו להתקדם, זה היה כבר אחרי קום המדינה. אני קפצתי על כל התהליך.

מנור: זאת אומרת, שלושה חודשים ארך משך הזמן.

וייץ: יותר. כן, יכול להיות, בוא נראה ונניח אם זה היה פברואר, מרץ, אפריל, מאי, ארבעה חדשים. אני לקחתי את שני הפגזים הראשונים. קודם כל אני רוצה להזכיר, שדברי יובנו, אחרי שהשידית התחילה להיות מיצרת בכמויות גדולות ובעיקר אחרי שהתחלנו לקבל גם קצת ט.נ.ט שהוגנב ארצה, הוחלט להקים ביח"ר, או יותר נכון מחסן מילוי כלי הנשק שמכילים חומרי נפץ: מינות, מוקשים, מוקשי נעל, מוקשי רכת, מוקשי טנקים, יחידות ניפוץ, פגזים מפגזים שונים. ואז הקימונו בפרדס נטוש עצום, על גבול פ"ת, בין פ"ת לבין תל אביב, במקום שהיום ביה"ח תל השומר ואונ" בר-אילן. כל העסק הזה היה כולו מכוסה פרדסים. אנחנו הקימונו מיבנה קל, מפחים, מחיצות מגוונות, אבל גדול מאוד, וקראו לו "אסם". ושם התרכזה העבודה של היחידה הזו במילוי, כלומר כל החמרים שנוצרו...

מנור: רוכזו שם.

וייץ: רוכזו שם, הובאו לשם, ונכנסו. זה היה האנסמבל, ונכנסו. המעבדה שאני דברתי עליה, ששמה הפגזים של הפיאט הוכנו, הפגזים הראשונים, המעבדה היתה שם, בתוך הפרדסים.

מנור: ואתה היית אחראי גם כן?

וייץ: כן, כן. זה היה הכל. לכל יחידה אח"כ היה מנהל. למשל, ל"אסם", הקים את "אסם" וניהל אותו חריט מ-"מקורות". אחד המנהלים של "מקורות", שלמד והקים וניהל את העסק הזה. אנחנו בחרנו מדי פעם לכל יחידה פועלת, הנהלה, מנהל, שהיה כפוף להנהלה המרכזית של המפכ"ם. אז אני לא יכולתי להטיל את הדבר הזה על מישהו אחר כי לא היינו בטוחים שהפגזים לא יתפוצצו בתוך הרובה. בעניינים כאלו אתה אף פעם לא יכול לדעת.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) אני לקחתי שני פגזים ויצאתי לפרדס קצת מרוחק. בפרדס היה חדר משאבה ששאבה מים. המשאבה היתה הרוסה והחדר הזה היה סגור בדלת ברזל בעובי של שני ס"מ. אז אני רציתי לנסות את דלת הברזל. איך עושים את זה? אז חפרתי חפירה ושמתי שק חול, על שק החול שמתי את רובה הפיאט ודרכתי אותו, את הכדור הראשון. כיוונתי את הרובה ולהדק קשרתי חוט וזזתי אחורה מעבר לזה, שמה הרובה יתפוצץ, ומשכתי והפיאט עף יופי. אבל לא קלע, כי הוא לא היה מכוון ממש. את הכדור השני אני כבר יריתי כמו שצריך, כלומר, כיוונתי ממרחק בערך 100 מטר לדלת, והיה לי יופי. זה, הכדור עף בדיוק וקלע בדלת, באמצע הדלת הזו ועשה בה חור כמו שצריך, וראינו שהעסק פועל יופי. אז מילאנו ביד, התחלנו למלא ביד ואח"כ עברנו לשיטות יותר מוכננות. אבל ששת הפגזים הראשונים שנשלחו לחזית, נשלחו לקיבוץ נגבה והם, הם שעצרו את הטנקים המצרים הראשונים, אין שום ספק בזה. זה לקח הפיאטים. זה לקח בחור שם ונשאר בתוך חפירה וכשהפיאטים, (מתקן) וכשהטנקים התחילו להתקרב הוריד שניים מהם מיד. הם עלו באש. וזה אל תשכח שצריך לעשות ממרחק של 100 מטר. אבל זה היה כלי מאוד יעיל, בטווח הזה, כלי מאוד יעל. ואח"כ התחלנו לעשות הרבה.

מנור: והטווח גדל?

וייץ: לא. זה עד היום, זה לא טווח יותר גדול.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) אני אספר לך עוד אפיזודה אחת מהתקופה ההיא ובזה נסתפק אולי.

מנור: עד מאי.

וייץ: עד מאי, כן. בפיאט, ברובה של הפיאט, מי שנותן את הדחיפה הראשונה לכדור, לפגז, מצית אותו והפגז מניע את עצמו. אמרתי לך זה כמו רקטה, כמו, אבל את הדחיפה הראשונה, יש קפיץ חזק מאוד שאתה צריך למתוח אותו והקפיץ הזה עשוי מפלדה מיוחדת, ולא נמצאה הפלדה הזו בארץ. באתי לבקר פעם אצל בלס והוא נתן לי קטע של קפיץ ואמר:" הכל מוכן, הרובים מוכנים, הכל מוכן, אין לנו ממה לעשות פלדה וממה לעשות את הקפיצים האלו ולא מצאנו דרך. וזו פלדה מיוחדת לקפיצים שלא נמצא בארץ. מה עושים רעגן"? זה היה הכל אימפרוביזציה. אז אני נזכרתי שיום קודם פגשתי במטה הכללי את גולדברג, מי שאח"כ היה נשיא הטכניון, תעשיין.

מנור: מה הוא עשה שם?

וייץ: הוא בא לעזור למלחמה. גולדברג.

מנור: מה היה תפקידו שם?

וייץ: הוא היה יועץ של התעשיה, והיה המקשר בין התעשיה, צרכי התעשיה והרכש בחו"ל. אח"כ הוא נכנס לתפקיד יותר מרכזי בתעש. הוא אמר לי שהוא נוסע למחלקתו בחו"ל. באותם ימים הקשר היחידי היה באויר באמצעות החברה הדרום אפריקאית, שזה למעשה היתה קבוצה של טייסים שלנו שהטיסו דקוטות לשוויץ ובחזרה. והוא אמר לי שהוא נוסע בדקוטה. הדקוטות היו באות עם נשק שנקנה בחלקים שונים של אירופה, וחוזרים עם נוסעים. גם באים עם נוסעים. כדי לנסוע היה צריך עדיפות ממדרגה ראשונה, רשיון מהמטה הכללי וכ"ו. אמרתי לו:" בוא אני אנסה למצוא אותו ". לקחתי קטע, חלק מהקפיץ הזה, זה עם כל הספציפיקציות הטכניות שהיו רשומות, ונסעתי לשדה דוב, לשדה התעופה. זה היה...

מנור: זה בערך מתי? במרץ?

וייץ: משהו כזה, כן. ותפשתי את האוירון כבר על, הוא היה כבר בשדה ההמראה, מוכן להמראה. ונסעתי במכונית ועצרו את האוירון, וסה"כ לא היו שם הרבה נוסעים, אבל גולדברג היה אחד מהם. נתתי לו את הקפיץ הזה והוא באמת חזר כעבור כמה ימים עם משלוח ראשוני, די ניכר, אינני זוכר כמה כילים, אולי עשרה.

מנור: של הפלדה?

וייץ: של הפלדה הזו. אבל, גם אירגן שיביאו את הכמות הדרושה ומזה יצרו אח"כ את כל הפיאטים. אני לא יודע כמה פיאטים יצרו אבל יצרו כמה, אני חושב שכמה מאות בסופו של דבר. אבל אין ספק שהם קבעו בהתנגשויות הראשונות עם הטנקים את גורל המלחמה.

מנור: מישהו, דרך אגב, מההנהגה היה מבקר, מתעניין, בן גוריון? קוזלובסקי? שקולניק?

וייץ: אשכול. עוד מעט אני אגיד לך. מה זאת אומרת מתעניין? היתה לנו כל שבוע ישיבה.

מנור: עם מי?

וייץ: עם אשכול. שקולניק. הוא היה... קוזלובסקי-ספיר באותה תקופה, אם אני לא טועה, היה כבר באירופה, הוא ריכז את הצד הכספי של הרכש ונשלח ע"י המטה הכללי. בן גוריון לא. עם בן גוריון היתה לי רק שיחה אחת שעוד מעט אספר לך אותה, מעניינת מאוד.

מנור: בתקופה הזו?

וייץ: כן. אבל, הוא מדי פעם היה שואל, פוגש, אבל מי שניהל את הענין היה שקולניק. הוא ניהל אותה בצורה מסודרת לחלוטין. אני לא יודע אם יש מן הישיבות האלה פרוטוקולים. אני חושב שלא.

מנור: ודאי שלא.

וייץ: אבל, כל שבוע היתה ישיבה.

מנור: ומי היה משתתף?

וייץ: ראשי, אלה שעסקו בזה. איך הם קראו לזה, תעש פנים, זה היה המשיגינער, מה שמו? כבר אמרתי לך ושכחתי, סלבין, חיים סלבין. תעש חוץ-וילינצוק. מפכ"ם-אני. ואם היה צריך, אם היו בעיות טכניות הייתי בא עם ד"ר אשר ועם בוגרט. ו-חמ"ד היה קצת שונה, אבל לפעמים היו גם אנשי חמ"ד איתנו זה אז, בכוח שלהם היו: שלמה, הוא מתל עמל, מי שהיה פעם בתל עמל, שלמה... שכחתי את שמו. זה ששירטט את "חומה ומגדל". היה חבר תל-עמל. הוא ידוע, נזכור את שמו, ולפעמים היה בא רטנר. אבל היו ישיבות פרועות ומריבות פרועות.

מנור: על תקציב.

וייץ: לא רק על תקציב. גם מה העדיפויות. מה אפשר לעשות יותר מהר, איך אפשר להחיש דברים. היו גם דינים וחשבונות על כמויות. על הכמויות וכ'ו הייתי מדווח לראש אגף אפסנאות, רוכל.

מנור: אבידר.

וייץ: אבידר. שהיה אז ראש אגף אפסנאות. הוא היה הבוס שלי מבחינת אירגון, מבחינת מה שהיום קוראים משרד הבטחון. והיחידה שלו היתה באמצע. היא היתה יחידה צבאית. כשהתחילו לתת דרגות, והיו צריכים לקבל דרגות, הדרגה המקבילה שהייתי צריך לקבל היתה סגן אלוף. אז עוד לא היה אלוף משנה וכ'ו.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) אם כבר מדברים על אפיזודות, אני אספר לך עוד אפיזודה אחת. זה היה כבר יותר מאוחר. לאחר מאי, לאחר הכרזת המדינה. וכשהתחוללה המלחמה החמורה על חיינו, אין שום ספק שזו היתה המלחמה, לדעתי, היחידה שיכלה לסכן את קיומנו, אחרי זה הסכנה הזו חלפה, עד היום הזה לדעתי, גם לא תהיה בעתיד, אבל זו שאלה אחרת. סלח לי תסגור לרגע.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) עכשיו בקשר לפרשת הקונוס הזה, שקודם סיפרתי, יש ככה שד"ר אשר בדק את הזה, ואמר שהקונוס הזה לא יפרוץ את החומה.

מנור: חומת העיר העתיקה ?!

וייץ: כן. אז אני שאלתי אותו, התעניינתי, הייתי משוחח איתו, היה אדם ידען גדול במקצוע שלו. איש קשה אופי עם נוקשות ועם מהלכים, היה מנומס מאד, עם הליכות, נגיד "בג'ינטלמנות" מצד אחד. מצד שני, אבל היה ידען, היה איש מעניין לשוחח איתו בשטח המקצועי, ידען גדול.

מנור: אתם לא ניסיתם לבדוק את הקונוס על איזה חומת אבנים גדולה, משהו נוסח העיר העתיקה?

וייץ: חביבי, הקונוס שהוא הציע הצריך כל כך הרבה חומר נוסף שלא היתה לנו אפשרות לבדוק. מי הבין ומי בדק אז,באמת. לא היה במה לבדוק. הלוא בסופו של דבר בזבזנו חצי טון ט.נ.ט שזה היה בעל ערך עצום. אבל, לאחר שהגיעה האניה הראשונה של ט.נ.ט. אני לא יודע אם ספרתי לך את אותו ערב. לא?

מנור: לא.

וייץ: ערב אחד אני מקבל הודעה למשרד שלי, היינו יושבים עד מאוחר בלילה, לילה לילה. במשרד הזה ברח' גאולה. אני מקבל הודעה מאשכול שאם אני רוצה להשתתף במאורע חשוב שנוגע גם לעבודתי אז שאבוא למחרתו בבוקר, ב-03:00 בבוקר, לרח' יהודה הלוי שהוביל אז לנמל של תל אביב. אני סיפרתי לך אני חושב.

מנור: לא. יהודה הלוי לא הוביל לנמל.

וייץ: איזה הרחוב הזה שהוביל לנמל? יהודה הלוי. רגע, יהודה הלוי עד היום מוביל לנמל, נמל העתיק של תל אביב.

מנור: יהודה הלוי נגמר בצדק, נגמר בנוה צדק.

וייץ: איזה הכביש המקביל לדיזנגוף?

מנור: אבן גבירול היום, בן יהודה.

וייץ: בן יהודה, סליחה, רח' בן יהודה. אז זה היה כבר בתקופת האפלה. היתה אפלה גמורה בתל אביב. ואני נוסע לאורך החוף ואני רואה שיירה ענקית של משאיות, ענקית. אני חושב שהיו שם כמה מאות משאיות. לאורך כל הרחוב, משאית אחרי משאית אחרי משאית. הגעתי לנמל, היתה שם קבוצה קטנה, היה שם שקולניק- אשכול, רוכל- אבידן,

מנור: אבידר.

וייץ: (מתקן) אבידר. עוד מישהו מהצבא, אני חושב אג"ם. זה שהיה מה שמו, אני כבר פעם שכחתי את שמו. לא, לפני, בסוף סגן אג"ם היה ידין, יגאל ידין. אבל לפניו, אני לא יודע אם זה היה אג"ם, אולי זה לא היה אג"ם, אולי זה היה אכ"א- כח אדם.

מנור: צדוק?

וייץ: צדוק. מה היה שמו הפרטי? שלמה צדוק. טוב,צדוק, כן, הג'ינג'י. קבוצה קטנה מסתבר...

מנור: משה אולי?

וייץ: משה צדוק, יכול להיות. מסתבר שהגיעה אניה מאיטליה מלאה ט.נ.ט מראשי פגזים, מהמלחמה, שפרקו שם והוציאו את ה-ט.נ.ט והעמיסו על אניה. זו היתה אניה רצינית, אני חושב שהביאו באניה הזו משהו כמו 500 טון. זה היה משלוח ששינה את המצב של הצבא שלנו מן הקצה לקצה.

מנור: ומתי זה היה?

וייץ: אני לא זוכר מתי זה היה .

מנור: אתה יכול לזכור לפי מזג האויר? חורף.

וייץ: היה, לא כבר זה לא היה חורף.

מנור: אביב.

וייץ: היה אביב. והיתה כבר האפלה, אבל האפלה תמיד היתה.

מנור: זה יכול להיות מרץ-אפריל.

וייץ: משהו כזה. כן. יכול להיות שזה היה, אולי זה היה בימים הראשונים של המדינה כשהיא חיכתה שהבריטים יצאו לגמרי. כי זה היה, המשלוח הזה היה כל כך חשוב שיכול להיות שזה היה כבר בחצי השני של מאי. האפלה, אני חושב שהאפלה גמורה התחילה אחרי שהמצרים התחילו להפציץ ב-15, בבוקר של ה-15 במאי. כשאני השכמתי, בבוקר עליתי על הגג של הבית שלי ברח' מזא"ה, והספיטפיירים ירדו להפציץ את רידינג, הספיטפיירים ירדו והפציצו, זה היה דבר נורא. ולי היה אקדח ואני לא היחיד שלקחתי את האקדח לירות, זה היה חימה של אין אונים. זה היה דבר נורא, הרגשה נוראה. המשלוח הזה שינה את המצב. ואז עברנו, באמת אז למחרתו, עברנו משידית לט.נ.ט. התחלנו לעבוד בט.נ.ט בכל כלי הנשק.

מנור: זה חיסל את השידית.

וייץ: זה חיסל את השידית, תודה לאל. אני יודע שהיו הרבה אסונות עם השידית הזו. אבל היא גם הצילה את המצב, כמובן.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) בתוך השיחות עם הד"ר. אשר, עלה רעיון מוזר. האם יש אמצעים לפוצץ את סכר אסואן?

מנור: במרץ?

וייץ: לא. אני חושב שזה היה אחרי המשלוח הזה. זה היה במאי. אני חושב שזה היה בתוך הקרבות הראשונים כשהפלישה היתה מלאה והיו כאלה שחשבו שזה סופה של המדינה.

מנור: שיהיה ברור, הסכר הישן.

וייץ: הישן. הזה עוד לא היה בכלל. הישן, ודאי, הבריטי. זה בכל זאת, מה זה ישן, הוא עצום. אז אשר אמר:" כן, יש בהחלט וזה לא כל כך מסובך ". הוא למד מלימוד הטורפדות הימיות שהבריטים השתמשו לפוצץ בהולנד את הסכרים וגם בגרמניה. הבריטים פיתחו מערכת של פצצות שטות, ששטות בעומק קטן מתחת לפני המים ומפוצצות את הסכר בקצהו העליון ואז המים גורפים את כל הסכר. ומסתבר שהמבנה לא מסובך. זה מודיפיקציה של פצצות תת מימיות שלא קשה לעשות אותן. הן אינן מסובכות. אבל הן בנויות כמובן בצורה קונוסית, עם מבנה מסוים, ויש בהן מספיק חומר נפץ כדי לעשות את המלאכה הזו. אז אני, וזה היה בתקופה הקשה ביותר, אז אני בקשתי ראיון עם בן גוריון.

מנור: זו היתה הפעם הראשונה שלך?

וייץ: אולי מהיחידות שהיו לי איתו. הוא היה פוגש אותי במסדרון ושואל אותי:" רענן, מה קורה "? כך וכך, אבל לפניה לא היו לי שום, לא הייתי בא, לא במטה ולא בשום דבר. לא הייתי צריך להפגש. גם לא הייתי איש מפלגה בכלל, בכלל לא. בשוני משמעון פרס או ממשה דיין שנולדו אנשי מפלגה. אני נולדתי בבית של...

(תחילת פגישה 7)

(סוף קסטה 5 - צד ב')

(המשך פגישה 7)

(קסטה 6 - צד א')

וייץ: (ממשיך) אקריא לך את המספרים שתדע מה הולך פה, לא?!

מנור: בסדר, אני שולט.

וייץ: נכנסתי לבן גוריון, קיבל אותי. ואמרתי לו:" היחידה שאני אחראי לה זה מפכ"ס, מסוגלת, אם תקבל את ההנחיות, לבנות פצצות תת מימיות שיכולות להרוס את גשר אסואן ".

מנור: את הסכר.

וייץ: (מתקן) את הסכר. את סכר אסואן. והריסת סכר אסואן בקיץ זה הרס עצום ל...

מנור: חקלאות מצרים.

וייץ: לא רק חקלאות, מה זה חקלאות ?! לכל , ל...

מנור: למאה שנים.

וייץ: (ממשיך) כשזה בא, גל מים שכזה, אתה יודע מה זה? הם רגילים לשטפונות אבל לא...

מנור: סחף.

וייץ: סחף כזה. זה יכול היה לגרום אסון נורא במצרים. וזה כלי נשק רציני מאד נגד המצרים. אז בן גוריון הסתכל עלי ואמר לי כך:" קודם כל אני יודע את זה, אתה לא מגלה לי שום דבר חדש ".

מנור: יודע מה?

וייץ: " אני יודע שאפשר לעשות את זה ". " ושנית ", הוא אמר לי, " לא נזדקק לזה. אנחנו לא צריכים לחשוב, להכין לנו כלים נוראים כאלה. זה יכול לעשות דבר נורא. זה יכול להיות הרט כזה למצרים שבכלל ".

מנור: כמו פצצת אטום.

וייץ: כמעט, כן. וכך חייך אלי ובזה נגמר העסק. כיוון שאנחנו מדברים על בן גוריון, אני לא יודע אם סיפרתי לך, הוא היה אדם מאד מיוחד, מאד מוזר. כלומר, מי שהסתכל עליו לפעמים, מקרוב. הוא היה אדם שכאשר האמין במשהו הוא היה שליו לחלוטין, לא היו לו היסוסים, לא "אכל" את עצמו בכלל. להדגים לך, אני הייתי בא לבקר את אבי שאז היה מרכז ועדת הנגב. זו הועדה שהמטה הכללי הקים להכין את הנגב לקראת הפלישה של מצרים. כלומר, צייד אותם במים ובמזון, ובחפירות וכ'ו, וכ'ו.

מנור: זה חשוב. אנחנו לא הזכרנו את הועדה הזו.

וייץ: טוב. אבי היה יושב ראש הועדה. היתה ועדה של שלושה אנשים.

מנור: מתי היא הוקמה?

וייץ: היא הוקמה בסתיו.

מנור: 47'?

וייץ: 47'. היו בה שלושה חברים: קוזלובסקי מטעם המטה הכללי עד שהוא נסע, ואחרי שהוא נסע, את מקומו, אני חושב, מלא רוכל, יוסף רוכל; ומפקד פיקוד דרום, מי שהיה מפקד פיקוד דרום; ואבא ייצג גם את קרן קיימת וגם את הסוכנות. טוב הם עשו מלאכה אדירה, אדירה בענין זה.

מנור: מים ואוכל.

וייץ: מים, ואוכל ונשק. כל מה שהיה. ושריון המכוניות, וחפירות, ומבנים תת קרקעיים. כל הדברים האלה הוכנו מראש.

מנור: ואתה היית חבר בה?

וייץ: לא. אני לא הייתי חבר בה בכלל. לא היה לי שום קשר איתה. אני הייתי בא לבקר את הורי. הם גרו במלון על שפת הים. זה המלון הקטן הזה שכולם היו גרים בו ואוכלים שם, נו...

מנור: גטה-דן.

וייץ: גטה-דן, מלון גטה-דן. אז לפעמים כשהייתי רעב מאד, ואני הלוא לא אכלתי,הייתי לבד ואשתי היתה בירושלים והייתי נייד, נע ונד, ולא תמיד אכלתי כסדרו, וימים לא היו ימים ולילות לא היו לילות. אז הייתי בא לבקר, ולפעמים הייתי חוטף ארוחת צהרים. ובגטה-דן ארוחת הצהרים היתה ידועה, מצוינת, זה היה באמת מטבח אירופאי כמו שצריך. מי שהיה מדי פעם קופץ לאכול ארוחת צהרים, היה בן גוריון, הוא ופולה. בתוך כל, פעם אחת, אני אכלתי עם הורי, ובן גוריון באמת אכל בשולחן קרוב. כשהוא גמר לאכול הוא קם והלך וגם אני צריך הייתי ללכת. יצאתי מ-גטה-דן, והנה באה המכונית של בן גוריון, נהוגה ע"י נהג, ופולה נכנסה למושה האחורי ואחריה בן גוריון. והמכונית עוד עמדה. ואני עמדתי, לא רציתי להפריע לו, והאיתי איך בן גוריון באחד מהימים העמוסים ביותר והחמורים ביותר, דאוגים ביותר, נכנס למכונית, משתטח על המושב האחורי, שם את ראשו על ברכי פולה ונרדם במקום, לפני שהמכונית התחילה לזוז, בן גוריון ישן. אני רוצה להגיד לך, עלי זה עשה רושם עצום.

מנור: השליטה העצומה.

וייץ: רושם עצום. אתה יודע. אני לא יכולתי, אני לא הייתי ישן בלילות מדאגה, מדאגות של הדברים הקטנים שהיו עלי, איך בן גוריון, שהיה האחראי לגורל העם, אין מה לדבר על זה, ממש גורל פיזי של העם, מנוחת נפש כזו. כאן וזה, זו היתה תכונה מיוחדת במינה שלו. הוא היה פנאט ממדרגה ראשונה, מה שהאמין, האמין עד הסוף. טוב, נחזור לנושא המרכזי. אני עסקתי במפכ"ם עד הסתיו של 49'.

מנור: 48'.

וייץ: (מתקן) סליחה, 48'.

מנור: זאת אומרת, במהלך כל המלחמה.

וייץ: כמעט. לא כולה. אני במבצעים האחרונים כבר חזרתי למחלקה, להתיישבות. על המעבר הזה אני עוד מעט אספר לך, אבל לפני שאני אספר, אני החלטתי כבר לצאת, אחרי שהעניינים היו כבר מסודרים וקיבלו את הפורמאליסטיקה והוקם משרד הבטחון, והיה מנהל כללי של משרד הבטחון, אני חושב שהראשון היה...

מנור: קוזלובסקי.

וייץ: קוזלובסקי, כן. ונכנסו דפוסים וכ'ו, וכ'ו. ואני אז, כן, אז בתוך התהליך הזה, החליטו שכל נושאי הדרגות שיש להם זכות לקבל דרגה יעברו קורס מזורז לקצינות, מי שלא היה קצין, מי שלא היה קצין קודם, יש לו,עבר קורס בהגנה, או לא עבר קורס בצבא הבריטי, יעבור קורס מזורז ויקבל את הדרגה שלו.ועשו אז קורס כזה, נדמה לי של שלושה שבועות, כל מיני אנשים מהסוג שלי.

מנור: היכן?

וייץ: אני סבור שהקורס הזה היה...

מנור: בסרפנד.

וייץ: בסרפנד. ואני חושב שמי שהיה מופקד עליו, על כל פנים לי הציע את זה משה דיין, אני לא יודע מה היה אז תפקידו, אבל יכול להיות שהיה פיקוד מרכז, אני לא זוכר. מכל מקום, לי הציע משה דיין, הוא פגש אותי ואמר:" אהלן, אתה צריך ללכת לקורס לקבל את הדרגה שלך, סגן אלוף ". אז התחלתי לחשוב, אמרתי:" מה, מה פתאום, מה לי ולקריירה צבאית ולדרגות? בשביל מה אני צריך את זה? בשביל מה צריכים אותי לזה? אין יותר טובים ממני בשטח הצבאי? בטח שיש. מה פתאום "?! אז באתי לאשכול ואמרתי לו:" נדמה לי שאני גמרתי את תפקידי. אני לא רוצה ללכת לקורס הזה, אני לא רוצה לקבל דרגה צבאית. אני מוטב לי שאשאר טוראי. מה גם, זה היה, לאחר מכן, זה היה בשבילי חשוב מאד, כי אם הייתי בדרגה, אינני יודע מה, איפה היו "תוקעים" אותי. וככה הכניסו אותי לחיל מדע, ואני הייתי מדי פעם, השרות הצבאי שלי מכאן ואילך היה להרצות הרצאות לצבא.

מנור: במילואים?

וייץ: במילואים, כן. הייתי, ודאי במילואים, ומה? וזה גם התאחד עם פניה של קפלן אלי לחזור למחלקה. קפלן היה גם גזבר הסוכנות וגם ראש המחלקה, כפי שכבר סיפרתי, והוא התחיל לחשוב על הכנת תכניות התיישבותיות. הוא קרא לי...

מנור: וזה עוד לפני העליה הגדולה.

וייץ: לפני העליה הגדולה, כן, כן. קודם כל לגרעינים שנוצרו בתוך הצבא שלנו. היו המונים גרעינים, של נח"ל, היה לפני הנח"ל. אבל היו גרעיני התישבות בפלמ"ח, בכל מיני מקומות. ובאו בתביעה להקים ישובים בגליל, בשטחים שהתפנו. אז הוא אמר לי לחזור למחלקה ואני אמרתי, הסכמתי איתו. ובאתי לאשכול, אז הוא אמר לי:" תעביר את העניין לידיו של בוגרט ". אמרתי שהם יודעים להסתדר בלעדי, הנושא, מה שצריך היה לפתח ולהקים, המנגנון, הסדר, החשבונות, ההנהלה, הוקם. זה כבר היה, זה כבר התנהל מעצמו. אז הוא אמר לי:"בסדר", ואני חזרתי למחלקה. עכשיו, המחלקה בתקופת המלחמה עברה, המרכז שלה עבר מירושלים לתל אביב, והיא התמקמה, היא שכרה את הקומה הראשונה בביתו של הצייר רובין. הצייר גר בקומה עליונה והקומה התחתונה הושכרה לנו, ואנחנו עשינו שם מחיצות, והנהלת המחלקה להתיישבות היתה שם.

מנור: איפה זה היה?

וייץ: ברח' ביאליק. לא רחוק מבית העריה הישן. ביתו של רובין עד היום. שם. אני רוצה להגיד לך, אני הייתי מבקר מדי פעם כדי לא לנתק את קשרי עם המחלקה, כי הייתי המזכיר הכללי של המחלקה. אז, פורמאלית. אז אני זוכר באחת מההפצצות,כשהמצרים השתמשו בדקוטות כדי להפציץ. ואם אתה זוכר, היה קרב מסוים, כשפתאום הופיע המסרשמידט הראשון והפיל שתי דקוטות מעל תל אביב, דרומה לתל אביב. אז אני שמעתי, היתה אזעקה בתל אביב, וכולם התחילו לרוץ והתחילו לשמוע את ההפצצות. אני הייתי בקומה התחתונה, רצתי במדרגות, עליתי, רובין עצמו לא היה, אבל היתה אשתו, מה שמה, אסתר נדמה לי, שהיתה אשה יפהפיה, מאד

מצאה חן בעיני, מאד. ראיתי אותה נבוכה ורוצה לרוץ, היה להם אני חושב, בן או בת קטנים, שהיא מאד דאגה, לו או לה. אני כבר לא זוכר. מכל מקום, אמרתי לה:" מה את כל כך נרעשת ", להיפך," בואי איתי על הגג, ואני אראה לך. על הגג את רואה את הכל, אם יש סכנה או אין סכנה ". אז היא הביטה עלי בעיניים גדולות ובסוף עלתה איתי וראינו, ואז ראינו את שני האווירונים, דקוטות שבאו מדרום, ואפשר לראות את הפצצות שהם הטילו. ופתאום ראינו אוירון שחור, זה היה המסרשמידט הראשון שלנו, שעלה, את היריות לא שמענו, זה היה עדיין רחוק, וראינו את שני האוירונים האלה נופלים. הם נפלו בחולות ראשון. כשהם ראו את האוירון הם ניסו לברוח חזרה למצרים, אבל הם לא הצליחו. וזה ראינו. אז היא שאבה מזה עידוד גדול ולאט לאט נרגעה והסתכלה עלי בשקט. בשבילי זה לא היה, אני עברתי כל כך הרבה דברים, לא היה כבר משהו. בקיצור, חזרתי למחלקה והתחלתי לעבוד על התוכניות ליישוב גרעינים מתוך הפלמ"ח. מזה צמחה שורה שלמה של יישובים, בעיקר, לא רק בגליל, אבל למשל: יפתח, יראון, כל שרשרת מלכיה, כל שרשרת הקיבוצים שלאורך הגבול, מהתקופה ההיא.

מנור: אלה גרעיני פלמ"ח.

וייץ: כן.

מנור: כולם?

וייץ: כולם. אתה יכול לקבל רשימה במחלקה של, הוקמו אז ב48' תחילת 49', הוקמו, אני אומר מתוך הזכרון, אבל תבדוק את זה, אני חושב כ-25 יישובים, בכל מיני מקומות בארץ.

מנור: וגם התפישה הבטחונית מדינית.

וייץ: האמת היא שהיא עוד לא היתה. מה שניסו לעשות, זה לתחום את הגבולות לגבול לבנון, בפרוזדור ירושלים, כמו קיבוץ צובה וכ'ו. ובנגב. אני לא זוכר בדיוק עכשיו את השמות, אבל הוקמו בעיקר קיבוצים, היו כמה מושבים, לא רבים. אז התחילה הבעיה המרכזית, וזה בעית המימון של ההתיישבות. כלומר, התחילה העליה הנוראה, העצומה, הנוראה בגדולתה. ובתחילת 49' היו כבר במחנות מעבר - מעברות, מאות אלפי אנשים. הארץ היתה למעשה ריקה מצד אחד והרוסה, כל המשאבות בפרדסים לא עבדו, את המשאבות לקחו, או שרפו או סתם ניפצו. היו מקומות רבים בלי מים. הייצור החקלאי, מה שאפשר היה לעשות במכונות עשו, אז זה נתן קצת גרעינים, אבל הייצור החקלאי היה בשפל דרגתו. צריכים היו להביא ארצה הכל, הכל, ירקות, פירות, ובשר, ודגים, וביצים. כל דבר היה מיובא. הביצים המסריחות מטורקיה.

מנור: ביישוב הערבי זה לא היה כך בארץ.

וייץ: זה כך היה. מה נשאר מהישוב הערבי? גם אלה שלא.

מנור: לא אלה של ישראל. בגדה.

וייץ: בגדה, לא!

מנור: הם לא ניפגעו.

וייץ: לא, הם לא ניפגעו, לא. עד הגליל גם אלה שנשארו לא חזרו כל כך מהר לייצור. קופת המדינה היתה ריקה. לא היה כסף. הממשלה הצליחה לקבל, קצת יותר מאוחר אמנם, מ...

מנור: ארה"ב.

וייץ: לא. קודם מאנגליה. את יתרות הסטרלינגים.

מנור: לא, עוד לפני זה מארה"ב, המלוה הראשון.

וייץ: אדוני, על זה אני הולך לדבר איתך. המלוה הראשון בסך מאה מליון דולר מ- "בנק יבוא ויצוא ". פה יש לי לך אחד הסיפורים המעניינים ביותר שאני קשור בהם קשר ישיר, אבל זה היה קצת יותר מאוחר.

מנור: 49'.

וייץ: זה היה 49'. כשאשכול נבחר להיות ראש המחלקה להתיישבות.

מנור: הסטרלינג, זה 50'.

וייץ: אז יכול להיות. אם ככה אני ערבבתי, יכול להיות. טוב, אז עכשיו אני בא לנושא. כלומר, הקונגרס ".

מנור: וזה, כשאתה במחלקה להתיישבות.

וייץ: כן. הקונגרס. אשכול נבחר להיות ראש המחלקה, והוא בוחר וממנה את חורין להיות מנהל המחלקה וממנה לחורין שלושה סגנים: סגן ראשון - את רענן וייץ - לתכנון, סגן שני - את יצחק לוי מתנועת המושבים - למיכון והשקייה, וסגן שלישי - את נחום כספי מהמחלקה הכספית - סגן לתקציב וכספים. זו היתה הנהלת המחלקה.

מנור: ב-49'.

וייץ: ב-49'. אשכול, חורין, שלושתנו. הבעיה הראשונה היתה כסף, חמרים: צינורות, טרקטורים, זרעים, כל מה שצריך בשביל התיישבות.

מנור: עכשיו, בקשר להתיישבות חדשה או התיישבות, התבססו על התיישבות?

וייץ: לא, לא. בעיקר המחשבה היתה על התיישבות חדשה. גם אם זה היה משהו לקיים. אבל זה, בסך הכל היו בארץ אז 230 יישובים.

מנור: והתיישבות חקלאית?

וייץ: כן, בודאי. זה אולי אחד הדברים האינטואיטיביים, הבריאים ביותר שמדינת ישראל עשתה. היא לא הלכה בעקבות העמים המתפתחים ששמו את הדגש העיקרי על תעוש ועל הבאת מפעלי תעשיה גדולים, וכ'ו, וכ'ו. שאפשר היה למקם אותם כך בערים הגדולות. יצרו כזה

מונסטרים שהיום קשה מאד לטפל בהם. בכל העמים המתפתחים יש בירה גדולה, חנוקה, עם כל התעשיה שאיננה מקיפה, ולא מצילה את כלכלת הארץ. אנחנו התחלנו אחרת. אנחנו התחלנו קודם כל בביסוס, לתפוס את מרחבי הארץ, ביסוס החקלאות והייצור החקלאי והתעסוקה החקלאית. זה ברמת הטכנולוגיה של אז, זה היה הפתרון הנכון. האסטרטגיה הזו, בלי ספק היתה נכונה.

מנור: אם כי היתה אינטואיטיבית בשלב זה.

וייץ: היא היתה לא כל כך אינטואיטיבית, כמו תוצאה ישירה של התפישה הציונית.

מנור: על תעשייה לא חשבו אז בכלל.

וייץ: חשבו. אפילו אני חשבתי. רגע אחד אני אגיע ללכיש, עוד מעט.

מנור: לכיש זה יותר מאוחר.

וייץ: מה זה יותר מאוחר? זה היה ב-54' , 53'.

מנור: חמש שנים.

וייץ: טוב בהתחלה, ייצור מזון זו היתה הבעיה הראשונה.

מנור: לא, לא.

וייץ: אין שום ספק. מה זה, היישוב היה רעב ?! עם תלושים וחלוקה של מיכסות, מה אתה מדבר?! קפלן נסע לוושינגטון לנהל משא ומתן והשיג את ההסכמה המדינית על מילווה של מאה מיליון דולר מ-"בנק יבוא ויצוא". והוא היה בבנק, וביקשו ממנו תכנית, מה לעשות בכסף. הוא הזר ארצה, והעביר את זה לממשלה. הממשלה סיכמה שהיא מייעדת את הכסף לשלוש מטרות עקריות: האחת, הראשונה בחשיבותה, חקלאות; השניה, תחבורה; והשלישית, קומוניקציה - טלפונים וכיו. זהו. זה היו הדברים הכי בוערים. אז קפלן הרכיב משלחת שתכין את התכניות ותיסע לוושינגטון לנהל את המשא ומתן בבנק, "בנק יבוא ויצא". המועמד העיקרי להיות בראש המשלחת החקלאית היה מנכ"ל משרד החקלאות חיים הלפרין. שר החקלאות היה ציזלינג. כשאשכול שמע את זה הוא הלך, זה אני יודע אח"כ, הוא הלך לקפלן ואמר לו:" אם אתה שולח את חיים הלפרין ", ז"ל, " לנהל משא ומתן, לא תגמור את המשא הזה בשנתיים. אני מציע שבשם הממשלה ובשם המחלקה להתיישבות יחד יסע רענן וייץ ". קפלן לא הכיר אותי. הוא הסכים מיד. הוא אומר לו:" מה יהיה עם ציזלינג?" הוא אמר:" תן לי לדבר עם ציזלינג ". אשכול הלך לציזלינג, וציזלינג גם כן הכיר אותי, אל תישכח שאני, ציזלינג היה אחד המורים שלי כשהייתי בהכשרה בעין חרוד, אתה זוכר, שסיפרתי, הוא הכיר אותי מאז.

מנור: את סיפור הגשם אני יודע .

וייץ: כן, כן, הכיר אותי מאז. ציזלינג מיד אמר כן, אבל:" איך עושים את זה? איך אומרים לחיים הלפרין "? אז הוא קרא ואמר:" שמע חיים הלפרין, אתה במצב של היום בארץ לא יכול לעזוב את הארץ. אנחנו זקוקים לך בארץ ועל כן האחראים על כך מציעים שהמחלקה להתיישבות,

רענן וייץ, שהוא יסע וינהל את המשא ומתן ". אני לא הייתי נוכח בכל זה, אז כל מה שאני אומר זה רק משמועה בלבד. אבל עובדה היא שקפלן קרא לי למשרדו ואמר לי:" אני נוסע שוב לוושינגטון, אתה תבוא בעוד כמה ימים ונא להביא איתך את כל החומר הדרוש להגיש תכנית פיתוח חקלאית ל-"בנק יבוא ויצוא" ". טוב, לקחתי איתי כל חומר סטטיסטי וכל מה שיכולתי, ונסעתי לוושינגטון. איך? יצאנו משדה דוב, אני חושב שזה היה יום שני בבוקר, באוירון דו-מנועי ודו-כנפי, עם גלגלים שלא מתקפלים בכלל. היינו ארבעה חברי המשלחת והם היו: לתחבורה היה מאפיקים, מנכ"ל התחבורה דאז, אני כבר שכחתי את שמו. היה מנכ"ל משרד התחבורה (מתקן) הדואר והקומוניקציה, הטלפונים הראשון, עוד מעט גם את זה אגיד לך, ונספח כלכלי של משרד החוץ, שאני חושב שזה היה, היה לו אח, אחד העיתונאים הכלכליים הטובים ביותר של "הארץ". הוא אח"כ מת בגרמניה, הם היו שני אחים, אחד היה במשרד החוץ ואחד היה במערכת "הארץ", אני עוד מעט אזכור את כל שלושת השמות, תביא לי לפעם הבאה מי היה המנכ"ל הראשון של משרד התחבורה. זה היה איש אפיקים, והמנכ"ל הראשון של משרד הדואר והטלפונים.

מנור: זה מ-"הארץ", זה מתחיל ב-קי.

וייץ: ב-קי. מ-"הארץ" מתחיל ב-קי. נכון.

מנור: אני גם אזכור את זה.

וייץ: כן, עוד מעט.

מנור: ידוע מאוד.

וייץ: כן.

מנור: אח"כ היה באנגליה גם.

וייץ: כן, כן. זה, הוא האיש. שמע, טסנו מהארץ לפריס בארבעה ימים. כן חביבי, זה היה ככה: תל אביב - ניקוסיה, ניקוסיה - האי...

מנור: כרתים?

וייץ: לא כרתים. האי של שביתות הנשק.

מנור: רודוס.

וייץ: רודוס. רודוס - אתונה, אתונה - בָּרי, ברי - רומא, רומא - ניצה, ניצה - מרסי, מרסי - פריס. ולנו, כי לא היה לנו דלק, והוא לא יכול היה לטוס בלילה בכלל, הוא היה טס אוריהם רק באור, ונסע, אתה יודע באיזו מהירות? כל טיסה לקחה כמעט יום. עובדה, זה היה בחורף. בתחילת, אני חושב, בתחילת 49', אם אני זוכר היטב. כשבאנו לפריס כבר היו לנו כרטיסים בטיסה לארה"ב.

מנור: טרנס-אטלנטית.

וייץ: ארה"ב, זה היה כבר סופר קונסטולליישן, גם כן עשינו פריס - שאנון, שאנון - ניו-פאונדלנד, ניו-פאונדלנד - ניו-יורק, ניו-יורק - וושינגטון. באתי לוושינגטון. קפלן היה באחד מבתי המלון העתיקים, היוקרתיים, על גבעה, אני לא זוכר את שמו. אדמס, או משהו כזה, והיה לו, לקחו לו סוויטה, גדולה, שהיה שם חדר גדול לקבלת אורחים. מצד אחד היה חדר שינה ואמבטיה, מצד אחד, זה לאדון, וחדר שינה ואמבטיה לגברת. אבל הוא היה יחיד, היה רק באחד. אני באתי ולקחתי את החדר הכי זול, זה עלה 5 דולר בקומת הקרקע. הכי זול במלון הזה. כשבאנו, מיד התכנסו, מי שניהל בשביל קפלן את כל המשא ומתן היה אדגר גאס, שהיה לו...

מנור: כלכלן מפורסם, כן ?!

וייץ: (ממשיך) שהיתה לו חנות, היה לו משרד ליעוץ כלכלי, היו לו קשרים יוצאים מן הכלל, גם עם הבנק וגם עם משרד הכלכלה, כי הוא היה עובד בזמנו של רוזוולט, הוא היה אחד מהמיעוטים, הוא ורוברט ניוטון, הם היו השלושה שכתבו, רוברט ניוטון, וגאס, ורוס, כתבו את: " THE PROMISED LAND ", תכנית לועדת החלוקה. הוא היה הכוח המניע וקפלן מאד התחשב בו ומאד העריך אותו, ובצדק לדעתי, אז. היתה ישיבה וקבעו בישיבה הזו שאני עורך תכנית ל-75 מליון דולר בחקלאות, מזה 60 מליון דולר לחקלאות, להתישבות חדשה, ו-15 מליון דולר להקלאות קיימת, לישובים הקיימים, וה-25 מיליון דולר מתחלקים, 10 מליון דולר לטלפונים, לקשר, ו-15 מליון דולר למכונות וכל מה שכרוך בחידוש התחבורה בארץ, שהיתה משותקת, הכל היה מנופץ ומנותץ. אז אמר לי קפלן:" אני מבקש ממך שתכין תכנית ל-75 מליון דולר ל... "

מנור: חקלאות.

וייץ: "חקלאות". אני אומר לו:"איפה"?, הוא אומר לי:" מה זאת אומרת איפה? פה, תשב פה בוושינגטון אתה עם תכנית ".

מנור: מה רק שם?

וייץ: כן. אמרתי לו:" איפה, אין לי לא עוזרים ולא מחשבים ולא שום דבר ". אמר לי אוסקר.גאס:" נעשה את השינויים. יש לי עוזרים ויש לי צוות, הם יעבדו איתך. אתה תן את התכנית, את הרעיונות, את הכל אם יש לך את כל הנתונים ". אמרתי:" יש לי את כל הנתונים ". אז הוא שאל אותי קפלן:" אתה מקבל עליך "? אמרתי:" יש לי ברירה? בטח שאני מקבל עלי ". טוב, ואחרים התחילו לעבוד. אני חושב שזה של הטלפונים לא הסכים ואמר שהוא חייב לחזור ארצה ואז הוא יחזור אח"כ ויביא איתו את התכנית. זה אני לא בטוח, נדמה לי.

מנור: וזה היה רציני? או שממילא הוא אמר את ה-75 מליון דולר הם ממילא יתנו.

וייץ: אדוני הנכבד. ה-" בנק יבוא ויצוא " , מקבל החלטות מדיניות, אבל איך ליעד את הכסף והאם הוא מיועד טוב, כלכלית וכ'ו, יש להם מומחים, יש ועדה מקצועית שהיא בלתי תלויה במערכת הפוליטית והיא צריכה לתת את ה-או.קיי. המקצועי, הכלכלי. אין חוכמות פה, והם כולם ידעו את זה.

מנור: בצורה כזאת עבדו?

וייץ: כן. מה זה בצורה כזו? יכלו אחרת? אני לא חושב שיכלו אחרת. תסלח לי. רק הם

תפסו מין בן אדם כמוני. אילו לקחתי את עצמי ואת זה ברצינות והייתי לובש צילינדר והייתי אומר:" תסלחו לי, אני חוזר ארצה, אני אקח את המינימום חודש וחצי, שישה שבועות, אשב ואבוא בעוד שישה שבועות להגיש ". אבל אדוני, לי היה בטחון עצמי, אני הכרתי את המטריה על בוריה, לא באתי בלי שום דבר, היה איתי כל החומר, בקרתי למחרתו במשרדו של אוסקר גאס, שם היו כל המומחים הדרושים, בין כך היה צריך לכתוב את זה באנגלית עם מידות אמריקאיות וכ'ו. אמרתי לעצמי:" יותר טוב פה ". טוב, לפני שנפרדנו, אם אם גמרנו, הוא לוקח אותי, קפלן הצידה ואומר לי:" רענן, איפה אתה גר "?, אני אומר לו:" יש לי בבית מלון הזה, בחדר ". " כמה אתה משלם "?, " חמישה דולר ". הוא אמר:" חבל, פה יש הדר פנוי, חדר מיטות פנוי שאני לא משתמש בו, בוא תעבור אלי ". אמרתי לו:" קפלן, תסלח לי, אתה שר האוצר של מדינת ישראל איך זה אני פה, אתה מקבל אורחים וכ'ו. זה לא נאה, זה לא לפי כבודך ". הוא אומר:" רענן, שטויות, מה אתה מדבר, חבל על חמישה דולר. פה עומד חדר, משלמים בעדו הון תועפות, עומד ריק, אל תתבייש, אל תפחד, אתה לא מן הביישנים, אם אני קורא לך תבוא ". לא עזר לי שום דבר, ירדתי לחדר, ארזתי את המזוודה, עליתי למעלה,נכנסתי,והיית צריך לראות את זה. העמידו, על יד חדרו עמדו שני שוטרים במדים, כאלה מצוחצחים, יפעס, זה משמר כבוד, והיה לו חדר, קבלת אורחים, ואני זוכר עד היום עם שטיח, זה פעם ראשונה שראיתי דבר כזה בחיי, שטיח ירוק על כל החדר. והחדר, היו לו כמה פינות. פינה אחת לאסיפה גדולה, פינה קטנה לדוגר קטנה, פינה אחת בשביל בר עם משקאות ו-עסק שלם. והוא לוקח אותי, קפלן, פותח את הדלת של הזה, ומיד כשנכנסים, מצד שמאל, הוא היה לו, האגף שלו, ומצד ימין, האגף שלי, שהוא העמיד לרשותי. אני נכנס, נדהמתי. היה שם חדר מיטות, זה הרי, זה אגף לגברת, חדר הלבשה עם חדר לתלות את כל הבגדים שאתה מביא איתך, אני הבאתי איתי חליפה אחת בקושי, והיה ורנדה עם צמחים, ורנדה, גן חורף, בפאר והדר כזה שאני לא ראיתי בחיי. התחלתי לעבוד. שמע תסגור.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) אני נשארתי בוושינגטון בעזרת המשרד של אוסקר גאס, שהיה מאד מצויד.

מנור: נזכיר שם אחד, ד"ר משה קרן.

רייץ: כן, ד"ר משה קרן.

מנור: אשר היה אחיו של קרן.

רייץ: אחיו של קרן מ-"הארץ", כן.

מנור: מ"הארץ".

רייץ: הוא היה ממשרד החוץ, היה יועץ כלכלי. וכמובן, את הנוסח האנגלי של התזכיר עצמו, כתב אוסקר גאס. אבל את התכנית אני עשיתי.

מנור: כמה זמן זה היה?

רייץ: שבועיים. אני ישבתי שבועיים ועבדתי, כמו שהייתי רגיל אז לעבוד, מבוקר עד בוקר.

מנור: אתה זוכר את עקרי הממורנדום והיה אם לא נמצא אותו?

וייץ: כן. בודאי שאני זוכר את עקרי הממורנדום, ואני מקוה שתמצא אותו. הוא פחות או יותר נתן תמונה של הקמת 500 יישובים. כבר אז, זה מה שמעניין. אני חזיתי שרוב היישובים לא יהיו קיבוצים אלא מושבים. וזה התאמת. היה סביב זה ויכוח גדול מאד. כי חשבתי שכוח האדם שבא, בייחוד וגם שרידי הניצולים מן השואה שבאו אינדבידואליסטים, מפוארים, אף על פי שהיו ארגונים בתוכם ידעתי שהם יבחרו יותר בצורה המשפחתית מאשר בקיבוץ, ובודאי עדות המזרח שבאו מארצות אפריקה ואסיה, וזה נתאמת. אז אני הכנסתי על קיבוצים, כי הבאתי בחשבון גם נוער מתוך תנועות הנוער. אז הבאתי את זה בחשבון. אבל, יש שם, מעניין מאד יהיה לקבל את הדוקומנט הזה ולעשות השואה מה קרה.

מנור: נכון.

וייץ: באמת מעניין. שמע, זה יכול להיות אחד המחקרים היפים. בקיצור, אני ישבתי ועשיתי תכניות של פיתוח ענפים, ופיתוח התישבות, ופיתוח יישובים, ותרגמתי את זה, כי זה הבנק דרש.

מנור: וזאת על בסיס תכניות שכבר היו במחלקת ההתיישבות.

וייץ: כן, בודאי, בלי שום ספק. אם היה ארגון שהיה מוכן לזה זו היתה המחלקה להתיישבות.

מנור: עכשיו, המוקד שלך היה חקלאי?

וייץ: חקלאי והתעשיות הקשורות בחקלאות, זה כבר מאז הבאתי בחשבון.

מנור: תוך ציון מקומות?

וייץ: אזורים. כן. ציון אזורים, כן.

מנור: כשהמוקד, היכן ? בנגב?

וייץ: לא. כל הארץ. הנגב לא היה כל כך פשוט להציע, כי לא היה ברור מתי יגיע המוביל הארצי לנגב. אז אני הבאתי בחשבון אז, התישבות בנגב מבוססת על מקם מקומיים. כמובן, הבאנו בחשבון גם את זה, החמרים הדרושים להקמת המוביל הארתי. אנחנו, הבאנו אח"כ, התכנית הביאה גם פרוט של רשימת קניות: טרקטורים, משאבות, וצינורות מכל הקטרים, חמרי בנין ובתים וכ'ו, וכ'ו. זו היתה תכנית עצומה, אתה יודע מה זה 75 מליון דולר אז?

מנור: סכום אדיר.

וייץ: זה היה סכום אדיר. ואני גמרתי ראשון. גמרתי ראשון את התכניות מכל זה, התכנית היתה מוכנה. הגיש אותה, בכל ההדפסה והעריכה וכל זה עסק המשרד של אוסקר גאס שהיה משרד יעיל ביותר. וכעבור שבועיים היתה תכנית והיא הוגשה לבנק והבנק קבע ועדה מקצועית, מכאלה שהיו בארץ, הכירו את הארץ. ובדק את התכניות, וקבעו מועד של מפגש. אני זוכר את זה כמו אתמול.

מנור: בינך לבינם.

וייץ: אני ישבתי עם בעלי מקצוע שלהם, ישבתי איזה שניים שלושה ימים, ושאלות ותשיבות, אבל הפגישה הפורמאלית עם קפלן. היה קפלן, אוסקר גאס, אליהו אילת, קרן, עוד ממזר אחד היה שם, שהיה ראש משלחת הקניות, אז בחור רזה, גבוה, שאח"כ הפך, היה אחד המוציאים, מבין, שכל זריז, סוחר ממדרגה ראשונה. שכחתי את שמו כמובן, ואני, אולי איתי היה, אני כבר לא זוכר, אם לא הביאו, כבר אז את וינר, בשביל החלק של ההשקייה. לא, אני חושב שהוא בא אח"כ. לפרוט נוסף. אני אבל לא בטוח. אני חושב שהוא בא אח"כ. מכל מקום, באנו בעשר בבוקר לבנק, וזה באולם ההנהלה של הבנק. שולחן שחור גדול, מול ישב נשיא הבנק וסגני נשיא, וכל ראשי המחלקות, וכל המומחים, שורה שלמה ואנחנו מצד שני. התחילה שיחה כללית על האסטרטגיה מה צריך להקדים, מה לא צריך להקדים וכ'ו, וכ'ו. ואח"כ בחקלאות, איזה צורת התיישבות, מדוע לא חוות, כל מיני שאלות מסוג זה, שאח"כ בארץ נתפתח לויכוח חריף מאד. זה עוד נגיע לזה.

מנור: על חוות?

וייץ: מה אתה מדבר?! בלאק. הכוח של הסיוע באמריקאי. היה בעד הקמת 400 חוות. נגיע לזה.

מנור: מעניין.

וייץ: נגיע לזה. זה אחד הפרטים המעניינים.

מנור: בארץ היה מבשהו שתמך בזה?

וייץ: כן. ואפילו אח"כ, כעבור כמה שנים, היה על זה ויכוח גדול מאד, בין משה סמילנסקי וביני ב "הארץ" . אולי תכתוב ל- "הארץ" ותבקש מהם את המאמר של... כעבור שלוש שנים. אם עשינו או לא עשינו טעות בחקלאות.

מנור: בחוות?

וייץ: בחוות. כן, כן, בוא תראה. תבדוק את זה, זה מעניין מאד. אבל זה, חכה. בקצור, התנהלה שיחה עניינית במשך שעתיים ובסוף אומר הנשיא: " מר קפלן, אני שמח מאד להודיע לך שהמומחים שלנו תומכים. מה שהגשתם נעשה במקצועיות וקולע, ואנחנו מאשדים לכם וכ'ו ". אישרו אותה. זה היה רק החלק על 60 מיליון דולר.

מנוה: לגבי התיישבות חדשה.

וייץ: לגבי ההתיישבות החדשה. רק.

(פגישה מס' 7)

(קסטה 6 - סוף צד א')

(המשך פגישה 7)

(קסטה 6 - צד ב')

וייץ: זה השאירו למשרד החקלאות ולמרכז החקלאי לעשות. שמע, תשמע מה קרה. כשגמרנו, באנו לחדר, קפלן ניגש אלי ולחץ לי את היד, והוא אמר:' " רענן, אין לך מושג איזה הצלה זו, כי אין לי פרוטה לקנות לחם. קודם כל זה כסף בשביל להזין את הארץ, ושנית, זה התחלה לפיתוח שאנחנו זקוקים לו, ותראה תוך שבועיים איזה ". הוא היה ממש, אתה יודע, קפלן היה ממש נרגש. אז הוא אמר לי: " רענן, עכשיו מגיע לך מה שאתה רוצה. מנוחה, מה שאתה רוצה ". אמרתי לו: " קפלן, רק דבר אחד אני מבקש, אנחנו צריכים להתחיל להקים צינור, להעביר מים מהצפון לנגב, וזה עתידנו. ואני שמעתי שיש בקליפורניה, עכשיו מניחים צינור גדול מנהר הקולורדו לקליפורניה, לקוצ'לה ואלי, ועושה את זה חברה בשם "לוק ג'וינט", בהמצאה חדשה של צינורות בטון ענקיים אבל שמחזיקים מים בלחץ בלב של הצינור, בפלדה מתוחה - Pre-Stressed Pipes, זה אני רוצה לראות. אמר: " בבקשה ". נתן פקודה, סידרו לי טיסה, סידרו לי את כל הביקורים. אני יצאתי מניו-יורק, והייתי עד לניו-יורק, מניו-יורק ללוס-אנג'לס ליומה, זה בקולורדו, ומיומה עשיתי סיורים בכל הסביבה, קוצ'לה ואלי, אימפריאל ואלי, יומה ואלי, בייחוד בצינור. עקבתי בדיוק אחרי, הניחו שם צינור של 80 אינטש, בדיוק כזה. ואמרתי לקצין הפיתוח מהמשרד ביומה. "רקלמיישן ודוולופמנט", "זה בדיוק מה שאנחנו צריכים בשביל הנגב, בדיוק". הייתי שם עשרה ימים. יכולתי לספר לך, יש סיפורים, איך נפגשתי, היו שם קבוצה קטנה של ישראלים, בייחוד שתי סטודנטיות ישראליות בלוס-אנג'לס. והייתי בתיאטרון של לוס-אנג'לס שהיה אז אחד האוונגרדיסטים בתקופה ההיא, עד היום אני חושב. ומעניין, הציעו לי לבקר בלאס וגאס ופשוט לא נימשכתי. עד היום הזה, אני עוד לא הייתי בלאס וגאס ואני לא חושב שהפסדתי משהו. חזרתי חזרה, כתבתי תזכיר לקפלן, אשכול וציזלינג על הצורך בקשרים עם "לוק ג'וינט" על מנת לקבל מהם את הידע להקמת ביח"ר לצינורות, בשביל להקים, שיהיה המוביל העיקרי, התשתית, המוביל הזה. שלחתי את התזכיר עם החישובים ועם הכתובות, ועם כל מה שאספתי, ובאמת כשחזרתי ארצה, אני אח"כ חזרתי, כעבור כמה ימים, אשכול קרא את "מקורות" ווינר קיבל את כל זה ונשלח לארה"ב, ובאמת בא להדקוורטרס של "לוק ג'וינט" בניו-ג'רסי וסייר, ומזה התחיל המוביל הארצי. לא שאני לוקח לי איזה...

מנור: צינורות, תרופה לצינורות.

וייץ: (ממשיך) איזו זכות בגלל הצינורות. לא זכות. את המלאכה עשה אהרון וינר והוא איש מוכשר מאד ועשה בארץ הזו מלאכה גדולה, אין ספק, עניין המים זה הודות לו.

מנור: ובלס.

וייץ: בלס, כמובן. בלס היה הרוח המניע עוד. אח"כ הוא ירד. אבל בלס יש לו שני דברים: זה, ואיש לא יודע, יגיע זמן, תזכיר לי, אני אספר לך איך נולד הרעיון של מערכת ההשקייה בטפטוף. שזה, לדעתי, המהפכה הטכנולוגית החשובה ביותר בחקלאות.

מנור: זה בלס.

וייץ: זה בלס. זה בנו של בלס, רב בלס, כן, בהחלט. אז תזכיר לי כי זה בא עשר שנים

אחר כך, גם כן עם אשכול ואיתי. אל תשכח, תרשום לך, אני עלול לשכוח. אז, והתחילו להבין, אז התחיל, כשחזרתי ארצה, התחיל הויכוח הנוקב ביותר: איך מתארגנים לניצול הזה, איך מתארגנים להתיישבות, איזו התיישבות ואיך מתארגנים לה, אז זה פרשה , חכה רגע, אני לא יכול לסגור את הנושא של אקספורט-אימפורט באנגלית, בלי לספר עוד סיפור מעניין. כפי שאמרתי נשארו 15 מיליון דולר בלי תכניות. אני חזרתי והמרכז החקלאי הקים ועדה של המרכז החקלאי, ומשרד החקלאות הקים גם כן ועדה, בראשה עמד חיים הלפרין. והם התחילו להכין את התכנית להגיש ל-"בנק יבוא ויצוא". עברו עשרה חדשים.

מנור: עד סוף 49'.

וייץ: עד סוף 49', והבנק לא אישר עוד.

מנור: לא אישר?

וייץ: לא. לא אישר. לא הגישו, לא קיבל את התכניות, לא, לא אישר.

מנור: טוב, זה מראה שמאה מיליון דולר, זה לא היה אוטומטי.

וייץ: לא, לא, לגמרי לא. מה, היית צריך להנפיק את זה. מה אתה מדבר, היו סכומים שהם החזיקו אחר-כך ארבע שנים. על הטלפונים, מה לעשות היה ויכוח עצום עם מה שמו, הראשון, שכחתי את שמו, חבל, הוא ידוע מאד, הוא הניח את היסוד לכל התקלות שיש לנו עד היום, לדעתי. אבל, בוא נראה בדברים. אני בינתיים, חזרתי לירושלים מתל-אביב. (מתקן) לא, קודם כל אשתי באה לתל-אביב והחלטנו להפרד בסיבות, לא שלי היתה מישהי או שלה היה מישהו, אבל אנחנו, זה באמת לא היה טוב. היא על כן החליטה להתקיים בכוחה היא. היא חיפשה עבודה וקיבלה עבודה במשרד הבטחון והיתה המזכירה של חיים לסקוב ואחר-כך התחתנה עם חיים לסקוב. ואני, בפסח 49' אחרי שחזרתי, בדיוק כשחזרתי, פגשתי במקרה בחורה שפעם חיזרתי אחריה, מאד היא מצאה חן בעיני, והיא נישאה והתגרשה באותו שבוע. ואני במקרה פגשתי אותה. שמה רבקה וייץ עד היום הזה. היה בינינו רומן...

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) היה לנו רומן גדול ובסתיו החלטנו להתחתן.

מנור: 49'.

וייץ: 49', כן. והתחתנו ברחובות, בחצר של סבא, תחת עץ תות, שהורי התחתנו תחתיו, וחתונה צנועה, לא הזמנו אף אחד היו רק שני עדים ואחר-כך נסענו לארוחה שערכו המשפחות בירושלים, ואני כבר הייתי נתון בעבודה עצומה. אבל, הבטחתי לרבקה, שאף פעם עוד לא יצאה מן הארץ, ולעצמי, שאנחנו עושים לנו מסע חתונה של שבועיים ימים לאטליה. קניתי כרטיסים באניה לשם וחזרה, שבועיים, אולי שלושה, הכל היה מוכן. והיינו צריכים לצאת יומיים אחרי החתונה. התחתנו והיינו צריכים להפליג מחיפה יומיים אחרי זה. למחרת החתונה הייתי במשרד והלכתי להכין, לפני חופשה, למסור דברים. מצלצל הטלפון, כן, קפלן: " רענן, נא לבוא אלי בלי דיחוי ". הלכתי. הוא ישב באוצר, במשרד של אז שהיה בזה העגול, בג'נרלי .

מנור: בירושלים?

וייץ: בירושלים, בטח. הוא כבר עבר כי המשרד שלו היה, אני חושב, הראשון שעבר. ישב בחדר. נכנס וברך אותי וכ'ו. אומר לי: " רענן, אני מבקש ממך דבר חשוב, שתבוא לעזרתי ", " מה "?, אומר: " תדע לך שה-15 מיליון דולר עוד יצא מזה כלום, ואם אתה לא תסע לוושינגטון ותכין את התכנית אנחנו נאבד אותם ". אמרתי לו: " מה פתאום, אין לי קשר, כאן זה מרכז חקלאי, זה חיים הלפרין ". אז הוא אומר: " היה, היתה אצלי משלחת מהמרכז החקלאי וביקשה להטיל עליך, כי אם לא, לא יקבלו את יתר הכסף ". אמרתי לו: " קפלן, הפעם אני לא יכול להסכים ". אמרתי לו: " אני התחתנתי אתמול, אנחנו נוסעים מחר לאיטליה, לחופשת חתונה ואני לא יכול, לא יכול לבוא, הבטחתי לרבקה, לא יכול ". לא סיפרתי לו, ואני לא מתבייש להגיד את זה, שרבקה כבר היתה בהריון. היא היתה, כשהתחתנו היא היתה כבר בחודש השני, לא שזה היה עושה הבדל. אומר לי קפלן: " רענן, אני אתן לך מתנת נסיעה לוושינגטון ואחר-כך שבוע בארה"ב, קח את אישתך איתך וזה מתנת הנסיעה ואתה עושה את העבודה ". אמרתי לו: " אני מוכרח לשאול את רבקה ". רבקה היתה אז אחות ראשית בבית חולים "אביחיל" בירושלים והיתה לה עבודה, היא במקצועה אחות. שאלתי אותה, וחופש היא לקחה בשביל החתונה, אז היא אמרה: " אתה יכול להגיד לקפלן לא "? בקיצור, החזרנו את הכרטיסים.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) הפעם עשיתי לי את החיים יותר קלים ולקחתי עוזר איתי יחד, מהארץ, זה היה אורי אביאב שעבד איתי במחלקה להתיישבות, את כל המלאכה השחורה כבר הוא עשה, לא אני. אז טסנו דרך פאריס לוושינגטון. רבקה נשארה, היו לה דוד ודודה בניו-ג'רסי. היה חורף נוראי עם שלגים קשים וכ'ו, ואני הייתי commuting בין וושינגטון לבין ניו-ג'רסי, וגמרתי את העבודה תוך עשרה ימים, ורצינו, התכוונו לעשות טיול בארה"ב. פה קרה לנו פנצ'ר רציני. משלחת הקניות הישראלית התחילה לקנות וזה כבר היה מפורסם בכל העולם, וחיפשו מאד בתים מוכנים, הלוא מצוקת הבתים היתה נוראה אז בארץ. קנדה הציעה לישראל "דיל", הלואה. כלומר, חלק שישלמו וחלק בזה, של בתים מעץ מוכנים ובתי החרושת העקריים היו באזור ויניפג, או לא, מה, רגע, מה שם העיר הצרפתית העיקרית, לא ויניפג, אני טועה, העיר הצרפתית.

מנור: במערב?

וייץ: במערב, (מתקן) במזרח.

מנור: קויבק עצמה.

וייץ: קויבק, סליחה, לא ויניפג. אז הוא הזמין אותי לביקור בקויבק. אמרתי לרבקה: " זה הזדמנות, בואי וניסע לקויבק, נראה ". נסענו, באנו לקויבק, היתה לנו קבלת פנים של העיריה עם ראש העיריה, ארחו אותנו, יש שם מלון במצודה בקויבק, על הנהר, אחד המלונות האולטרא לוקסוס שיש בכלל. נתנו לנו סוויטה גדולה ובאנו עייפים אז עשו לנו ארוחת ערב, רק לנו. למחרתו היתה ארוחת צהרים, עסק שלם. רק לנו, עד כדי כך, ככה, זה היה שולחן שהביאו לחדר שלנו, אנחנו הזמנו ועמד מלצר על ידי, מלצר על יד רבקה. אמרתי להם: " תודה רבה, אנחנו כבר נסתדר בלעדיכם ", והם נבוכו מאד, איך זה אורח חשוב כמוני לוקח את האוכל לבד. אבל זה מה שהיה.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) פה אני בקרתי באמת בכמה בתים, איפה היו מושגים שלהם ושלנו. זה היו בתים מפוארים של ארבעה חדרים. הם בכלל לא הבינו באיזו מצוקה אנחנו נמצאים. לא חשוב, באותו הערב התחילה סופת שלג גדולה וראש העיר אמר לי: " אתם חייבים לעזוב את קויבק, כי

אתם, אחרת יכולים להשאר פה שניים, שלושה ימים, כי זה קורה ". זה היה באמצע החורף, ממש באמצע החורף, בדצמבר, נובמבר דצמבר. אז אני טעיתי שם במועד של, זה חדשיים אחרי זה. הוא מיד ביקש לשמור לנו ברכבת הלילה, קרון שינה, ישנו כל הלילה, נסענו למונטריאול ולקחו אותנו ישר לשדה התעופה. ישנו לשדה התעופה. בבוקר, בארוחת בוקר, וראינו בחוץ סופה נוראית והאוירון מתכונן לנסוע. אז אמרתי למלווה, היה איתנו מלווה שנסע מניו-יורק, מהסוכנות היהודית ומהקונסוליה. אמרתי: " אני מציע לא לנסוע ברוח הזאת ". לא רציתי להגיד לו שרבקה בהריון. הוא אמר: " לא, אין שום דבר, המרימים האלה מתרוממים מעל לסופה והם לגמרי נוסעים שליו ושקט ". עלינו על האוירון, זה היה דו-מנועי והגענו לניו-יורק כעבור שעה, שעה וחצי, אבל זה היה דבר נורא, נסיעה נוראית, טלטולים נוראים, לא יכלו להגיש שום דבר, כולם כל הדרך היו קשורים, גם הדיילות, כולם. באנו למלון בניו-יורק ובאותו ערב התחיל דימום אצל רבקה. קראנו לרופא, הוא בדק ואמר: " תנוחו פה שניים שלושה ימים ותחזרו ארצה. כאן להשאר ולעשות טיול לא בא בחשבון ". נשארנו שני ימים עד שהוא נתן לנו רשות לחזור, וחזרנו לפאריס בטיסה שהיתה טיסה נוחב, בסופר קונסטליישן. מפאריס ארצה כבר התחילו הטיסות הראשונות של מה שאחר-כך היה אל על, ב-D.C 4, בארבעה מנועים, אבל הראשונים. בקיצור, ירדנו ברומא ורבקה היתה צריכה לצאת כי היה לה דימום חזק. נשארנו במלון שבוע ימים וטיפל בנו השגריר וכ'ו. אחר-כך כעבור שבוע, נסענו ארצה.

(הפסקה בקסטה)

(ממשיך) ובאנו לירושלים ורבקה הפילה. זו היתה יכולה להיות לנו בת, אבל, תודה לאל, כעבור שנה, נולד לנו הבן יחיעם, עד היום הזה.

מנור: נסיים את הפגישה רשמית. היום 11.3.1985

(סוף פגישה 7)

(קסטה 6 - צד ב')

המכון ליחסים בינלאומיים
המדור להיסטוריה שבעל-פה

(רענן וייץ - פגישה 8)
(קסטה 6 - צד ב')

מנור: (היום) ה-10.6.1985 וזו תחילת פגישה שמינית עם פרופ' רענן וייץ שמתקיימת ברחובות, ואנחנו ממשיכים בנקודה בה הפסקנו קודם, היינו, המענק של 60 מליון דולר, (מתקן) סליחה, המילווה של 60 מיליון הדולרים מארה"ב שאתה פרטת בפגישה הקודמת את מעורבותך בקבלתו. והנה אנחנו מגיעים אולי לנקודה המרכזית של השאלה: מה לעשות במלווה הזה לצרכים התיישבותיים חקלאיים, ואתה אמרה שנתחיל בפגישה הזו בניתוח של צורות ההתיישבות השונות, היינו, הקיבוץ לעומת המושב ואולי לעומת החוות, הדגם שלא פותח בסופו של דבר בארץ.

וייץ: כן. קודם כל אני חייב להסב את תשומת ליבך שהמסמך שנתתי לך, שקבלתי אותו אחרי המכתב שכתבתי לאוסקר גאס בוושינגטון, איננו המסמך שהוגש לבנק, זה רק טיוטה ראשונה שהוכנה. הוא קיבל צורה לגמרי אחרת ואוסקר גאס הבטיח לי לחפש בארכיב הפרטי שלו, ולנסות לשלוח את המסמך המחייב. אני לא חושב שיש מקום אחר שבו, המסמך הזה, אפשר עוד למצוא אותו.

מנור: הוא נקרא: Israel's Agriculture Development Plan.

וייץ: כן.

מנור: זה שמו. General Preliminary Proposals, טוב, הוא יצורף אחר כך לדוקומנט של כל הראיונות שלנו. עכשיו, אתה גם נתת לי מסמך שאתה הזכרת אותו ועבר מאז, 24.1.1943, זהו התזכיר שאתה שולח לבן גוריון.

וייץ: ולקפלן.

מנור: ולקפלן מהצבא, וגרנות.

וייץ: מהצבא, וגרנות שהיה ראש קרן קיימת, מהצבא, על איך צריך להתחיל לתכנן ולהכין את המדינה, נכון? כן, אני שגיתי.

מנור: תזכיר מעניין. (צוחק).

וייץ: מהז תזכיר מעניין, כן. זה תראה במה עסקתי ואיזה מחשבות הצגתי שם. טוב, באותה תקופה, אני צריך להזכיר, קצת לתאר אותה, כדי שהתמונה תובן.

כאשר את הארץ, הארץ היתה חרבה. גם משאבות המים מבארות, גם אצל היהודים וגם אצל הערבים, אבל בעיקר אצל הערבים ששאבו מים לפרדסים או לשטחי ההשקייה המצומצמים, חרבו או שהם הושחתו במהלך הקרבות שהתחוללו על פני כל הארץ או שהם נגנבו ונלקחו לכל מיני מטרות גם צבאיות וגם פרטיות. מכל מקום...

מנור: חרבה חקלאית, אתה מתכוון.

וייץ: חרבה חקלאית.

מנור: והתיישבותית חקלאית.

וייץ: חקלאית. גם חקלאית וגם התיישבותית. הלא נותרו כפרים ערביים, הרבה מאד כפרים ערביים, שניצו. אני אחר כך אדבר על זה, מה עשינו במחלקה להתיישבות. תזכיר לי.

מנור: היו כפרים ערביים שנשארו?

וייץ: מעט. מעטים ביותר. אלא שנישארו עד היום, אבל בד׳כ, כל האזור הזה היה מיושב די בצפיפות, מרחובות דרומה עד חוליקת ועד כל הכפרים הגדולים שם, וכלפי ירושלים, מה זה, הפרוזדור, היו מאות כפרים ערביים. באותה תקופה ניטש ויכוח, אני לא גמרתי את תאור המצב. אז האדמות נמסרו קודם כל לעיבוד מהיר בטרקטורים. חלק מהטרקטורים ניקנו כבר אז בהתחלת כספי המילווה מן השרידים של מחנות הצבא, בעיקר האמריקאים, באזור הפאסיפיק וגם באירופה. כי טרקטורים חדשים היה קשה מאד להשיג. התעשייה כולה עבדה עוד, המשיכה לעבוד בנושאים צבאיים. התחילה לעבור ליצור אזרחי, אבל היה תור עצות בכל העולם לכל מכשיר, לכל טרקטור, ועל כן עמדו בתור הזה מצפים. הטרקטורים המעטים ששרדו, ואלה שניקנו משרידי עודפי הצבא נמסרו בעיקר לקיבוצים וקצת למושבים הותיקים והם... (הפסקה בקסטה).
(ממשיך) לעיבוד פלחה. כלומר, המטרה הראשונה היתה לעבד את הקרקעות ולזרוע פלחה, תתאר לך איזה תוצאות קיבלו משטחים שלא היו ישרים ולא היו מעובדים בתקופה מסויימת, אבל היו ישובים שהשתלטו על עשרות אלפי דונמים לעיבוד.

מנור: זו תקופה שאפשר לומר שהיה רעב בארץ?

וייץ: כמובן, זה לא הספיק, לא רק לקיים את היישוב הקיים אבל בעיקר בשל העלייה ההמונית שהחלה בגליה העצומים. קודם כל שארית הפליטה מאירופה שבאה בבת אחת מקפריסין, אחר כך כל הגולות השונות, גולת תימן; גולת עיראק; גולת מצרים, וחלק ניכר של הגולה של צפון אפריקה, התחילו לבוא וכמובן הדבר היחידי שאפשר היה לשים מעל ראשם זה היו המעברות המקוללות, כלומר, מחנות מעבר בעיקר העומדים על אוהלים או על בידונים או על צריפונים. והונהג אז, כמובן, המשטר הידוע כיום בשם משטר דוב יוסף, שאגב, עשה אותו בדרכו הוא

בצורה מסודרת ביותר. זה האמת ניתנה להאמר היום. אבל הבול היה במנות, הכל היה בתלושים ובקושי הספיק ל-"קו חרובים".

מנור: היוזמה של ההתיישבות הזו בפחונים, בבידונים, היתה גם של המחלקה להתיישבות?

וייץ: לא, לא. זו לא היתה התיישבות, זה היה ארעית...

מנור: זו היתה זמנית.

וייץ: לא, לא היתה התיישבות, בפרוש זמנית. ולצערי הגדול חלק לא הפכו אותו במהירות הדרושה לקבע, והם הסבו צרות צרורות לאחר מכן. זו היתה מחלקת העליה ומשרד הפנים - "הרך הילוד". הם טיפלו בנושא הזה. המחלקה לא טיפלה בנושא המעברות בכלל. אז חברו שלושה תנאים מיוחדים במינם בהסטוריה בכלל ובהסטוריה שלנו בפרט. ארץ גדולה ושוממה, כלומר, שוממה מאדם ומעבד, מחנות גדולים, צפופים, דוויים, מנוהלים עם חלוקת אוכל, חלוקת היום וחלוקת העבודה, ומזון בצמצום, חוסר כל אפשרות... (הפסקה בקסטה).

מנור: אז אלו שלושת התנאים הבסיסיים.

וייץ: (ממשיך) שעליהם החל דיון נוקב בהנהגת העם על כיצד יש לפתור את הבעיה, איך אפשר ליישב את הארץ ולהרחיב, להגדיל ולדחוף את החקלאות. אז לפני שאני נכנס לנושא עצמו, עלי להקדים הערכה כללית באותם זמנים. אל תשכח שזה היה מיד אחרי מלחמת העולם השניה, כאשר קם ועמד על רגליו העולם השלישי, מה שהיום קרוי "האומות המתפתחות", רוב העולם הקולוניאלי קיבל את עצמאותו. העמים העניים החלו להסתכל על העמים העשירים ולחפש דרכים איך אפשר לחלק את העושר של העולם בצורה יותר שווה. הדיעה הכללית ששררה בין בעלי המקצוע בשטח הפיתוח - אני אז לא הייתי כל כך בקי כי עסקתי בעיקר בחקלאות, לא כמו היום שאני עוסק בפיתוח כולו, בכל הסקטורים הכלכליים - היתה שהתשובה היא לתת עדיפות לתעשיה. מי שקורא היום את הספרות המקצועית ואת הספרות הגיאו- פוליטית של אותה תקופה, רואה את זה בצורה ברורה וזו היתה הכוונה לא רק מן העולם המערבי, כלומר מארה׳ב, מאירופה, אלא גם מהעולם הקומוניסטי, ומבחינה זו באסטרטגיה של הפיתוח הם חברו יחד והדיעה היתה שכדי לתת דחיפה לתאוצה הכלכלית, צריך לשים את הדגש על הסקטור המוביל והוא הסקטור התעשייתי. והסברה היתה שבעקבות הסקטור התעשייתי, לאחר שיהיה בכוחו ליצור תעסוקה מתאימה והכנסה, יצעד גם הסקטור החקלאי כתוצאה אוטומטית של התעוש. התורה הזו לא ניתקבלה.

מנור: אצלנו?

וייץ: אצלנו. בקרב קברניטי האומה. ובצדק לא ניתקבלה. משני טעמים.

מנור: זאת אומרת, אשכול וקפלן...

וייץ: אשכול, קפלן, הורביץ - דוליק הורביץ. הוא בשטח הזה היה לו מה לאמר. היא לא ניתקבלה משני טעמים ושניהם נכונים וקולעים, והיום בייחוד, כשאני מסתכל אחורה באופן רטרוספקטיבי, לאור מה שאנחנו יודעים היום זה היה בלי כל ספק החלטה נבונה ממדרגה ראשונה, אסטרטגיה נכונה ביותר.
א. משום שהאסטרטגיה הזו גם נתנה תוצאות עד היום הזה. עובדה היא, אם אנחנו ניקח, למשל, את תורכיה שהיתה פעם ארץ שפירנסה את כל אוכלוסייתה וגם ייצאה, היום היא מייבאת מזון. כל מאמצי התעוש הכבירים שהושקעו בתורכיה בתקופה ההיא לא הביאו לכך שתורכיה ידעה לנצל את המשאבים הטבעיים. נשארה מדינה ענייה עד היום הזה. היא הדרך לגבי ארצות אחרות כמו ברזיל, כמו הודו, כמו, אני יכול למנות עשרות. כלומר, האסטרטגיה הזו נמצאה בלתי נכונה בצורות שבהן הדברים נעשו, גם לגבי העולם השלישי שקם אז והיה.
ב. קל וחומר לגבי ישראל שלא היתה לה תשתית מסורתית חקלאית, כי התשתית המסורתית החקלאית היתה תשתית ערבית, והיישוב הערבי נחרב כמעט כולו, בייחוד במישורים הגדולים שהיו המשורים החקלאיים, מהצפון ועד הדרום. והחקלאות היהודית שקמה לפני קודם המדינה היתה אמנם בעלת נסיון רב ובעלת עוצמה, אבל היתה קטנה ביותר במימדיה; בסך הכל, בכל הארץ, היו בערך כ-200 ישובים. בו בזמן שהישוב בבת אחת גדל במימדיו והלך לגדול, כנראה, יותר ויותר בעקבות העליה ההמונית שבאה. אז זוהי הערת רקע חשובה ואנחנו צריכים לזכור אותה כשאנחנו באים לנתח את ההסטוריה הכלכלית והחברתית של המדינה הזו. אבל פה נחלקו הדעות. היו למעשה שלוש דעות.

מנור: באשר למבנה וצורת ההתיישבות?

וייץ: באשר כיצד צריך להקים את ההתיישבות החקלאית החדשה בארץ, ולישב את המוני העולים שבאו מאירופה, מצד אחד, שארית הפליטה מאירופה, והעולים, האדם החדש, והוא האדם מעדות המזרח שבא ארצה. היתה הדעה של המרכז החקלאי, שבאה לכלל ביטוי חריף, בהצעתו של אברהם הרצפלד, שהיה ראש המרכז החקלאי. הוא נתמך על ידי חברי המרכז החקלאי, הוא נתמך גם על ידי מומחים כלכליים מסויימים, למשל, חיים הלפרין בזמנו, והוא למעשה הציע המשך והרחבה מסויימת של הדרך שהיתה נקוטה עד אז. מה היתה הדרך? קודם כל מארגנים גרעינים להתיישבות, לא חשוב אם זה לקיבוץ או למושב או לכל צורה. הגרעינים יושבים לתקופת הכנה והשתלמות במשך מספר שנים, על ידי היישובים הותיקים. ורק כעבור מספר שנים, לאחר התגבשות וכו' הם עולים על הקרקע. עד אז הם עוסקים/מועסקים בתור פועלים שכירים ע"י החקלאים בעלי הנסיון וכו'.

מנור: כמה מתוך העליה החדשה אמורים היו לפי גישתו...?

וייץ: אני מדבר, אני בא לזה. אברהם הרצפלד הציע אז להקים מאה מחנות זמניים על יד היישובים או מרכזי היישובים הותיקים, ולהשאיר את האדמות בעיבודם של היישובים הותיקים, את הציוד שיבוא, עקב המלוה וכו', בינתיים

זה אחד מתחבר בתוך השני - כי ההצעה שלי לא הציעה את זה, ההצעה שלי הציעה דבר אחר לגמרי שאני בסוף אעמוד עליו - ואמר: "נחכה מספר שנים, חמש, שבע, שמונה, עשר שנים, ואז לאט לאט נעביר את אלה שימצאו מתאימים וכו׳ להתיישב בדרך שהדברים נעשו עד אז". אשכול לא קיבל את זה בניתוח והוא צדק. משלוש סיבות: קודם כל הפרופורציות המספריות בין המלמדים והמעסיקים לבין המתלמדים היתה הפוכה מתמיד, כי בדרך כלל הרוב היה, בתקופה הקודמת כשהיו גרעיני הכשרה ליד המושבות, ליד המושבים, הרוב היה המתיישבים והמיעוט היה מתלמדים ועובדים. אם במימדים שהיו אז, הלוא עלו אז גלים של מאות אלפים, זה היה הופך את הקערה על פיה. כלומר, המעטים היו צריכים להוביל עם כל התוצאות עם הערבים. זה דבר ראשון.
דבר שני הוא היחסים בין המכשירים והמוכשרים, לא יכלו להיות יחסים שהיו קודם. כי מי היו מכשירים קודם? היו גרעינים של עולי "החלוץ", גרעין של תנועות הנוער בישראל, נוער צעיר שרצה ללמוד ויכול היה ללמוד וכו׳. פה דובר על משפחות בין אם הן היו משל שרידי הפליטה ובין אם הם היו מאחרים. וממילא אמר אשכול, ובצדק, היחסים לא יהיו יחסים של מדריך ומודרך, אלא יהיו יחסים של מעביד ומנוצל. כלומר, היה היה קורה? היינו מנציחים עבודה שכירה כשהמעבידים של העבודה השכירה הזו יהיו הקבוצים הותיקים, המושבים הותיקים, המושבות הותיקות. וזה ייצור בארץ שכבות שעד אז לא הכירו בארץ. זה היה מנוגד בהחלט לכל התפישה האידיאולוגית והחברתית של מפא"י, של העליה השניה וכו׳.
הדבר השלישי, כדי להשתלט על השטחים שנישארו, שטחים גדולים, בור, צריך מכונות ועיבוד במכונות לא יוצר עבודת כפיים מרובה, עבודה לאדם. זאת אומרת, צריכים היו ליצור באופן מלאכותי עבודה, והתהליך של ההתמחות או הלימוד החקלאי היה הולך לאיבוד בשישים. מולו...

מנור: אז מה היה הפתרון שהוא הציע?

וייץ: מי?

מנור: אשכול.

וייץ: אני בא לזה, חכה. בסוף הוא תמך, בסוף הוא היה והוביל את הדיעה השלישית שאני הצעתי בתזכיר. אבל חכה, באותו זמן היתה בארץ משלחת גדולה של ארה׳ב של העזרה ה-.A.I.D סעיף 8 (מתקן) סעיף 5, סליחה, של עזרה של ארה׳ב, שהיום זה משהו שונה. היתה פה משלחת גדולה של מומחים שונים שעזרו לפתח ענפים צעירים במדינה הצעירה: תקשורת, Tool making, כל מיני, גיאולוגיה. היתה גם משלחת חקלאית גדולה שבראשה עמד ד׳ר בלאק, מומחה גדול, חקלאי, עם צוות גדול שהתאהב בארץ, הביא את משפחתו, הוא גם נדמה לי פה התחתן עם אמריקאית, שהוא בא איתה, היתה אשה צעירה. מכל מקום, הוא אמר: מה שצריך לעשות ולתת אפשרות של העסקה בעבודה שכירה לישובים הקיימים הוא מקבל, אבל זה לא יהיה דבר גדול כי אי אפשר לתת להם את כל הארץ. הוא הציע להקים מאה חוות גדולות פרטיות של יזמים פרטיים מהארץ ומחוץ לארץ. הוא אומר: "יש

בארץ יזמים פרטיים, במושבות יש יזמים פרטיים, יש יזמים, יש יזמים פרטיים ב... ואפשר לקרוא אותם במושבים, וגם בקיבוצים אנשים פרטיים שיודעים חקלאות, יודעים לנהל משק וכו'. ואפשר גם לעשות שותפויות ולקרוא בעלי מקצוע, יזמים בה. צריך לחלק את הארץ למאה חוות גדולות. כלומר...

מנור: באיזה איזורים?

וייץ: כולם.

מנור: כל הארץ?

וייץ: כל הארץ.

מנור: כולל הנגב?

וייץ: כולל הנגב. עד המקום שאפשר לעבד בלי מים. אל תשכח זה היה...

מנור: לפני המוביל.

וייץ: לפני המוביל, לפני הכל. אז תלוי באזורי הארץ. הוא הציע 10,000 דונם עד 15-20 אלף דונם. ולהקים במרכז מספר חוות כאלה עיירות, בנוסף לעיירות הפיתוח שרק אז התחילו לחשוב עליהן, אלא עיירות, עיירות לשם מגורי הפועלים השכירים. ובכל חווה להקים מה שנקרא פארם-חווה גדולה, שתנוהל ע'י קבוצה קטנה, או אפילו יזם אחד, שהוא יזם, שהוא גם יקבל הלואה ממשלתית נוחה וגם יביא מההון שלו, בעיקר ידע לנהל את העניין, וכך תקום החקלאות היעילה ביותר.

מנור: הדגם האמריקאי.

וייץ: זה לא הדגם האמריקאי, ופה הטעות.

מנור: לא האמריקאי?

וייץ: לא אדוני. וזו טעות רגילה והנה גם אתה נפלת. בוא תביט. החקלאות האמריקאית או החקלאית נניח בהולנד, בדנמרק וכו', אבל ניקח את החקלאות האמריקאית. נוהגים לומר חוות ומתכוונים לבעל חווה שמעסיק פועלים שכירים והוא משתלט על שטח, עד כמה שיותר גדול שהוא יכול. זה לא נכון. החקלאות האמריקאית העיקרית, זה לא חוות אלא פארמות של משפחות. זה משק משפחתי. ומה שאתה קורא החוות האמריקאיות זה המשקים המשפחתיים שסיגלו לעצמם מיקום והיה להם שטח גדול מלכתחילה ואח'כ רצו שטחים יותר גדולים, והיו מסוגלים לעבד בטכנולוגיה המתקדמת ביותר, שטחים עצומים.

<u>(סוף קסטה 6 - צד ב')</u>

(קסטה 7 - צד א׳)
(המשך פגישה 8)

וייץ: (ממשיך) תביט, בעקבות המלחמה עם הגיוס העצום שנעשה בארה"ב מצד אחד, והצורך להזין את כל העולם בתקופת המלחמה, עברה החקלאות האמריקאית בקצב מהיר טרנספורמציה עצומה כלפי מיכון וייעול התהליכים של חקלאות הבסיס, כלומר של גידולי התירס, החיטה, הסויה וכולי וכולי, וגם במקביל של הענפים של בעלי החיים ושל הפרות וכולי. אבל שים לב...

מנור: אתה אומר המוקד הוא משפחתי ולא...

וייץ: זה משק משפחתי בצורתו המודרנית.

מנור: זה לא משק של שכירים.

וייץ: זה לא משק של שכירים. יכולים לקחת שכירים פה ושם לעזרה. בארה"ב עד היום יש שני אזורים של חוות גדולות עם שכירים: האחד זה חוות לגידול בקר במרעה - טקסס, קולורדו וכולי. מה זה הקאובויס, ה-ranches? זו חווה גדולה. יש בעל, והוא מעסיק שכירים - את הקאובואים, ורועה על שטחים עצומים. זה הסוג האחד שקיים עד היום, והוא יעיל מבחינה כלכלית. הסוג השני זה החוות שנשענות על ניצול של עבודה זולה של מקסיקנים, מה שנקרא - wet Mexicans. המקסיקנים ששוחים את הנהר ובאים בצורה בלתי לגאלית...

מנור: טוב, זה החדש.

וייץ: לא, זה התחיל כבר מאז וזה קיים עד היום. כלומר, בקליפורניה, בפלורידה, על הגבול...

מנור: ניו-מקסיקו.

וייץ: וניו-מקסיקו. על הגבול יש לך אזור של חוות, חוות גדולות שזה בבעלות פרטים, או בבעלות, אפילו פירמות - corporations - חברות גדולות, שמעסיקים שכירים עם כל מה שהיום נותנים, אבל הן חוות שמעסיקות. זה לא משק משפחתי, זה משק מנוהל. החקלאות האמריקאית המתקדמת - כמו החקלאות האירופית הכי מתקדמת - שהיא מובילה היום בעולם, היא חקלאות שעומדת על המשק המשפחתי. מתמחה, ממוקם, אבל משפחתי. וכך קרה ששטח החווה הממוצא, ושטח המשק הממוצא המשפחתי גדל והלך. למה? כי מספרם במקביל קטן והלך. במשך שישים השנה האחרונות קטן מספר המשקים המשפחתיים בארה"ב, כלל המשקים, מששה מיליון לשני מיליון. פי שלושה. המשק המשפחתי היום מסוגל בכוחותיו הוא לעבד 6,000-5,000 דונם.

מנור: בגלל המיכון.

וייץ: בגלל המיכון. כלומר, לק עוד השתייך לאותה אסכולה שהיום כבר לא קיימת כמעט, אבל שהיתה חזקה מאוד בשנות העשרים והשלושים ובין שתי מלחמות העולם, שאמרה שגורל החקלאות המודרנית לעבור את הגילגול ממשק משפחתי למשק מנוהל כשם שזה קרה באופן טוטאלי כמעט בתעשיה. התעשיה פעם גם כן עמדה על משקים, על בעלי מלאכה, פרטיזנים. בימי הביניים, עד המהפכה התעשייתית הראשונה וכולי. המיכון, הייעול, הביאו לכך שהתעשיות של היום הן כולן משקים מנוהלים, לא משקים משפחתיים. תהליך שלא קרה בחקלאות.

מנור: ייתכן שהוא הציע זאת לגבי הארץ בגלל קוטנה של הארץ?

וייץ: הוא הציע זאת בגלל הלחצים, בגלל הצורך למצוא מהר מוצרים, בגלל הצורך ליצור מזון, ובגלל זה שהוא לא האמין שהערב רב הזה שבא ארצה - שארית הפליטה מאירופה, והעולים מעדות המזרח, אמנם ישכילו ללמוד את החלקאות המודרנית במהירות, והיתה לו השקפת עולם כזו שהוא חשב שההשקעות הכלכליות המהירות יביאו לכך שתקום כת שלטת, טכנולוגית, שהיא תנהל את העניינים, ויהנו מהם המוני הפועלים השכירים. זה כמובן היה מאוד מנוגד לדיעות ששררו. אני גם היום - עם כל מה שמתחולל היום בארץ - אומר לך שזו יכלה להיות טעות פטאלית ממדרגה ראשונה, גם לא מהבחינות החברתיות, מהבחינות הכלכליות.

מנור: כלכליות?

וייץ: כן, כן, אדוני.

מנור: מעניין.

וייץ: למה? אני מתפלא עליך. תביט, איזו ארץ שהונחתה באסטרטגיה שלה על ידי המחשבות האלה של חקלאות - להפוך המון מוז׳יקים, בורים, עמי ארצות, נעדרי חינוך, נעדרי תרבות, ליצרנים, חקלאים, מהר, זה על ידי מעבר ממשק פלחי, ממשק טרדיציוני כמו שהם היו רגילים, למשק גדול ומעורב? זה רוסיה, זה רומניה, בקולחוז ובסובחוז. מה זה קולחוז וסובחוז? זה צורות של משק מנוהל. הסובחוז זה בבעלות המדינה, זה משק מנוהל באותה מתכונת כמו המשק הקפיטליסטי, וקולחוז זה בשותפות של... מה קרה, אדוני, אחרי שישים שנה של מאמצים בלי סוף שרוסיה היא הארץ אולי של החקלאות העשירה ביותר בעולם, בקרקע ובמים שהיא לא מסוגלת לייצר את הלחם הדרוש?

מנור: טוב, זה אולי בגלל שיטות הניהול והמשטר וכולי.

וייץ: באמת? מדוע זה עד היום ברוסיה מועסקים 33% של כוח האדם בחקלאות? למה? מפני שהם מטומטמים? מפני שהם באמת לא יודעים לנהל? כי המערכת היא כזו. בתעשיה אפשר להכניס רגימנטציה, ועל כן המשק המנוהל יכול להיות יעיל

פחות או יותר - גם הוא לא כל-כך יעיל - אבל יכול להיות פחות או יותר, על ידי מתן פקודות במכסות פיזיות שאתה מונה. בחקלאות אי אפשר. חקלאות זה תהליך ייצור ביולוגי, והוא תלוי בתשומת הלב של היצרן. לא של יצרן אחד, של המוני היצרנים. זוהי הסיבה שבאירופה ובארה"ב נשאר עד היום המשק היעיל ביותר והמתקדם ביותר המשק המשפחתי. ולא המשק המנוהל בכל צורותיו. הקיבוץ, זוהי הצורה היחידה בעולם שהיא משק מנוהל יעיל. אתה יודע למה? כי הקיבוץ זו הקהילה המשותפת היחידה שבה הרגשת המשפחתיות והאיכפתיות...

מנור: לא נמוגה.

וייץ: נשארה. טול מן הקיבוץ את הרגשת המשפחתיות ומעורבות של הפרט, הקיבוץ יפשוט את הרגל. קודם בחקלאות ואחר-כך בתעשיה.

מנור: אז לפי דבריך גם המושב היה צריך להיות כך. המושבים החדשים.

וייץ: למה? המושבים החדשים לאט, לאט למדו ועלו על הדרך. חביבי.

מנור: והמצב היום?

וייץ: תביט, אני לא אומר, כשנגיע למועד ואני אראה לך איך הממשלה - כשהתחילה ממשלת הליכוד - לא יודעת לנהל את העניינים אז מה? תסלח לי. ובנקים הם יודעים לנהל? ומניות בנקים יודעים לנהל? למה רק חקלאות? החקלאות פושטת את הרגל? כל הכלכלה פושטת את הרגל. אז מה זה שייך לעניין?

מנור: אז נושא החוות ירד מהפרק.

וייץ: היה אבל ויכוח גדול.

מנור: כן? היו תומכים?

וייץ: לק, היו רבים, היו לא רבים, אבל היו תומכים. אני זוכר - באמת אולי אפשר להוציא את זה מהארכיב לעזאזל, אולי זה נשמר - אני זוכר שבשנות החמישים, אולי 51', 52', בשנים ההן, הזמין הטכניון ויכוח פומבי בין ד'ר בלק וביני. הם גם הוציאו על זה איזה פרסום - אולי כדאי לכתוב להם - חכה... (הפסקה בקסטה)

מנור: אז זה פורסם בעיתונות ואז ההסטוריון יחפש בשנים הללו גם כן. יתכן והוא ימצא שם משהו. ב-"דבר" או...

וייץ: זה פורסם בעיתונות. יותר מזה... (הפסקה בקסטה)

(ממשיך) באותה תקופה, כשהתנהל הויכוח הזה, כתב משה סמילנסקי, זכרונו לברכה, מאמר גדול ב-"הארץ", שבו הוא הביע ספקות גדולים על דרך ההתיישבות.

מנור: על כל התכניות שהוצעו?

וייץ: לא, אני כבר לא זוכר בדיוק, על מה שקרה. על המצב. היו כמה דברים שבהם הוא צדק - אני עוד מעט אדבר על זה, כי היו לנו בהתחלה כשלונות גדולים מאוד, שלא נוגעים לגישה, אלא נגעו לצורת הביצוע, אבל חכה רגע - אז המאמר הזה עורר תשומת לב מרובה בארץ בחוגים שונים. אליעזר קפלן קרא אותי אליו, ואמר לי, שאל אותי האם קראתי את המאמר של משה סמילנסקי. אמרתי: "כן. קראתי." -האם אני מסכים לו. אמרתי לו: "לא, אני לא מסכים לו." אז הוא אמר לי: "למה אתה לא עונה?" והוא עודד אותי ואני כתבתי מאמר תשובה...

מנור: ב-"הארץ"?

וייץ: ב-"הארץ" באותה תקופה. אני הצעיר והמתחיל, לזקן והמוליך. הוא היה איש יוצא מן הכלל משה סמילנסקי, אין ספק. (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) הצעה שלישית היתה הצעה שלי מבוססת על התכנית שהגשתי לבנק יבוא ויצוא, האומרת שיש לחלק את הארץ למשבצות קבע; שיש לגרען את הגרעינים כשהם בתוך המעברות; שיש להעלות את הגרעינים כמות שהם, על משפחותיהם, טפם, קהילות, קהילות מגורענות כל אחד למקומו...

מנור: כולל הזקנים?

וייץ: כולל הזקנים וכולם, בדומה - גם למשפחות שארית הפליטה מאירופה; שיש להקים כעין מעברות במרכז השטח, כלומר אוהלים ובדונים, לתכנן את יישוב הקבע, ושהעולים יועסקו בעבודה של בנין הבתים שלהם, הכשרת הקרקע, הייעור, עד שיהפכו לחקלאים.

מנור: כמה זמן?

וייץ: (ממשיך) ושצריך לארגן את המחלקה להתיישבות, את ההדרכה, להקים מתנדבים ולהוביל ולהביא להם את ההדרכה, במקום לקחת אותם אל המדריכים. בדיוק הפוך. תכנית הפוכה. הויכוח היה נוקב. ומה שהוצע על ידי, היתה קפיצה נחשונית שלא נוסתה אף פעם, כי לפי התכניות המוקדמות אז, היו צריכים לארגן הקמת עשרות יישובים לחודש, ובכל זאת נתקבלה ההצעה הזו. אני אז לא הייתי שותף לכל הויכוחים עם מזכ"ל מפא"י והנהגת מפא"י, אבל היו ויכוחים חריפים. היה ויכוח גדול בין הסקטור הקיבוצי והסקטור המושבי, כי היה ברור כבר שהעולים החדשים...

מנור: יבחרו בסקטור המושבי.

וייץ: יבחרו בסקטור המושבי, ולא הסקטור הקיבוצי. אני אז, לאור הויכוח הזה, נתבקשתי על ידי אשכול להכין תכנית לעצמנו ואמנם הכינותי. את זה אולי יש לי פה. חכה רגע. (הפסקה בקסטה) ...בשם יישובה של הארץ.

מנור: ב-51'-52'?

וייץ: ב-51' אני חושב. 51' או 52'. 51'.

מנור: חוברת שלמה?

וייץ: חוברת שלמה עם כל... ואת זה הייתי רוצה לתת לך.

מנור: של המחלקה להתיישבות?

וייץ: של המחלקה להתיישבות. וזוהי החוברת שאומצה על ידי ההנהגה הפוליטית של המדינה ושל הנהלת הסוכנות. אני זוכר שאשכול שהיה אז חבר הנהלה וראש המחלקה להתיישבות, הזמין אותי פעם לאחת הישיבות של ההנהלה, ואני הבאתי מפות, והרציתי על זה וכולי. זה היה עוד לפני הקמת הסוכנות מחדש, וזה היה בהסתדרות הציונית.

מנור: מה היתה עמדת בן גוריון?

וייץ: בן גוריון תמך באשכול. בן גוריון בשטח הזה... אל תשכח שנמשכה מסורת של עבודה מאוד אינטימית ביניהם כשאשכול היה נושא כליו, או יד ימינו של בן גוריון במלחמת העצמאות. את זה סיפרתי קודם איך אני פה נכנסתי למערבולת המוזרה הזו. עוד נדבר על היחסים האלה בעתיד.

מנור: בשנות השישים?

וייץ: כן. כאשר נתקבלה ההצעה, והחלו האמצעים להגיע בצורת חומרים, כל הדרוש לעשות את המלאכה, צריך היה להערך להקמת עשרות, אולי מאות יישובים. אתה יודע מה פרוש הדבר? לא היו מפות טופוגרפיות, לא היו מספיק מודדים, לא היו מספיק אדריכלים. אם להביא אותם כמעברות מתוך מטרה שהם יתחילו מיד, מיד - כלומר תוך מספר חודשים, לכל היותר שנה לבנות את בתי הקבע, צריכות היו להיות תכניות קבע.

מנור: שלא היו בכלל.

וייץ: שלא היו בכלל. אז פה החל עוד ויכוח אחד מאוד מעניין על אירגונה של המחלקה להתיישבות, ואיך היא נערכת לבצע מין תכניות עצומות כאלה, שבאמת הן עצומות בכל קנה מידה. לא רק בקנה מידה של ישראל, אלא בכל קנה מידה הסטורי. בשנים הללו, אני חושב שבשנים של 49'-50'-51'-52' הקימונו, אני

חושב, כ-400 ישובים. שים לב, שזה כפול ממספר היישובים שהיו. באחת השנים, אני לא זוכר אם זה 51' או 52' - אני חושב שזה 52' - הקימונו 123 יישובים - את זה אני זוכר בעל-פה, צריך לבדוק אם המספר שלי נכון - אבל זה יישוב כל שלושה ימים.

המחלקה להתיישבות באותם הימים עמדה על משהו בסביבות מאה עובדים, אולי 150 עם המדריכים שלא היו שייכים למחלקה להתיישבות, אלא היו שייכים לתחנת הרשיונות ברחובות, תחת הנהלתו של פרופסור וולקני.

הנוהג שבעולם היה שאנשי המרכז החקלאי ובראשם הרצפלד, וכל הגיזברים של כל היישובים - עד אז הרוב הגדול היו קיבוצים - היו באים ביום שני לירושלים, יושבים עם המנכ"ל של המחלקה להתיישבות שהיה לפני, שטרן, שאחר-כך הוא לא חזר, לא החזירו אותו, ועוברים על התקציב ועל כל דבר. אשכול מינה אז כמנכ"ל המחלקה את חורין - מי שהיה מנהל יכין - אבל זה לא נמשך הרבה זמן. הטמפרמנט של חורין, והקצב של חורין, והתפישות שהיו לו, שמבחינה אידיאולוגית היו שוות, לא התאימו לא לטמפרמנט של אשכול, לא לקצב הדרוש, ואשכול עד מהרה נפרד ממנו, ואז נשארה הפירמידה בלי ראש.

היו שלושה סגני מנהלים כלליים. האחד היה יצחק לוי- מתיישב ותיק מעולי בולגריה מבית חנן שהיה בקיא במלאכת ההשקייה. הוא התמחה, הוא היה קודח בארות ומשקה. הוא ידע את כל הצינורות, ואת כל הצד הטכני, אז הוא היה ממונה על האספקה. נחום... מה שמו היה? היה הגזבר והתקציבן של המחלקה. נחום... ראה פלא, איך נשמט מזכרוני. ואני - הסגן השלישי - הייתי ממונה על תכנון וביצוע.

עד מהרה נתן לי אשכול תואר של: ממלא מקום מנכ"ל המחלקה. כלומר, בין השלושה הייתי ראשון בין שווים.

מנור: כשחורין היה עדיין בתפקיד?

וייץ: לא. לא. אחרי שהחורין עזב. אז זה נמשך הרבה שנים. השלישיה הזאת עבדה עם אשכול כמנכ"ל. כלומר, אשכול קיבל על עצמו למעשה להיות ראש המחלקה ומנכ"ל גם יחד, והוא עשה את זה. הוא עשה את זה בצורה מאוד טובה, מספקת, עד שנבחר להיות גם שר חקלאות - אז כבר זה לא היה כל-כך פשוט - בעיקר כשהוא נבחר להיות - אחרי מותו של קפלן...

מנור: שר אוצר.

וייץ: תיק האוצר. אז הוא נאלץ לעשות אותי מנכ"ל בחריקות שיניים מרובות של שני החברים - שלא שחשבו שהם צריכים להיות - אבל לא רצו שאני אהיה. באותן השנים באה עוד תסבוכת אחת, וזה עם לובה אליאב. פה אני אספר לך סיפור אישי שיהיו לו השלכות מרחיקות לכת בעתיד. לובה אליאב התקבל באותם הזמנים כעוזרו של אשכול לענייני התיישבות כשאשכול היה באוצר. הוא היה עוזר טוב, חרוץ ונבון. אבל היו חסרים לו ההשכלה והידע הבסיסי בענייני חקלאות והתיישבות, כי הוא בא מהעליה השניה. הוא היה אחד הפעילים בעליה השניה. הוא היה באניה, מפקד אניה, אני לא יודע בדיוק. או קשר באניה...

מנור: העפלה.

וייץ: העפלה, כן, ואנחנו התיידדנו. אני הערכתי את כשרונותיו. אז הוא שאל לעצתי ואמרתי לו: "לובה, הדרך היחידה היא שתצא, תקח את אשתך הצעירה" - אני לא זוכר אם היו לו כבר ילדים, לי בינתיים נולד יחיעם, ואחר-כך רותי, גרנו בבית הכרם, בחצר של אבא, הקימונו שם בית קטן - אמרתי לו: "סע לאנגליה. יש באנגליה קורסים קצרים מאוד מצומצמים ברמה אקדמית, שנה, שנותנים, לא תואר, אבל נותנים דיפלומה ואני חושב שהם יועילו לך." אז הוא אמר לי: "אין לי כסף, ומי ישלח אותי?". אמרתי: "אני חושב שצריך להכשיר אנשים צעירים. זו היתה תמיד האמונה הגדולה שלי. אני אדבר עם אשכול ועם הסוכנות היהודית ואשיג לך מילגות וכולי. והצלחתי. שכנעתי את אשכול, אחר-כך שכנעתי עוד יותר מזה, את המזכיר הכללי של הסוכנות, שהיה אז אייזנברג, והוא קיבל את המילגה ויצא לשנה. אנחנו נדברנו בינינו שהמצב הזה של שלישיה הוא מצב לא טוב, לא נורמלי, שצריך להיות מנכ"ל, וצריך להיות סגן, ועניני תכנון וביצוע וכולי. ואני אמרתי ללובה שכשהוא יחזור הוא יהיה הסגן במקומי וכו', והוא הסכים. כשהוא חזר הוא הציע לאשכול לא שאני אהיה מנכ"ל, אלא שהוא יצטרף כסגן נוסף רביעי ושנחלק - שאני אשאר תכנון, והוא יהיה ביצוע. עד אז היה תכנון וביצוע יחד. אמרתי לאשכול שאת זה אני לא מקבל. אני מוכן לקום ולעזוב - עוד דרכי לפני - שלא רק שזה ירבה את המבוכה... כי אם אשכול יכול היה לעשות את תפקיד המנכ"ל, זה דבר אחר, אבל הוא לא יכול היה, הוא היה כבר שר האוצר - הוא הקדיש מזמנו יום בשבוע, הקדיש אמנם באופן קבוע - אבל פה צריך בדיוק להיפך. צריך שיהיה מנכ"ל, ויהיו סגנים. לובה רוצה להכנס כסגן, בבקשה, ברצון, הוא מוכשר וכולי. אז הודיע לובה שהוא לא מסכים להיות סגן והוא מוכן ללכת להיות מדריך ביישוב. אז אשכול הביט בעיניים גדולות ואמר שאם הוא רוצה ללכת להיות מדריך ביישוב, בבקשה. אז עלתה עליית הקוצ'ינים - אני קופץ קצת מספר שנים - היתה עלית הקוצ'ינים, אז אמרתי לו: "הנה, יבוא הגל הראשון של הקוצ'ינים" - על איך הגיעו הקוצ'ינים אני אחזור ואספר לך על הויכוח הגדול שהיה, ועל תכנון ההתיישבות של הקוצ'ינים. אז הוא הלך, נסע לנבטים, והיה במשך שישה חודשים מדריך בנבטים. (הפסקה בקסטה)

מנור: אחר-כך הוא עבר ללכיש.

וייץ: כשקם חבל לכיש שעליו אני אספר בנפרד, אני הצעתי לו, אני באתי לנבטים, ואני הצעתי לו להיות מנהל החבל. הוא קיבל את זה, והוא היה שישה חודשים מנהל החבל.

מנור: הרעיון שלך?

וייץ: לא ולא. חבל לכיש תוכנן כשלובה היה באנגליה. כשלובה חזר והיה מדריך, התחיל הביצוע, ואני מיניתי אז שני סגנים לחבל לכיש, ומנהל חבל - היה ויכוח בין אשכול... אני רציתי למנות מישהו ואשכול לא כל-כך הסכים, אז

אמרתי לו: "אני אציע את זה ללובה." הוא אמר: "יופי." הלכתי והצעתי ללובה.

מנור: הוא נטל לעצמו את כתר...

וייץ: לובה לא עסק בימיו בשום...

מנור: בתכנון.

וייץ: לא, בשום נושא יותר מאשר שנה. בין שישה חודשים לשנה. אם תקח מאלף עד תו תקח את כל מה שהוא עשה כל ימי חייו...

מנור: כולל מזכ"לות של...?

וייץ: לא. עסקנות בצורות שונות.

מנור: מזכ"לות.

וייץ: מזכ"לות? כן, בודאי, כולל מזכ"לות. הוא, תביט, אבל הוא עזב להיות מזכ"ל מכיוון שלא עשו אותו שר. הוא תמיד היה עוזב מפני שהיה רוצה להיות ראשון בדברים. לובה עסק בחייו לפחות בשלושים או ארבעים נושאים, אולי יותר, כל נושא בין שישה ל-12 חודשים. אם אני אמנה לך את כל הנושאים שהוא עסק, אז עוד מעט תראה שאחד מהם זה לכיש. הוא כתב על זה, הוא לקח, יצר לו את כתר לכיש ללא כל הצדקה. וזה, כשנגיע ללכיש אני עוד אגע בצורה יותר מפורטת שישאר כתוב. אני לא יצאתי אף פעם ברבים, לא הכרזתי ולא הודעתי עליו, זה בוא יבוא. אבל אתה רוצה שגם העניינים הפרסונליים יכנסו?

מנור: ודאי.

וייץ: טוב, אני חוזר חזרה לשנות החמישים, אל התכנית. אז אני חוזר אל הנושא של ארגון המחלקה להתיישבות. ראה, פה עשיתי איזו קפיצה צדדית, אבל שהיא תהיה בסוף, תהיה לה חשיבות, ויש פה דברים שאיש לא יודע אותם. עד כה לא אמרתי לאיש דבר וחצי דבר.
עכשיו, הרצפלד לא רצה שיהיה שינוי במבנה המחלקה, כי הוא רצה שיהיה לו מגע ישיר כמו שהיה לו עד אז עם כל אחד מבאי כוח היישובים. אבל זה לאור התכניות שאני אראה לך את החוברת...

מנור: זה היה בלתי אפשרי.

וייץ: זה היה בלתי אפשרי.

מנור: אתה אומר שכל שלושה ימים יישוב.

וייץ: רגע, אנחנו הגענו ל-400 יישובים חדשים, תתאר לך מה זה. אשכול מתוך רצון לבוא לקראתו הציע אירגון כזה: הוא אמר: "רענן, נעשה כפי שעשה משה בזמנו. נעשה שרי עשרות, כל עשרה יישובים יהיה מדריך, בכל יישוב מדריך או שנים; על כל עשרה יישובים יהיה שר עשרה; על כל עשרה או חמישה, זה לא חשוב, שרי עשרות נעשה את זה, ואנחנו בראש הפירמידה." אמרתי לו: "אשכול, נניח שנקים 400 יישובים, אז יהיו 40 שרי עשרה, אתה תוכל לפגוש אותם? לא אתה, אני, אתה ודאי לא תפגוש אותם. תוכל?" אז הוא היה מלא, אל תשכח שאנחנו עוסקים לפני שהוא היה... תאר לך 40 איש, אבל חכה, אנחנו עוד לא גמרנו. "מה זה שרי עשרה? כדי להקים יישוב צריך אדריכל, ומהנדס, ומדריך חקלאי, וכלכלן חקלאי, ועוד, ועוד ועוד. אז איך זה יהיה? לכל אחד משרי העשרה יהיה צוות? מי יתאם בין הצוותות?" -"מה עושים?" אמרתי: "יש לזה נוסחה מאוד ידועה. הצבא, למשל, ככה התארגן אז. צריך להתחלק לחבלים...", אני הצעתי אז חמישה חבלים, "ולכל חבל מחוזות. במחוז יהיה כל הצוות הדרוש למחוז - המחוז זה בערך 25 יישובים - מעליהם, כל שלושה מחוזות זה חבל, בחבל יהיו המדריכים הראשונים, ובהנהלת המחלקה יהיו שלושה או ארבעה, או חמישה סגני מנהלים, כל אחד על פונקציה מסויימת, שהם יפקחו על עבודת כל החבלים."

מנור: ואז עלה הרעיון של החבלים?

וייץ: כן. אני הצעתי את רעיון החבלים. את זה כבר יש לי במחברות, וחבל שהיא איננה, כי את זה הייתי רוצה להקריא לך מתוך המחברות.
אמר לי אשכול: "רענן..."

מנור: וזה ב-51' בערך? לפני שהוא היה שר אוצר.

וייץ: לפני שהוא היה שר אוצר. כן, בהחלט. אז הוא אמר לי: "תביט רענן, הכל טוב ויפה, מה שאתה מציע פרושו שצריך להקים משרדים חבליים בבאר-שבע, בצפת, וכולי וכולי." באר-שבע אז היתה כפר ערבי נידח בלי חשמל, בלי מים, בלי שום דבר. אמרתי: "כן, נכון." הוא אמר לי: "רענן, אתה לא תזיז לשם אף מהנדס הגון ואף... איך אתה מדבר, וכולי וכולי." אמרתי לו: "נכון, אשכול, זה נכון, זו בעיה, צריך להתגבר עליה. תן לי לנסות. בואו ננסה חבל ראשון, את חבל הנגב."

מנור: זה היה הדגם הראשון שלך?

וייץ: זה היה הדגם הראשון. אני אז דיברתי עם אבא, והצעתי לו לעשות גם את הקרן הקיימת יחד איתנו שם, ואז סוכם - הוא הסכים לנסות לעשות דצנטרליזציה גם בקרן הקיימת - ואז קראו לזה "מפעל הנגב".

מנור: שכלל גם את הקרן הקיימת?

וייץ: כלל גם את הקרן הקיימת. לא בחפיפה אדמיניסטרטיבית אחת, אבל בקמפוס אחד. אני יעדתי לתפקיד, להקים את זה, את אחד האנשים שידעתי שיש לו הזיק. הוא גר בבית הכרם ושמו היה מתיתיהו כהנוביץ' ממשפחת כהנוביץ' מבינימינה. הוא היה מדריך ותיק, בוגר גימנסיה מקליפורניה, והוא בוגר אוניברסיטה בקליפורניה. אני סיפרתי לו, קראתי אותו וסיפרתי לו על כל הרעיון. הרעיון מאוד מצא חן בעיניו. אמרתי לו: "בוא נרד לבאר שבע ונראה איך אפשר להקים את הדבר." באנו לבאר שבע והלכנו שם. עכשיו, באר שבע היתה בסך הכל כמה רחובות די רחבים מרובעים, מרובעים, בנויים קירות של לבני חימר. כל קיר היה בחצר, בפנים בית ואורווה וכולי למשפחה בדואית סגורה במרובע. היה שער אחד. הכל היה עזוב.
נכנסנו לחצר הראשונה ששניה - לאותה חצר שאחר-כך קם בה "כסית" באר שבע - עד היום זה הכביש הראשי, זו הפינה הזו הגדולה, יש שם מסעדה נדמה לי של שתי קומות, משהו כזה. איתנו היה המהנדס הראשי של המחלקה, זכרונו לברכה, אלכסנדר בסין. אז אמר כהנוביץ': "תביט, תביא לי כמה בנאים, את החצר אני אסייד שתהייה לבנה. נרצף אותה כולה, נקים משרדים מסביב, ובצד אחד נקים חדרי שינה לאלה שיבואו עם dessert coolers. נקים גם, ניקח איזו מבשלת ערביה שתעשה את האוכל, אני עצמי מכין לי חדר פה ואני אעבור להיות כל השבוע הנה, ואתה רענן תדאג לדבר אחד ואז אני מקבל על עצמי להקים את זה."
-"מה זה?". הוא אומר: "ברגע שאנחנו נעזוב, אם אני אצליח לדבר על לב מהנדסים לבוא איתי לבאר שבע, באותו רגע אנחנו לא נעלה בדרגה, כי נהוג שמי שיותר קרוב ויותר בבירה הוא בדרגה יותר גבוהה." אמרתי לו: "אני מקבל על עצמי להנהיג שני דברים חדשים, לא ידועים, לא מקובלים: האחד, שדרגת מנהל חבל תהיה שווה לדרגת סמנכ"ל" - בצבא זה כך. תסלח לי, מפקד... זה אני שאלתי הכל מהצבא.

מנור: מפקד חטיבה.

וייץ: לא חטיבה, זו לא חטיבה, זה מפקד חזית. בצבא יש שלוש חזיתות צפון, דרום, ומרכז, אצלי היו חמש. זו לא חטיבה.

מנור: אתה משווה את זה לחזית?

וייץ: כן. זה מקביל לחזית. מפקד חזית...

מנור: אלוף.

וייץ: הוא אלוף, ואת זה הצבא הבין מהתחלה, כי רק אז הוא יכול לעשות רוטאציות. כי אני כבר אז חשבתי על רוטאציה בין מנהלי החבלים והמנכ"לים. שים לב שאני כבר אז הכנסתי את הפיקוד הדואלי, לא את הפירמידה האזרחית שקיימת בממשלה, אלא מפקדה שהיא אמונה, מופקדת על הצד המקצועי, לא על הצד הביצועי. הצד הביצועי הוא בחבלים. כלומר, למעשה, לכל עובד במחלקה היו שני בוסים. אם הוא היה מהנדס, הוא היה כפוף לחיל הנדסה, (מתקן) אצלי לא חיל

הנדסה, למהנדס הראשי בתל אביב, לסמנכ"ל לענייני הנדסה מצד אחד; מצד שני היה כפוף למנהל החבל בביצוע. ברור לך? רק בצורה כזאת אתה יכול לעשות דצנטרליזציה. כלומר, לקרב את התכנון...

מנור: ורוטאציה.

וייץ: ורוטאציה. (הפסקה בקסטה)

מנור: טוב, מבנה דואלי.

וייץ: דצנטראליסטי. זאת אומרת, ביזורי-דואלי.

מנור: כשאתה עומד בראשו?

וייץ: אני מקביל לרמטכ"ל כאילו, ואשכול שר הבטחון. כמו זה.

מנור: כלומר, שאבת את התקן מהצבא.

וייץ: אני למדתי את הבעיות הללו מכבר. אם תעיין בתזכיר שאני כתבתי בעניין הקמת המדינה לאשכול ולקפלן, אתה תראה ששם יש כבר שזור, כי הסכנה הנוראית של כל ממשלה - מה שקרה לנו בצורה קיצונית - זה שהממשלה נגזרת לפעולות ורטיקליות- כל משרד בעצמו, כל משרד גוזר את הארץ לפי מתכונתו - ואז אין בשום פנים אפשרות תיאום בשטח. זה האסון הגדול שקרה למדינה שלנו. המדינה שלנו מחולקת ל-36 סוגים של חלוקה. יש משרדים שיש להם כמה חלוקות. אז ההתדברות בין שני פקידים ממשלתיים בשטח עצמו חייבת לעלות בפירמידה ולרדת. אין התדברות, בכלל. אי אפשר לעשות את זה. פעולות הפיתוח, פעולות כמו בצבא, הן לא תיתכנה בלי התדברות בזמן הקרב, בשטח. הצבא בעולם כולו בנוי בצורה כזו, והממשל האזרחי כולו בנוי אחרת. עכשיו רק מתחילים להכניס את העניין של האזוריות וכולי וכולי. אני מלכתחילה ולגבי המחלקה להתיישבות בייחוד, ידעתי שאחרת נלך לאיבוד.

מנור: הבעיה היתה בעיקר בגלל שאנשים לא רצו ללכת. אולי מתוך זה זה התחיל.

וייץ: רגע, עובדה, אני מספר לך עובדה. אז העברתי את זה באדמיניסטרציה של הסוכנות בהמלצתו של אשכול, והעברתי תקנה שניה שנקראה: "תוספת חבלים". קודם זה היה "תוספת הנגב", ו-"תוספת חבלים". כלומר, מי שעבר באותו תפקיד מהמרכז לחבלים קיבל בנוסף כל זמן שהוא שירת בחבלים, קיבל בנוסף למשכורתו - תוספת משכורת מיוחדת קשורה למקום עבודתו.

מנור: תוספת חבלית.

וייץ: היא היתה קודם רק הנגב. זה נקרא "תוספת נגב", אחר-כך "תוספת חבלית". כעבור שני חודשים... (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) כעבור חודשיים אני לקחתי את אשכול לבקר. מוניה כהנוביץ' הפך את החצר הזאת לפשוט תענוג. הוא העביר עצים, אתה יודע, כמות שהם - לקח אותם ונטע אותם, דקלים, סייד את הכל. היה שם שולחן, חדר אוכל ערוך, נקי, dormatories - מקומות לינה, והוא הספיק להעביר לשם, קודם כל באתגר, גם בתנאים קבוצה שלמה מן הטובים ביותר - קבוצה שלמה. הוא הביא לשם מהנדס ראשי יוצא מן הכלל, מהנדס מים, איש מירושלים, יש לי כל השמות. יש לי במחברת שלי את כל השמות. הוא הקים חבל על כל צרכיו, ואפשר היה לתת לו מעתה והלאה לעשות את העבודה של יישוב הנגב בנגב. כך, אדוני, קמה ההתפרסות של המחלקה להתיישבות מדן ועד באר-שבע. מצפת ועד זה. היו חבלים, והיו מחוזות...

מנור: והחבלים היו: צפון...?

וייץ: היו חמישה: היה גליל, - אני אקרא לפי הערים - צפת, חיפה, רחובות, ירושלים, נגב. ומחוזות היו, אני כבר לא זוכר כמה, אבל היה בעכו, היה בעפולה, היה ברעננה ו... חילקנו לפי זה. היו כעשרים אני חושב. זה שנתן לנו את הכלי לעשות את המלאכה המרובה וזה בפעם השניה. להתראות.

מנור: טוב, נסיים כאן את הפגישה השמינית. היום 10 ביוני 1985.

<u>רענן וייץ - סוף פגישה 8</u>

<u>קסטה 7 - צ ד א'</u>

רענן וייץ - פגישה 9
ק ס ט ה 7 - צד א'

מנור: היום 1 ביולי 1985 וזוהי תחילת פגישה תשיעית עם פרופ' רענן וייץ. אנחנו הזכרנו את התכנית שאתה הצעת, שהיתה בסיס בסופו של דבר לתכנית ההתיישבות, והנה התכנית נמצאה ותמצא אצלנו בארכיון של האוניברסיטה העברית.
עכשיו, אני רק רוצה לציין שזוהי החוברת שנקראת: "יישובה של הארץ - הצעת פיתוח" מאת דוקטור רענן וייץ. ירושלים, אב, תש"י, יולי 1950. יצא מטעם הסוכנות היהודית לארץ ישראל, המחלקה להתיישבות חקלאית ירושלים, בצבע ירוק. כריכה ירוקה.

וייץ: טוב, התכנית שהצעתי התבססה על כמה הנחות יסוד שאני אזכיר אותן, אף על פי שהיו כתובות בתכנית, אני מקווה שאוכל למצוא עוד אנוונטר של הדוקומנט ההסטורי הזה...

מנור: מקסימום, נצלם את זה.

וייץ: ולא, כדאי לצלם את זה, בהחלט. מכל מקום, המטרה הראשונה היא ייצור מזון בשביל האוכלוסיה של הארץ. כבר אז אמרתי ואני מצטט: "שטחי מדינת ישראל, אפילו אם יעובדו במיל 1 לפי שיטות בעל המשוכללות ביותר, לא יוכלו אף פעם למלא גם מקצת שבמקצת של הדרישות של המזון שלנו. הדרך היחידה אשר תובילנו למטרתנו היא דרך פיתוח שטחי שלחין נרחבים, לא רק לגידול ירקות ומספוא, אל גם לגידול גרעינים שונים. משום כך, עלינו לשאוף ליצירת טיפוסי משק חדשים, ולהתחיל בזאת מיד."
קודם כל, התכנית הזו שימשה, כפי שנראה אחר-כך, בסיס לרעיון של המוביל הארצי, כלומר להובלת המים מצפון הארץ לדרומה, שעל זה ניטש בזמנו ויכוח חריף מאוד, ועוד ניגע בזה בעתיד. הדבר השני, זה שימוש במטבע זר. מעניין שהצורך בכך שהמערכת הכספית שלנו תוכל להיות עצמאית, ושהייצוא יביא את המטבע הזר הדרוש לנו, כבר עמד בתור מטרה מספר שניים בתכנית הזו, וכמובן, מבנה החברה - אני דיברתי על זה קודם רבות - על הצורך ב... אני אז הגעתי לכך שבמדינה בת שני מיליון נפש צריך הכפר להכיל לפחות חצי מיליון נפש. כלומר, 25 אחוז בכפר.

מנור: חקלאים?

וייץ: לא חקלאים. בכפר.

<u>קסטה 7 - סוף צד א׳</u>

<u>קסטה 7 - צד ב׳</u>

מנור: רגע, שניים בכפר? מדוע בכפר אם לא חקלאות?

וייץ: אני אגיע לזה. כי זו בעיה של אורח חיים.

מנור: אז על כמה אחוז חקלאים חשבת?

וייץ: 25 אחוז בכפר...

מנור: ומתוכם כמה חקלאים?

וייץ: אחוז חקלאים אני צריך לחשב את זה. את זה יש בתוך התכנית, אני צריך לחשב את זה. חכה רגע, תסגור רגע. (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) אני החזקתי בדיעה שישראל צריכה מראש לתכנן את אוכלוסייתה כך שהיא תמנע היווצרות אזור מטרופוליטני שבו רוב האוכלוסיה חיה. כלומר, תכנית פיזור האוכלוסיה שהיום זו תכנית שהיא מובנת לכל אחד, היא... (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) על כן, הרעיון של כפר, גם הכפר שעומד על משק משפחתי, וגם הכפר שעומד על משק משותף - קיבוץ, צריך לעמוד לא רק על החקלאים, אלא גם לכלול בקרבו את כל אלו שעובדים בצמוד לחקלאות. כלומר, השרתים - כמו החינוך, הבריאות, ובעיקר אלו שעוסקים בעיבוד התוצרת החקלאית. כלומר, זו היתה התחלת הרעיון של הקמת אזורים כפריים שעומדים לא רק על החקלאות, שפה זה מובע בצורה פרימיטיבית - כלומר פה הבאתי בחשבון כאילו כל כפר יכלול בתוכו גם תושבים לא חקלאים באחוז די גבוה. מה שאחר-כך התפתח זו תכנית...

מנור: אבל הם יעסקו בשרותים סביב החקלאות.

וייץ: סביב החקלאות. ברור. הכפר, הבסיס שלו זו חקלאות. כלומר, הרעיון שאפשר ליצור כפרים שבסיסם, כמעט הבלעדי, או העיקרי הנוסף זו תעשיה, בכלל לא היה קיים. זה בא הרבה אחרי זה. זה בא כעבור דור, לאחר שהחקלאות הצליחה.

מנור: 25 אחוז אז לא נראה לך מספר עצום בהיקפו?

וייץ: חביבי, ברמת ההכנסה של אז זה פחות או יותר מקביל לשאיפה של העמים המתפתחים היום. בוא אני אתן לך דוגמא. (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) אני חוזר לתכנית ומסביר לך. תביט, יש קשר משמעותי בין רמת ההכנסה, כלומר רמת הייצור של מדינה לבין אחוז החקלאים. כשאנחנו היינו בתקופה ההיא, בשנות 49'-50', היינו ברמה של הכנסה וייצור המקבילה היום נניח לקוסטה ריקה; באפריקה - לקניה; באסיה - לציילון. כמה אחוז חקלאות אתה חושב שיש במדינות כאלה? יש 40-50 אחוז. להיפך, אני חושב שבכפר 25 אחוז, כלומר חקלאים ואלה שקשורים בהם, בהשוואה לרמת ההכנסה זה היה נמוך.

מנור: אז?

וייץ: אז. כלומר, היעילות המתוכננת של החקלאות פה היתה כבר בצעד אחד לפני הצמיחה הכלכלית וכך זה צריך להיות. במידה ומשיגים את הצמיחה הכלכלית - איך משיגים צמיחה כלכלית? על ידי ייעול של היצור, ובעיקר ייעול של שני הענפים העיקריים, הסקטורים העקריים: החקלאות והתעשיה. אם הייעול, כלומר, אם הגידול בכוח הייצור של יחידה אחת, של משפחה אחת, או של שעת עבודה, או של יום עבודה של החקלאי - אפשר למדוד את זה איך שרוצים - ועם הייעול של החקלאות עולה רמת החיים, אז חלה תופעה בלתי נמנעת של מעבר מן החקלאות לסקטורים אחרים - לשרותים ולתעשיה. זה קרה אצלנו. אצלנו רק קרה משהו לא נורמלי שהמעבר לשרותים היה יותר מהיר מאשר לתעשייה, ועל זה יש היום חוסר איזון מתאים בין מספר העוסקים בשרותים ומספר העוסקים בתעשיה. אבל מספר העוסקים בחקלאות הוא בדיוק מתאים לרמה שלנו. (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) אני הייתי רוצה שהמושגים האלה יהיו לך לפחות ברורים, אם לא כל-כך ברורים לכולם. אין סטטיקה בפיתוח. הצלחתך בתכנית פיתוח נמדדת על ידי זה שככל שיותר מהר התכנית שונה ממה שתכננת, כן הצלחת יותר. אני רוצה שיהיה לך ברור. ברגע שאתה מתכנן אזור, קובע ששלושים אחוז באזור הזה יהיו בחקלאות, בתום התקופה, אם אמנם התכנית הצליחה, כלומר - שמערכת הייצור פועלת, שהייעול נכנס לחקלאות, לתעשיה ולשרותים, אתה תמצא בתום התקופה פחות ממה שתכננת. ואם התהליך באמת נמשך הלאה, אז אם תבוא עשר שנים אחרי תום התקופה שעליה תכננת, אתה תראה כבר תמונה שונה לגמרי. היום יש פה ויכוחים נוראים שבעיני הם מוזרים ביותר. כל אחד אומר: מה קרה בלכיש? האם לכיש הצליחה? בואו נבדוק אותה אם היא מתאימה לתכנית היום. זו שטות. לכיש תוכננה - אני עוד לא הגעתי ללכיש, אנחנו נגיע כשנגיע - לכיש תוכננה לפתור את הבעיות של 1954. היא תוכננה לטווח של 15 שנה.

מנור: 15 שנה?

וייץ: 15 שנה. מהחמישים, עד שנות השבעים. היא תוכננה כך שבהגיעה לשנות השבעים, יהיה מספר החקלאים יותר קטן מזה שהתחיל, ואחרי שנות השבעים, אם היא באמת נכנסה לשוונק, למומנטום, מספר החקלאים צריך לקטון פי אלף, ומשהו אחר צריך לבוא במקומו.

מנור: זה נאמר בגוף התכנית?

וייץ: ודאי. מה זה איתך? אלא מה?
עכשיו, בתפישת התכנון אני הכנסתי אלמנט שונה מן המקובל והוא זה: מקובל בהסטוריה של העמים המפותחים של אירופה, של ארה"ב וכולי, שברגע שחל הייעול בחקלאות, מספר החקלאים קטן. אלה שאינם עוסקים בחקלאות עוברים מן הכפר אל העיר. באופן כזה מתעצמת האוכלוסיה העירונית, גדלה והולכת, והערים נעשות גדולות יותר ויותר וכפרים הולכים ונעלמים. עובדה היא שיש המון, והיום בארה"ב המון צריפים של כפרים שהיו ואינם. אני חשבתי כבר אז - והיום אני חושב שבעתיים כך - שהתהליך הזה הוא תהליך שמביא נזק למערכת הערכים של האדם. הוא תואם את הדרישות הכלכליות, אבל אין ספק שהוא מביא בעקבותיו העלמות של קהילות ערכיות שנשענו על הכרה הדדית, על חיים בשותפות, על מעורבות בין אדם לחברו וכולי. הן נעלמות. החברה הופכת להיות על ידי ההגירה המתמדת ממקום יותר קטן למקום יותר גדול, יותר ויותר אנונימית, אנו-אמורפית. החברה העירונית במרכזים העירוניים הגדולים, היא חברה שבנויה על יחידות בודדות. אתה בא לבניין רב קומות, אז אני מבטיח לך שמעטים יודעים מי גר איפה. גם לא איכפת להם. למי איכפת אם אתה עולה בלילה ושומע ילד בוכה? יש כזה שיפתח את הדלת ויראה? כי החברה הזו שורשיה במקום אחר. הם נכחדו. היא הופכת להיות חברה של אין איכפתיות בין חלקיה השונים. נעלמת החברה הערכית.

מנור: כלומר, התכנון של הכפרים, של 25 אחוז הכפרים, נועד לפתור בעיות חברתיות של העליה החדשה?

וייץ: בלי ספק. והוא קיבל את הביטוי...

מנור: שהיתה במידה רבה שבטית, חמולתית?

וייץ: כן, כן, כן אדוני. פה בחוברת הזו ב-50' זה מעשה אינטואיטיבי. אבל כשנגיע ללכיש אתה תראה, אני אראה לך - ואני כתבתי על זה, אני כתבתי במפורש על השאלות האלה - אני כבר פה בצורה אינטואיטיבית נסיתי להכניס מושג חדש ואחר-כך, כעבור 4-5 שנים זה הפך להיות חלק מהמושג של היום, של התכנון האזורי של היום. כלומר, בשפה מקצועית: הפרדה בין הניידות התעסוקתית לניידות הגיאוגרפית, ואת זה אני מוכרח להסביר.
הדוגמא, המודל האירופי, המודל המערבי של הצמיחה הכלכלית הושתת מאז המהפיכה התעשייתית הראשונה - אבל בעיקר מתחילת המאה, ובעיקר לאחר מלחמת העולם הראשונה ועוד יותר אחרי מלחמת העולם השניה - על כך שבמידה ואתה מכניס ייעול בתהליכים, בה במידה אתה זקוק לפחות ופחות עוסקים בחקלאות. במאמר מוסגר אני רוצה להגיד שישראל איננה מתפתחת בדיוק לפי אותם המסלולים כמו גרמניה או בלגיה או הולנד או ארה"ב, משום שכוחה לייצג, כלומר, כוחה לספק שווקים מחוצה לה, הוא הרבה יותר גדול מאשר כוחן של המדינות האלה. הם בעיקר מייצרים לשוק הפנימי, והיות והשוק הפנימי מוגבל בכוח, בנפח שלו,

והייעול בחקלאות גדל בקצב הרבה יותר גדול מאשר הגידול בנפח של השוק הפנימי, הירידה בחקלאים היא ירידה תלולה. קודם היא ירידה יחסית - כלומר, באחוז, ואחר-כך היא ירידה אבסולוטית - כלומר, במספר של החקלאים. אותו הדבר קורה בישראל, אבל בקצב יותר איטי, משום שישראל סיגלה לעצמה יכולת של יצוא יותר גדולה מאשר מקובל בכל הארצות.
אנחנו למשל, המדינה היחידה בעולם שמחצית הייצור החקלאי מיוצאת. זאת אומרת, יש לנו, מחצית החקלאים שלנו מוחזקים...

מנור: ואין לזה אח ודוגמא בשום מדינה?

וייץ: לא. מי שקצת קרוב לנו זו דנמרק ששם בערך שליש היה - עכשיו זה יורד, אבל בגרמניה אפילו לא 10 אחוז, ובארה"ב זה לא רק שתעשייתית היא self sufficient - מה שאין לדבר בכלל על אנגליה, שהיא את מרבית המזון מיבאת בכלל, היא לא יכולה לספק, אז מספר החקלאים שם למטה משני אחוז, והם מספקים רק פחות מ-10 אחוז מהמזון שלהם - בו בזמן שהחקלאות שלנו בערכים מספקת את כל המזון. לא פיזית, כי אנחנו מוכרים וקונים דברים. משום כך, הייצור הוא גדול, ומשום כך, אחוז החקלאים בהשוואה לרמת ההכנסה, לרמת הייצור שלנו, הוא גבוה יחסית.
אבל יחד עם זה, התהליך של הירידה במספר החקלאים הוא תהליך בלתי נמנע. הוא לא תהליך שצריך להתייחס אליו כאל קללה, כמו שמתייחסים היום. להיפך, זו ברכה. כשבאים ואומרים לי היום על המשבר שיש בחקלאות, אז אני - אם נתעלם מן המשבר שהכניסה הממשלה של הליכוד, שזנחה את התכנון החקלאי, שהעבירה את המשאבים להתיישבות שהיא לא חקלאית, אלא פוליטית, שהכניסה רוח של הפקרות שכל אחד יכול לנצל את החברה, יכול לנצל את האגודה שלו, ובמקום שהאגודה תשמש כדוחף לייצור, היא משמשת פרה חולבת לצרכים שוטפים וגם לבנית בתים, לקנית מכוניות וכולי. זה דבר אחר, זה תופעות, סטיות שחלו בשנים האחרונות.

מנור: שלא לדבר על הכנסת כוח עבודה זול.

וייץ: שלא לדבר על זה, בודאי. אז אני מדבר על המגמות הטבעיות, המגמות המבורכות. כלומר, במידה שהציונות הצליחה יותר להחיות מחדש את הענף הבסיסי של החקלאות, ולייעל אותו יותר ויותר, ולהכניס לו שיטות ממוכנות, ממוחשבות וכולי, בה במידה מספר החקלאים קטן. השאלה שאני שאלתי את עצמי כבר אז: אם כך, מה התשובה להמשכיותן וקיומן של הקהילות? והשאלה הזו נשאלת פה עוד יותר. מה התשובה לבעיה המרכזית הערכית של המשך הדורות? האם נגזר גם על ישראל שמי שאיננו עוסק בחקלאות נגזר עליו לעזוב את מקום הולדתו? תשובה אז לא היתה לי, כי אני לא ראיתי אפשרות לשנות את המודל המקובל של הציביליזציה, התרבות, בהסטוריה המערבית. אבל בלכיש - כפי שנראה אחר-כך - כבר ניתנה תשובה, והתשובה היא די ברורה.
אני אעשה קפיצה קטנה כדי שיובנו הניצנים הראשונים פה, שהם חורגים מן המקובל בתכנון, גם אז כבר חרגו. כבר אז זה היה... התחלת סימנים להליכה בדרך שונה מן המקובל. אני אביא לך עבודה שעשיתי בזמנו על נהלל. נהלל

כמושב. אני רוצה להראות לך לאיזה מסקנות אני הגעתי. חכה רגע, סגור.
(הפסקה בקסטה).
(ממשיך) לפניך מחקר שהתפרסם ב-1974.

מנור: מה שמו? "לא על הלחם לבדו"?

וייץ: שמו "לא על הלחם לבדו - המשכיות ותמורות במושב נהלל". "לא על הלחם לבדו" פרושו: לא על החקלאות לבדה. ופה עשינו ניתוח של איך נהלל התפתחה, ולקראת מה היא מתפתחת בעתיד, ואני אקריא לך, אני אקריא לך את המסקנות הסופיות שאני כתבתי אותן. קבוצה שלמה, אתה רואה בינ-דיסציפלינרית. רענן וייץ - אני הנחיתי את הקבוצה, השתתפה לביאה אפלבאום, ישראל ארקין הכלכלן, אתה זוכר, מהאוצר, נעמי נבו שהיא סוציולוגית, נורית שילה שהיא גיאוגרפית, ואורי שקד שהוא סטיסטיקאי. עבדנו יחד.

מנור: נעמי נבו אשתו של יוסף?

וייץ: כן. אשתו של יוסף נבו.
אז אני אמרתי את הדברים האלה - והם אולי ההמשך של התחלת הרעיונות הראשונים שיש ביישובה של הארץ, כשאתה הקשית עלי את הקושיה, והיא קושיה נכונה - אני אמרתי כך: "נראה, כי הקהילה הנהללית מתקרבת אל פרשת דרכים גורלית בתולדותיה. אם אמנם נכונה ההנחה כי המשק החקלאי לא יוכל לתת תשובה מלאה לקליטת הדור השלישי ולהמשך שרשרת הדורות, תאלץ הקהילה בשנים הבאות לבחור באחת משתי הדרכים: לשמור על המסגרת המושבית שהיתה מקובלת עד כה, המושתתת על ערכים אידיאולוגיים, ולמנוע התיישבותם של בני הדור השלישי שאינם יכולים להקלט במשק החקלאי במקום הולדתם, או לחרוג מן המסגרות המקובלות, ולהפוך את נהלל מקהילה סגורה ליישוב פתוח הקולט גם אנשים שאינם מועסקים בתחומה, ואינם בהכרח מקבלים על עצמם את העקרונות וכללי הפעולה של המושב האורגינלי."

מנור: אז היא תחדל להיות מושב.

וייץ: היא תחדל להיות מושב, אבל תשאר יישוב ערכי, במקום לפזר את בניה לערים. אני הצעתי הצעה שלישית. אני אמרתי כך...

מנור: כלומר, אתה ראית להצלחת...

וייץ: לא זה ולא זה. תשמע. "אם רוצים אנו להמנע מן העימות הזה שאני הצגתי על התוצאות המשתמעות עלינו, יש לחפש דרכים מתאימות לקליטת הדור השלישי, תוך כדי שמירה על עקרונות היסוד של המושב."

מנור: כיצד.

וייץ: "לכן צריכים חברי נהלל להתכונן כבר מהיום. עליהם לחפש אמצעים חדשים להרחבת מערכת הייצור באופן שתמצא תעסוקה ברמה נאותה בתוך תחומי המושב לכל בני הדור השלישי עד שירצו להשאר בו. כיצד? זאת יוכלו לעשות רק על ידי פיתוח תעסוקות לא חקלאיות, כלומר תעשיה. עתידו של המושב בהכללת תעשיה כחלק בלתי נפרד מעצם קיומו, ולהתאים את המסגרות האידיאולוגיות, המושביות, לצרכים של התעשיה." וראה זה פלא, הקיבוץ, שלכאורה מושתת על מסגרת אידיאולוגית הרבה יותר קשוחה, הרבה יותר תובענית, מאשר המושב, השכיל לעשות את זה לפני המושב. והקיבוץ הוא היום הקהילה היחידה בעולם שעוברת את הניידות התעסוקתית מן החקלאות לתעשייה...

מנור: וחזרה.

וייץ: (ממשיך) מבלי לדחוף החוצה את הדור. זה שהם רוצים לעזוב מסיבות אחרות, זו שאלה אחרת. כלומר, אני יכול לדמיין לי קיבוץ שבעוד כמה דורות יהיה עיר שלמה. כלומר, יהיה בן 15,000 נפש, ויעסוק בעיקר - לא בחקלאות; מספר אלה שיעסקו בחקלאות בעיר כזאת יהיו - מי יודע? - שלושה אחוז, חמישה אחוז, זה הכל - מבלי להפחית את נפח הייצור החקלאי. המעטים האלה ייצרו אולי יותר מאשר הקיבוץ כולו כשעסק בחקלאות, כי הטכנולוגיה בינתיים השתנתה לחלוטין. אבל, הדורות נקלטים במקומם. כלומר, אני כבר אז התחלתי לחשוב על שיטת פיתוח חברתית שונה מן המקובל, המאפשרת צמיחה כלכלית על ידי איפשור של ניידות תעסוקתית מן החקלאות לתעסוקה ולשרותים, אבל מבלי לקשור את זה עם ניידות גיאוגרפית, כלומר, מבלי להכריח את הדור השני והשלישי לעזוב את מקום הולדתם.

מנור: אם כי ההצעה שלך בכלל יושמה באיזה מקום מעשית?

וייץ: כן. כן.

מנור: היכן?

וייץ: תביט. בחבל לכיש היא התחילה. הטסט האמיתי של השיטה שאני הצעתי... מתי היא באה לנסיון? כאשר החקלאות באמת הגיעה לפירקה ומספר העוסקים הוא כזה שיש להפחית את מספר החקלאים.
אם שמעת את הויכוח אתמול בטלויזיה, אמר את זה שר החקלאות, אמר את זה עמוס הדר. הם רק אמרו את זה בכאב, מתוך הסתייגות, וחשבו את זה לקללה ואמרו: אין ברירה. אני אמרתי אני חושב את זה לברכה.

מנור: אבל מעשית, היכן זה מיושם?

וייץ: זה מיושם, אנחנו נגיע כבר, נגיע הלאה, זה מיושם בשתי דרכים: בדרך אחת בכך שבארץ ורק בארץ, נוצר יצור מוזר שנקרא: "כפר לא חקלאי" - מושבים וקיבוצים לא חקלאיים יש בגליל.

מנור: ואז אין חקלאות.

וייץ: אין חקלאות, אבל יש כפר. כלומר, אתה יכול בתחום האזור לקלוט את הדור השני מבלי להפריד את המשפחות.

מנור: אבל זה לא שאתה הצעת.

וייץ: לא זה, זה לא מה שהצעתי אז. את זה הצעתי, חביבי, כעבור 20 שנה ב-1975 את הדרך הזו, כשראיתי שקשה לי להלחם עם המסגרות, עם הפרות הקדושות האומרות שמושב הוא רק חקלאות. שזו המלחמה. אבל, אין כל קושי ליישם את העניין: א) על ידי כך שהמסגרות המושביות ישנו ויתאימו את עצמן לתעשיה. אבל עוד יותר מזה, הרבה יותר פשוט ויותר טבעי זה ליישם את זה לא בתחום קהילה אחת, אלא בתחום אזור. על מה שעכשיו אנחנו עובדים פה במרכז לחקר התיישבות, זה על מה שנקרא: "השיתוף האזורי", כלומר - הקמת תשתית משותפת של עיירות הפיתוח, מושבים וקיבוצים כדי ליצור את התשתית האנושית, ואפילו בשביל התעוש המתקדם, שיעשה וימוקם במרכזים האזוריים, אבל יקשור למקום את כל הדור השני, ואת כל הדורות אחריו. התחלת הרעיון הזה בתחום החקלאות היה בלכיש. כלומר, מה אתה רואה פה? מההצעה הזאת שכבר היתה חריגה ובלתי אורתודוכסית של קביעת אחוז קבוע של הכפריים, של אבחנה בין חקלאים וכפריים. השלב השני בלכיש - כמו שתראה אחר-כך - יוקם אזור כזה עם מרכזים שרותיים, אבל שהם חלק מהקהילה הכפרית, והשלב השלישי שאליו הגענו היום - ותודה לאל שהגענו היום; זה רק סימן להצלחתנו, שלא לדבר על interval שאינני רוצה לחשוב עליו של הכלכלה הז'בוטינסקאית. כלכלה - ב-ק' וב-כ', שאת פרותיה אנחנו אוכלים. לא שהם יצרו את זה, אנחנו, הזרם העובד התחיל את החטא, אבל הם לקחו את החטא הזה והגדילו 77 פעמים.
כלומר, הויכוח ההוא של איזו התיישבות צריכה לקום בארץ, האם על ידי פועלים מוכשרים, על ידי הותיקים לפי הרצפלד, או האם על ידי חוות פרטיות עם פועלים, חקלאים קבועים כמו שבלק חשב, או עם קהילות עצמאיות חדשות ששומרות על ייחודן, ומכאן גם ההצעה לשמור על ההומוגניות השבטית או ההומוגניות העדתית - ועל בעיה זו עוד נדבר - ולהצמיח בארץ בסיס לחברה מסוג חדש לגמרי - חברה, שיש לה כושר להתפתח כלכלית, לעשות, לבצע ניידות תעסוקתית הכרחית. יחד עם זה, לפתח חקלאות יותר ויותר מתקדמת, יותר ויותר מיוערת מחד, ולעצור את הנדידה המקובלת מן הכפר אל העיר ולמנוע ריכוזים מוגזמים באזורים מטרופוליטניים. כלומר, זו חברה שעוד לא קיימת בכלל בעולם. זו שאיפה אוטופיסטית לביצוע משהו שאני חושב שישראל מסוגלת לבצע. ישראל ביצעה והגשימה כדי להגיע עד הלום צורות חדשות של קהילות: הקיבוץ, המושב, המושב השיתופי, שאחר-כך באו להם חיקויים רבים בעולם. על הבסיס האזורי ישראל מסוגלת גם לפתור את אחת הבעיות המרכזיות של התרבות המערבית, שכיום אנחנו רואים שבארצות מתקדמות ועשירות, שבהן יש גם חלוקה פחות או יותר מתקבלת על הדעת, צודקת של ההכנסות כמו דנמרק, הולנד, שבדיה, שוויצריה, ניו-זילנד, שהגיעו לרמת הכנסות של 15,000-16,000 דולר פר קפיטה. יחד עם זה הפער בין הכי עשירים והכי עניים קטן והולך, אבל הם בדרך איבדו את התשתית של מערכת

הערכים המסורתית. הם פרצו את המסגרת המשפחתית. הם נטלו מן האדם את הרגשת ההמשכיות. הם נטלו מן הפרט את הקשר עם הדורות, עם הדור הקודם ועם הדור הבא, עם ההרגשה האמוציונלית של המשכיות הילדים שלך והנכדים שלך. הם טישטשו לגמרי והרסו את הקהילות הערכיות, שהיו הבסיס של חברה איכפתית. חברה היום היא אמורפית, עירונית, לא איכפתית, וממילא ניהילסטית. אז אני אומר לך שכבר אז, אינטואיטיבית, אני חשבתי בכיוון הזה. חשבתי שיש לנו איזו הזדמנות הסטורית לא רק לבנות כלכלה מודרנית ולהתחיל דוקא מהחקלאות ולעבור אחר-כך לתעשיה - ופה תראה, אם תקרא על פיתוחה של הארץ אז יש פה כבר לגבי החקלאות, את כל הרעיונות המתקדמים, שהמציאות הוכיחה את יעילותם - לא בדיוק כמו שכתבתי - זה גם לא יכול להיות, בכל מיני צורות - אבל בעיקרו כן. זוהי הסיבה שכשאני היום קורא את מה שכתבתי ב-1950, חביבי, אתה יודע מה זה? זה 35 שנה. זה דור וחצי.

מנור: אם כי בסופו של דבר הרעיון לא יושם. כלומר, החברה...

וייץ: הוא לא יושם עד כה במלואו.

מנור: כלומר, היום כדי ליישם אותו אתה צריך תנועה של - מן העיר אל הכפר.

וייץ: אדוני, לא בדיוק. נכון שהוא לא יושם, כי חלה הפסקה בפיתוח הטבעי של מה שהתחלנו בתכנון האזורי של לכיש. הוא לא יושם משום שקרתה לנו תקלה הסטורית חמורה ביותר וזו מלחמת ששת הימים, שבה הצלחנו הצלחה בלתי משוערת, וגברה בתוכנו גאוותנו, והתחלנו לתפוס את עצמנו כמעצמה צבאית, כמעצמה פוליטית, וכמעצמה כלכלית. ובמקום להמשיך ולבנות את עצמנו מבפנים כחברה, מה שהאידיאל שהביאו העליה והאבות המייסדים, נטינו והתחלנו לפזול לז'בוטינסקי שהביא במקום תוכן, הביא סמלים. זו ביקורת שיש לי, אני רק סמוך ובטוח שהחיוניות של החברה של היום תתגבר על זה. אז תסלח לי אם אני עשיתי מין קפיצה כזו, ונטלתי אותך במעוף על פני 35 שנה מהגרעין הראשון - ואתה עמדת עליו - הבלתי מקובל וה-"לא נורמלי" במרכאות שיש...

מנור: בחוברת "יישובה של הארץ".

וייץ: (ממשיך) ב"יישובה של הארץ". ומכאן אנחנו חוזרים, בוא נחזור למלאכת היום יום. מה שאני מציע זה כך: קח את החוברות... (הפסקה בקסטה)

מנור: ...הפגישה התשיעית, היום ה-1 ביולי 1985.

<u>רענן וייץ - סוף פגישה 9</u>
<u>קסטה 7 - צד ב'</u>

המכון ליחסים בינלאומיים
המדור להסטוריה שבעל-פה

רענן וייץ - פגישה 10
קסטה 7 - צד א׳

מנור: היום ה-8 ביולי 1985, וזוהי תחילת פגישה עשירית עם פרופסור רענן וייץ ברחובות.
מכאן ואילך אנחנו נמקד את הדיונים שלנו ביומנים שאתה כתבת, ואנחנו נתחיל מהיומנים של שנת 48׳. ואני עכשיו מתייחס ליומן של שנת 1948 ובו אני עובר לעמ׳ 58 ביומן הדן במבנה המחלקה להתיישבות במשרד החקלאות. זה בעצם ה...

וייץ: יותר נכון, בחלוקת התפקידים בין המחלקה להתיישבות ומשרד החקלאות.

מנור: יותר נכון.

וייץ: טוב, אמנם זה נשמט מזכרוני ואני מתפלא שזה נשמט מזכרוני, כי אצלי זה היה ויכוח גדול.

מנור: עכשיו, מדוע אותם אנשים שמוזכרים כאן, ואני אקרא את האנשים. זה ציזלינג...

וייץ: חכה, אני אגיד, אני אגיע לזה. קצת רקע לשיחה הזו.

מנור: זו ישיבה בעיצומה של המלחמה.

וייץ: כן. זה בחמישי, 48׳. זאת אומרת, מאי. זה לפני קום המדינה.

מנור: 31 במאי 48׳ שבועיים לאחר קום המדינה.

וייץ: שבועיים אחרי קום המדינה, בתל אביב. טוב...

מנור: אתה זוכר את הישיבה?

וייץ: ודאי. עכשיו נזכרתי, אלא מה?

מנור: היכן היא התקיימה?

וייץ: היא התקיימה בחדרו של קפלן שישב אז... היה לו חדר בסניף של בנק הפועלים - אני אגיד לך בדיוק איפה - בחברת העובדים, ברחוב אלנבי, מול

סולל בונה, לא רחוק מאיפה שהיה פעם המרכז החקלאי. זה היה על יד פסי הרכבת שחתכו את רחוב אלנבי.
אז כך, קודם כל הרקע. כידוע, עבדה ועדה בראשותו של זאב שרף על קביעת המשרדים הממשלתיים, חלוקת התפקידים, והם, פחות או יותר, הלכו בעיקבות המבנה האנגלי. זאת אומרת, המבנה של הממשלה המנדטורית. אם אתה זוכר, בנושא זה אני כתבתי ב-43' לקפלן ולבן גוריון הצעה להקים צוות מחקר להכין את זה. זה התזכיר הזה שיש בידיך.

מנור: התזכיר?

וייץ: כן. מהתזכיר ההוא לא יצא כלום, הוא נשאר בארכיון, אבל קצת לפני שנה, אני חושב, או קצת יותר מזה, הוקמה ועדת הכנה בראשותו של מזכיר הממשלה דאז, מי שהיה מיועד להיות מזכיר הממשלה - זאב שרף.
היה תחום מסויים שלא נקבע אז, מכיוון שלא היה ברור, ודעתו של בן גוריון לא היתה לגמרי ברורה, חתוכה לגבי חלוקת התפקידים בין הממשלה והסוכנות. היו שתי נקודות, שלוש יותר נכון, שהיו טעונות הכרעה: הכי חשובה זו היתה העליה. האם הסוכנות ממשיכה לטפל בעליה, או שמחלקת העליה עוברת למשרד הפנים של הממשלה. השאלה השניה: ההתיישבות - שהיתה אז מזוהה במאה אחוזים עם התיישבות חקלאית ובצדק. משרד החקלאות והמחלקה להתיישבות. והשלישית זה היה עלית הנוער - זה חינוך לנוער עולה דאז, זה היה עוד זה, עם משרד החינוך.
שלא לדבר, מה שלא ציפו אז, וזה בא הרבה אחר-כך, וזה הנושא של בעלות הקרקע. זה בא לפתרון שנים רבות אחר-כך לטובת מנהל מקרקעי ישראל, כי אז זה היה ברור שקרן קיימת היא המייצגת את הממשלה בכל הנושאים של בעלות הקרקע. תראה איזו תמימות היתה אז. זה היה ברור לגבי קרן קיימת, שכל הקרקעות יעברו לקרן קיימת. איש לא חשב על תשלומים ועל שום דבר. קניית המיליון דונם שאבא שלי, הוא היה היוזם של זה, זה היה טריק איך להעביר כסף של קרן קיימת לממשלה, ולא לעבור על חוקי מס הכנסה של ארה"ב, וקנדה, ואנגליה. כי קרן קיימת לא יכולה לתת כספים שבאו לצרכים פילאנטרופיים לקנית קרקע, להעביר את זה לממשלה.

מנור: טוב, את זה הוא כותב בספר.

וייץ: כן. אשר לחלוקת התפקידים בין משרד החקלאות והמחלקה להתיישבות...

מנור: כלומר, היה רעיון לבטל את המחלקה?

וייץ: היה רעיון לבטל את המחלקה.

מנור: מי תמך בו?

וייץ: אני עד היום לא יודע בדיוק, אבל אני חושב שזה בא מהועדה...

מנור: משרד החקלאות?

וייץ: לא, לא, לא משרד החקלאות.

מנור: ציזלינג?

וייץ: לא. לא מציזלינג. לא, לא. זה בא עוד לפני זה, עוד לפני שציזלינג ידע שהוא יהיה שר החקלאות. אני חושב שזה בא מחוגי הועדה של זלצ'ר, כי הם זיהו את הטיפול בחקלאות...

מנור: בהתיישבות.

וייץ: ובהתיישבות כ...

מנור: טיפול חקלאי.

וייץ: בדיוק. קפלן שהיה גם ראש המחלקה להתיישבות, וגם גזבר, וגם שר האוצר באותם הזמנים - כי זה היה לפני הקונגרס - הטיל את המחשבה הזאת על חורין ועלי. חורין היה אז מנכ"ל לתקופה מסויימת - אתה זוכר, אני סיפרתי את זה - היה מנהל המחלקה להתיישבות והיו לו שלושה סגנים. (מתקן) היו לו אז שני סגנים, השלישי נוסף אחר-כך - זה היה זגגי שאחר-כך נחום כספי בא במקומו כגזבר, אני כמנהל מקום מנהל המחלקה - אז הייתי סגן מנהל המחלקה לענייני תכנון וביצוע, ואחר-כך בא יצחק לוי מתנועת המושבים, מהמושב, אבל זה בא אחר-כך בתקופתו של אשכול.
חורין ביקש ממני להכין הצעה, ואני כתבתי אז תזכיר - מעניין אם אפשר יהיה למצוא את התזכיר הזה. כתבתי אותו לחורין, וחורין העביר אותו לקפלן. התזכיר מתבסס על תפישה עקרונית של חלוקת תפקידים לפי פונקציות, ואני הבחנתי אז - אולי זה נעשה בפעם הראשונה - בין פונקציה ורטיקאלית - פונקציה אנכית, של משרד העוסק בסקטור מסויים: חקלאות, תעשייה, חינוך, בריאות וכולי, לבין ראשות ומשרד שטיפולו הוא הוריזונטלי, הוא אנכי, (מתקן) הוא אופקי, שהוא עוסק בעת ובעונה אחת בהרבה פונקציות, אבל מטרתו היא טיפוח האדם, הקהילה, והאזור. שלוש רמות. כלומר, המחלקה להתיישבות, התפקיד ההתיישבותי, הוא איננו תפקיד סקטוריאלי. התפקיד ההתיישבותי, כדי לעשות אותו היטב, חייב לתאם ולחתוך את כל הפונקציות האנכיות של הממשלה, והן: הפונקציה של הפרנסה - זה חקלאות; הפונקציה של חינוך - זה קשור לקהילה, מבנה הקהילה - ובאמת היו אחר-כך ויכוחים גדולים מאוד עם משרד החינוך כשבא לכיש שאנחנו עמדנו על כך שצריך לעבור מבית ספר עממי בכל יישוב ויישוב, בכל קהילה, בכל קיבוץ, כפי שזה היה אז נהוג לבתי ספר אזוריים. אחר-כך בפונקציה של בריאות; בפונקציה של אירגון קהילתי...

מנור: שיכון.

וייץ: ודאי, שיכון, וגם מבחינת הפרנסה אמרנו שאמנם החקלאות היא הפרנסה העיקרית, אבל לא רק החקלאות. איפה השרותים לחקלאות? למשל, רוב השרותים לחקלאות הם בתחום משרד מסחר ותעשיה, ואספקת המזון שזה מפעלי תעשיה, קבלת התוצרת שזה מפעלי תעשיה. זאת אומרת, הכלל היה כזה, שהתכנון הכולל, התכנון האזורי, התכנון הקהילתי יהיה בידי המחלקה להתיישבות - גם התכנון הפיזי גם התכנון הכלכלי, גם התכנון החברתי, גם התכנון היבואני, שהמחלקה להתיישבות תקיים ועדות מתאמות עם כל אחד מהמשרדים שאיתם יש לה משא ומתן, אבל תהיה עצמאות בכל הנושאים שבהם היא משקיעה את הכסף - ואז היא השקיעה את הכסף בכל, גם בשיכון - אז היתה לה מחלקה טכנית וכולי.

מנור: זוהי עמדה שגובשה בינך לבין חורין?

וייץ: כן, וקפלן קיבל את זה.

מנור: ואם קפלן קיבל, פרושו של דבר שהשאר קיבלו?

וייץ: כן.

מנור: כולל ציזלינג.

וייץ: רגע, ציזלינג את הגישה הזו מייד קיבל. למה? כי תאמה את השקפותיו של הקיבוץ הגדול. שים לב מה קרה פה. הלוא ציזלינג בא עם השקפת העולם שאחר-כך הפכה להיות...

מנור: מפ"ם.

וייץ: לא, זה אחר-כך הפך להיות סיעה ב׳, אבל הוא בא מהקיבוץ המאוחד ומראש תפס את הקהילה הקיבוצית, לא כקהילה העומדת על חקלאות בלבד. הם שאפו כבר אז להכניס את האלמנטים התעשיתיים והשרותיים...

מנור: ב-48׳?

וייץ: ב-48׳. הם לא עשו זאת, מכיוון שהזמן לא היה בשל, אבל בעיקרון התפישה הזו היתה נכונה, אין ספק. כלומר, אותה ניידות תעסוקתית שאחר-כך הקיבוץ - והיום זה כבר דבר מתקבל על הדעת - כפי שאמרתי לך, הקיבוץ עובר להיות יותר נשען על התעשיה מאשר על החקלאות היום - וכך צריך להיות - זה תאם את תפישתו של ציזלינג, וציזלינג על כן הבין יותר טוב מכולם - אני רוצה להגיד לך שהוא תפס את זה עוד יותר מהר מאשר קפלן, ככה תפס את זה ותמך בזה מיד - שלא רק שאין כפילות בין תפקידי המחלקה להתיישבות ומשרד החקלאות, שאין גם מקבילות כמו שכל אחד בעם חושב. אין מקבילות. זה שתי פונקציות שונות, נובעות. להיפך, הפונקציה של משרד החקלאות היא פונקציה ורטיקלית, הפונקציה של המחלקה להתיישבות היא פונקציה הוריזונטלית. היא

חותכת לא רק את משרד החקלאות, היא חותכת את רוב משרדי הממשלה. היום היא עוסקת יותר בתעשיה מאשר בחקלאות, וכך צריך להיות, כי המטרה של המחלקה להתיישבות, זה טיפוח האדם בקהילה על כל האספקטים שלו.

מנור: מדוע למשל לא צרפו אותה למשרד ראש הממשלה?

וייץ: זה דבר אחר, זו כבר שאלה אחרת.

קסטה 7 - סוף צד ב׳

קסטה 8 - צד א׳

וייץ: אתה בשאלתך נגעת באחת מבעיות היסוד של התנועה הציונית, ושל העם היהודי, ושל היחס בין היהודים היושבים בציון, והיהודים שטרם יושבים בציון אם להגדיר את ההגדרה העתיקה של הציונות. זה נקשר עם מה תפקידה של ההסתדרות הציונית - זה היה עוד לפני הסוכנות - ואחר-כך הסוכנות היהודית, כלומר של מיעוט כוח של העם היהודי בישראל, ולגישה הזו היו שני אספקטים: אספקט אחד מעשי ואספקט אחד אידיאולוגי-עיוני.
האספקט המעשי היה: האם זה יהיה מן הנכון שאת הכספים שאוספים לפיתוח ישראל להעביר לממשלה, ושהיא תבצע אותם. כלומר, שתקום מחלקה להתיישבות במשרד ראש הממשלה - כפי שבמדינות בדרך כלל זה קיים - או להקים משרד מיוחד שהוא יהיה משרד על, כי הוא צריך לעשות את זה, והוא יכול להיות או כפוף ישר לראש הממשלה, או...

מנור: בתוך המשרד?

וייץ: (ממשיך) או כפוף לראש הממשלה ולאוצר, או במדינות אחרות - כשיש משרד לתכנון כלכלי, (מתקן) לא כלכלי, לתכנון הפיתוח - חלק מתכנון הפיתוח. זה משום הדיון על משמעותה ותפקידה של התנועה הציונית. האם התנועה הציונית גמרה את תפקידה או לא גמרה את תפקידה. אז לגבי העליה אין שאלה שהיא לא גמרה את תפקידה. זה דבר ראשון. אלה שטענו שצריך לשמור את כוחה ואת עצמאותה של התנועה הציונית ולהשאיר בה את המחלקה לתכנון, טענו שהקשר של אלה שנותנים את הכסף עם המעשה יביא לכך שהתרומות והחיזוק, והתמיכה בישראל יהיו יותר גדולות, יותר בלתי אמצעיות, עם מוטיבציה יותר גבוהה, וצדקו.

מנור: בדיעבד אתה חושב שהם צדקו?

וייץ: הם צדקו בלי כל ספק. אין לי ספק שאילו העבירו את הפונקציות לממשלה, והיו משאירים את המגביות שיהיו מגביות נפרדות, והן רק משמשות קופה להעברת

כסף, זה היה כבר מזמן העניין הזה מתגלגל. אין שום ספק. ויש הוכחות לזה, חותכות. ההוכחה החותכת ביותר זה שיקום שכונות. מפעל שיקום השכונות שהתחיל כתקציב נוסף, יש לו היום יותר מוטיבציה, ויותר קשר מאשר המפעלים הותיקים שהם תלויים בכלל הסוכנות. זוהי הסיבה גם שאני עכשיו מציע לעשות עוד צעד קדימה, ואת אותה ההתפתחות האזורית שעליה דיברתי עם ישראל לקשור עם קשר אזורי עם אזורים של התרמה של יהודים, לא רק התרמה, גם מוטיבציה. אין ספק שהקשר המוטיבטיבי הוא הרבה יותר פעיל ויותר ישיר. אבל, היתה עוד סיבה אחת ואת זה צריך להבין היטב. המעניין שצ׳זלינג הבין את זה וגם קפלן, הם מאוד תמכו, אף על פי ששניהם באו משני הקצוות הפוליטיים של מפא"י - קפלן היה וייצמניסט, וציזלינג היה בן גוריוניסט, אולי אפילו טבנקיניסט. זהו זה. התיישבות חקלאית, כדי להעשות, זקוקה לקרקע. קרקע זה אלמנט אחד שאפשר ליצור אותו. הוא קיים. אפשר להרחיב אותו, אבל זהו נתון. היות שהפילוסופיה הציונית אומרת שצריך לשמור מקום גם ליהודים שעוד לא עלו אבל הם יעלו, זאת אומרת שההתישבות לא יכולה להנתן בידיהם של תושבי הארץ בלבד, כי מטבע הדברים האינטרס שלהם יהיה לחלק את הנכס של קרקע, ובזה לא לאפשר ליהודים שיבואו להתיישב על הקרקע, אלא רק להיות סוחרים וכולי וכולי. כלומר, שצריך להפקיד את ההתישבות העתידה, את ההכרעה על ההתיישבות העתידה לא בידי מוסד שנבחר רק על ידי תושבי הארץ, אלא מוסד שיש ליהודי חוץ לארץ השפעה על בחירת הנבחרים שלו. פה צריך להפריד.

מנור: זו שוב אחת הסיבות להשארת המחלקה בידי הסוכנות?

וייץ: בדיוק. שתי הסיבות הללו הניעו את ההחלטה שהמחלקה להתיישבות תשאר בידי הסוכנות, ואם אתה רואה בפרוטוקול, נאמר פה...

מנור: כל הגורמים הפוליטיים האחרים היו בעד הגישה?

וייץ: לא. אבל זה עבר. זה עבר אז. במועצה הארצית הזמנית שאחר-כך הפכה להיות ממשלה זה עבר. המעניין שמי שקצת חלק על זה היו דוקא הליברלים והפרוגרסיבים...

מנור: למרות שמשקלם אז בהסתדרות הציונית ירד?

וייץ: כן. אבל מהשקפת עולם ליבראלית שצריך לחלק בין הקיימים את מה שצריך. אז הפגישה שנתקיימה בחדרו של קפלן ב-31 במאי והשתתפו בה...

מנור: ב-48׳.

וייץ: ב-48׳, השתתפו בפגישה קפלן בתור גם ראש המחלקה גם שר האוצר, ציזלינג שהיה שר החקלאות, חורין שהיה מנהל המחלקה להתיישבות - המושג מנכ"ל עוד לא היה קיים אז, הלפרין שהיה המנהל של משרד החקלאות, כפי שכבר פעם סיפרתי לך, ואני שהייתי סגן, והייתי גם מזכיר של ה...

מנור: ורשמת למעשה את הפרוטוקול?

וייץ: כן. הייתי מזכיר של כל ה...

מנור: אז לא נרשמו הרי פרוטוקולים.

וייץ: לא. אני רשמתי והקפדתי על כך, כפי שאתה יכול לראות. מי שקורא את התוכן של השיחה שהיא קבעה באופן ברור ביותר את חלוקת העבודה בין המחלקה להתיישבות ומשרד החקלאות - חלוקה שנשארה ללא עוררין עד היום, להוציא אפיזודה אחת וזו ועדת בן אהרון שמונתה בשנות השישים, באמצע שנות השישים על ידי אשכול - ראש המחלקה להתיישבות ושר האוצר דאז - לפי בקשתו של קוזלובסקי של...

מנור: ספיר.

וייץ: ספיר. כי אז, כיוון שהתחילו לראות את קצה החבל של החקלאות ויראו שמא לא צריך בעוד מועד להעביר את כל התפקידים, מבלי לראות שהמחלקה להתיישבות יזדקקו לה עוד יותר במעבר מביסוס ההתיישבות על חקלאות, לביסוס ההתיישבות על תעשיה ועל שרותים. ברור לך?

מנור: והועדה החליטה מה?

וייץ: הועדה החליטה להמשיך. השינוי היחידי שהיא עשתה, לדעתי בשגיאה עד היום הזה: את תפקיד השיכון, הבניה, וההתיישבות החדשה העבירה מן המחלקה להתיישבות למשרד השיכון, וזה עד היום בכייה לדורות. עד היום. זו טעות גסה.

מנור: אם כי משרד השיכון בשנות השבעים שינה לחלוטין את פני ה...

וייץ: אילו היה בידי המחלקה להתיישבות הכסף שהיה בזה, היא היתה עושה כמה דברים יותר טוב. מבטיח לך. אבל זו כבר שאלה אחרת. עובדה היא שמה שנקבע בישיבה הזו זה נקבע, ובישיבה הזו, אם תשים לב, יש חלוקה ברורה: כל דבר, כל אירגון ששייך לפעילות הסקטוריאלית של החקלאות נמסר למשרד החקלאות. למשל, ההדרכה: מחלקת ההדרכה היתה בסוכנות היהודית. ההדרכה המקצועית. היא עברה לממשלה כולה. תחנת הנסיון. עברה לממשלה כולה. לעומת זאת, אנחנו הקימונו הדרכה התישבותית. מדריכים כללים, שהם היו יותר מדריכים חברתיים-אירגוניים מאשר מדריכים מקצועיים. אנחנו נתנו עזרה למדריכים המקצועיים כדי לעזור לאמן, להדריך, ולחנך את המתיישבים החדשים. אבל ההדרכה, מחשבת ההדרכה, המחקר, מחשבת המחקר, עברו לממשלה, אף על פי שהם היו חלק בלתי נפרד מן המחלקה להתיישבות.
לעומת זאת, המים למשל, כי המים משמשים לא רק את ההתיישבות, הם משמשים לכל, עברו לראשות הממשלה. אבל לעומת זאת, כל ההדרכות, כל ההדרכה

ההתיישבותית, הטיפול ההתיישבותי, התכנון האזורי, התכנון של נקודות ההתיישבות, הבניה של הנקודות - הכל נשאר בידי המחלקה להתיישבות, ואפילו הורחב. אז קפלן ביקש אז, כפי שאתה רואה, ציזלינג עורר את שאלת התקציב של המחלקה להתיישבות שצריך היה אז להקבע ולהיות נפרד מתקציב משרד החקלאות. אז סוכם שעד הראשון ביולי, תשלם הסוכנות כפי ששילמה עד כה, כלומר, לממשלה, ובינתיים תעובד הצעה תקציבית מפורטת...

מנור: כפי שנראה אחר-כך.

וייץ: כן, כפי שנראה אחר-כך. וקפלן ביקש מחורין ומהלפרין - שני המנהלים-לעשות זאת, וביקשו לנסח את ההצעה בדבר ההסדר עם הקרן הקיימת אחרי שיחות שהתקיימו עם ציזלינג וקפלן בנפרד עם יוסף וייץ.

מנור: כן. זה באשר לישיבה. מכאן אני עובר לעמוד...

וייץ: אני שכחתי בכלל מזה.

מנור: אני עובר לעמוד 98 ביומן.

וייץ: זה היה ב-21.7.48, כלומר...

מנור: יומיים לאחר תחילת ההפוגה השניה.

וייץ: כן. זה קטע מתוכנית שלמה שאני הצעתי עוד לפני שפרצה המלחמה.

מנור: שאודותיה סיפרתי כאן.

וייץ: כן. אני סיפרתי, זה היה, אני עשיתי את זה עוד בתקופה שהיו ויכוחים עוד באו"ם...

מנור: על ההתיישבות.

וייץ: על קו התישבותי...

מנור: מירושלים לתל-אביב.

וייץ: (ממשיך) על מערכת התיישבות חדשה מירושלים ועד חולדה. פה יש קטע מזה. אני אז הצעתי, אם זכרוני לא מטעה אותי, ולא מצאנו את התזכיר הזה, אני אז הצעתי שמונה יישובים וזה רק חצי. אגב, חולדה ב' אז לא היתה אצלי בתכנית, כי חולדה ב' שכתובה פה באה במקום הכפר הערבי חולדה שבינתיים התרוקן מיושביו. כשאני הצעתי את ההצעה לא הבאתי את זה בחשבון.

מנור: שהכפר יתרוקן.

וייץ: שהכפר יתרוקן. הכפר חולדה הלוא הוא דוגמא טיפוסית למה שקרה ביישוב הערבי. ואני בהזדמנות זו רוצה פה להקליט את זה, כי אני רואה את חולדה שזה היום בית... איך קוראים לזה? גבעת דוד.

מנור: לא גבעת דוד.

וייץ: דוד, זה על שם דוד מרקוס.

מנור: ניר דוד.

וייץ: לא ניר דוד. ניר דוד זה בגליל.

מנור: יש עוד דוד...

וייץ: על יד חולדה, זה היה נקרא חולדה ב׳. הכפר הערבי חולדה היה ביחסים טובים עם חולדה כל השנים. הלוא הם, כאשר שרפו את חולדה א׳ התנגשו אז עם הפורעים. הם לא נתנו להם מקום להיות בתוכם והתנגדו. הם עזרו לחולדה כשחולדה חזרה, הקיבוץ חזר והקים את חולדה במקום החדש שלו, עזרו להם. היו יחסים טובים. לי סיפר אפרים - מי שהיה מוכתר חולדה, הקיבוץ חולדה, במשך כל מלחמת השחרור - עליו השלום, חיים אבינרי, (מתקן) אפרים אבינרי, סיפר את הסיפור הבא: הם, בתקופת המלחמה, עד אפריל...

מנור: הם - זה הערבים?

וייץ: לא, חולדה. הקיבוץ חולדה. היו ביחסים טובים והחליפו ידיעות כל הזמן בתוכם. היה לו קשר עם המוכתר של הכפר הערבי לאפרים אבינרי כל השנים. לילה אחד בא השומר של חולדה ואמר: "יש ערבי", (מתקן) "שני ערבים", ליתר דיוק, "שרוצים לדבר איתך בחצי הלילה." העיר אותו. הוא יצא לשער ומצא שם, ראה שם את המוכתר של חולדה הערבית, ועוד אחד מנכבדי חולדה שאמרו שהם קיבלו פקודה מהמועצה הפלשתינאית העליונה בחתימתו של המופתי, שהם עד הבוקר צריכים לפנות את הכפר, לקום ולעזוב ולעבור לעזה. הם לא רצו לעשות את זה. איימו עליהם בכוח, אז הם אמרו שהם בידידות עם שכניהם היהודים, והם יבקשו עזרה. הם לא מפחדים מכנופיות וכולי, אבל הסבירו להם שזוהי פקודה של המועצה העליונה, כי בקרוב תתחיל המלחמה באמת - לא של הכנופיות, אלא של חיילות ערב - והם רק יפריעו, כי יביאו תותחים, והם יפריעו לכבוש את חולדה היהודית. אז אפשר לפנות את שדה הקרב. וכך היה. הם באותו לילה קמו, כל הכפר קם ויצא. הוא ניסה לדבר על ליבם לא לעשות את זה, אבל זה לא עלה בידו.

מנור: בפתאומיות?

וייץ: לילה אחד, בלי הכנה, בלי כלום. עכשיו, הוא מספר שכעבור מספר חודשים בתוך הקרבות - הקרבות עברו לדרום וכולי - הוא שוב פעם העיר אותו בלילה.

מנור: המוכתר?

וייץ: את המוכתר, את המוכתר של חולדה - אפרים אבינרי, השומר, שוב פעם ואמר: "ערבי עם חמור מחכה לך בשער." הוא כבר ידע. הוא בא - זה היה המוכתר שבא בליל גשם עם חמור מרצועת עזה. הוא עבר את הקוים בהסתר הלילה. הוא בא ואמר: "אנחנו במחנה ואנחנו רעבים ללחם. אין לנו מה לאכול, המצרים לא נותנים לנו שום דבר. באתי לקבל ממך חיטה, או קמח או חיטה." אמר לו אפרים אבינרי: "בוא איתי." הוא העיר את האפסנאי, פתח את מחסן המזון, הוציא שני שקים - שק חיטה ושק קמח, הוא אומר: "נתתי לו גם כל מיני דברים נוספים: דבלות ושמן", והעמיס על החמור והוא העמיס גם על עצמו ונעלם בחשכת הלילה.
אחר-כך, במלחמת ששת הימים הלך אפרים אבינרי למחנה הפליטים והוא אומר: "כבר לא מצאתי רבים, חלק נכבד עזב את עזה ועבר לירדן." את המוכתר עצמו הוא לא מצא. כל הכפר שישב שם וחיכה לחזור לכפרו - הלוא שמו אותם יחד - נואש והתפזר וכולי. אני אז...

מנור: אתם עשיתם סקר כמה כפרים שהיו עזבו כתוצאה מכך, וכמה עזבו בגלל...?

וייץ: אני לא עשיתי. אני חושב שהרוב הגדול, הערכה, הרוב הגדול של הכפרים שעזבו עזבו בצורה של חולדה. כלומר, אני לא מקבל את הגירסה שהערבים נסו משום שהם עצמם הגזימו בטבח שנעשה בדיר יאסין. אני לא מקבל את זה. אני גם לא מקבל את הגירסה שדברים כאלה נעשו רק בדיר יאסין. אני במו עיני ראיתי בירואן בגליל את המסגד של הכפר יראון מפוצץ על כל מי שהיה בתוכו - והיו שם גם נשים וילדים. שלא אחטה בשפתי במה שאני אומר, דברים נוראים, אבל צריך לאמר אותם. אבל לא זו היתה הסיבה. זה מטשטש את כל הפרספקטיבה ההסטורית, מדיח את הדעת מהנושאים האמיתיים. הערבים, גם פחדו, וגם ברחו מפחד, אין כל ספק, כמו שיש גם בתוכנו, אבל העם הערבי, רובם לא עזבו בשל דיר יאסין. הם עזבו בעיקר משום שהחדירו בתוכם את האמונה שזה לטובתם הם עושים כשהם עוזבים, ושיבוא יום שהצבא הערבי יכבוש. לא היה לזה שום צל של ספק. הם היו בטוחים בנצחונם הצבאי. על כן הם יחזרו ויחלקו את השלל של היהודים, ויחיו בצורה יותר טובה, זאת היתה הסיבה האמיתית.
ואני רוצה שזה יהיה ברור לכל אלה שחושבים אחרת, שזה יכול לקרות בהסטוריה פעם אחת בחיי עם ולא יותר. הערבים עכשיו לא יזוזו. מי שחושב שבאיזה נסיבות שהן יכול להזיז את הערבים מהגדה ומרצועת עזה לירדן ולמצרים טועה טעות עצומה, וזה ההבדל בין חניתה לבין אלון מורה. זהו ההבדל היסודי, הבסיסי. הייתי רוצה שהדבר יהיה ברור. מי שחושב שעל ידי חזרה לדיר יאסין בנוסח מודרני הוא יביא למנוסה שכאילו היתה בשל זה בפעם ההיא, קודם כל טועה בסיבות של המנוסה ההיא - זו לא היתה מנוסה, זו היתה אווקואציה מרצון ברוב המקרים - לא שלא היו גם מקרים אחרים של מנוסה מתוך פחד, אין ספק.

מנור: אבל לגבי ארבעת הכפרים שאתה מזכיר, אותם ארבעת הכפרים שאתה תכננת להתיישב בהם - להתיישב בהם? בתוכם? בבתים שהיו? או להחריב אותם ולבנות חדשים?

וייץ: לא. אלו היו ארבעה כפרים קיימים שאני הצעתי לשפץ אותם ולהתיישב בהם. גם בית ג׳יס, גם בית ג׳סין, גם דיר מחסין, וגם חולדה ב׳. כי ארבעת הכפרים הללו היו בנויים מאבנים. שים לב, יש שתי שיטות בניה בכפרים הערבים. יש את שיטת הבניה במבני חימר, מטוייח, וזה היה בכל השפלה - כל הכפרים שאנחנו ראינו, שראינו אותם פה בדרך לנגב היו בנויים מחימר -בהם אי אפשר היה להשתמש, אותם אנחנו יישרנו בטרקטורים. הגשם, קודם כל, חורף אחד בלי שטיחו ולא החזיקו אותם כבר מוטט אותם, אבל הכפרים שהיו בהרים או בשיפולי ההר, שהיו בנויים אבן, עם חלק גגות בטון, וחלק גגות טין - אבל גגות חזקים עם תומכות או של עץ או של ברזל - אנחנו חשבנו לתומנו שאם נטייח אותם, נחזק אותם וכולי, יהפכו לבתים טובים, ועשינו. עשינו את זה אחר-כך בערך ב-60 כפרים, כמו שתראה אחר-כך, בארץ. וכמובן שזה חסך לנו כסף שלא היה לנו, וזמן שלא היה לנו, אבל זה שנאחזנו בבתים הללו, וסביבם תכננו את היישוב המושלם והמודרני זו היתה טעות גסה. אפשר היה להשתמש בכפרים הקיימים לזמן מסויים, אבל לתכנן את היישובים מחוצה להם, לבנות אותם מחדש - את הכפרים להפוך למחנות, או למוסדות, או לדברים כאלה. למה? כי כל מה שאנחנו אחר-כך ניסינו לעשות עלה בתוהו. הבתים האלה דלפו, היו מכוסים בסדקים, אי אפשר היה להכניס אליהם אינסטלציה מודרנית...

מנור: בגלל הבניה הגרועה.

וייץ: בגלל בניה גרועה. (מתקן) לא גרועה, בגלל בניה שהיתה בניה מסוג אחר לגמרי. אני אתן לך עוד כפר אחד שהיה מושב. אתה אפילו לא יודע את זה. ליפתא. ליפתא תחתית נבנתה על ידי המחלקה להתיישבות. שם היו כבר בתים, בשל הקירבה לעיר, היו כבר בתים פחות או יותר מודרנים. אז אנחנו שיפצנו אותם וישב שם כפר, קהילה תימנית של 80 מתיישבים, 80 משפחות.

מנור: ב-49׳.

וייץ: ב-49׳. ומהם לא נשארה, אולי נשארה משפחה אחת או שתיים בליפתא. אם תסתכל היום בליפתא, מתחת לכביש אתה יכול לראות את זה. אבל אותו הדבר קרא פה. אני כבר לא זוכר מה השמות של היישובים היום, אבל אולי אני אזכור. את בית דיר מוחסין, אני חושב שהיישוב הזה... לא, זה משער הגיא, זה עד שער הגיא.

מנור: זה מחולדה עד שער הגיא.

וייץ: מחולדה עד שער הגיא. אני צריך עכשיו לראות את המפות ולעשות.. מעניין שיש פה... זה כבר היו כמה דונמים, ואיך וכולי.

מנור: אחר-כך בעמוד 102 אתה נותן נתוני קרקע לגבי התיישבות בשלושה אזורים שאתה ממליץ ליישב אותם מיד. אתה מדווח פה. זה אתה, או שזה...?

וייץ: זה אני, זה אני. נתתי את זה אז לשר הבטחון, כלומר לבן גוריון.

מנור: הפרוזדור לירושלים...

וייץ: זה ודאי לפי בקשת...

מנור: הצבא?

וייץ: לא, אשכול. בן גוריון ודאי פנה לאשכול וביקש, ואני נתתי את זה, כי אני ישר לאשכול לא הייתי עולה, (מתקן) לבן גוריון.

מנור: הפרוזדור לירושלים...

וייץ: אבל השאלה אם זה... איפה התאריך, בוא נראה את זה. נראה לפי הזמן אחרי זה...

מנור: יש גם בעמוד 168 התייחסות לזה.

וייץ: תראה לי, זה אותו הדבר, זה ב-7, אז זה עוד לא היה אשכול. (הפסקה בקסטה)

מנור: למשל לוד וסביבותיה, מה החשיבות לאזור הזה?

וייץ: איזה?

מנור: לוד וסביבותיה. הגליל המערבי מובן. זה היה אזור ערבי, שצריך היה להיות ערבי אפילו לפי תכנון תחנת...

וייץ: הפרוזדור, קודם כל מובן.

מנור: הפרוזדור ברור.

וייץ: זה כדי לקשור את ירושלים עם השפלה. , אל תשכח...

מנור: אבל מה הדחיפות של לוד?

וייץ: אני אגיד לך. אל תשכח: הקרבות בסביבות לוד היו קרבות מכריעים בגורל כל המלחמה, אם תחזור חזרה. ברמלה נשארה אוכלוסיה ערבית קטנה. בלוד לא. לא ידענו אז מה יקרה עם הסלון. מה שלך ברור שלא יחזרו, אז לא היה עוד ברור.

מנור: חשבתם על ההחזרה, על חזרת הערבים בלוד.

וייץ: כן. החזרת הערבים ללוד. לוד היתה עומדת על תילה.

מנור: כן. העיר עמדה על תילה.

וייץ: על תילה. היא היתה ריקה. כמו מגדל...

מנור: מאוחר יותר.

וייץ: מאוחר יותר. כמו מגדל. כלומר, היתה פה כעין מחשבה: כל המקדים - מוטב.

מנור: לא להחזיר אותם?

וייץ: כן. הלאה.

מנור: אחר-כך, בעמוד 159 שם התקציב השנתי של הסוכנות, ותקציב ההתישבות במסגרת הזאת, והנה בתוך התקציב הכולל אז לשנת 48' של מיליון לירות, ההתיישבות מקבלת 200 אלף. חמישית. כאשר, למשל, עלית הנוער מקבלת רבע, ואירגון ושונות שזה דברים של מינהל וכיוצא בזה 100 אלף לירות. חמישית, זה הרבה או שזה מעט?

וייץ: יש לך פה איזו פרספקטיבה. פה לא נכללה ההלואה הגדולה.

מנור: אני לא נוגע בהלוואה. ודאי. אני לא מתכוון...

וייץ: היא לא נכללה פה.

מנור: לא, לא, אני לא נוגע בהלואה.

וייץ: של בנק יבוא ויצוא.

מנור: זה רק ב-49'.

וייץ: רגע, רגע, אני לא זוכר. תביט, זה 48' מתי? זה ב-9 כבר.

מנור: בספטמבר.

וייץ: ספטמבר. ואנחנו התחלנו בהלואה...?

מנור: ההלואה ב-49'.

וייץ: ב-49', אבל חכה רגע, מתי? אגב, אתה ראית, על ההלואה יש?

מנור: אני אגיע להלואה.

וייץ: כן, מתי זה? תן לי.

מנור: ההלואה זה בתחילת 49'.

וייץ: תחילת?

מנור: כן.

וייץ: אני לא יודע. אני יכול רק לתת לך סברה, כי זה לא נראה סביר, בהחלט, זה לא נראה סביר. מעניין, פה יש עוד איזה שני חודשים לכל...

מנור: שהרי התקציב של המחלקה להתיישבות עלה פי כמה על התקציב הכולל של הסוכנות.

וייץ: כן. אין ספק.

מנור: טוב, אני רציתי לבדוק. אתה לא זוכר אז...

וייץ: אני לא זוכר, אבל אני יכול להביע רק השערה, אוי עם שקולניק כבר. מתי היה הקונגרס אגב?

מנור: אני לא זוכר.

וייץ: מתי היה הקונגרס. כי אני רואה פה את שקולניק אבל במרכז החקלאי, עוד לא בתור ראש המחלקה. כי כשאני נסעתי הוא היה כבר ראש המחלקה. היה ויכוח, אתה זוכר?

מנור: כן.

וייץ: בינו ובין ציזלינג. תביט, לי יש רק הסבר אחד. קנה אותו היום - אחרי כמה שנים זה?

מנור: כמעט ארבעים שנה.

וייץ: ארבעים שנה. אני סבור שכבר אז... אילו ידעתי הייתי כותב, אבל כנראה שלא ידעתי אז, אבל היום אני מסתכל רטרוספקטיבית, אני סבור שכבר אז קפלן הביא בחשבון את קבלת המילווה, והתקציב הזה היה רק הכסף הישראלי שהיה דרוש כדי להפעיל. כך אני סבור. אחרת אני לא מבין את זה.

מנור: אני רוצה לשאול אותך. לגבי עמוד 187 שם אתה מספר על ישיבה שנערכה ב-24 באוקטובר 48' עם קצין ההתיישבות. מי זה קצין ההתיישבות?

וייץ: חרסינה.

מנור: אה, חרסינה מהמטכ"ל. ברור. עכשיו, לגבי הנקודות האסטרטגיות, הוא קבע את הנקודות? המטכ"ל קבע את הנקודות?

וייץ: לא.

מנור: איך בכלל היתה החלוקה?

וייץ: אף פעם. את הצעת הנקודות תמיד קבעה המחלקה להתיישבות. מאז כמעט עד היום הזה. מי שניסה להפוך את הסדר ותקופה מסויימת יכול היה לעשות - ולדעתי אז אסון גדול, זה היה רק בתקופת אריק שרון שהוא היה שר הבטחון, והוא התערב והכתיב נקודות בלי לבדוק. המחלקה להתיישבות קיבלה את הנתונים, את ההצעות, מכל מי שמציע. יוסף וייץ בהתחלה היה משפיע והציע הצעות, הצבא היה מבקש פה ושם איפה שהוא רוצה, משרד הפנים היה לו ברגע שהוא התחיל, משרד החקלאות מטעמים שלו...

מנור: אבל, הקובע היה תמיד...

וייץ: אבל הקובעת תמיד היתה המחלקה. מה זאת אומרת הקובעת? קודם כל המחלקה להתיישבות היה לה מנגנון לבדוק את כל ההצעות האלה, להפוך אותן להצעות קונקרטיות מתוכננות, לראות מה אפשר ומה אי אפשר, לה היתה מערכת של הניתוחים הכלכליים, של ניתוחי התכנון האדריכלי, של האפשרויות של ההתיישבות וכולי וכולי. אה, שכחתי עוד יוזם גדול מאוד של נקודות, זה המרכז החקלאי - הרצפלד. היה מקור של יוזמה... פעם אתה זוכר שסיפרתי לך על שטרן וכולי, בזמנו למעשה הוא קבע לשטרן, ולא שטרן קבע לו, אבל זה התהפך. המחלקה להתיישבות הכינה לבסוף את ההצעות, וזה בא להכרעה לפני קום ועדת ההתיישבות. היה פער גדול בין שני המוסדות האלה. זה בא להצעה משותפת של המוסדות. בתחילה הועדה הזו היתה של קרן קיימת ושל הסוכנות, אחר-כך היא היתה משולשת - הסוכנות, כלומר המחלקה להתיישבות והגזברות של הסוכנות. אחר-כך היתה משולשת כי הצטרף אליו שר החקלאות לועדה. זו היתה הועדה שראש המחלקה להתיישבות היה יושב ראש שלה, והיא היתה מכריעה. תקופה מסויימת היתה ועדה. לאט, לאט הועדה הזו התפרקה, ומי שהכריע היה ראש המחלקה להתיישבות שהביא את ההכרעה להנהלת הסוכנות. הנהלת הסוכנות היתה מכריעה והרבה פעמים אני הייתי, בזמן הישיבות, הייתי מביא - יותר נכון, זו עוד לא היתה הסוכנות, זו היתה ההסתדרות הציונית.

מנור: כלומר, אתה רוצה לאמר שעד תקופת שרון לא היה מקרה שהתיישבות קמה שלא על דעת המחלקה...

וייץ: שלא על ידי בחינה והצעה של המחלקה להתיישבות. לא את כל ההצעות של המחלקה הם קיימו. הרבה פעמים החזירו, אבל לא קמו יישובים...

מנור: אבל לא קמו ישובים כנגד.

וייץ: גם כשזה החזירו למחלקה והמחלקה בדקה. עד תקופת שרון זה אף פעם לא קרה. גלילי אף פעם לא עשה.

מנור: שרון כשר חקלאות?

וייץ: לא. לא. סליחה. שרון כשר החקלאות לא יכול היה לעשות את זה, לא היתה לו סמכות. שרון כשר החקלאות ביקש מיושב ראש ועדת ה...

מנור: יושב ראש הועדה להתיישבות?

וייץ: לא יכול היה לעשות את זה. הוא נאלץ גם כשהוא היה בזה, הוא נאלץ להעביר את הכל דרך המחלקה להתיישבות, כי לא היה לו מנגנון תכנוני. לא יכול היה לבוא לישיבות להוציא מכיסו. הוא ניסה לעשות את זה. אבל עד מהרה הוא ראה שהוא לא יכול לעשות את זה. הוא התחיל לעשות את זה רק כשהוא הפך להיות שר הבטחון. הוא השתמש במנגנונים של הצבא לתכנון יישובים - דבר שאף פעם לא נעשה.

מנור: לצבא היה מנגנון לתכנן יישובים?

וייץ: לצבא יש. אפשר! תסלח לי...

מנור: לתכנון יישובים?

וייץ: לא יישובים, תכנון התנחלויות. לצבא היה את חיל ההנדסה, הקים מחנות צבא. לפי התפישה של אריק שרון אלה היו התיישבויות. לפי התפישה שלי אלה היו התנחלויות. אבל עד אז גם זה לא נעשה. את אי הסדר הראשון הוא הכניס. על כל פנים, זהו זה. בוא נלך הלאה.

מנור: עכשיו, בעמוד 259 ישיבה מיום 6 בדצמבר 1948 שם נדונה הקמת אגף התיכון. גם כן ציון דרך.

וייץ: כן. זה כבר אריח במחשבת התכנון, או התיכון כמו שאז. המילה "תיכון" זה של וולקני. אז כך, כשאני באתי למחלקה להתיישבות, היתה ועדת תכנון של שלושה אנשים שמינה רופין. היושב ראש היה וולקני, מנהל המחלקה להתיישבות - שטרן, ובא כוח המרכז החקלאי - שקולניק. הם קבעו טיפוסי משק, כלומר ממה צריך המשק להיות מורכב, ומה התקן שלו. בתקופה יותר מאוחרת, ביוזמה של

וולקני, ובהסכמה של רופין, ועוד יותר אחרי מותו של רופין, יותר מאוחרת, אבל עוד לפני זה, ובהסכמתו של קפלן שהיה אז הגזבר ועסק מאוד בנושא זה, קמה בתחנת הנסיונות מחלקה לכלכלה ולתכנון ההתיישבות.

מנור: מתי זה היה?

וייץ: זה היה כאשר אני עברתי מהצפון לרחובות. זה הוקם ב-1940, בסוף 1940. אני בטוח שיש לך... אה, הנה אני אראה לך...

מנור: ביומנים?

וייץ: אין לי חוברות. 1940 - המחלקה הזו נוהלה על ידי קליבנר-עמיעד. הוא היה המנהל שלה. היה בה דוקטור לווה, אני אחר-כך הכנסתי לזה את דוקטור גרא וייצמן, דוקטור אביגדור קדם, ואני אחר-כך, כשגמרתי את התפקיד בחולה, עבדתי בתור מזכיר של היחידה התכנונית פה. עכשיו כך, זו היתה יחידה של הסוכנות, אבל משולבת למחלקה להתיישבות, ולתחנת הנסיונות. כי בתחנת הנסיונות היתה המחלקה להדרכה, שהיא היתה חלק מהמחלקה להתיישבות, אבל מיקומה והדרכתה המקצועית היתה בתחנת הנסיונות, שהיתה יחידה תקציבית ואדמיניסטרטיבית עצמאית ונפרדת. אז קודם היה שיתוף פעולה במחלקת ההדרכה - ניהל אותה קרמפנר.

מנור: קרפנר?

וייץ: קרמפנר שאחר-כך היה סמנכ"ל משרד החקלאות לענייני הדרכה. אחר-כך הוא עיברת את שמו, מה היה שמו? בעלה של משוררת הילדים, נו... אני אגיד לך את שמו אז תדע. תזכיר לי, אני שכחתי...

מנור: דרך אגב, היישוב שהזכרנו קודם דוד, זה משמר דוד.

וייץ: משמר דוד. נכון צדקת. טוב, שכחתי. קרמפנר... טוב, אני עוד מעט אזכר. כך זה התנהל. כאשר אשכול נבחר, ותחנת הנסיון עברה לממשלה לפי החלטות שאתה ראית קודם, עברה איתה גם המחלקה לכלכלה. אז קליבנר, יוסף קליבנר-עמיעד, אביו של עמיעד שנהרג בליל הגשרים עם יחיעם אחי, שמו היה עמיעד ובעד זה הוא קיבל את זה... הציעו להקים מוסד עצמאי נפרד, לא להעביר את זה לממשלה את היחידה הזו, אבל גם לא לסרב את זה למחלקה להתיישבות. לעשות מוסד לתיכון. אז הנה לך פה. כאן כתבו דברים ברורים: "אשכול מתנגד ליצירת מוסד נפרד הקשור במישרין בראש המחלקה כמו שהציע קליבנר, ווולקני עמד מאחוריו, אגב...

מנור: תמך בקליבנר?

וייץ: כן. מציע להקים מיד את אגף התכנון. ואגף התכנון הוקם. מי שהופקד עליו אדמיניסטרטיבית, מנהלית, הייתי אני. מקצועית היה קליבנר. אני עבדתי תקופה ארוכה עם קליבנר שנשאר לעבוד פה ברחובות...

מנור: עד מתי?

וייץ: המיקום ברחובות היה עד שהוקמה הפקולטה לחקלאות, ועד שמכון וולקני עבר מכאן לבית דגן, וכל החלק שאתה רואה פה דרך החלון עבר למכון וייצמן, להוציא את השלושים דונמים האלה שאני גנבתי ממכון וייצמן, ופעם אספר לך איך שזה נעשה, זה חשוב, בשביל החבל התיכון שקם אז, ואני חשבתי כל הזמן על הקמת המכון לתורת ההתיישבות, שזהו המרכז לחקר התיישבות, שבו אנחנו יושבים היום. זה היה לאחר שקיבלתי את התפקיד של יושב ראש המכון הלאומי והאוניברסיטאי לחקלאות שניסה לאחד את הפקולטה לחקלאות ואת תחנת הנסיונות במינויו של...

מנור: וזה לא הצליח.

וייץ: זה לא הצליח. ומינויו של ראש המחלקה אשכול, שר החקלאות משה דיין, ונשיא האוניברסיטה מזר.

מנור: זה היה ב-58' כבר.

וייץ: לא, 59'. זה היה ב-60' אולי.

מנור: דיין היה שר החקלאות.

וייץ: ב-60' אני חושב. 60'-61'. אז גם הפרדנו ואז הוקם המנהל המשותף לתכנון בין המחלקה להתיישבות במשרד החקלאות. עד אז משרד החקלאות לא היה לו חלק ביחידה הזאת, אלא דרך תחנות הנסיון, אבל הוקמה יחידה לתכנון, אולי קצת אפילו לפני זה, ועד היום הזה. היום זה נקרא: "הרשות לתכנון חקלאי והתיישבותי" - כשאוחד האגף לתכנון ההתיישבות, והאגף לתכנון החקלאות תחת גג אחד. אשכול צדק אז מאוד בתפישה, אין כל ספק, ואילו לא עמד על דעתו וזה היה הופך למשהו נפרד, זה בלי ספק היה הופך למשהו אקדמי, ואולי היה אחר-כך נכנס כחלק של הפקולטה, כשהוקמה הפקולטה. אז היה המוסד המיישב נשאר...

מנור: בפקולטה זה לא קיים היום?

וייץ: לא. יש את המחלקה לכלכלה חקלאית ובצדק. לא יותר מזה. התכנון ההתיישבותי לא עבר בשל ההחלטה של אשכול ב-49'. זה היה 49' כבר, לא?

מנור: 48'?

וייץ: בוא נראה. כן, זה מועד חשוב שנשכח ממני כליל. זה ב-6 לדצמבר 1948, תקופה קצרה אחרי שאשכול נבחר להיות ראש המחלקה. אגב, תמצא לי מתי זה קרה. בוא נראה, זה מעניין.

מנור: כאשר הוא התמנה לתפקיד ראש המחלקה?

וייץ: כן. הוא נבחר על ידי הקונגרס. מתי היה הקונגרס?

מנור: אני לא חושב שזה מופיע אצלך ביומן, אבל את זה אפשר למצוא בביוגרפיה של אשכול.

<u>רענן וייץ - סוף פגישה 10</u>

<u>קסטה 8 - סוף צד א'</u>

המכון ליחסים בינלאומיים
המדור להסטוריה שבעל-פה

רענן וייץ - תחילת פגישה 11
קסטה 8 - צד ב'

מנור: היום 28 באוקטובר 1985, וזו ראשית פגישה 11 עם פרופסור רענן וייץ, שמתקיימת ברחובות.
אני עובר ליומן שלך משנת 1948 לנושא ישיבת הנהלות, שנמצא ביומן בעמוד 221 - ישיבה שהיתה ביום ה-19 בנובמבר 1948, ושם עולה נושא ההתיישבות בכפרים הערביים. בכלל, אני רוצה להתייחס לנושא בכללותו. מה היתה בכלל העמדה המדינית וההתישבותית בנושא של התיישבות בכפרים ערבים באותם כפרים שהערבים כבר לא היו בהם מסוף 48' ואחר-כך?

וייץ: כן. קודם אני אפנה את תשומת ליבך למשהו אירגוני כביכול, טכני, אבל הוא לא היה לא אירגוני, ולא טכני, אבל חשוב מאוד. ישיבת ההנהלות, אורגינלית היתה מורכבת מארבעה אנשים: שניים מהנהלת הסוכנות, ושניים מהנהלת קרן קיימת. השניים מהנהלת הסוכנות, בדרך כלל, היו קפלן ועוד מישהו שנספח אליו. אנשים שונים. והשניים מן הקרן הקיימת: זה היה גרנובסקי שאחר-כך שינה את שמו לגרנות, ואבי - יוסף וייץ. זו היתה האינסטנציה העליונה שקבעה את המדיניות ואת כיוון ההתיישבות. היא היתה הועדה שקדמה לועדת השרים לענייני התיישבות, שאחר-כך נוסדה לפי ההסכם בין הסוכנות והממשלה. היא באה במקום ועדה זו...

מנור: אתה זוכר באיזו שנה?

וייץ: אני לא זוכר. נגיע לזה. ושידועה היום בשם: "ועדת השרים לענייני התיישבות". כלומר, הסמכות העליונה בשטח ההתיישבות. הישיבה המיוחדת הזו...

מנור: מה הסיבה שלקרן הקיימת היה מעמד...?

וייץ: כי קרן קיימת נתנה את מחצית הכסף להתיישבות. הכספים להתיישבות, באותן התקופות באו מחצית מהסוכנות, ומחצית מהקרן הקיימת, כי לקרן הקיימת אז עוד היו הכנסות אדירות לגאולת קרקע. אל תשכח שהיינו במעבר עוד לפני שהיה ידוע מה יקרה עם קרקעות, אם כן יצטרכו להמשיך ולקנות אותן, או לא. היה לו הרבה כסף.

מנור: בעל המאה הוא בעל הדיעה.

וייץ: כן. הוא גם בעל הדיעה. בישיבה זו גרנובסקי, הוא גרנות, שהיה יושב ראש של הישיבה - כי פעם היה גרנות, ופעם היה קפלן, הם התחלפו ביניהם - נאמר: "מברך את אשכול וציזלינג כחברים בועדת ההתיישבות. אשכול, מאחר והוא נבחר להיות ראש המחלקה להתיישבות, וציזלינג מאחר והוא נבחר להיות שר החקלאות." כלומר, מאותה תקופה - זה נובמבר 48' - הפכה באמת ועדת ההנהלות לועדת התיישבות, שבה היו מיוצגים שלושה מוסדות במעמד שווה.

מנור: בעצם ארבעה.

וייץ: המחלקה להתיישבות - זאת אומרת, הסוכנות; הקרן הקיימת והממשלה - שר החקלאות. בישיבה זו, בשל חשיבותה, השתתף גם הרצפלד כבא כוח המרכז החקלאי. זה בזכות דיעה מייעצת, ולא בזכות...

מנור: כלומר, לא היה לו כוח הצבעה.

וייץ: לא היה לו כוח הצבעה. מטעם הנהלת המחלקה, שים לב, השתתפו שלושה סגני מנהלי המחלקה. סליחה, השתתף עוד מנהל המחלקה חורין שהיה מנהל המחלקה; כספי - שהיה סגן מנהל המחלקה לעניין הכספים; ואני שהייתי סגן מנהל המחלקה לענייני תכנון וביצוע. כפי שאמרתי לך כבר בישיבות האחרונות, אחרי שחורין התפטר - הוא התפטר עד מהרה - אני נתמניתי ממלא מקום. הייתי מספר שנים ממלא מקום, ואחר-כך נתמניתי כמנכ"ל.

מנור: אם כי אתם לא הייתי בעלי כוח הצבעה?

וייץ: לא היינו בעלי כוח הצבעה. לא. אז לא. כוח הצבעה אז, בישיבה זו, היה לגרנובסקי ווייץ, אשכול וקפלן, וציזלינג.

מנור: חמישה.

וייץ: כן. הישיבה הזו התחילה ב...

מנור: מתוכם, מי היה נותן הטון? קפלן?

וייץ: לא. מתוכם היה בתחילה נותן הטון יוסף וייץ ולאט לאט בא אשכול במקומו. זה היה תהליך איטי עם התחזקותו של אשכול בתפקידו, ובעיקר, כמה שנים לאחר מכן, כשהוא נבחר להיות גם ראש המחלקה להתיישבות, וגם שר החקלאות.

מנור: שר האוצר.

וייץ: שר החקלאות קודם. הוא היה שר החקלאות שנה, ואחר-כך - בייחוד כשהיה שר אוצר - אז קולו... אבל עד אז, ובמשך... הלוא הועדה הזו התקיימה מספר שנים קודם, ואנחנו הזכרנו אותה בכמה החלטות - למשל ההחלטה ל-11 נקודות בנגב, שמי שהתנגד ביותר היה קפלן, אם אתה זוכר, אבל בסוף זה בא לועדה הזו להחלטה.

מנור: מטעמים תקציביים.

וייץ: כן. זו היתה הועדה שהחליטה על המדיניות ועל התקציבים. זה התחיל מעניין טכני. אני זוכר בדיוק איך זה התחיל. אשכול, אגב, כתב על זה כעין מאמר פילטוניסטי שהתפרסם בקובץ המאמרים שלו, מאוד מעניין, מאמר ככה רומנטי-לירי, שסיפר על עובדה, ואני אספר אותה עכשיו, כי יש לזה חשיבות לכל מה שהתגלגל אחר-כך.
אנחנו נסענו אז, באותו שבוע, אשכול ואני, מירושלים, מתל-אביב לירושלים...

מנור: בנובמבר.

וייץ: בנובמבר ונסענו בכביש בורמה על יד גזר, הדרך הזו שיצאה מנען, חצתה דרך השדות, ודרך בורמה, ואחר-כך עלתה לירושלים. זה היה לפנות ערב - ונסענו לבד בלי מלווים ובלי משמר - אשכול נהג, ואני ישבתי לידו. לשנינו היו אקדחים, אבל כבר לא היה צורך, היה שקט אז לגמרי. לפנות ערב עברנו על יד כפר ערבי נטוש באזור ההוא, וזה הכפר לא רחוק מכפר אוריה. את שמו ברגע זה אני לא זוכר, אשכול מזכיר אותו.

מנור: זה מופיע בכתביו של אשכול?

וייץ: כן. כל הסיפור שאני אגיד לך מופיע שם.
הדרך עברה למרגלות הכפר, הכפר היה על גבעה קטנה, והיו בו כארבעים או חמישים בתים, בתי אבן קיימים. אמר לי אשכול: "עצור רגע, בוא נבקר את הכפר הזה." עצרתי, כלומר הוא עצר, הוא נהג אז, זה רק שנים אחר-כך נתחלקו על זה שאני הייתי נוהג והוא היה יושב. עד שקיבל נהג. שמנו את המכונית וירדנו, ומצאנו כפר ערבי טיפוסי של הגבעות וההרים. לא הכפרים של המישורים שהיו כפרים בנויים מלבני חימר. היו שם כמה בתים בנויים יפה בשלד מבטון, שתי קומות. רוב הבתים היו בנויים בתי אבן כפי שאתה יודע, עם טיח כזה ערבי, ועם כיפה ערבית, אבל נראו בתים נוחים, אם אפשר לסייד אותם וכולי. אמר לי אשכול: - אנחנו היינו במצוקה נוראית גם במחנות, עוד לא ידענו אם ימצא הכסף לעבור לבנית קבע וכולי - אמר אשכול: "שמע רענן, הלוא יש כמה עשרות כפרים כאלה בארץ נטושים, בוא נקים פלוגות בנין, נקח קבלנים שיעסיקו את העולים החדשים, ננקה אותם, נסייד אותם..."

מנור: את הכפרים?

וייץ: את הבתים, את הכפרים. "נזפת את התיקרה, את הגג, שלא יעביר רטיבות בחורף, ונייישב שם גרעינים של עולים." זהו.

מנור: עד אז...?

וייץ: היה רעיון. מה עד אז?

מנור: מה היתה המדיניות עד אז? כלום? לא דנו בזה.

וייץ: לא היה שום דבר. לא דנו. את הרעיון הזה הוא הביא לישיבה.

מנור: זה נמצא בעמוד 228, זה אשכול.

וייץ: רגע, רגע. הוא העיר את זה עוד לפני זה, אבל הוא הביא לישיבה, אשכול... כן, הנה, הוא נתן את זה... אני כתבתי מדבריו, זה יוצא פה יופי. זו באמת התמונה בתכלית הקיצור...

מנור: זה דוקומנט חשוב מאוד.

וייץ: כן. אז אשכול אמר ככה: א) "לגבי הכפרים הערבים לי ישנה דיעה ברורה. הערבים יושבים מעבר לכתלינו, כלומר בעזה ובירדן, וכל עוד הכפרים שלהם קיימים הם משמשים פתיון רב, על כן אין פתרון אחר מאשר להרוס או ליישב. במקרה, אם אנחנו אומרים שהכניסה לכפר היא זמנית, הרי אין כל עיכוב לדעתי בשטח זה, בעיקר אם הכפר נמצא על משלט שאין לוותר עליו."

מנור: ולך הוא אמר לישב, הוא לא אמר להרוס?

וייץ: רגע, תשמע עד הסוף, תשמע. פה הוא נותן תכנית שלמה בעקבות, אם אתה זוכר, המלחמה של שלושת האסכולות, שניצחה האסכולה האומרת: אנחנו נגרען גרעינים מהעולים, ונייישב אותם מיד. הם ילמדו להיפך להיות חקלאים ומתיישבים, תוך כדי בנית היישובים שלהם. אשכול בישיבה הזו, כמו בהרבה ישיבות, היה דיפלומט גדול. הוא לא אמר את מלוא מחשבתו, כי הוא נתקל בהתנגדות, גם באי הבנה, כפי שראית בפרוטוקול. אז הוא אמר: "יש לנו", הוא ניסה לעשות מזה דבר פשוט, "יש כפרים ערבים, מצד אחד נשאיר אותם כמות שהם, הם יהיו פתיון לערבים לחזור חזרה. יש יהודים שצריכים להתיישב ולמה לא להשתמש במבנים כדי..." אז הוא אומר: "להוציא מתוך המחנות אלף משפחות לאחר סלקציה, ולשכן אותן באזורי ההתיישבות. לארגן מתוכם כבר אירגוני מתיישבים שיעלו לכפרים" - הוא אומר דברים ברורים.
באותה ישיבה נתגלעו חילוקי דיעות, מהם חילוקי דיעות עקרוניים, ומהם חילוקי דיעות טאקטיים. גרנובסקי פה, כפי שאתה ראית, הביע דיעה שבכלל יש להשאיר את כפרי הערבים שהם יחזרו אליהם לפי תכנית החלוקה. הוא לא תרגם את

הניצחון שלנו במלחמה גם לגבולות קבע. לדעתו הגבולות הפוליטיים נקבעו על ידי או"ם.

מנור: מה היתה עמדת אבא?

וייץ: עוד מעט אני אגיד לך. רגע, הרצפלד, שעצם הרעיון של התפרסות התיישבותית רבת היקף כזו מצא חן בעיניו, מצד שני הוא עוד דבק ברעיון שלא צריך להתיישב ישר כמתיישבי קבע. הוא הלוא רצה שהם יעברו מחנות הכשרה. שאת תכנון הקבע יעשו כמחנות הכשרה, ושעלית הקבע תעשה, אחרי 5-10 שנים כמו שהיה רגיל אז. ציזלינג שהבין שאם יעלו את העולים עכשיו, צורת ההתיישבות תהיה רק מושבית, ולא יהיה אף קיבוץ אחד...

מנור: התנגד.

וייץ: (ממשיך) לא יכול היה להגיד את זה בפה מלא. הוא גם מטבעו, ציזלינג היה טבנקיניסט לא מהכי פנאטיים. הרי הטבנקיניזם זו מין התחלה, זו מין צורה אחרת של הלוינגריזם היום. אלא שלוינגר הולך לפי ההלכה, וטבנקינים הלכו לפי תורת המרקסיזם היהודי שמורם ורבם היה טבנקין, אבל הוא לקח את זה מבורוכוב בערך. הבורוכוביזם. אז פה היו מניעים תחת מניעים. אשכול שהיה יחידי שראה את התמונה כולה;

מנור: מה היתה עמדת אבא?

וייץ: אני בא לזה. (ממשיך) שהבין שאסור להשאיר את המחנות; שהבין שההסטוריה גרמה לנו מין נס חד פעמי שהערבי עזבו, והערבים עזבו מרצונם...

מנור: למרבית הפלא.

וייץ: בכל המקומות, עשה לי טובה, אל תספרו לי, נכון שהם פחדו, וקישקוש על דיר יאסין, הערבים עזבו משום שניתנה להם הוראה לעזוב, משום שמדינות ערב אז בטחו בטחון מלא בצבאם ובנצחונם. להם היו טנקים, ותותחים, ואוירונים, ולפי כל התורות המינימליות של המלחמה הם היו צריכים תוך שבועיים להיות בתל אביב. מי שהפריע להם זה הכפרים הערבים, שמא הם יצטרכו להפציץ וזה, לא לפגוע בערבים. אז הם אמרו: תפנו את שדה הקרב, לכו הצידה לשבועיים. כעבור שבועיים תבואו. לא תאחרו לחלק את שלל היהודים. חלק ניקח אנחנו, את השאר נחזיר לכם. שמע, שלא תהיה לך שום אילוזיה. כל שאר הקישקושים האצ"לניקים, והטבנקיניסטים, כל השאר זה בובעמייסס.

מנור: היו גרושים, אתה לא יכול להכחיש, לוד, רמלה, ודאי שהיו גרושים. אולי אתה רוצה לאמר שלערים גדולות...

וייץ: אדוני. אתה כנראה לא ירדת לסוף מה שאני אומר. שאנחנו היינו רוצים לגרש את כולם, אין ספק בזה. וניסינו כשרצינו. לא על זה אני מדבר. אני אומר... עד היום הזה הלוא אומרים לי: רענן, אתה לא מבין את הערבים. בייחוד אלה מעדות המזרח: אתה לא מבין את הערבים. הערבים רוצים לחזור ליפו ולזה. אני לא מבין את זה? אני יודע את זה בעל-פה. על זה אני מדבר? מה הערבים היו רוצים? אני לא מדבר על מה הערבים היו רוצים. אני מדבר אם הערבים יכולים, כמו שאני לא מדבר על מה אנחנו היינו רוצים. לאבא שלי היתה תכנית גדולה של חילופי אוכלוסין וליישב את כל הפלשתינאים בג'זירה הסורית. זו תכנית נפלאה...

מנור: שנים יותר מאוחר.

וייץ: גם לפני וגם אחרי. לא זו הבעיה. שאנחנו ניסינו לסלק אותם, אין שום ספק.

מנור: לא רק שניסינו, עשינו את זה.

וייץ: מה זה עשינו? זה במידה שהם נענו.

מנור: לא הביאו משאיות ולא גרשו אנשים?

וייץ: תביט, אילו היה הועד הלאומי הערבי נותן להם פקודה ואומר: אתם צריכים להשאר במקומותיכם ולהתנגד לכל הזזה מצד היהודים, כמו שהוא אומר היום, אני מודיע לך שלא היו זזים מאף כפר. חלק היה פחדן, אבל היה בכל כפר נמצא גרעין של ערבים שהיו למרות הכל, עם המכוניות, עם הכל... הלוא אתה לא חושב שאנחנו היינו עושים מה שהנאצים עשו - אתה עולה על הזהז ולא אני הורג אותך! [redacted]. ההסטוריה הזו לא תובן בלי הנושא המרכזי הזה. הערבים עזבו כי הם עשו טעות הסטורית יסודית ביותר. הם עזבו מפני שהם עזבו מרצונם, לפי החלטתם. לא הדקירות והנגיחות, והטביחות, וההרג זה מה שהזיז אותם. חלק מהם כמו כל הפחדנים היה עוזב, אבל בכל כפר היתה קבוצה שלא היתה עוזבת. אין מה לדבר על זה. זה ההבדל בין המצב אז למצב היום. היום הם לא רוצים. זה ההבדל בין חניתה ובין ההתיישבות בגדה. את ההבדל הזה לוינגר לא יכול לתפוס. אז זו עובדה. אז בתוכנו היו ניואנסים. גרנות אמר: "זה דבר זמני, וזה יחזור, ואם האו"ם יתן פקודה לערבים, אז עזוב, מה נכנס לכפרים שלהם?" ברור? הוא המשיך לחשוב שצריך להמשיך לגאול את הארץ. מתחת לזה היה כמובן העניין של קרן קיימת ומעמדו הוא. זה הכל היה קשור, שחשב שצריך לקנות קרקע הלאה, וכולי וכולי.

מנור: להתיישב באמצעות גאולת קרקע, ולא באמצעות גרוש.

וייץ: כן. ואם היה גרוש, אז זה יתוקן. אשכול כמובן היה פרגמטיסט, בן-גוריוניסט. הוא אמר: "אם כבר קרה, בוא נמלא את החלל ונעשה עובדה, ואז העובדה יהיה לה כוח פוליטי, משום שיש פה רייקנות." אילו היה מוצא 4-5 משפחות באותו כפר נטוש, לא היה מתחיל לחשוב בכלל על להושיב בו יהודים. אבל הוא ראה כפר נטוש ללא נפש חיה, ללא בהמה. הם לקחו איתם הכל. נשארו רק הבניינים האילמים, ועם בניינים אילמים אפשר לשחק, אפשר לדבר. הרצפלד היה בעד זה, אבל מה שהניע אותו זה משהו אחר לגמרי. זה המרכז החקלאי, ואירגון המתיישבים וכל זה. וציזלינג, אותו הדבר, אף על פי שציזלינג היה איש עם אופק רחב.
יוסף וייץ תמך באשכול, כי השכל של יוסף וייץ אמר לו שמה שאשכול אומר זה דה- פקטו מה שהציונים מאז ומתמיד חלמו שזה יקרה, ולא העזו לחשוב שזה יקרה, בין אם הם היו אחדות העבודה, ובין אם הם היו פועלי ציון, (מתקן) הפועל הצעיר, כמו שאבא היה. הפועל הצעיר, אבא ב"הפועל הצעיר", כתב אז כתבים איך אפשר להעביר אוכלוסיה. לא בחרבות, אלא בשידולים ובהסכמה. עכשיו, כשזה נתגשם, צריך לבצע את זה. אז הוא תמך בהצעה של אשכול, בלי כל ספק...

מנור: ליישב.

וייץ: ליישב. ודאי.

מנור: לא להרוס.

וייץ: לא להרוס. אני עוד אגיע לזה. מדובר על כפרים שיש להם בנייני אבן...

מנור: וניתן להתיישב בהם.

וייץ: כן.

מנור: כלומר, רק בניינים באזור, רק כפרים באזורי ההרים, ולא באזור ה...

וייץ: אני אגיע לזה.

מנור: זה חשוב מאוד.

וייץ: ודאי שזה חשוב. אני אולי העד היחידי של כל העסק הזה...

מנור: היחידי שנותר.

וייץ: כן, שהיה שם. אגב, באמת, בוא נראה, מעניין, אין יותר...

מנור: לא נותר איש.

וייץ: כולם נפטרו. אשכול, גרנות, יוסף וייץ, ציזלינג, קפלן, הרצפלד, כספי, חורין. נכון, רק הכותב לפניך. אבל אני כתבתי אז, תראה בצורה כה ברורה, אהה? התמונה יוצאת... זה רק לקחת ולפרסם את זה.

מנור: . . . . .

וייץ: כן. כי הוא מתומצת, יש בו הכל. אז וייץ תמך תמיכה מלאה. וייץ, אף על פי שאני יודע שמאחורי מחשבותיו הוא היה רוצה לראות שהעסק הזה יעשה על ידי וייץ ולא על ידי אשכול. שים לב, פה יש נקודות אישיות מעניינות ביותר. כי ההפלא ופלא הוא ששני הפוליציירניקס המתונים, ואברכי המשי, וה-א. ד. גורדוניסטים, ותופשי הבחר, אמני המעדר, ואיך הם קראו לזה?

מנור: הקילשון?

וייץ: לא, איזה קילשון? המעדר הרחב בשביל הבחר בפרדסים. נו, המעדר הרחב הזה.

מנור: טוריה?

וייץ: טוריה. שני נגני הטוריה הפכו להיות האקטיביסטים והקצוניים...

מנור: אבא ואשכול?

וייץ: כן. הם אמרו: יש מעשה, צריך לתפוס את ההזדמנות ההסטורית ולעשות את המעשה, ודוקא אחדות העבודה, הרצפלד היה בעד לעשות את המעשה, אבל לאט, וללכת לפי הדרך הקודמת. ודוקא הטבנקיניסט - ציזלינג, הביע את הספקות, מכיוון שמאחרי המחשבות שלו לא היתה בראש הרשימה הבעיה היסודית שהוא עמד בפניה. כלומר, יש לנו המוני עולים שאין להם סידור, אנחנו במצב כלכלי קשה ביותר, מסביבנו עוד יש כאלה שלוטשים עין לכל מקום פתוח, ולכל חלל ריק, ויש את צו השעה למלא את מה שההסטוריה פתחה לפנינו, הוא בסוף נתן יד, אבל נתן יד לא בהתלהבות גדולה. בהרבה מגינות נפש. לא שכליות, מן הלב. מן הטבנקיניזם שבלב. זה מה שאני אומר לך. זה אולי יותר חשוב מכל מה שכאן כתוב.

מנור: באמת .... כל האנשים.

וייץ: כן. עכשיו אני אגלה לך עוד סוד ששם לא כתוב, ואחר כך תראה לפי הפרוטוקולים הבאים. מאותה נסיעה שאשכול ואני נסענו בכפר, כשהגענו לירושלים, אמרתי לאשכול: "תן לי שבוע ימים, ואני אתן לך תכנית", ואני

השתמשתי מיד בפריסה שהיתה לנו בארץ. נתתי הוראה לבדוק - קבוצות קבוצות ארגנתי את כל הכפרים הערבים הנטושים, מהגליל ועד הרי יהודה, ועד מורדות חברון ששם היו בתים - ואל תשכח שהחורף התקרב, זה היה נובמבר - אמרתי לו: "אני אתן לך איך לארגן את זה", ונתתי לו כעבור שבוע ימים תכנית ל-65 כפרים עם...

מנור: הרריים?

וייץ: במקומות שנשארו כפרים...

מנור: בתי אבן.

וייץ: בתי אבן. החריגים שבהם זה היו אשקלון, מגדל...

מנור: שם היו בתי אבן?

וייץ: בטח. מגדל, הכפר מגדל. אתה לא יודע שאשקלון ומגדל התחילו בתור מושב.

מנור: ושם היו בתי אבן?

וייץ: כן. בטח היו בתי אבן. זו היתה עיר. נתתי לו תקציב, ואבא עזר להעביר מקרן קיימת, ובן גוריון העביר קצת כסף ממה שנותר מתקציבי הבטחון, ואני קיבלתי את התקציב ואירגנתי קבוצות קבלניות קטנות לתקן את הכפרים.

מנור: 65 כפרים?

וייץ: 65 כפרים.

מנור: כמה בתים בנית אתה זוכר?

וייץ: זה עבר... יש את כל הרשימות. תביט, אם תבדוק אחר-כך, יש אח׳כ, מהתכנית הזו שהגשתי לאשכול ואשכול אחרי שקרא אותה חצי שעה, אמר לי: "רענן יופי, קדימה צעוד, נא לבצע." ואתה יודע, אשכול לא שאל. כשהוא היה בטוח בעניין, הוא הביא כל דבר למקום אתה רואה, מסודר, מסודר. אבל קודם כל היה אומר לי לבצע, אחר-כך היה מביא לקבל את ההנחיות. הוא היה בטוח ב... היה לו מזל שוייץ הלך איתו בקרן קיימת, ווייץ ידע איך לסדר את גרנובסקי, את גרנות...

מנור: שלא יתנגד.

וייץ: שלא יכול היה להתנגד. שאת דעותיו ראית פה. הלוא הוא היה בעד זה לא לנגוע ולאפשר לערבים לחזור לכפריהם. אז מזה יצאו 65 כפרים.

מנור: שיפצתם אותם?

וייץ: שיפצנו 65 כפרים אדוני, והושבנו בהם יהודים, וזו התחלה של צרות אין קץ.

מנור: ב-65 כפרים ערבים הושבתם יישובים יהודים?

וייץ: כן. ביל"ויים. חכה רגע, אני עוד לא גמרתי.

מנור: ואיפה הם?

וייץ: חלק, זכר לחורבן נשאר ויש לנו צרות מהם עד היום הזה. עד היום הזה. כרם מהר"ל...

מנור: כפר ערבי?

וייץ: אורה, ג'ורה היה כפר ערבי, בית מסחור. אדוני הנכבד, כל היישובים הללו אחר-כך סבלו קשות, כי כל התיקונים לא הועילו וזה דלף, ואחר-כך אי אפשר היה להקים בנייני משק. אז התפישה הזו היתה טובה, ודרושה, וקבעה עובדה, אבל צריך היה לדעת מראש שזה מקום זמני, ולהתחיל מיד לתכנן כפר מתוכנן ובנוי לפי תכניות. וזה...

מנור: חדשות...

וייץ: חדשות ולא להביא בחשבון את הכפר.

מנור: ואת זה לא עשיתם.

וייץ: כלומר, היום אם הייתי עושה את זה, הייתי אומר: את הכפר נשאיר, אחר-כך נשפץ את זה בשביל מקום בנוף לאמנים, לטוריסטים, למשפחות לקיץ, מין עין-הוד. אגב, עין-הוד כך קם. אני סיפרתי כבר עם... סיפרתי לך?

מנור: לא.

וייץ: לא?

מנור: אבל עין הוד הוא באמת כפר ערבי.

וייץ: (צוחק) בוא הנה, בוא הנה. יום בהיר אחד, באותה תקופה, קצת אחר-כך, באה אלי, מתייצבת אצלי הבת הגדולה של אשכול - זה הכל ב-parentheses - מה שמה?

מנור: תמר?

וייץ: הגדולה, מאשתו הראשונה, עוד לפני... לא בת שבע, נו, המורה לריקוד, זו שהמציאה את הכתב לריקוד. נועה. לא. אמנית מחסד עליון, מכוערת כמו אני לא רוצה להגיד, עם איש נמוך קטן - איצ'קה - זה שהיה המוכתר של כפר הוד, איצ'קה, השחקן, נו מנגס, מה שמו...? (הפסקה בקסטה)
(שואל מישהי) הבת הבכורה של אשכול, זו הרקדנית שכתבה את כתב הריקוד...?

(מישהי עונה): נועה.

וייץ: נועה? נועה. כן. תודה. באו אלי נועה אשכול, איצ'ה ממבוש עם פתק מאשכול.

מנור: השר.

וייץ: השר. עם פתק מאשכול, וכתוב שם: "רענן, בתוך התכניות המוזרות שאתה עכשיו מנצח עליהן, אולי אתה יכול לכלול את הרעיון של השניים האלו?" -"מה אתם רוצים?" יש להם רעיון. שמעו שאנחנו לוקחים כפרים ערבים ומושיבים בהם, וכולי. הם רוצים כפר ערבי כזה להושיב בו אמנים, ולעשות אותו מרכז אמנותי.
אמרתי להם: "שמעו נא, תלכו, הנה רשימת כפרים על הכרמל, יפהפיים, הנה הם, כרם מהר"ל, זה וזה, תגידו לי איזה כפר אתם רוצים, מתאים לכם, אני אסדר את זה." הם חזרו בחזרה כעבור שבוע ימים ואומרים: "עין-הוד". הכנסתי את עין-הוד ברשימה, וכתבתי שם: "אמנים..."

מנור: מה היה השם המקורי?

וייץ: עין-הוד.

מנור: עין-הוד?

וייץ: עין הוד. כן. וכתבתי שם: "קבוצת עולים אמנים מגובשת על ידי איציק ממבוש ונועה אשכול." וזה ככה אושר על ידי הועדה, וזה כך נמסר להם. עד היום הזה. תשאל את איציק ממבוש. (צוחק). עין הוד - זה מצא חן בעיני מהתחלה. כשהם התחילו לבוא, הם באו אלי ואמרו לי: "רענן, בית אחד יופי שנמצא שם זה בשבילך ומשפחתך." אמרתי: "תודה רבה." תתאר לך שאני אתחיל

לקבל שוחד מכל כפר - יש 500 כפרים, אז אני אהיה האפנדי של הכפרים. תודה רבה, לא בשביל זה ניצחנו פה, לא רוצה.

מנור: אז בעצם הם קיבלו את הכפר לבעלותם.

וייץ: לא, הם לא יכלו לבעלותם, אבל בית אחד לכל חדר היה, בטח. אבל הם יכלו לבחור מי יתיישב שם. הם התחילו לרוץ. הראשונים היו צריכים לקשור אותם, עכשיו זה כבר עולה הון תועפות. אבל זה היה ברור שזה כך יקרה. לי היה ברור.

מנור: וגם אותו שיפצתם מתקציבי ה...?

וייץ: לא, זה אמרתי להם. בתנאי שהשיפוץ - אנחנו ניתן לכם רק דרך - את זה אתם תעשו על חשבונכם, לנו אין כסף. תשמע חביבי, זה היה עוד לפני התקופה שאפשר היה לחלק מתנות. איפה אתה חי? כלומר, זו היתה הסתערות לא מתוכננת, אבל רבת היקף, שבסופו של דבר, אם אני רואה אחורה, אילו היה לי הכסף לא הייתי עושה את זה. הייתי תופס את זה זמנית, אבל מייעד את זה. זה שנאלצנו אחר-כך להשאר בתוך הכפרים, ומתוכם לצאת, עשה לנו צרות צרורות, והאותות ניכרים עד היום הזה בארץ. אחד מהם, אתה רוצה לדעת? אחד הכפרים הכי יפים היה ליפתא, ליפתא התחתונה. מה שנשאר מליפתא התחתונה זה שני דברים: זה מסעדה יפה, מי נפתוח - אני לא יודע אם אתה מכיר...

מנור: וחורבות.

וייץ: וחורבות שמתגלגלות עד היום הזה. כי להחזיק את הבתים האלה, אחר-כך עלה יותר מאשר לבנות מחדש בשל טיבם. אבל אם אנחנו כבר מדברים על הנושא הזה, אז... על מה דיברנו? בעצם, למה התכוונו? מה היה הויכוח האמיתי מתחת לפרוטוקול התמים הזה? הויכוח היה האם אנחנו צריכים לעשות מעשה ולהנהיג עובדות כאלו שהארץ הזו מיושבת שאין כפרים ערבים. אז לגבי שימוש בכפרים, בבניינים שזה עדיין נראה כלכלי ופשוט - על זה לא היה ויכוח. בסוף הועדה, כפי שאתה רואה, החליטה - אנחנו ניצלנו.

מנור: 65 כפרים?

וייץ: כן. פה הם לא נתנו את המספר, זה בא אחר-כך. אבל לגבי המדיניות - פה קרה משהו אחר שקשור קשר אמוציונלי עם משהו אחר, וזו איניציאטיבה שלי. אני כשעשיתי את הסקר אמרתי: לי יש חשבון עם כפר אחד, אותו אנחנו לא משפצים, אותו אנחנו הורסים ומפוצצים.

מנור: זה בצפון.

וייץ: זה בצפון. זה כפר אכזיב בצפון. אז אני, כיוון שהיו לי עוד מהלכים, חתימות על חומרי נפץ - בצבא כפי שאתה זוכר הייתי בתפקיד מוזר - נתתי פקודה - אז כבר היה ט.נ.ט. - נתתי פקודה, ולקחתי שלושה חבלנים, והוצאנו חצי טון ט.נ.ט. וניפצנו את כפר אכזיב. אבל לא היה לנו מספיק ולא הצלחנו את הבית הגדול ואת החורבות, ומזה נשאר ממלכת אכזיב עד היום הזה בחורבות, אבל לא כפר ערבי שנופץ, וגם לא כפרים - לזכר הגשרים, ליל הגשרים.

מנור: הרוצחים באו מאכזיב?

וייץ: זה לא היו רוצחים. זה היו השומרים הערבים של כפר אכזיב ששמעו רעש תחת זה, וכנראה שמישהו הזהיר אותם - הלוא ידוע הסיפור המפורסם שבדרך לזה פגשו ערבי זקן הולך והם רצו להרוג אותו, אז יחיעם אמר: "לא תגעו בו לרעה" ונתן לו ללכת. ויש מי שסבור שאותו ערבי רץ לכפר ואמר להם: פלוגה יהודית הולכת עכשיו לעשות משהו, והעיר אותם, והם התחילו לירות. ממטח היריות הראשון יחיעם נהרג ונשאר על המסילה למעלה - משום כך מצאו את גופתו - ולכולם אז ניתנה פקודה מיד לרדת - ירדו תחת הגשרים ושמו את חומר הנפץ - וכנראה שכדור זועם אחד במקרה קלע לחומר הנפץ וניפץ את כל זה, ואז 13 לא נשאר מהם שריד ופליט. הרבה שנים אחרי זה לא ידעו מה קרה. ההנחה העיקרית היתה שהאנגלים לקחו אותם בשבי.

מנור: כך חשבתם?

וייץ: לא אנחנו. אני ידעתי ש... הורי ה... למשל, עמיעד (קליבנר). היו רבים כאלה. 13 איש שם הלכו. היחידי שנותר זה היה יחיעם שהוא לא היה תחת הגשר. הוא נורה מכדורים מהכפר, ועל כן מצאו אותו על המסילה נקוב משני כדורים.
הניפוץ הזה נתן לי מחשבה שאני הבאתי אותה לאשכול. אמרתי לו: "אשכול, אם אנחנו לא נעשה מעשה רחב מידות, מתוכנן, באזורים שבהם יש כפרים ערבים בנויי חימר..."
מנור: ואכזיב היה בנוי חימר?

וייץ: אכזיב היה אבן. על אבן דיברנו. אכזיב היה אבן. אבל הניפוץ נתן לי את הרעיון. אמרתי: "את הכפרים הערבים הללו צריכים למחוק בבולדוזרים. למחוק. וצריך לישר אותם, וצריך לתכנן רשת של כפרים יהודים."

מנור: כלומר, כל חורבות אכזיב אלה חורבות שנותרו כתוצאה מזה שחומר הנפץ שלכם לא הספיק?

וייץ: כן. רוב הכפר - זה היה כפר גדול - רוב הכפר נופץ.

מנור: כלומר, לא השארתם זאת במכוון?

וייץ: לא. לא במכוון. זה אחר-כך כך יצא. אולי בצדק - צדק היסטורי.

מנור: למען יראו ויראו?

וייץ: מה?

מנור: לא עשיתם זאת למען יראו ויראו?

וייץ: לא. איפה? זו היתה נקמה אישית שלי, פרטית. שמע, אשכול קיבל את הרעיון וזה הרעיון שהביא אותו לבקש ממני לכתוב את התכנית המפורסמת שנתתי לך: "יישובה של הארץ". קיבלת?

מנור: עכשיו, מדוע אתה רצית להרוס את כל הכפרים? לא חשבת שיש מקום אולי שוב ליישבו?

וייץ: לא. זה לא.

מנור: בגלל בתי חימר?

וייץ: בגלל בתי החימר. אתה יודע מה זה להחזיק? קודם כל הם היו... בתי האבן ניבנו עם חלונות, ועם אור, ועם זכוכית, אפשר לחדש אותם, לשים בטון, אלה היו הכפרים הערבים של השפלה, כדי להחזיק אותם אתה צריך כל שנה לטייח אותם עם גגות מקש, מלאים חרקים וכינים ופשפשים, נורא. וחצרות סגורות עם קירות חימר. לא. מכאן יצאה התכנית הגדולה של הבלוקונים. כלומר, הרעיון היה פשוט: את הכפר נעשה משבצות, משבצות, ונקים במקום הקבוע מחנה אוהלים ופחונים, וסביבם נקים את הכפרים.

מנור: במקום הכפר הקיים?

וייץ: בלי להתחשב בכפרים. כי הלוא הכפרים הערבים היו בלי תכנית ובלי חלוקה. ההתיישבות היהודית נעשתה אחר-כך בתכניות ברורות.

<u>קסטה 8 - סוף צד ב'</u>

קסטה 9 - צד א'

וייץ: זה כמובן הצריך אירגון המחלקה. איך אפשר לעשות תוכניות בקנה מידה גדול כזה בלי מפות ובלי זה. הביא לאירגון ענקי של מנגנון התיישבותי שאין לו אח ורע בהסטוריה האנושית, אבל מתוכנן. כל זה מונע משתי מחשבות משלימות ברורות: האחת הצורך בהתיישבות חקלאית, והשניה - הצורך למנוע כל חלל ריק בעתיד, בניגוד לויכוח שאת תחילתו אתה רואה בפרוטוקול הזה, אבל הוא לא התפשט הלאה. כי הרעיון הזה שלי להרוס את הכפרים, ולהתחיל לתכנן, אשכול קיבל אותו מיד. הוא דיבר מיד עם בן גוריון, בן גוריון העביר את זה - אני לא חושב שהיתה איזו החלטה רשמית על כך, אבל בשיחות, לזה כבר ציזלינג ואחרים כמובן נתנו יד...

מנור: לא היו מתנגדים?

וייץ: לא היו מתנגדים.

מנור: מפלגות וכו'.

וייץ: לא היו מתנגדים. לא שאלו כבר אותו.

מנור: דווח לו על...?

וייץ: אדוני, אני...

מנור: אתה שינית את פני המפה.

וייץ: אני רענן וייץ היונה המפורסמת, זה שתומך וחושב שהפתרון הכי טוב לקיומה של מדינת ישראל היהודית זה הקמת מדינה פלשתינאית לצידה ומזה לא נמלט - מוטב לעשות את זה בעצמנו, בתכנוננו, בעוד מועד - אני אחראי להרס של בערך 300 כפרים ערבים ולישוב 65 במקומם בלי להרוס אותם.

מנור: ישובים יהודים?

וייץ: ישובים יהודים, כמובן.

מנור: כל ה-65 כפרים הערבים הללו שיושבו אכן קיימים עד היום?

וייץ: הרוב הגדול לא קיים, הרוב נהרס, אבל קיימים על פני כל הארץ. כשתראה את הרשימות - אחר-כך, יש לך רשימות שלמות על זה - אז זה ראה נא גם ראה

איך היה המעבר מן המחשבות וההרגלים של העבר, של התנועה הציונית, למחשבות של העתיד.

מנור: עכשיו, מתי אתם הרסתם את כל הכפרים הערבים?

וייץ: חלק בחורף הזה...

מנור: 49'.

וייץ: כן. וחלק בחורף השני, הבא. 50'. אם תשים לב, אז ב-51', הוקמו בישראל 126 יישובים. יישוב לכל שלוש שנים. זה הודות לכך שאנחנו עשינו את ההכנה היסודית קודם לכן.

מנור: עכשיו, אתה הקפדת על כך שהיישובים החדשים יוקמו על או בסמוך...?

וייץ: לא. לא. להיפך. אני הקפדתי שמהכפר לא יישאר שום דבר, ושאנחנו נתכנן בטאבולה ראזה. אז יש מקומות שזה כן במקרה נפל, לא נפל, לרוב זה בשדות... אני אראה לך כפרים אדירים - חוליקת זה היום מטע שקדים יוצא מן הכלל. כל הכפר הענקי חוליקת. זה היה כפר שסביבו היו קרבות נוראים בדרך לנגב. מקום שהמצבה עומדת: אתה היורד לנגב, זכור אותנו. זה היה הלוא מקרב חוליקת. ראה מסביב מה יש. יש שם מטע שקדים לתפארת, יפה מאוד. שזה נעשה בכוונה? כן. שזה לא ניתן לחזרה, שזה היה מקרה חד-פעמי בהסטוריה שצור ישראל שמר באמתחתו ב-9 באב כשנהרס בית המקדש, אז צור ישראל אמר: כך וכך, אבל כאן ולא יותר, זה אין ספק; שאלה שרוצים עכשיו לעשות את הנס שצור ישראל גרם לו, והוא חד פעמי, והוא נשמר מ-9 באב ועד היום, שהם עכשיו מלאכותית - מכיוון שהם יודעים יותר מצור ישראל זה לוינגר ועצתו - ורוצים ללכת הלאה בדרך הזו, זה חטאם, וזה פשעם, וזה אני מקווה אנחנו, צאצאי יוחנן בן זכאי, הפעם לא ניתן. כי יוחנן בן זכאי הסתפק בתחינה ואנחנו גם תופסי חרב.

מנור: יש עוד נושא בישיבה הזו שהוא נושא חשוב, וזה נושא הקמת כפרי חיילים. מאין נלקח כל הרעיון הזה להקמת כפרים כאלה? אתם דיברתם במושגים של 120 כפרים כמעט - 6,000 משפחות.

וייץ: זה לא חיילים, אלא משוחררי הצבא.

מנור: משוחררי צבא.

וייץ: טוב, זה דבר אחר. בצד הצורך לקלוט את העליה ואת המוני העולים שבאו וישבו במחנות, במעברות - והם היו שני סוגים, שים לב, זה חשוב - שארית הפליטה מאירופה, אירופאים, והעולים מן המזרח מארצות ערב, צפון אפריקה וכולי. כאשר בא השלום, וה"הגנה" הפכה להיות צה"ל, והיא כבר מנתה מספר

ניכר של חטיבות שלאט לאט פיזרו אותן, מהן כאלה שעסקו בצבאיות, היו בצבא עשר שנים ו-15 שנים. היו כאלה שעברו מהצבא הבריטי להגנה ישר, בלי מקצוע, בלי פרנסה. אז כהמשך לפעולה של יישוב חיילים משוחררים של הצבא הבריטי שסיפרתי לך עליה, שהם שיחררו אותי מהצבא הבריטי ואני תכננתי אותם כמו כפר קיש וכולי, אנחנו תכננו יישובים בשביל כוח האדם הזה. עכשיו, כוח האדם הזה לרוב היו גרעינים קיבוציים...

מנור: ולא עליה חדשה?

וייץ: ולא עליה חדשה. וכך קמו יפתח, ומלכיה, ויראון, וברעם ועוד, אני יכול למנות לך. קמו כמאה קיבוצים, וקצת מושבים ותיקים כמו בית לחם וכולי, מבין גרעינים שהתגבשו בתוך ההגנה.

מנור: זה הנושא של כפרי חיילים?

וייץ: זה כפרי חיילים. זה לא כפרי חיילים, זה שם לא טוב...

מנור: כך זה נקרא.

וייץ: זה כפרי יוצאי צבא.

מנור: יוצאי צבא שהשתחררו.

וייץ: שהשתחררו. מכאן הגענו למספר 500. אם תשאל אותי היום - ההתיישבות ההמונית, מקום המדינה ועד מלחמת ששת הימים, מנתה 500 יישובים: 350 יישובי עולים - כולם מושבים, ו-150 יוצאי צבא, יוצאי צבאות שונים...

מנור: שמרביתם קיבוצים.

וייץ: 120 קיבוצים, ו-30 מושבים - זוהי המפה של ישראל עד מלחמת ששת הימים. פה, בישיבה הזו, יש לך את המסגרות הראשונות. בוא נלך הלאה.

מנור: עכשיו, אני עובר לחוברת של 1948-49.

וייץ: שמע, מה אתה עכשיו... (הפסקה בקסטה)

מנור: ב-1949, יותר נכון סוף 48' כבר מתכנסת ישיבת ההנהלות לדון בשני נושאים מרכזיים במפת ההתיישבות שאחר-כך באמת קרמו עור וגידים, הכוונה: א) להקמת יישובים בנגב - מדובר אז בעיקר במערב הנגב - וכאן יש בפרוטוקול דיון גם בנושא של חצי מהצבא, בנושא של הקמת יישובים באזור, וכן בתקופה קצת יותר מאוחרת, נאמר מספר חודשים לאחר מכן, מתחילים לדון בנושא של

יישוב מואץ בגליל העליון. אלו אכן היו שני הפרוייקטים הגדולים שעמדו לנגד עיניך ב-49'?

וייץ: אתה מדבר עכשיו על חלוקת ההתיישבות באזורי הארץ השונים, לא על התמונה הכללית שעליה דיברנו קודם. אז קודם כל, אתה צריך לזכור שאמצעים לכך לא היו. דיברו על ההלוואה הגדולה מבנק יבוא ויצוא, אבל לא היה ברור איזו תכנית בנק יבוא ויצוא יאשר. אני נתתי לך כבר, הקלטתי לך את כל הכנת התכניות. יש לך פה דברים מאוד מפורטים איפה הייתי, ואיך עשיתי את זה. יש פה דף, מספר דפים, שלדעתי הם מעניינים ביותר, וזה תרשים יומי מה אני עשיתי בארה"ב.

מנור: זה בחוברת של 1948-1949 בעמודים 49-54.

וייץ: נכון, 49 עד 54. פה מה שחשוב זה תיאור... הנה אני בא לזה, כן, הנה זה, שים לב, זה כתוב בדיו אחרת, נתנו לי שם עט פרקר בפעם הראשונה בחיי. יש פה תיאור מלא רק לפרטים המדוייקים מתי נסעתי, איך נסעתי, כמה זה עלה לי בכל פרוטה ופרוטה, ועם מי נפגשתי. יש פה את תכנית ההשקייה בקוצ'לה ואלי, תכנית של 75,000 אקרים - כלומר 300,000 דונם - עם תיאור מפורט של ההובלה ואני קורא לך תיאור של הצינורות. אז כתוב פה כך: "הצינורות הפשוטים הם עם זיון פנימי של ברזל ובניה צנטרופוגלית עם קשרים של גומי בכתרים מ-12 אינץ' ומעלה. יכולים לשאת לחץ של מ-3 עד 5 אטמוספירות. הצינורות עם צינור אשת פנימי יכולים לשאת לחץ של 15 עד 18 אטמוספירות", אני כותב, "אולם מבחינה אקונומית לא כדאי להשתמש בהם, אלא בלחץ למפרע". כלומר, להשתמש במים להמטרה, אז זה כדאי. שני המשפטים הללו, כפי שראיתי אותם בשדה, שינו למעשה את כל הקונספציה של מוביל המים הארצי. אני כבר סיפרתי את זה, צינורות שהומצאו על ידי לוק ג'וינט בניו-ג'רסי, והונחו בקוצ'לה ואלי, ואני ראיתי בזמן ההנחה, אני כתבתי על זה דו"ח לאשכול, אשכול העביר את זה לתה"ל ומקורות ושלחו את אז וינר - וינר היה אז בארה"ב והביא תכנית שלמה להקמת בית חרושת, שבסופו של דבר זה היה בית חרושת לצינורות באשדוד, (מתקן) לא, באשקלון ומכאן קרם עור וגידים הרעיון של הובלת המים מהצפון לדרום.
אז אם ניקח את זה ברקע שזה היה באותה תקופה, גם זה צירוף מקרים מעניין, אני הייתי אומר שהיו ארבעה אזורי בעיות בעניין ההתיישבות החקלאית דאז שהצריכו תשומת לב מרובה, והפתרון המעשי נמשך לאורך עשר שנים אם לא יותר מזה. ואני אלך מן הקל אל הכבד. קודם כל, התיישבות שצריכה היתה לשאת פרות מידיים, כדי להוריד את הלחץ של הצורך בהבאת מזון ארצה, ייצור מזון לארץ ואפשרות של טראנספורמציה מהירה של כוח האדם שישב במחנות וגם התנוון, וגם עלה הרבה כסף, לאלמנט יוצר. אלה אזורי המישור של הדרום של שפלת הכרמל, כל האזורים הפוריים שאפשר ליישב אותם מיד. בזה התחילו מיד.

מנור: מילוי שפלת החוף.

וייץ: כן. החוף והדרום, והשפלה. שפלת החוף והשפלות הפנימיות. כן. האזור השני שהיה מובן מאליו, אף על פי שהביצוע והפתרון הכלכלי היה אחד הקשים ביותר, זה פרוזדור ירושלים. הטראומה הנוראה של מלחמת השחרור, שעלתה בדמים בעיקר להחזיק את הקשר בין ירושלים והשפלה, כלומר, בין מרבית היישוב, ובייחוד בתקופה הנוראה של קרבות לטרון, שהם היו אולי הקרבות העקובים מדם ביותר שאי פעם לחמנו באוזלת יד נוראה, הם שהביאו את מעצבי המדיניות לאמר: אנחנו צריכים להקים מערכת יישובים שעניין כזה לא ישנה עוד. הפתרון היה מבחינת ביצוע - פשוט. מה שהוא הביא אחריו היה מסובך וקשה ביותר. הפתרון היה להקים את מה שאני אז קראתי: "תכנית הסולם". כלומר, כאילו סולם הונח מהשפלה לירושלים, והסולם יש לו את שני מובילי הסולם, זאת אומרת שתי שדרות של יישובים של הסולם, ואחר-כך יישובים מחברים את שלבי הסולם. אם תסתכל על המפה של פרוזדור ירושלים היום, כך עשינו. היתה שדרה אחת לאורך הכביש שמתחילה מחולדה ומסתיימת באבו-גוש, בקרית ענבים, והיתה שדרה שניה שהתחילה מעקרון והסתיימה במבואות ביתר: נס-הרים, כל היישובים. ביניהם היו חיבורים וזה עד היום הזה. כמובן, אדמה לא היתה שם, היו צריכים לחשוב על טיפוס משק שונה, ואם תראה ביישובה של הארץ, אני יצרתי לשם כך טיפוס הררי של מטעים. האמת ניתנה להאמר, שזה לא משק חקלאי של ממש, זה יישוב כפרי עם ענף עיקרי של מטע ולול, אבל עיקר פרנסתו על עבודת חוץ. נשען על הערים ירושלים ותל אביב.

מנור: עד היום.

וייץ: עד היום. נכון.

מנור: המוקד מראש לא היה חקלאי?

וייץ: לא. עכשיו, כיוון שדיברנו על שני הדברים הללו, התייצבו עוד שתי בעיות רציניות. אמרתי: ארבעה, חמישה, (מתקן) ארבעה אזורים וזה: שני האגפים הרחוקים: הנגב והגליל.

מנור: יש אולי תחום נוסף וזה התיישבות הספר.

וייץ: לא. מרגע שאתה נותן תשובה לירושלים, לנגב, על הספר שלו, ולגליל על הספר שלו, התיישבות הספר היא בתוך הגליל, זה איך לעשות כך שתהיה לאורך הספר שרשרת מתמשכת של יישובים בשביל תשובה לבטחון השוטף המקומי. התיישבות הספר זה היה מושג יותר טאקטי מאשר אסטרטגי. המושג האסטרטגי היו ארבעת הגושים הגדולים הללו. ספר היה כל אחד מהם, מה יותר מה פחות.

מנור: בתוך האזור?

וייץ: בתוך האזורים, כחלק מהם. הבעיות היו אלו...

מנור: בנגב ובגליל.

וייץ: בנגב הבעיה העקרית היתה האם כדאי להביא את המים לשם. היה ברור שהתיישבות צפופה יהודית לא תקום בלי מים. על פלחה, על חקלאות יבשה אי אפשר היה לעשות. הקימונו כמה כפרי פלחה כדי לקשר את הנגב עם השפלה במקום שאחר-כך גם חבל לכיש, אבל זה בא עשר שנים אחרי זה, זה כבר אמצע שנות החמישים. אבל היה ויכוח גדול בתוך מעצבי המדיניות, וביחוד בין זה... אם אמנם כדאי להשקיע כסף בשאיבת מים מן הצפון לנגב, בשביל יישוב הנגב.

מנור: מה היתה האלטרנטיבה?

וייץ: לא ליישב.

מנור: היו כאלה שאמרו לא ליישב?

וייץ: כן. היתה הצעה ברורה להשתמש במים - כמה מומחים אמריקאים, אבל היו גם ישראלים - להשתמש במים בעמק יזרעאל ובשפלת החוף עד כמה שהמים מספיקים.

מנור: מי ממעצבי המדיניות התנגד ליישוב הנגב?

וייץ: לא שהתנגד. זו לא היתה התנגדות ליישוב הנגב, זה היה הפוך באמת. תראה את זה הפוך. זה היה ניצול יעיל של המים. בשביל מה צריך להוביל את המים ולייקר אותם מלאכותית? מבחינות כלכליות. אני אז יצאתי בכמה עבודות המראות שגם מבחינה כלכלית התפישה היתה לא נכונה. למה? אני הוכחתי שהפריון השולי של המים, כלומר המחיר השולי שכדאי לשלם במים לפי ערך היצוא שלהם, גדל במידה שאתה מדרים. למה? משום שהאקלים נעשה יותר יבש, משום שאתה אז מקבל יבולים הרבה יותר גדולים כי יש הענות למים יותר גבוהה, ומשום שצריך להכניס יבולים כאלה שבצפון בשל האקלים אי אפשר, ובדרום אפשר. גם מטעים, וגם ירקות שלא בעונתם. אני אז כבר כתבתי בארבעים ו... תראה בספר שלי "דרכנו בחקלאות ובהתיישבות" יש על זה כל החישובים. אני כבר אז כתבתי שיש לכוון בכך שבדרום ובנגב, ובעיקר בנגב, יקומו משקי יצוא, שייצאו ירקות ופרות טריים לשווקים של אירופה. וזה אפשר רק על ידי הבאת המים. כלומר, שצריך ליישב את הנגב, זה היה ברור, לא היו חילוקי דיעות בשום חלק של המחנה. אבל היו כאלה שאמרו שהקורבן הכלכלי ליישב את הנגב על ידי העברת כל כמות המים הגדולה של המאגרים בצפון בעיקרם לנגב, זה מחיר כלכלי שהארץ לא תחזיק בו. זה היה הויכוח.

מנור: דיברו על התיישבות, איזו, עירונית?

וייץ: לא. אז הם דיברו על התיישבות פחות...

מנור: מצומצמת.

וייץ: מצומצמת. על זה היה הויכוח. אני הייתי בין אלו שסברו, ואני סבור עד היום, שגם התפישה הכלכלית לא היתה נכונה. אילו היו מרכזים את המים במקומות הכי קרובים למקור המים, לא יפיקו מהמים מבחינה לאומית את הפוטנציאל הכלכלי הטמון בהם. אגב, את זה למדתי בעיקר במפעלים הגדולים האמריקאים בעמק קולורדו. קוצ'לה ואלי רחוק ממקור המים מרחק אדיר, אבל האקלים שלו דומה לאקלים הנגב, ואני ראיתי באימפריאל ואלי, בקוצ'לה ואלי, ביומה ואלי, ראיתי את התוצאות הכלכליות האדירות. הלוא את המים הביאו לשם על מנת לגדל ירקות שנשלחו לניו- יורק. אתה יודע כמה קילומטרים יש בין קוצ'לה ואלי לניו-יורק? כמו מאיתנו לאירופה. אתה מבין?

מנור: זה השתלם שם מבחינה כלכלית?

וייץ: אין ספק. זו החקלאות הכי אדירה באמריקה, ובארה"ב עד היום הזה. מחיר המים הפך להיות גורם משני בכל מערכת הייצור. מה שקרה אצלנו. אז זה היה הויכוח הראשון, כלומר היו צריכים לדעת באיזה ממדים צריך לתכנן את ההתיישבות.

מנור: כך שלפי הגירסה שלך ההתיישבות המונית צריכה להתארגן.

וייץ: כן, ודאי. תראה בחוברת הזו שנתתי לך, יש שם, שם היתה צריכה לקום התיישבות המונית, אתה רואה את זה אחר-כך, את הפירוט בתוך החוברות האלה. האזור השני...

מנור: עירונית-חקלאית.

וייץ: חקלאית, כן. ועירונית כמובן.

מנור: כולל דרום הנגב, או רק מרכז הנגב?

וייץ: עד מרכז הנגב.

מנור: שדה בוקר?

וייץ: לא. לא הגענו עד שדה בוקר. שדה בוקר זה חריג. האמת היא שהתכנית שאני הצבתי הגיעה לקו באר שבע-חצרים. גם רביבים ומשאבים היו חריגים. הם היו צריכים לקבל מים מקומיים, לא מהמוביל הארצי.
הבעיה השניה היתה הגליל, והיא היתה בעיה כפולה אז. קודם כל, כי שם נשארה אוכלוסיה ערבית שלא ברחה.

מנור: חלק ברח וחזר.

וייץ: אה, לא ברחה. העיקר לא ברחה, אלמלא זה לא היו חוזרים. אלה שחזרו היו מועטים. רוב האוכלוסיה לא ברחה.

מנור: בגליל התחתון בעיקר.

וייץ: כן. כי למה? למה היא לא ברחה?

מנור: מבצע "דקל".

וייץ: כי הם ראו כבר שאומות ערב טעו בהערכה הצבאית, הם לא הולכים לנצח את מדינת ישראל עם כל ההבטחות שניתנו למועצה הפלשתינאית העליונה: פנו את שדה הקרב, ואנחנו נחזיר לכם אותו - כבר לא פעל. חברה' שלא תתנו לי שום פרושים אחרים פסאודו-ז'בוטינסקאים-לוינגריסטים.

מנור: יש לי לתת לך פרוש אחר. חיים לסקוב קיבל הוראה מבן גוריון במפורש לא לגרש כפרים ערבים ואני מצטט: "בגלל הגורם של נצרת".

וייץ: חיים לסקוב קיבל פקודה שאח'כ עזר וייצמן קיבל אותה בניגוד גמור לרצוננו במלחמת ששת הימים. פעם היה סבור עזר וייצמן שהיה עוד חרותניק שצריך היה לעשות הכל ולגרש את כולם, ואז היו עוד מיליון פליטים בירדן וגמרנו. זה לא ניתן הן משום שהערבים כבר לא הלכו והיה צריך לגרש אותם - וזה לא פשוט - והן משום שאומות העולם לא קיבלו את זה. לא ארה"ב, ודאי לא רוסיה, אבל גם לא ארה"ב. ארה"ב התנגדה לזה בלי שום חוכמות. מכאן שהיה לי ויכוחים עם עזר וייצמן שנים רבות אחר-כך לגבי מה עתיד יהודה ושומרון, מה שאני קורא הגדה המערבית. אז הוא עוד חלם שתבוא מלחמה ובתוך הימים הראשונים שלה נגרש אותם. כשהוא עמד על יד הגה השלטון והפך להיות שר הבטחון, והיה עוד לפני קמפ דייויד שהבין את העניין, הוא הבין שזה שוב כבר לא יקרה. זה היה מקרה חד-פעמי. ועל כן, הדרך היחידה להציל את מדינת ישראל מללכת לעזאזל בתור מדינה דו-לאומית, זה לתת לבעיה הפלשתינאית את הפתרון המגיע לה. וכך הוא הפך מחרותניק למחנה שלנו שאומר שבשביל עתידה של מדינת ישראל, בשביל אופיה ושלומה ודורותיה, היא צריכה לתת יד להקים מדינה פלשתינאית בצידה, בגדה וברצועת עזה. רק אז יבוא השלום, ויבוא יום ששבתינו על הירדן יהיה הרצון וההערכה הכי גדולה של המדינה הפלשתינאית. כי אחרת, אחיותיה הערביות היו אוכלות אותם ללא פה. מי שימנע את זה ויבטיח את עצמאותה, דגליה, המנוניה, שגריריה, וגאוותה העצמית, זה יהיה צבא ההגנה לישראל היושב על הירדן. מזה אין מפלט. אז תזכור, זה כתוב פה. חרוט בחרט המגנט. אין ספק שעניין הגליל העיק ביותר על אשכול וייץ.

מנור: בגלל הערבים.

וייץ: בגלל הערבים, ובגלל הגבול. ונעשה מאמץ עליון גם בשנות החמישים, ומאמץ שני מיוחד במינו בשנות השישים בשם "מבצע סו"ס" - סוף סוף, ונוצלו המשאבים של קרקע-מים תכלית ניצול, והוקמו כחמישים יישובים. יותר מזה אי אפשר היה להקים. כל מי שטוען שאחר-כך במבצע המצפים שאני הגיתי אותו זה היה...

מנור: אתה הגית את נושא המצפים?

וייץ: אלא מי הגה את נושא המצפים?

מנור: אני לא יודע.

וייץ: למה אתה מתפלא?

מנור: משום שנראה היה לי שאתה דוקא תתנגד לרעיון של המצפים.

וייץ: בגליל? למה?

מנור: מה היקף ההתיישבות של המצפים? או מה היקף החתימה הדימוגרפית שתורמים לשינוי?

וייץ: אדוני, המצפים ניבנו על קונספציה התיישבותית אחרת לגמרי מהקונספציה ההיא.

מנור: שבוצעה.

וייץ: לא, לא. ההתיישבות הכפרית בשנות החמישים והשישים היתה התיישבות חקלאית, וזה מה שכיוון אותה, וזה מה שקבע אותה. מספר היישובים בגליל היה כמה יישובים שאיזה אופי חקלאי כלשהו יש להם. אחר-כך המצפים יצאו... כשאני הגעתי למסקנה שהחקלאות בשל הצלחתה גמרה את תפקידה, וצריך לחשוב על התיישבות כפרית לא חקלאית, זה אחר-כך, כשנגיע לזה אני אראה לך את מה שכתבתי, את מה שכתבתי פה, המצפים הוקמו כיישובים לא חקלאיים, אלא תעשייתיים, שהם שלוחות חברתיות מיוחדות במינן, מתוכננות, של הרובד העירוני, והם אינם יכולים להביא את האוכלוסיה המרובה, מכיוון שהם יישובים קטנים, אבל הם מחזקים את המרכזים העירוניים וצריכים איתם יחד להתאחד לאזורים שלובים. וזה בדיוק מה ששני הגושים הגדולים של המצפים, שגב מדרום, ותפן מצפון, יחד צריכים לחבור, ולתת תנופה אדירה לכרמיאל שתהפך לעיר גדולה. עכשיו יש לך תשובה.

מנור: מה שלא ארע.

וייץ: מה שלא ארע, מפני שבא הפיקוד, ואת כל המשאבים העביר ליהודה ולשומרון. זה דבר אחר לגמרי. על כן אתה תמצא בנושא הנגב והגליל הרבה דיונים באותה הועדה שהיתה הועדה הקובעת את המדיניות של ההתיישבות בישראל באותם הימים.

מנור: אם כי בנגב לא תכננת המצפים?

וייץ: לגמרי לא. לא צריך היה. המצפים היו בנגב כשהיינו צריכים ללמוד את הנגב. כשדיברתי פה לי היתה תכנית לנגב ברורה, תראה - כמה מים... הויכוח היה אם יועברו כל המים לנגב או לא, ומתי. זה היה הויכוח. אלה שני דברים שונים. גם היישובים בגליל לא היו מצפים, היו יישובים חקלאיים שונים.

מנור: מי הכריע בסופו של דבר בנושא של העברת מלוא המכסה לנגב? בן גוריון?

וייץ: בסופו של דבר הועדה. אתה תקרא אחר-כך הלאה, תראה את זה.

מנור: כלומר, זה לא הובא להכרעת בן גוריון?

וייץ: רשמית לא. אבל אני חושב שמעשית הוא היה בתוך התמונה. הוא לא היה נותן אחרת, אבל לא היה צורך, כי הועדה הזו שוכנעה.

מנור: ללא מתנגדים?

וייץ: ללא מתנגדים בסוף, ללא מתנגדים. טוב, להיום מספיק. תודה.

מנור: טוב, אנחנו נסיים כאן את הפגישה. היום 28 באוקטובר 1985.

<u>רענן וייץ - סוף פגישה 11</u>
<u>קסטה 9 - צד א'</u>

המכון ליחסים בינלאומיים
המדור להסטוריה שבעל-פה

רענן וייץ - פגישה 12
קסטה 9 - צד א'

מנור: היום 1 בינואר 1986 וזוהי תחילת פגישה 12 עם פרופ' רענן וייץ, שמתקיימת בירושלים בבנין הסוכנות היהודית. ביומנך משנת 1949 אנו מוצאים התייחסות לנושא המעברות, וכאן הייתי רוצה לשאול את חלקך האישי בנושא המעברות ובכלל המדיניות הכללית בנושא המעברות והתייחסותך שלך לפתרון בעית העליה באמצעות הקמת המעברות.

וייץ: בנושא זה לי לא היתה תרומה אישית. אני רק בא להעיד על איך קם והיה הרעיון המוזר, המיוחד, והיה רעיון של הצלה גדולה, עם כל הסבל וכל הדוחק, וכל הזכרונות המרים, והיום הם כבר מתוקים גם בפי אלה שהתענו שם. הם מעלים את זה על נס כיום, כשם שאני מעלה על נס את ימי ילדותי ברחובות, כאשר בבית סבא השרותים היו בחוץ, ואני נאלצתי ללכת גם בימי גשם וסופה כשהייתי צריך לעשות את צרכי, החוצה. שלא לדבר שלא היתה מקלחת חמה והיינו מתרחצים בתוך פיילה במטבח. אז את זה תיארתי לך אני חושב, באחת מההקלטות הראשונות.
הרעיון של המעברות הוא היה הרעיון של אשכול. אשכול היה אימפרוביזטור גדול. הוא לא בא מהאסכולה של תכנון, של מחשבה שיטתית, של מתודיקה לוגית, אף על פי שהיה בעל הגיון ממדרגה ראשונה. הוא בא מהדור של המייסדים, למעשה מהדור של אבא שלי, זכרונו לברכה, וכל החבורה הזו.

מנור: אם כי אביך לא היה אילתוריסט.

וייץ: אבי לא היה אילתוריסט משום שהיה אוטודידקט. הוא, לאחר שעלה ארצה, ועלה ארצה צעיר, בגיל צעיר ביותר, כתוצאה מטרואמה נוראה, מהפוגרומים באודיסה, הוא הפסיק את לימודיו בגימנסיה, אבל השאיפה ללמוד שיטתית היתה בו כל ימיו. הוא למד צרפתית בעצמו, ואחר-כך עבר קורס בכתובים מהאוניברסיטה הצרפתית - דבר שלא היה נהוג בכלל בימים האלה - והוא למד בעצמו את תורת היער על בוריה, תורת המטעים על בוריה. הוא לא היה היחיד. כל בעלי המקצוע של אותה תקופה אלה בעלי מקצוע בעלי שיעור קומה, שבאמת הטביעו את חותמם בתגליות חדשות, בפריצות דרך חדשות, הם כולם היו אוטודידקטים. אני הזכרתי כבר פעם את קליבנר-עמיעד, יוסף עמיעד, שהיה בלי כל ספק אחד הכלכלנים החקלאיים המעולים, המיוחדים שקמו לנו. היה אוטודידקט מאלף ועד תו. בן ציון ישראלי, כל מי שעסק בתמרים. זה היה דור כזה. אשכול היה בשטח זה... לא היה לו מתחרה.

מנור: אימפורביזטור.

וייץ: אימפרוביזטור, שידע להפוך את האימפרוביזציה לרעיון, ואת הרעיון לתכנית, ואת התכנית לביצוע.

מנור: ביצועיסט.

וייץ: מובן מאליו שביצועיסט, זו היתה המטרה. אני כבר אמרתי, נדמה לי שבאחת ההקלטות הקודמות, שאחד ההבדלים הבסיסיים בין אלה שהשתייכו לארץ ישראל העובדת, לבין המחנה הלאומי דאז, השרוף, הז'בוטינסקאי, היה בשימת הדגש. דגש על מה נעשה בשדה, ובדגש על מה נעשה בהכרזות. זה אגב, נמשך עד היום הזה. כשהחלו להגיע נחשולי העליה, קודם כל משארית הפליטה מאירופה, ואנחנו ידענו שבקפריסין הבריטים הקימו מחנה עצום ושם לאט לאט התאספו כל אלה שנתפסו בדרך וחיכו לזמן שבו אפשר יהיה לבוא ארצה - וידענו שיבוא יום כזה - הם לא היו מיועדים לנסוע לשום מקום אחר פרט לבוא חזרה למולדת. תביט, אני מעיד על מה שאני ידעתי אישית. יתכן מאוד שחלק מהרעיונות האלה באו מן הצבא, מן ההגנה, כי ההגנה היתה אמונה על הקמת מחנות למשימות חולפות. אשכול כבר אז אמר שיש להתכונן, להכין מקומות קיבול, מקומות קבלה, כי בלי ספק תכנית להתיישבות קבע לא כפרית, ולא עירונית לא היתה. הכפרית היתה בהתהוות אז; העירונית היתה עוד לפני התהוותה, אז היה ברור שצריך בתקופת מעבר מסויימת, לשכן ולטפל בעולים הללו. מה שלא היה ברור - אז ידעו סדרי גודל, התכוננו ל-200,000 - אבל מה שלא היה ברור זה הנחשול העצום של העליה, למעשה העתקת גלויות שלמות. היהדות מתימן באה כולה. רובה ככולה. נשארו מתי מספר. העליה מעיראק היתה בעלת אופי כזה - הם באו בנחשולים, גם מצפון אפריקה, מטריפולי, הם באו בנחשולים גדולים, היתה תקופה, אני חושב שבמעברות היו קרוב לשלושת רבעי מיליון נפש.

מנור: שלושת רבעי מיליון?

וייץ: אני חושש. המספרים האלה טעונים בדיקה, אבל חצי מיליון בלי ספק. אז צריך היה למצוא איזה פתרון, והפתרון היחידי היה הקמת מחנות במקומות מתאימים שאפשר יהיה - ללא כל קשר עם התכנון הסופי, ללא קשר עם יעודם, ללא קשר עם פרנסתם הקבועה - שאפשר יהיה שם לטפל בהם, להאכיל אותם, לקלוט אותם קליטה ראשונית. אז קודם הקימו את המעברות במקומות שאפשר היה להקים צריפים, ואחר-כך עברו למקומות שאפשר היה להקים אוהלים, פחונים, מכל הבא ליד.
מובן מאליו שזו היתה מכה לא כתובה, אבל לא הייתי אומר מכה - יש מי שמכנה את זה בשם זה, אני לא שייך - זו היתה תרופה למחלה פתאומית שצריך היה להתגבר עליה, והיא היתה מיוחדת במינה.

מנור: עכשיו, הנושא של הקמת המעברות נותק לחלוטין מהמחלקה להתיישבות, לא היה לו שום קשר?

וייץ: שום קשר. היה קשר למחלקת העליה, אני חושב שיוספטל היתה לו יד בזה. היה לו קשר עם משרד הפנים לגבי מיקום, אבל מעט מאוד.

מנור: כלומר, ישירות עסק בזה אשכול?

וייץ: גם כן לא. גם לא אשכול. אני חושב שאשכול נתן את הרעיון. אינני בטוח שזה היה רעיון מקורי שלו, יתכן מאוד, אבל הוא שדחף לעשות זאת. מי הקים את המעברות אני כבר לא זוכר. יתכן מאוד שמחלקת העליה של הסוכנות.

מנור: היא היתה האחראית הישירה?

וייץ: היא היתה האחראית הישירה, והיא היתה גם אמונה בעזרה של ההגנה. זה באמת כדאי פעם, לעשות על זה עבודה. הנה, אתה שאלת אותי שאלה שהיא גם בשבילי, שהייתי מעורה מלפני ולפנים של הדברים, היא בחזקת תעלומה. מכל מקום...

מנור: מה היא הסיבה שאתם איבטחתם את כל הנושא הזה?

וייץ: כי היה מראש, וזה אני רוצה שיהיה לך ברור...

מנור: יותר ממחצית האוכלוסיה של מדינת ישראל.

וייץ: כן, נכון. אבל אני רוצה שיהיה לך ברור מראש, שהרעיון המרכזי של המעברות זה לקבוע מקום קליטה שלא יהווה מכשול לקליטת הקבע. זו היתה הבעיה. ובכל המקומות שבהם לא קיימו את המצווה הזאת, כלומר, הקימו מעברות שאחר-כך המקום של המעברות קיבל חשיבות מבחינת קרקע ומיקום וכולי, זו היתה בכייה לדורות. הלוא 95 אולי 97 אחוז של המעברות חוסלו תוך כדי תהליך הקליטה, כפי שרצו. הצרות הצרורות שנשארו ואני חושב שהיום כבר אין שריד, אבל עד לפני כמה שנים עוד היו שרידים של כאלה שדבקו במעברות, משום שהמעברה, מיקומה, פתאום, כעבור חמש שנים, 7-10 שנים, פתאום קיבלו ערך מיוחד, והם רצו פיצויים, והיו שרידים של המעברות שהמדינה שילמה פיצויים גבוהים מאוד עבורם. זה לא היה הכלל, זה היה יוצא מן הכלל. את המעברות הקימו במקומות כאלו שיהיה קל לחסל אותם. מכאן לא יקום שום קשר למחלקה להתיישבות שעסקה ביישובי קבע. מה שאנחנו כן עשינו ועשינו בקנה מידה גדול, זה מעברות לתוך המשבצות.

<u>קסטה 9 - סוף צד א'</u>

<u>קסטה 9 - צד ב'</u>

מנור: מה פרוש מעברות לתוך המשבצות?

וייץ: בשנות החמישים המוקדמות, החל מ-49', אבל בעיקר ב-50'-51'-52' אנחנו, כיוון שנתקבלה החלטה ואני תיארתי אותה ואת כל התהליך, כיצד היא נתקבלה, ליישב

מושבים או כעין מושבים במשבצותיהם, ושהמתיישבים יעסקו גם בהקמת הבתים וגם בתכנון, כלומר תוך כדי תהליך התכנון, אז מטבע הדברים, ברגע שנתגרען גרעין ואלה היו גרעינים מבוססים על כפרים, על בתי אב, על דברים מן העבר, מסגרות חברתיות מן העבר, שהובאו איתם, שהעולים הביאו איתם, להוציא כמובן אירגונים או שארית הפליטה של מחנות הריכוז האירופים שהם עוד יתארגנו כביכול לפי הצורות העתיקות... (הפסקה בקסטה)
אז להוציא את הגרעינים יוצאי אירופה שהתגרענו קצת לפי המסורת הקודמת של גרעינים שהחלו מתנועות נוער וכולי - כיצד עושים את המעשה הזה? המחלקה להתיישבות הקימה מחנות מעבר, מעברות מקומיות בתוך ה...

מנור: בתוך היישובים.

וייץ: (ממשיך) בתוך היישובים. פחות או יותר במרכז של היישוב הטבעי, של היישוב שצריך להיות יישוב הקבע. אנחנו ניסינו פחות או יותר לשרטט את יישוב הקבע על מנת שהמחנה יפול במרכז ולא יפריע אחר-כך לבנית הבתים. לא בכל המקומות קלענו למטרה והיינו צריכים באמת להזיז, וזה הפריע לפעמים, אבל ברוב המכריע של המקרים קראנו ותודה לאל בכל המושבים המחנות האלה נעלמו. לא בכולם. היות שהיו מחנות שהקימונו גם צריפים לבניני הצבור, לבית ספר, לבית כנסת, וכולי, אז בכמה מקומות הם נשארו עד היום הזה למגינת ליבי. כי לא רצו...

מנור: כן, מעברות, איפה, איזה?

וייץ: אני נתקל פה ושם, לפעמים אתה גם לא תכיר, כי הפכו אותן למבנים שמשתמשים בהם עד היום. אני לא זוכר ברגע זה לאמר לך, אבל זה במקרים חריגים ביותר. בדרך כלל מהמחנות האלה לא נשאר כלום, ובמקומם בא המרכז של המושבים, מרכז בתי הציבור, מבני הציבור וכולי. זה מה שאני יכול לספר לך על המעברות.

מנור: נושא שטעון מחקר.

וייץ: כן. מעניין.

מנור: לא, אבל על רקע מה שאתה מספר זה טעון על אחת כמה וכמה מחקר.

וייץ: כן.

מנור: יש עוד נושא שהוא מעניין לכשעצמו שאתה רק מזכיר אותו ביומן כבדרך אגב, אבל הוא בודאי נושא מרכזי, זה הקשר והתיאום, ושיתוף הפעולה עם הגמ"ר בנושא ההתיישבות. כלומר, מחלקת הגמ"ר במטכ"ל שעסקה בין היתר בהתיישבות, והקשר שלה איתכם.

וייץ: היה קשר הדוק. זה מביא את... מה שמו של הסגן אלוף? אחר-כך היה אלוף.

מנור: חרסינה?

וייץ: חרסינה.

מנור: אלוף משנה.

וייץ: אלוף משנה, כן. זה היה עוד... טוב, המסורת של עבודה משותפת בין המוסד המיישב לבין ההגנה, היא מסורת עתיקת יומין. אני חושב שהיא קיבלה את דפוסיה האופרטיביים עם רעיון חומה ומגדל.

מנור: בשנות השלושים.

וייץ: בשנות השלושים. פה אני צריך להקדים משהו, משהו עיוני, כדי שמי שיקרא או ישמע את זה ידע להבין את התהליך ההסטורי. רעיון להתיישבות הכפרית נולד עם הציונות. אחת הסיסמאות של הציונות המדינית היתה: "הבא נחזור לעבד את הקרקע. הבא נקים מחדש את שכבת הבסיס של עובדי האדמה, של האיכרים עובדי האדמה". הביל"ויים - אני חושב שכבר פעם אמרתי זאת, אבל מוטב פה לחזור על זה - הביל"ויים תפסו את זה בנאיביותם המקסימה, המופלאת, בפשטות מרובה. הם ראו את תדמית האיכר העברי והכפר העברי, או בתדמית הכפר האוקראיני והמקומות שהם באו משם, או אלה שראו שהאקלים שונה, והתנאים שונים לגמרי, והחקלאות שונה לגמרי בתדמית הכפרים הערבים, ברמה קצת יותר משוכללת. מזה הם התחילו. "בזיעת אפיך תאכל לחם" פרושו ממש חיטה, שעורה, דגן, קודם כל הלחם. הרעיון הזה עד מהרה הוכח כבלתי מציאותי, כיוון שפרושו של דבר בלשון מדעית, אני אומר היום - הם ניסו להחיות ולהקים את החקלאות הקיומית ה-subsistence היהודית. וחקלאות קיומית מסורתית מקדמת דנא כמו שהיתה החקלאות של אבותינו בימי קדם, כמו שהיתה החקלאות של המצרים והבבלים והאשורים בימי קדם, כמו שהיתה החקלאות של הסינים ושל האצטקים והמאיה וכל העולם, היא חקלאות שאיננה מסוגלת לשאת עליה מבחינה כלכלית שום שרות. לא חינוך, ולא תברואה, שום שרות. היא בקושי מסוגלת לספק את הצרכים הפיזיים של משפחת האיכר. היא מותירה מעט מאוד עודפים למסחר חליפין. מה שהיה יכול להחזיק את הפלאח הערבי, לא יכול היה להחזיק את האיכר היהודי המתחדש, כי האיכר היהודי לא יכול היה לוותר לא על חינוך, ולא על בריאות, ולא על תרבות וכולי. עד מהרה נוכחו לדעת, עד מהרה? זה לקח עשרות שנים, אז מכאן ההבנה שכל המושבות בגליל הראשונות שהוקמו על חקלאות כזו, לא החזיקו מעמד. הן עד מהרה החלו להתנוון יותר ויותר. כאן בא הברון שבדק את הנושא, והגיע גם הוא לאותה מסקנה, והחליט לחקות את החקלאות הצרפתית באלג׳יר. זאת אומרת, את החקלאות של הצרפתים באלג׳יר. הוא הביא...

מנור: שהתבססה על מה?

וייץ: היא התבססה על מטעים. על מים, השקייה, על מטעים, על חוות. כלומר, לא איכרים אלא חוואים, וכך החלו המושבות. ברגע שהכניסו קודם את הכרמים, את

השקדים, אחר-כך בעיקר פרי הדר, אז הם עברו לקיום הרבה יותר, להכנסה הרבה יותר גבוהה, אבל היא היתה כרוכה בעבודה שכירה.

מנור: ובבירוקרטיה.

וייץ: בירוקרטיה זה הברון, אבל עזוב בינתיים, כי הוא ישב בפריס וניהל מפריס את ההתיישבות כאן. אבל המבנה של המשק חייב - אני קורא לזה חקלאות אפנדית - חייב החזקת פועלים שכירים, והחזקת פועלים שכירים היו הערבים. הפועל היהודי ניסה להתחרות בהם, אבל לא יכול היה לעמוד בתחרות הזו. יצא איפוא שאולי מצאו פתרון למספר לא גדול של חוואים יהודים, אבל זה לא יכול היה לשמש בסיס להקמת מדינה יהודית, כי המדינה היהודית הזו היתה צריכה כדי להחזיק כל חוואי יהודי, 4-5 פועלים ערבים. תתאר לך מה היה הרכב האוכלוסיה. זו איזו מין חקלאות מתאימה לכיוון של דרום אפריקה ורודזיה. אני טוען את זה היום, שהליכוד הביא איתו מחדש את הרעיון. אריק שרון הוא חוואי מסוג זה.

מנור: אם כי הליכוד לא פיתח חקלאות.

וייץ: לא. הוא החזיר את החקלאות אחורה, הצעיד אותה אחורה מספר צעדים. מכל מקום, שתי הצורות הללו לא יכלו להיות בסיס, להוות בסיס להגשמת השאיפה המדינית של הקמת מדינה יהודית. מכאן המהפכות השלמות. המהפיכה הראשונה - הכלכלית והחברתית. הכלכלית זה המשק המעורב, אני כבר סיפרתי את זה, זה פרי המצאתו המיוחדת במינה של וולקני, ורופין הבין את זה ומיד נתן תמיכה מלאה; חברתי - זה הקיבוץ, המושב, כלומר העזרה ההדדית. שהאיכר הבודד בעצמו לא ישא על גבו את כל מה שכרוך בחקלאות יותר מתקדמת, חקלאות יותר מודרנית. מה שחסר היה, היה המימד של התכנון הפיזי. מיקום היישובים ותכנונם. פה נכנס האלמנט הבטחוני. כי הפתרונות המופלאים - היום אנחנו יודעים שהם היו מיוחדים במינם, לא רק בארץ בעולם כולו - של חקלאות מעורבת שהיא עתירת עבודה, יודעת לנצל את עבודת האיכר, המשפחה של החקלאי משך כל השנה, והמסגרות החברתיות החדשות, הקיבוץ, המושב השיתופי, והמושב, שהיו בעצם מבניהם שונים מן המושבה, היו צריכים לקבל כדי שיהיו ברי קיום בסביבה העויינת, ושישמשו בסיס לקראת ההתנגשות הצבאית העתידה שכל אותו דור של מייסדים ידע שיבוא היום לכך, ובלי זה לא תקום המדינה - לא כולם אמרו את זה בגלוי, אבל יש כאלה שאמרו את זה בגלוי - אז כשקמה הזרוע הצבאית של התנועה הציונית, ה"הגנה", ההגנה הקימה בתוכה מחלקה מיוחדת לתכנון פיזי של ההתיישבות היהודית. זה התבטא בשני דברים, יותר נכון בשלושה דברים:

1) מיקום מתאים של היישוב, שיוכל להגן על עצמו;

2) תכנון מתאים של היישוב גם בתקופת המעבר, וגם בתקופת הקבע, שיוכל לשמש יחידה עצמאית מבחינה בטחונית;

3) והקשר בין היישובים על מנת לבנות רצף של יישובים שיחד יהוו את התשתית העתידה לצבא הנייד. זה התחיל מצבא של מבצרים ועבר לצבא נייד. מכאן ההבנה ההסטורית העיונית של תחילת היחסים בין המוסד המיישב הציוני-המחלקה להתיישבות, לבין המוסד המתכנן הצבאי - שזה הגמ"ר בצה"ל.

מנור: בצה"ל.

וייץ: זה לא צה"ל, זו ההגנה.

מנור: ההגנה.

וייץ: ודאי. את הביטוי הארגוני והתכנוני המלא אפשר למצוא בתכנון חומה ומגדל. ההתיישבות של חומה ומגדל היתה פרי מחשבה משותפת, עבודה משותפת וביצוע משותף של המוסד המיישב והצבא, והמערכת הבטחונית. בתקופה הטרום-מדינית, המבצע הגדול ביותר המתוכנן בכיוון זה היה עליה על 11 הנקודות בנגב.

מנור: עוד לפני "חומה ומגדל".

וייץ: כתוצאה, בודאי, "חומה ומגדל" ואחר-כך זה. כך שכשקמה המדינה ואנחנו התחלנו לתכנן תכנונים, את תכנון הכפר הישראלי ברחבי המדינה, ועל זה סיפרתי ארוכות עם יישובה של הארץ, יש לך גם חוברת כזו, השגת, קיבלת, כן?

מנור: כן.

וייץ: וההלואות - זה סיפור שסיפרתי אותו, כל הפעולה של הקמת היישובים נעשתה במשותף עם צה"ל שאז כבר קם. והקימונו מכשירים ומסגרות ארגוניות מתאימות לכך, שקראנו להם - "ועדות מיקום". חרסינה ואחר-כך אנשיו של חרסינה השתתפו בשיפוט של התכניות הפיזיות שנעשו על ידי אדריכלים שונים, אבל ניצח אחריהם המנגנון התכנוני של המחלקה להתיישבות. בתחילה אני הייתי המנהל שלו, אחר-כך, כשהפכתי להיות מנהל כללי, אז היו בכל חבל אדריכלים. לאחר מכן, כשמשרדי הממשלה החלו לפעול בשטח, אנחנו הרחבנו את המסגרת וקראנו גם באי כוח משרדים אחרים, כגון משרד החקלאות, משרד הפנים, משרד החינוך, כי אנחנו תכננו את כל המתקנים בשטח. אבל, בעקבות יחסי הפעילות המשותפים הללו החלה להתרקם מערכת ארגונית שלמה שקיימת עד היום, ושהיא מתחילה בועדות מיכון בשטח, אחר-כך ועדות תכנון פיזי, שהן נותנות ביטוי פיזי לשלושת המטרות המשולבות של ההתיישבות - המטרה הכלכלית, המטרה החברתית, והמטרה הבטחונית. ועד מלחמת ששת הימים גם המטרה המדינית, כלומר בטחונית בהשקפתה הכוללנית, איפה נותנים קדימויות להתיישבות על מנת לבצר את גבולות הארץ, אז כל הועדות, כל האירגון המשותף הזה, קודם היה מבוסס על שיתוף פעולה בין המחלקה להתיישבות והצבא, והגמ"ר, הובילה המחלקה להתיישבות - היא היתה האחראית לתכנון, זאת אומרת הגמ"ר היה בבחינת יועץ, אבל יועץ שאת דעתו קיבלנו והתחשבנו - אף פעם לא עשינו שום דבר בלי הסכמה בסופו של דבר של באי כוח הצבא - אחר-כך...

מנור: כלומר, קביעת המיקום היתה בסופו של דבר נתונה ל-הגמ"ר?

וייץ: לא, לא הייתי אומר את זה. קביעת המיקום היתה נתונה קודם כל למחשבה האסטרטגית הכוללנית שהיא נקבעה בתחילה על ידי המחלקה להתיישבות בלבד, ואחרי

ועדת בן אהרון על ידי ועדת ההתיישבות, ועדת שרים, וועדת חברי הנהלת הסוכנות עד היום הזה. הצבא היתה לו זכות וטו. הוא השתתף בכל זה. לצבא, ל-הגמ"ר היתה זכות וטו, אבל הוא לא היה initiator, הוא הציע. כשהיתה לו הצעה אסטרטגית - תבחין בין המלאכה האסטרטגית והמלאכה הטאקטית. המלאכה האסטרטגית נעשתה על ידי הנהלת המחלקה, ואחר-כך בשותפות עם הממשלה על ידי ועדת השרים. ועדת התיאום - היום זה נקרא ועדת שרים כי הממשלה קובעת, אז זה היה נקרא ועדת תיאום של שרי הממשלה וחברי הנהלת הסוכנות וקרן קיימת. הצבא השתתף כמובן בקביעת האסטרטגיה, ודעתו נשמעה - אין כל ספק - לבין המלאכה הטאקטית, כלומר המפורדת לכל יישוב ויישוב שבהם גם כן הגמ"ר השתתף בדיוק איפה להעמיד, על איזו גבעה, באיזה גודל, האם להשתמש בשיפוע כזה, לא להשתמש, האם זה שיפוע חשוף, לא חשוף וכולי. לצבא היתה זכות הוטו, כלומר כשחרסינה או אחד מאנשיו היו אומרים: "אנחנו מתנגדים להקמת היישוב על הגבעה הזו ומציעים על הגבעה השניה", בתוך המשבצת, אז הארוע הזה תמיד בא להנהלת המחלקה להתיישבות, או אלי, או לאשכול. לאחר מכן זה הובא לועדת השרים, אבל המלאכה נעשתה, היא כל-כך השתפשפה, וזה היה כל-כך ברור, שאני לא זוכר הרבה עירעורים מסוג זה. היום זה עובד, זו מכונה משומנת שיודעת את שלה.

מה שקרה רק בארגון הזה שעמד באמת על דו-שיח הדוק בין הרמה המקרו - כלומר, רמת הקביעה של האסטרטגיה - והוראת המיקרו - כלומר, קביעת הטאקטיקה והפרטים, קצת השתבשה משום שהליכוד שהביא את הנושא של ההתיישבות ביהודה ושומרון, דחק הצידה לחלוטין את שלושת הגורמים העקריים: הכלכלי, החברתי, והתכנון הפיזי כמשרת של אלו ושל הצרכים הבטחוניים המקומיים, והכניס את הגורם המדיני - כלומר, ההתיישבות הפכה להיות מחדש גורם מדיני של חלוקה לא חלוקה, דבר שעבר מן העולם עם הקמת המדינה, ועם קבלת ההסכמה של החלטת או"ם בדבר גבולות המדינה. זה אני רוצה שיהיה ברור, וזה ההבדל בין התיישבות לבין התנחלות, בין המושג התיישבות למושג התנחלות. עד כדי כך שבתקופת שרון, שהוא היה שר הבטחון, אז הוא בתכסיסיו המרובים העביר לצבא, למחלקת ההנדסה של הצבא, הקמת מחנות צבאיים שבליבו, ובחלק מהם הוא הצליח, הפך אותם ליישובי קבע.

מנור: יש כאן עוד מספר דברים שאני רוצה לשאול אותך בקשר ל-הגמ"ר. ל-הגמ"ר היתה השפעה מעבר להשפעה טאקטית? למשל, בנושא של התיישבות הספר, או למשל בנושא של התיישבות באזורים המפורזים?

וייץ: לא ל-הגמ"ר. לא, לא, זה לא היה ל-הגמ"ר, זה היה למטה הכללי, למטכ"ל. למטכ"ל היתה השפעה, השפעה מרחיקת לכת, אבל זה כבר לא טאקטי, זה אסטרטגי.

מנור: אני אומר מעבר לטאקטי.

וייץ: לא. הגמ"ר היה שותף בדיונים, אבל הסמכות של הגמ"ר הסתיימה בקביעה של מיקום הנקודה בתוך המשבצת, ושל התכנון הפיזי, ואפשרות של הגנה עצמית וכולי. העדיפות ואיפה קובעים... למשל, כשבאנו לקבוע את ההתיישבות בפרוזדור ירושלים, אז היה דיון - ואנחנו עוד נגיע לזה, ואולי זה כתוב אצלי באחת המחברות - היה דיון עם המטכ"ל, עם ראש אג"ם. אני זוכר שרבין שהיה ראש אג"ם היה פה בחדר הזה

שאנחנו יושבים בו, בא לחדר הזה במצוותו של אשכול, על מנת להתייעץ על איזו טאקטיקה לגבי התיישבות בגליל. אבל אם ניקח את הפרוזדור, למשל, אז ההתיישבות של הפרוזדור שנקבעה מבחינה קונספטואלית על ידי - אני קורא לזה: "תכנית של סולם" - קו יישובים לאורך הגבול של פרוזדור ירושלים הצפוני, קו יישובים לאורך הגבול הדרומי ומקשרים ביניהם - זוהי תכנית שנקבעה במשותף על ידי המחלקה להתיישבות, ועל ידי המטכ"ל, ראש אג"ם - בדיונים הגמ"ר השתתף, אבל הוא לא קבע; בדיונים השתתפו המחלקה הטכנית של המחלקה להתיישבות, והאדריכלים וכולי, אבל את האסטרטגיה קבעו ראש המחלקה והמנכ"ל כפי שאת האסטרטגיה מן הצד הזה קבעו שר הבטחון, הרמטכ"ל וראש אג"ם. אז צריך להבחין בין הדברים. הגמ"ר היה מקביל בפעולותיו ובשלוחותיו לעבודות היומיומיות, כלומר לביצוע השוטף שנעשו בחבלים ובוועדות המיקום. (הפסקה בקסטה)

מנור: במיומנך הנושא את התאריכים מאי 1950 עד ינואר 1951, דוגמא: "יוסף אבידר מהצבא לוחץ על המחלקה להתיישבות להעלות למקומות רגישים מבחינה בטחונית, עולים חדשים." בכלל, הלחץ של הצבא הוא בעיקר לכיוון של אזורי הספר בעיקר.

וייץ: לא. לא מדויק. אז אני אגיד לך. הלחץ של הצבא, מה זה הלחץ? עמדת הצבא כפי שהתבטאה על ידי יוסף רוכל שהוא היה פעיל לא בקשר לתפקידיו דאז במטה הכללי - נדמה לי שהוא היה ראש אספקה...

מנור: כן, ראש אגף אפסנאות.

וייץ: אה, אגף אפסנאות...

מנור: עוד מתקופת ההגנה.

וייץ: אלא כמי שבקיא מתקופה קודמת, שהוא היה הרוח החיה. למשל, כל תכנון העליות...

מנור: ביריה.

וייץ: לא רק לביריה, 11 הנקודות בנגב, היא היתה כפולה. היו להם שתי מטרות ברורות: מטרה ראשונה כמובן זה לחסום את הגבולות - התיישבות קבע - כפי שאמרתי לך, בפרוזדור זה "תכנית הסולם", אבל זה הלך גם במקומות אחרים - אבל לא פחות, אני חייב לומר, זה למלא את החללים הריקים. זה לא סוד שאני הייתי יזם ליישור הרבה כפרים ערבים, הרבה, בכל הארץ. זה נעשה לא רק בידיעת הצבא, לפעמים בעזרת הצבא אקטיבית שהיו לה כלים, ואנחנו שילמנו, המחלקה שילמה בעד זה, אבל בהרבה מקומות אי אפשר היה לעשות את זה בטרם הוציאו את המוקשים, המוקשים שלנו, המוקשים שלהם, אז זה היה שיתוף פעולה מלא, אבל הצבא היה ער מבחינה אסטרטגית לא פחות למילוי החללים מבפנים, מאשר יישוב גבולות הארץ. נכון שהם נתנו ביטוי יותר ברור ליישוב גבולות הארץ, ואני אגיד לך מדוע, כי מטבע הדברים מומחי המחלקה להתיישבות נמשכו ליישב את המישורים הגדולים והפוריים שהיו בפנים הארץ.

כל חוליקת, כל שפלת הכרמל - היום אתה נוסע מחיפה ועד חדרה, כל האזור הזה...

מנור: מה שהיה המשולש הקטן.

וייץ: כן. אז זה היום כולו מיושב. מטבע הדברים, החקלאים, המשקיסטים נמשכו לשם, אז הצבא לא היה צריך כל כך ללחוץ. למצוא פתרונות בשיפולי ההר, לאורך המשולש הגדול, זה לא היה פשוט, לא היה קל למצוא פתרונות כלכליים מתאימים, והצבא על כן התמיד בלחצו על זה. התפישה הזאת נבעה מהשקפתו של בן גוריון על ההתיישבות, והקשר בין ההתיישבות לבין בטחון הארץ. בן גוריון כשר הבטחון. אני חייב להגיד לך שהרעיון של ההתיישבות האזורית שהוא עוד מתאר אותו - כשנגיע לעניין לכיש שזה כמה שנים אחר-כך, כשבן גוריון היה בשדה בוקר - אז כשהוא הגה את הרעיון הזה, אז מצידו הוא, הוא הגה אותו מבחינה מדינית מפלגתית, אני במקביל לא ידעתי את המחשבות שהוא רקם לו שם בתוכו בשדה בוקר, עד שהוא יצא במאמר; אני הגעתי להתיישבות אזורית מבחינות אחרות לגמרי. תכננתי את לכיש, משום שזה היה אזור שלם ריק מהתיישבות יהודית שלא מצאנו לו פתרונות מתאימים בטרם הגיעו מי המוביל הארצי. כשהגיעו מי המוביל הארצי, והיה ויכוח גדול אז - אני עוד אעמוד על זה אחר-כך - איפה להשתמש במים האם בלכיש או להוביל אותם יותר דרומה ולגייס קודם את הנגב, היה זה בן גוריון שתמך ברגע שהבאתי לו את התכנית, תמך תמיכה מלאה בלכיש מתוך הבנה אסטרטגית של מה מוקדם מה מאוחר, והנימוק שהוא נתן והוא נתן את זה לי, והסביר גם לי, הוא אומר: אסור להשאיר את המרחב הזה בין מצרים ועזה לבין ירדן במורדות הר חברון ריק מיישובים. את זה צריך למלא. כי מבחינה אסטרטגית, ומבחינה גיאופוליטית לטווח יותר ארוך, אי אפשר להשאיר את החללים האלה. אז אף על פי שהנגב זה העתיד - אני לא צריך להגיד לך מה היה הנגב בשביל בן גוריון - הוא אמר: את זה נעשה בשלב שני. כלומר, רוכל ביטא את המחשבות האסטרטגיות של הדרג המדיני והבטחוני של מדינת ישראל, ובצדק.

מנור: עכשיו, יש סיפור מעניין שאינני יודע מהו. אתה כותב שם על חשבונות של סטרלינגים שקיימים בשבדיה, כספים בקפריסין. עכשיו, בשבדיה אתה מזכיר ש-1,000,200 לירות סטרלינג יש לנו בשבדיה, אז זה מסתורי. סכומי עתק אם מותר לי... (צוחקים).

וייץ: (צוחק). המדינה בדרך של ההסתדרות הציונית, הלוא היא לא חייתה ממש את בעית המטבע, כי אנחנו היינו חלק מעולם הסטרלינג, ועולם הסטרלינג עד אחרי מלחמת העולם השניה וקצת אחרי זה, זה היה עולם פיננסי שמשל בכיפה, לא היה עוד הדולר, המפתח היה הסטרלינג, וה - Bank of England כיסה את כל היתרות, והוא שהיה אחראי לאיזון סחר החוץ, ופלשתינה היתה חלק מזה. זאת אומרת, כל דבר שנכנס, כל מטבע, היתה מכוסה על ידי ה - Bank of England. הגיזברות של הסוכנות לא דאגה לעניין של המאזן המסחרי וכולי, לזה הוד מעלתה האימפריה הבריטית דאגה. כשקמה המדינה ואנחנו פתאום יצאנו מגוש הסטרלינג היינו צריכים להתחיל לאזן את מאזן התשלומים. המדינה התחילה ליבא דברים שאף פעם פלשתינה לא ייבאה - אוכל. החצי מיליון שישב במעברות. אז ככה, החקלאות שלנו, היצור החקלאי ירד מאוד. החקלאות הערבית כמעט שנעלמה. רוב השדות לא נעבדו, לא היו מעובדים, אחר-כך

התחילו לעבד אותם עיבוד אקסטנסיבי. כל דבר היה מיובא. פתאום גזבר הסוכנות שהפך להיות שר האוצר - קפלן, נשאר באמתחת ריקה. השטרות שהוא הדפיס היו צריכים כיסוי, והאוצר נתדלדל עד מהרה. זו היתה סיבה שנאלצו להכניס את משטר דוב יוסף, משטר הצנע, כדי שיהיה אוכל לכולם. אבל אז התחילו לחפש איפה יש למדינה הזו אפשרות למצוא כיסוי במטבע זר. קודם כל היה המשא ומתן המפורסם עם הבריטים. זה היה המקור העיקרי. אבל אחר-כך ניסו לראות איפה היו השקעות יהודיות שהתבטאו בסטרלינגים בכל מיני מקומות. והיו מגיעות ידיעות, ואני העברתי כמובן לאוצר את כל הידיעות הללו על מנת שיוכלו להשתמש בהן. ואלי הגיעו מעולים, כל הערב רב הזה שהגיע אז ארצה. כמובן שהפתרון הרדיקאלי בא עם המילוה הגדול, עם המילוה של 100 מיליון דולר. היום 100 מיליון דולר, אנחנו כביכול דשים בעקבינו. הוא יחזור להיות 100 מיליון דולר. אבל אז זה היה אוצר ענקי. אז בזה מדובר. אם תראה לי בדיוק בכל מקום ביומן שלי איפה זה, אני אספר לך, אם אני אזכור, ואם לא כתוב שם, אני אזכור את הסיפור החשוב הזה. אז זו היתה התמונה הכללית.
שים לב שאנחנו נעזרנו רבות גם בשאריות של המחנות הלוחמים, בעיקר הצבאות האמריקאים. ממשלת ארצות הברית חיסלה את כל המאגרים העצומים של צידה, ומכשירים וכולי. מכאן המנועים לטרקטורים, וחלקי חילוף, והרבה אוכל. אוכל צבאי שנערם במחנות באירופה, ובייחוד המחנות הגדולים שהם הקימו בשדה הקרב הפאסיפי ליפנים. הלוא הם התכוננו למלחמה של לפחות עוד שנתיים שלא קרתה בשל השימוש בפצצה האטומית. אז השליחים שלנו בניו-יורק - ולמחלקה להתיישבות אז היה שליח גלעדי, שמו היה גלעדי, הוא היה איש דגניה ב׳, חבר מיסוד דגניה ב׳ של אשכול, איש ממולח מאוד שבתחילה הוא אפילו לא ידע לדבר אנגלית, אבל הוא למד עד מהרה. הוא ישב בניו-יורק במשרדי הסוכנות ושימש מקשר בין המחלקה להתיישבות לבין השלטונות - בידיעת כמובן השגריר - והיות שעד אז עוד לא היו יחסים כה ממוסדים כמו היום...

מנור: מקשר בכל הקשור ליבוא אוכל, יבוא מזון.

וייץ: יבוא כל דבר, מצינורות, מזון, טרקטורים, חלקי חילוף, כל דבר שההתיישבות היתה זקוקה לו, ומזון למדינה.

מנור: יש עוד נקודה אחת שרציתי להעלות אותה היום, רענן, שאתה לא מפתח אותה ביומנים, אלא להיפך, אתה כותב שאתה מבקש שלא לפרסם את המסקנות שלה. הועדה לעניין החולה - מה זה היה? מה היתה הועדה?

וייץ: היה אז ויכוח גדול אם צריך ליבש את החולה, ומתי צריך ליבש את החולה. למה היינו בפנים? כי תכנית יבוש החולה אורגינלית נעשתה על ידי המהנדס הראשי של המחלקה להתיישבות, עוד לפני שהוא בא למחלקה להתיישבות - קובלנוב. לקובלנוב היתה קונספציה כוללנית לגבי המוביל הארצי, שלא היתה תואמת, היתה שונה מהקונספציה של תה"ל. זה עוד לפני קום תה"ל, כאשר מקורות היתה גם מתכננת וגם מבצעת. אז הרעיון הקונקרטי המעובד הראשון היה כמובן של בלאס, לאחר מכן, כשהפרידו את הדברים ובלאס יצא מתוך התמונה וחזר להיות מהנדס פרטי - מה שהוא היה כל השנים, הוא רק היה היועץ המרכזי של מוסד המים - ובא במקומו... מה שמו?

וינר, אהרון וינר, אז אהרון וינר פיתח את הקונספציה של המוביל הארצי, והקונספציה של המוביל הארצי התבססה על הרעיון המרכזי שהכנרת צריכה להיות המאגר בין חורף לקיץ, והמאגר הבינשנתי, בין שנים שחונות לשנים מרובות גשמים.

מנור: בניגוד לבלאס שהוא רצה להטות את זה מהגשר.

וייץ: בניגוד לבלאס שרצה להטות מהגשר, ולהפוך את בקעת בית נטופה למאגר כזה. אז הבדיקות הראשונות בבית נטופה הוכיחו שהמאגר מחלחל ביותר, כי תשתיתו - בית נטופה נוסדה על ידי זעזוע טקטוני בתקופות גיאולוגיות, והוא סדוק כולו, ועל כן כמות המים שהיתה מחלחלת שם היא היתה יכולה להיות עצומה. לעומת זאת, זה היה גבוה כי היינו מרויחים מים במפלס הרבה יותר גבוה. וינר לעומת זאת אמר שצריך להשתמש בכנרת, לאגור בתוכו לא רק את הירדן, אלא גם את הירמוך, גם בשבילנו וגם בשביל ירדן, ולשאוב את המים. אז זה יצריך יותר אנרגיה, אבל לעומת זאת כמות המים שתבוא לידי שימוש תהיה הרבה יותר גדולה.
קובלנוב הכין תכנית שהיתה כעין שילוב של הקונספציות האלה, ואמר שחלק מהמים צריכים לתפוס למעלה...

מנור: כלומר, להטות אותם מגשר "בנות יעקב"?

וייץ: כן. זה היה קשור...

מנור: וחלק מהכנרת?

וייץ: וחלק בכנרת. זה היה קשור עם התכנית הפיזית של יבוש החולה. כי מאיפה יצאו המים קבעו גם אם צריך ליבש את החולה קודם או אחר-כך, ואיפה תהיה התעלה המרכזית של הניקוז של הירדן. הבעיה הזו באה לכלל בדיקה מאוד חמורה - אני לא זוכר באיזו שנה, אולי כמה שנים לאחר מכן - כשפרץ נפתלי היה שר החקלאות. מתי הוא היה שר החקלאות?

מנור: ב-52'-53'.

וייץ: זהו. הוא מינה ועדה שהוא שימש לה יושב ראש. הממשלה מינתה ועדה שהוא שימש לה יושב ראש, ובועדה השתתפו מטעם המחלקה להתיישבות יצחק לוי שהיה סמנכ"ל לענייני הנדסה; ואני; ואהרון וינר, והיו שם - אני כבר לא זוכר - היו עוד שניים-שלושה חברים בועדה הזו עם בנינצ'וק - אני כבר לא זוכר - מכל מקום קובלנוב, הצעת קובלנוב לעומת הצעת אהרון וינר, באה לדיון מאוד חריף ומאוד נוקב בועדה זו. בנוסף לשאלה הזו שהיתה, שאלה הנדסית, היתה גם שאלה קרקעית.

מנור: פוליטית?

וייץ: לא פוליטית. לא. פוליטית- בכלל לא. קרקעית. כי בדיקות הקרקע המדויקות שנעשו בחולה הראו שחלק נכבד של החולה מכוסה בטורף, וחלק נכבד הוא סידי במידה

ניכרת ביותר, של קרקעית אגם החולה שהיה אז. כבר לא זוכרים, אין ממנו זכר. החשבונות שנעשו הראו שכמות הקרקע שתשתחרר עקב השקעה גדולה מאוד של יבוש החולה, איננה כדאית, או על כל פנים, איננה כדאית באותה תקופה. סביב זה היה ויכוח די גדול, אבל ניצחה בזה קרן קיימת, כיוון שהיתה לה אז עוד עצמאות כספית די גדולה, והיו לה מקורות כספיים שעוד פעלו די מרובים. בקרן קיימת היה מהנדס - בורוכוב, ברכיהו, שלקח את התכניות, את הרעיונות של קליבנר, (מתקן) קליבנוב, ועיבד אותם לתכניות ביצוע מעשיות, ודחק את גרנות - גרנובסקי - לעשות זאת. אבא גם כן היה. הוא לא כל-כך היה אקטיבי, אבל הוא גם כן היה...

מנור: בעד היבוש?

וייץ: בעד היבוש. קצת יותר מסיבות של תפארת של קרן קיימת, מאשר לגופו של עניין.

מנור: מה היתה עמדתך?

קסטה 9 - סוף צד ב'

(קסטה 10 - צד א')

וייץ: עמדתי היתה שיש לקבוע סופית בעניין המפעל הארצי ואחרי הרבה היסוסים והרבה ויכוחים בועדה, אני הבעתי את דעתי עבור ההצעה של וינר. המציאות הוכיחה שהוא צדק, לא רק בעניין הסורים וסכנת המלחמה איתם, אבל בעניין המבני, ההנדסי שהכינרת זה המיקווה היחידי הבטוח שישראל יכולה להישען עליו. אל תשכח שדיברנו אז על חוד השידרה של המים בישראל. זאת אומרת, הדם של קיום המדינה. אז זה נכון שהמים עולים יותר ביוקר, אבל בלי זה, עצם קיומם היה בספק. ובלי ספק כמות הרבה יותר גדולה של מים היתה הולכת לאיבוד. היום זה רואים...

מנור: בגלל האגם.

וייץ: (ממשיך) בגלל ההתאדות באגם החולה ובגלל החלחול של בית נטופה. אבל אני הפרדתי את הויכוח על המפעל הארצי מהויכוח על היבוש. אני הייתי נגד היבוש באותה תקופה. חשבתי שיש די קרקעות וצריך לנצל אותם קודם, שזה לא יברח מאיתנו, אפשר לעשות את זה קצת אחר כך. כסף היה דחוק מאוד, וזה היה מטבע זר, המרכיב היה די גבוה. אני הייתי בעד השקעות יותר מרובות בהתיישבות שקמה ולא להרחיב את שטחי העיבוד, ביחוד בחולה שם השטחים היו מפוקפקים והמים יכלו להיות מנוצלים הרבה יותר טוב בדרום מאשר בצפון. וזה סיפור שכבר סיפרתי לך על הויכוח הגדול

על המפעל הארצי. אז אני הייתי בין אילו שהיו נגד. אבל קבעה רבע והחולה יובשה.

מנור: לא היתה כאן שאלה פוליטית? משום שהסורים, למשל, ראו בחולה מעין אגם טיבעי בינם לבינינו?

וייץ: לא. לא. האגם היה כולו...

מנור: לא בשטחנו, אם כי חלק היה באיזור המפורז.

וייץ: לא. לא. זה לא עבר לעניין פוליטי, אולי היו רמזים, אבל בכל הדיונים זה לא היה גורם. בדיון האם אפשר לבנות בגשר לבנות-יעקב תעלה וכו', זה היה גורם בטחוני פוליטי ממדרגה ראשונה. זה דבר אחר. זה בדיונים של הועדה לעניני המוביל הארצי זה כן קבע, אבל לגבי יבוש החולה - לא. והיו שיקולים במפורש כלכליים ושיקולים של מוקדם ומאוחר.

מנור: עוד דבר אחד היום. כפרי העבודה. מה זה?

וייץ: כפרי העבודה זה רעיון של אבא שלי. אבא שלי - שאני לא צריך להציג אותו, הוא הציג את עצמו בכיתה ו', הוא ידוע - הוא לא השתחרר מהמחשבה שעובד אדמה הוא זה שמחזיק את המעדר בידיו. משתוחח אל האדמה להריח את ריחה. והוא היה סבור שאת הערים צריך ליישב בדוגמא של אבותינו הקדמונים, לבנות מחדש טרסות, טרסות שטרקטור לא יכול לעבור בהם ושאדם יעבד את אדמתו במעדרו. הוא הוכיח שאם זה יעשה, והאדם יעבוד כמו שצריך לעבוד, כמו שהוא עבד בבח'ר בפרדסים, הוא היה פועל ממדרגה ראשונה, הוא קיומו מובטח לו. אני התנגדתי לזה. אני אמרתי שהחקלאי היהודי חייב להסתייע עד כמה שאפשר יותר ויותר במדע, לא רק במיכון. מיכון זה רק קטע קטן, בשיפורים הגנטיים של זנים ומינים, בשיפורים של ההובלה וטרנספורמציה תעשייתית של המוצרים, בשיפור דרכים ובמיכון ובזבלים ובחומרי הדברה וכו'. אני אמרתי שעתיד החקלאות בישראל זה עם שיפורים טכנולוגיים גדלים והולכים. המעדר עשה את שלו. עכשיו צריך לבוא המעדר המודרני במקומו וזה המכונה. זה, כמובן, המציאות הוכיחה שאני צדקתי בהחלט בויכוח ההוא. אבל עם אבא לי לא היה קל להתווכח, לא רציתי גם להתווכח ואבא שכנע את אשכול שצריך לעשות נסיון כזה. עכשיו, היות ואני הייתי מנכ"ל המחלקה להתיישבות ואשכול הבין שאי אפשר למסור לי לבצע דבר שאבא... ואני מתנגד לו, אני הבעתי את התנגדותי. זה היה גם בכתובים, גם כתבתי, אז הוא החליט להעביר לקונצסיה של הקרן הקיימת 6 כפרים בגליל שאבא יראה את יכולתו של קרן קיימת. הוא שאל אותי אם אני מסכים. אמרתי: כן. יש לנו... עשה כל כך הרבה, תן לקרן קיימת 6 כפרים, נראה מה יקרה.

מנור: איזה כפרים?

וייץ: אני כבר לא זוכר אותם. אם תראה לי את המפה, אני אגיד לך.

מנור: איזה איזור?

וייץ: בגליל המערבי. בית יעקב לא, איך קוראים לזה?

מנור: העליון? בגליל המערבי העליון

וייץ: העליון. בגליל המערבי העליון.

מנור: בסביבות חניתה?

וייץ: בהרים, כן, מחניתה פנימה. (מתקן) מחניתה דרומה. אני אגיד לך. אבא השקיע בזה את מיטב מרצו וכוחו, הוא עשה שמה הכשרת קרקע יוצא מן הכלל. המתיישבים עד היום זוכרים לו את זה לטובה. אבל כעבור 4 שנים, 5 שנים כשהוא נוכח לדעת שהוא לא יכול לעמוד בדבר, קודם כל מפני שהקרן הקיימת לא היתה ערוכה לעשות התיישבות, היא היתה ערוכה לדברים אחרים, ובצדק. אבל שנית, משום שהרעיון לא היה קולע. עד מהרה רמת החיים והחיים הוכיחו לו שאי אפשר לרוץ קדימה בעידור, במעדר. אי אפשר. וזה חזר למחלקה להתיישבות, היינו צריכים לעשות רה-תכנון של הכפרים וכו', וכו'. אני חייב לומר שהרומנטיקה, השלווה שקשורה בזכרונות של החקלאות דאז, החקלאות המסורתית, זה מין דימוי שקשה מאוד להשתחרר ממנו. הוא הדימוי של גן העדן שאנחנו לא יודעים שהוא גן העדן האבוד, הוא לא יהיה ושמי שחי בו שכח, הוא חי בו בדחקות ובדלות, בלי השכלה ובלי בריאות ותמותת תינוקות גבוהה, ושירותים מחוץ לבית וכו'. הוא שכח את זה. נשארה רק האידיליה של הליכה יד ביד בניחוח הפרדסים.
גם אני, גם לי היה קשה מאוד להשתחרר והנה למשל, מעשה אחד עשיתי שהוא היה מנוגד בתכלית לתהליך הכללי שאני עצמי הייתי נביאו, בכל זאת נתפסתי לו, וזה בהמות העבודה, פרות העבודה אחר כך. כשהמתיישבים לא הסתגלו לטרקטורים ולא ידעו איך להחזיק אותם, הם באו המתיישבים מתימן וכו', אני אמרתי אולי צריך להביא ולתת להם אפשרות לעבוד בבהמות, בפרות עבודה. והבאנו כמה פרות עבודה וזה עד מהרה הוכח כנסיון שוא ואני מאשים את עצמי שנתפסתי למין רומנטיקה ולא השתמשתי בשכל הקר המנחה, זו היתה טעות ובזבזתי כסף. אבל זו היתה טעות שהוכיחה שאנו חייבים למצוא דרך איך מלמדים את המתיישבים האלה להשתמש בטרקטורים ומכאן כשהיתה הטעות הזו, קמו תחנות הטרקטורים שעליהם עוד נדבר. זה היה שלב מעבר והיום אין ספק שהם למדו. מבחינה זו עברנו את המשבר הזה. אז אתה רואה, לא כל כך פשוט להתגבר על הרומנטיקה הכפרית ששורשיה בשירי יל"ג ובקריאת תהילים והווי שהנביאים שלנו דיברו עליו והמשנה מתארת אותו לפירטי פרטים והגמרא נכנסת לפרטי פרטים. יש שם כל הפרטים של החקלאות דאז. חקלאות שהלכה, צריכה היתה ללכת, ואין להחזירה חזרה.

מנור: טוב, אנחנו נסיים כאן את הפגישה ה-12. היום ה-1 בינואר 1986. תודה רבה!!

(סוף פגישה 12 - רענן וייץ)
(קסטה 10 - צד א')

המכון ליחסים בינלאומיים
המדור להסטוריה שבעל-פה

רענן וייץ - פגישה 13
קסטה 11 - צד א'

מנור: היום 13 בינואר 1986, וזוהי תחילת פגישה 13 עם פרופסור רענן וייץ בביתו שבירושלים.
בחוברת משנת 1951 שנושאת את התאריכים מרץ-יוני 51' בעמוד 2 בחוברת, יש דיון בנושא של המפתח הפוליטי בהתיישבות...

וייץ: המפלגתי, לא הפוליטי.

מנור: אני קורא לזה הפוליטי.

וייץ: המפלגתי, עזוב אותי, זה לא תמיד פוליטיקה, זה לרוב לא פוליטיקה.

מנור: המפלגתי, טוב. (הפסקה בקסטה). שנושא המפתח המפלגתי בהתיישבות, הוא אחד הנושאים המרכזים בכלל שאפיינו את דרכה של ההתיישבות, וכאן הייתי מבקש ממך לתת סקירה כללית על התפתחות בכלל הנושא של המפח המפלגתי, וכיצד הוא בוצע בפועל בתקופת העליה הגדולה.

וייץ: כן, אני אעשה זאת. קודם כל, אתה קראת לנושא הזה "נושא חסוי". הוא איננו חסוי. הייתי אומר עליו את אותו פתגם מפורסם שאומרים: כולם יודעים למה בתולה נכנסת לחופתה אבל...

מנור: כלה.

וייץ: כלה. נכנסת לחופתה, אבל אין מדברים על כך. אז זה כולם יודעים, זה אין ספק, ומי שמשים פניו כלא יודע, משים פניו בלבד. אז אני אתחיל מבראשית, במידה והבראשית ידועה לי.
אני חושב ששורש ההשתייכות של יישוב כפרי, של כפר, לתנועה, את עצם המטבע הזו טבע רופין. הוא טבע אותה בחוכמתו כי רבה. הוא היה סבור - והעניין היום מקבל משנה תוקף - שהצלחת התיישבות היא איננה תלויה רק או לפעמים איננה תלויה בעיקר בתנאים הכלכלים, באדמה, בידע המקצועי, בשימוש המתאים של הטכנולוגיה טכנולוגית הייצור. הוא הבין כבר בתחילת דרכו, על אף שהנושא הזה היה רחוק ממנו מאוד בהיותו מאסכולה פרוסית-כלכלית מאוד נוקשה, שאופי המתיישב, שהדבקות שלו במטרה, שההכנה האמוציונלית והשכלית, ובעיקר של הדבק החברתי שיוצר את הכפר לא כיחד של מבנים, אלא יחד של חברים וחברה, הוא הבין שזה גורם חשוב ביותר, ובישראל עלול או עשוי להיות מכריע.

אלו הם דברים שאילו הייתי אומר אותם בזמנו, כלומר לפני מלחמת העולם הראשונה, ואפילו אחרי מלחמת העולם הראשונה, בין שתי המלחמות, הם היו דברים שהיו נשמעים כפליאה, כי בכל נסיונות ההתיישבות שנעשו עד אז - ואיפה הם נעשו? נעשו בעיקר במושבות הקולוניאליות, אבל גם קצת באירופה, בפולדרים של הולנד, בביצות שיובשו באיטליה וכולי - הכלל הזה בכלל לא היה מנחה לאלו, לא המתכננים, ולא למעצבי המדיניות. היום...

מנור: כלומר, מציאת איזה דבק רעיוני משותף של האנשים.

וייץ: חשיבות הדבק הרעיוני המשותף. חשיבות. השפעת הדבק הרעיוני על הצלחת ההתיישבות, על ההצלחה הכלכלית של ההתיישבות. היום זה מושכל וידוע בעולם, משום שהנסיון הנוראי של האומות המתפתחות שאני תולה את עיקר הכשלון הגדול, את הבעיה המרכזית של עתיד עניי העולם של ימינו בנושא הזה. כי כיצד אתה יכול להסביר מדוע זה שתי מדינות שקמו, פחות או יותר, באותו זמן, שיש להן תנאים כלכליים - הן חקלאים, הן לא חקלאים - פחות או יותר שוים, שמוצא המתיישבים בעיקר אירופי, אחת זו ארגנטינה, והשניה זו קנדה, שהם יושוו בעיקר למהגרים שבתחילת דרכם כמעט שהשמידו את השבטים הקודמים שישבו שם, איך אפשר להסביר שהיום קנדה היא ארץ עשירה ושהפער בין השכבות העניות - העשירון התחתון, והעשירון העליון, קטנים והולכים, ובזמן שארגנטינה היא ארץ עניה שהפער בין השכבות השונות גדול וגדל והולך. קנדה מתקרבת בצעדים מהירים לקראת, כמעט פתרון, הייתי אומר, מלא של הבעיות הכלכליות, בלי שום ספק בעשור הראשון או השני של המאה הבאה הם יגיעו לשפע בכל שכבות החברה, בו בזמן שארגנטינה עד היום נאבקת בבעיות קיומיות ובעיות לחם. מדוע זה? אין ספק שהסיבה העקרית נעוצה בכך שהמהגרים הקנדים שבאו, הם באו בחבורות, היה להם דבק חברתי-רעיוני ומטרה ברורה, בו בזמן שארגנטינה יושבה על ידי מהגרים בודדים שכל אחד בא אך ורק למצוא את גורלו הוא וראה באחרים מתחרים.

מנור: זה מה שאפיין את ההתיישבות שם?

וייץ: את ההתיישבות כולה. כלומר, את יישוב הארץ. זאת ההתיישבות המתוכננת, זו התיישבות לא מתוכננת, התיישבות סטיכית. אין ספק. התיישבות מתוכננת זה היום כלל ברור. אני יכול להביא לך דוגמאות ללא ספור של הצלחה או אי הצלחה של התיישבות, בעיקר בשל הגורם הזה. זה היה רופין בעין החדה שלו, ובלב הפתוח שאני לפעמים משתומם לו. באותה תקופה, אם נתחשב באיש ובעברו ובהשכלתו, זה אחד הדברים המפליאים. המופלאים והמפליאים. הוא נתן ליבו למה שמתרחש בקרב המועמדים להתיישבות לקבוצות ההכשרה, ויותר ויותר הבין את החשיבות. זוהי הסיבה שבויכוחים הגדולים בהנהלת הסוכנות דאז בין המשקיסטים והכביכול לא משקיסטים, המשקיסט שביניהם היה רופין, הביא בחשבון גורמים לא משקיים כדי לאמוד את זה, אין שום ספק. דוגמא פשוטה ביותר: כאשר הקבוצה הראשונה שהתנחלה בחצר של כנרת ועלתה לאום ג'וני ורצתה להקים, והקימה מחנה עבודה למעשה. (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) אותה קבוצה של 12, היו קודם קצת יותר - עשרים, נשארו 12 חברים שהקימו מחנה עבודה למעשה באום ג'וני, ואחר-כך החליטו להשאר כקבוצה עם רעיונות

מיוחדים במינם. היתה לזה התנגדות עצומה, והם נשארו והקימו את הקיבוץ הראשון, או יותר נכון את הקבוצה הראשונה. אז היה עוד הבדל בין קיבוץ לקבוצה בתמיכתו המלאה של רופין. אלמלא רופין לא היה המשרד הארצישראלי, ולא המחלקה שהתחילה להיות להתיישבות חקלאית נותנת את ידה. היתה התנגדות מכמה, גם בקרב באי כוח הישוב, ובייחוד בקרב ההסתדרות הציונית של התפוצות גם בארה"ב, וגם מאנגליה.
זאת אומרת, היה זה רופין שנתן תוקף דה יורה למעשה דה פקטו שהמתיישבים הראשונים והקבוצות הראשונות הן אלו שיעדו לעצמן את צורת החיים של הקיבוץ. הן אלה שיעדו לעצמן את צורת החיים של המושב, להבדיל ממושבה ששם הנושא הזה לא היה קיים ואולי חלק נכבד של מה שקרה עם המושבות נובע מכאן. הם הגדירו את עצמם, הגדירו להם צורת חיים, והגדירו להם דרך בציונות, דרך פוליטית בציונות. כלומר, ברגע שאתה אומר: הם הגדירו לעצמם דרך - הם הגדירו לעצמם את המפלגה שאליה הם שייכים. כלומר, הנושא הזה של השתייכות למפלגה לא צמח כחזקה כמו שאנחנו תופסים את זה עכשיו, יש למפלגה מסויימת או לזרם מסויים חזקה על אחוז כזה וכזה של ההתיישבות. זה היה להיפך, בדיוק הפוך. (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) את הנקודה הזו הייתי רוצה להסביר הסבר היטב, כי היום הדברים נראים אחרת מאשר תהליך צמיחתם. זה מזכיר לי את האימרה המפורסמת שמהלכת היום בקרב כמה חוגים בארץ שאומרים: "תראו נא את הקיבוצים האלה, איך הם לקחו לעצמם בארץ והקימו את הבתים שלהם בפארקים הכי יפים שיש בארץ. ריבונו של עולם." אתה מבין? אז זה נשמע מוזר. מי שיודע איך קמו הפארקים של הקיבוצים אז זה הפוך. אז אותו הדבר כאן. ואני שוב חוזר ואומר עכשיו כסיכום של כל השאלה ואחר-כך נראה איך זה יתפתח, שבעית ההשתייכות התנועתית הקובעת יעד חברתי כלכלי ופוליטי, ומשום כך גם מגדירה את ההשתייכות המפלגתית, היא אחד התנאים החשובים ביותר להצלחת כל מפעל התיישבותי בעולם, והמפעל ההתיישבותי הישראלי, בפרט. בפרט, משום שאם אנחנו שואלים את עצמנו מי הוא יהודי, אז דבר אחד ברור אני יכול לענות לך: יהודי הוא מי שמשתייך לעם שבו האינדבידואליזם הוא במנה הגבוהה ביותר מכל אומות העולם, וההתחלקות של האינדבידואליזם הזה בין תכונות שליליות לבין תכונות חיוניות, זה לפי מלוא הקשת. על כן, ההשתייכות שאני אמרתי לה...

מנור: הקשת הפוליטית יותר?

וייץ: לא. הקשת של תכונות האדם. קשת תכונות האדם, לא הקשת הפוליטית. ממנה הקשת הפוליטית, אבל זה תכונות האדם. כלומר אני רואה בנושא זה של קביעה וידיעה ומבחן ואפילו הנחיה, שקבוצת אנשים שמיועדת את עצמה להתיישב ולהקים ישוב כפרי - ישוב כפרי לא במובן שהוא יעסוק בחקלאות, אלא ישוב שהוא קטן מטבעו, והוא איננו שכונה עירונית, ועל כן הוא חייב לדאוג לשרותיו ולקיומו כקהילה באופן מיוחד, מפני שהתשתית הכללית של מדינה איננה מסוגלת לשאת ישובים קטנים, כי אלה שהם מתחת לסף הגודל של כדאיות השרותים - לתכונות של החברה, להשתייכות הפנימית של החברים, להגדרה הברורה והמיוחדת של המטרות הכלכליות, החברתיות והפוליטיות, יש חשיבות מכרעת בהצלחת ההתיישבות. משום כך, סבורני שהעיסוק בנושא זה והכוונת הנושא הזה, היא אחד מן הדברים שכל מי שאחראי למפעל התיישבותי לא רק צריך לתת דעתו עליהם, אלא להיות אקטיבי בהם. לא לשלילה, אלא לחיוב. כלומר, התפישה הפסאודו-ליבראלית האומרת: את המפעל הזה אפשר לעשות מבלי לתת דעת שיהיו שם

שוררים הכללים של הבחירה החופשית לגמרי של הפרטיות המלאה של הפרט, לא תופסת, ואיש ליברל כמו רופין הבין את זה בתחילת המאה, בשנות העשרים נתן לזה תוקף, והוא שהנהיג את הנושא הזה. כמובן, זה לא בא מאליו, זה צמח והיה מתוך העליה השניה, עליה שניה שהבינה את הנושא הזה, שדנה בו, שלחמה מלחמות כה חריפות אפילו בתוכה, בין שני הפלגים, ששניהם השתייכו לתנועת העבודה: הפועל הצעיר ואחדות העבודה, מי שיודע ומי שעוקב אחרי הדברים האלה.
מכל מקום, כאשר קמה המדינה והקונצסיה למלאכת ההתיישבות, ביודעין ובהכרה מלאה, ואחרי דיונים ממצים נמסרה או נשארה בתחום הסוכנות היהודית, ההסתדרות הציונית והשותפות של הלא ציונים היהודים, שאכפת להם לגבי ישראל, הנושא הזה עבר בירושה, או נשאר בירושה של המוסד המיישב, אבל עם קום המדינה מחד, ובעיקר עם העליה הגדולה שבאה בלי ספק ללא הכנה מוקדמת, ללא התייכות מוקדמת, כמעט ללא... היו כמה ניצנים, כמה סימנים, אבל המסה הגדולה שהגיעה מתימן באה בלי זה. הבעיה עלתה במלוא חריפותה, והיה זה אשכול בהבחרו להיות ראש המחלקה הראשון לאחר קום המדינה...

מנור: המחלקה להתיישבות?

וייץ: המחלקה להתיישבות, כן. הוא היה למעשה ראש המחלקה השלישי בהסטוריה. הראשון היה רופין, והשני היה קפלן, והשלישי היה אשכול. אמת שהיו גם תקופות קצרות ששמשו בכתר זה, אבל ללא הכתרה רשמית. קפלנסקי, שלמה קפלנסקי בתקופה מסויימת היה גם מנהל המחלקה וגם ראש המחלקה, וחבר הנהלת הסוכנות מארה"ב, מה שמו היה? (פונה לאשתו) רבקה, מה שמו של הצייר, הפסל, מניו-יורק שביקרנו?

רבקה: שאנחנו ביקרנו?

וייץ: כן, בטח. היום הוא בהנהלת ה-יק"א. הוא מתקרב לתשעים, היה חבר ההנהלה ב... הוא נבחר ב-1927 והיה כשנה או קצת פחות, שלושת רבעי שנה ראש המחלקה להתיישבות. נו? לא סאקר שהיה גיזבר - אביו של מייקל סאקר, אלא... אני אגיד לך מי זה. הוא ידוע. על כל פנים, דה פקטו היה אשכול ראש המחלקה השלישי. הוא נתקל בבעיה הזו בנוסחתה החדשה, והיא: עד אז ההגדרה העצמית של המתיישבים היתה נתונה למתיישבים. כלומר, המוסד המיישב הכיר בזכות ההגדרה העצמית של המתיישבים לבחור להם לא רק את צורת ההתיישבות, אלא גם את התנועה או אם אין תנועה המפלגה שלהם, המפלגה הציונית של הם השתייכו.
עם העליה ההמונית הגדולה, גם של שרידי הפליטה, האודים שנשארו ממחנות ההרג של היטלר, ששם היה להם, לחלק מהם, איזה עבר ציוני - אבל לרובם לא היה, לא השתייכו פורמאלית לשום מפלגה - ובעיקר העליה ההמונית העצומה מארצות המזרח של עדות המזרח, שגם שם היה אפשר להבחין בכמה ניצנים של השתייכות ותנועות נוער אבל למעשה הם באו, מבחינה זו כלוח חלק, פה עמד אשכול בפני הדילמה לא של ההגדרה העצמית של הקבוצה העולה בתקופת ההכשרה וההכנה וכולי, כלומר של ההשתייכות שהיתה לא נתונה להכרעה בידי המוסד המיישב, אלא היתה נתונה להכרעה בידי המתיישבים בצורה אוטומטית. המחלקה להתיישבות היתה בה כבר המסורת, שהיא מכירה בזכות ההגדרה העצמית הגדרה שהתחיל בה רופין ונתן לה את הגושפנקא

הרשמית, וקפלן המשיך בדרכו כמובן. גם אשכול כמובן. פה עמד אשכול בפני בעיה חדשה, והיא איך מצד אחד לא פוגעים בעיקרון שחשיבותו ויעילותו הוכחה שנקודת התיישבות מן הראוי שיהיה לה מטפל חברתי - זו תנועה חברתית, פוליטית, מפלגתית כלומר; לא לאבד את הנכס הזה שחשיבותו הוכחה, כפי שאמרתי קודם, מצד שני איך משייכים המון רב שאין עליו, לא תגים, ולא סימנים, ולא הגדרה עצמית, ולא שום דבר למפלגות השונות. וכאן טבע אשכול מטבע חדשה שבה שתי פנים - והוא עשה את זה בחוכמה רבה לדעתי, וכשהוא דיבר איתי היו לנו הרבה שיחות על כך, ואני צריך הייתי אחר-כך להיות המוציא לפועל. הייתי צריך להבין היטב את רוח הדברים, ואמנם הבינותי, והם היו כך: אותה מטבע, היו שתי פנים לה - הוא אמר: "אנחנו נשייך את היישובים החדשים אשר יוקמו לתנועות השונות, קיבוציות ואחרות, לפי שני דברים: א) לפי היכולת של התנועה לעשות את המעשה, ואת היכולת הזו נמדוד לפי העבר, גם בצורה כמותית וגם בצורה איכותית. ב) לפי הנכונות של כל תנועה להיות אקטיבית במעברות ולארגן לעצמה גופים, לקבל מהגופים האלה מתוך ידיעה את ההסכמה במקום הקביעה של ההגדרה העצמית. עכשיו, העדות לפעולתה של כל תנועה ולהסכמת הקבוצה, תבוא באמצעות פעולה אדמיניסטרטיבית של המחלקה להתיישבות. כלומר, תצטרך להיות אסיפה כללית בהשתתפות מדריך מטעם המחלקה, ובהשתתפות לפחות מנהל חבל לאחר מכן. בתחילה זה היה סגן מנהל המחלקה אשר יהיה באסיפה ויעיד מה עשתה התנועה, כמה היא אירגנה, ומה אמרו המתארגנים. לעשות פרוטוקול. והפרוטוקול הזה יקבע את הקשר בין הישוב לבין התנועה. זה הפך להיות מינהג, זה הפך להיות כלל.

מנור: השאלה היא אם באופן מעשי כאשר באה עליה המונית, ואתה צריך ליישב אנשים לדוגמא במושבים, איך אתה מסווג אותם מבחינה פוליטית?

וייץ: חכה רגע, אמרתי לך איך. לא המחלקה להתיישבות סיווגה. המחלקה להתיישבות הלכה בעיקבות הפעולות של התנועות השונות. כשבאה תנועה כלשהי ואמרה: במעברה הזו והזו אני אירגנתי או לגבי מוצא, או לגבי... קבוצה זו וזו, והסברתי להם, והם בחרו להם את הצורה של זו וזו, מושב או משהו, אז היו מארגנים ישיבה, והיו באים שני אנשים, המדריך המקומי ומנהל החבל, או סגן מנהל כללי, והוא ניהל איתם שיחות ומילא פרוטוקול, שלח פרוטוקול לקיום העובדה. כלומר, פה אני רוצה להגיד לך...

מנור: הכלל היה שקודם היו עושים את הפעילות התנועתית ולא היו מורידים אותם ישר מהאניה...

וייץ: לא! לא! כל אלו שהורידו אותם ישר מהאניה היתה הפעילות התנועתית עשויה כבר במקום מוצאם, שיהיה לך ברור. כל הדיבורים האלה הם היו מיועדים מראש לפי... וזה כבר נעשה על ידי השליחים של התנועות השונות, אבל זה בא אחר-כך. אבל קודם כל, ההתיישבות העקרית באה מתוך המעברות, מתוך הארץ. הדבר הזה הביא בעקבותיו שינוי מרחיק לכת במערך הכוחות, דבר שמתחילה לא הבינו אותו, כי בפעם הראשונה בהסטוריה, נושא חברתי כזה ופוליטי כזה נמסר למנגנון אדמיניסטרטיבי. כי עד כה זה היה בידי, או המרכז החקלאי, או המרכזים של התנועות. זה לא היה

בידי המוסד המיישב. זה לא היה בידי הנהלת ההסתדרות הציונית או הסוכנות היהודית בכלל. פה פתאום מקבל המוסד המיישב, כלומר פקידים של המוסד המיישב, סמכות שלא היה לאף פקיד קודם. מכאן השינוי המרחיק לכת שאחר-כך נתן את אותותיו של מעבר הכוח בשטח הזה המכריע מהמרכז החקלאי לתנועות ולמחלקה להתיישבות - דבר חדש לגמרי בתולדות ההתיישבות שסימניו ניכרים עד היום הזה לטובה ולרעה, אבל זוהי עובדה. עובדה היא שמאז השפעתו והכרעתו של הרצפלד כמסמל את המרכז החקלאי פחתה והלכה עד שהיא נעלמה כליל. לעומת זאת, השפעתו של ראש המחלקה להתיישבות גדלה והלכה.

מנור: אתה אומר לטובה ולרעה, מדוע?

וייץ: אני לא חושב שאשכול בתחילה הבין את התהליך הזה, גם אני לא הבינותי, אבל זה עד מהרה נתן את אותותיו. זה דבר ראשון. דבר שני מאוד אופייני ומאוד מעניין, אשכול שהיה בנשמתו קיבוצניק... (הפסקה בקסטה). בנשמתו קיבוצניק, היה רוצה להיות את המשך הגידול היחסי של התנועה הקיבוצית, והוא דיבר עם התנועות הקיבוציות ללכת לעשות נפשות. העובדה היא שהם לא הצליחו, לא שהם לא רצו. היו כאלה, אם אני מזכיר לך, אם אני מעביר אותך חזרה לדברים שאמרתי לגבי הויכוח הגדול שהיה לגבי איך לעשות את ההתיישבות, אם לעשות אותה מלעיל או... לאלתר, מראש או לאלתר, אתה זוכר, הויכוחים הגדולים, אז חלק מהתנועות הקיבוציות מראש התנגד לדרך המחשבה הזו שמהמעברות יעבירו אותם יש למשבצות, אבל לאחר שהם נוכחו במעשה ההולך ונעשה שיקבע את דמותה, דמותו של הכפר בישראל, ומי יודע, לא רק את הכפר, ועד אז לכפר היתה השפעה על כל הישוב, בכל מוסדותיו כידוע לך, אז הם התחילו להבין שהם צריכים לעשות, והם ניסו לעשות נפשות בקרב העולים, הן בקפריסין, והן במעברות בארץ. אבל ראה, זה לא פלא, בעיני זה לא היה פלא, דבריהם לא נקלטו. אני לא מכיר אפילו מקרה אחד של גירעון גרעין לישוב קיבוצי מבין העולים החדשים, הן מאירופה והן עולי המזרח. את זה אפשר היה לדעת מראש, אפשר היה לחזות את זה מראש.

מנור: בגלל הרקע?

וייץ: בגלל הרקע, משום שאלה שבאו מאירופה לא היו מאוגדים, לא היו כאלה שעברו את ההכשרה והקיבוץ סימל להם את רוסיה ואת כל מה ש... מצד אחד, ועדות המזרח הם באו מאוגדים בתאגידים משפחתיים חמולתיים, באו עם המבנה הפטריארכלי המסורתי שהיה שונה בתכלית למבנה שהדור המורד של העליה השניה הקים בארץ, זה הלוא ברור. משום כך, ראה זה פלא, אשכול הקיבוצניק, למעשה, היה המוביל העקרי לשינוי בסיסי במבנה של הכפר בישראל. כי לפני...

מנור: בלית ברירה.

וייץ: מה? ודאי. כי הוא לא הוביל, הוא הובל הפעם על ידי גלי ההסטוריה, התהליך ההסטורי. ראה, עד קום המדינה היווה הקיבוץ למעלה משני שליש של ההתיישבות כולה, ועם קום המדינה הוא הפך להיות לפחות משליש. וזה שינוי גדול מאוד. באו

ואמרו, היו תלונות רבות, אשכול ניסה לשחות נגד הזרם הזה, הוא ניסה לשחות נגד הזרם הזה. אני אמרתי לו מראש שזה לא יועיל לו, כי ראיתי את המציאות מלמטה, אני חייתי את זה בחיי יום יום, אבל הוא ניסה וניסה לא בהצלחה. עכשיו יש דבר שלישי, חכה רגע, עכשיו יש פה עוד תופעה שלישית גם כן, חדשה לגמרי, חשובה ביותר. הכללים שאשכול טבע, מטבע הדברים של הקביעה שנעשית על ידי פעילות של... קודם כל במה התנועה באה, באיזה נכסים היא באה מן העבר, וגם איזה נכסים היא מצליחה ליצור לה בין העולים. אז היו תנועות שעד אז רישומן לא היה ניכר בכלל. למשל, תנועת ההתיישבות של חרות. חרות לא עסקה בהתיישבות בכלל.

מנור: כמעט.

וייץ: כמעט. היתה להם את נחלת ז׳בוטינסקי, היתה להם... הם התחילו בנורדיה, זה היה, אני דברתי על זה קודם, החיילים המשוחררים, אבל זה לא היה, לא היה להם עבר, לא היתה להם קרן, לא מדריכים, לא האביזרים הדרושים לתנועה התיישבותית לטפל ביישוב. אבל, מאחר שהגיעו כמה עולים שבאו מאורגנים תחת הדגל של ז׳בוטינסקי, וכאלה היו שבאו מחרבין עם כמה קבוצות טובות מאוד שהגיעו, היו כמה בני עדות המזרח שהיה להם, מראש, וכשבא נציג תנועת חרות אלי ואמר: יש כמה וכמה גרעינים מאורגנים שרוצים לעלות, הבה, בוא ותקצה להם המחלקה להתיישבות מקום, זה היה משהו חדש. אני לא מדבר על נטיות, על קביעה מפלגתית- פוליטית, כי לי, למשל, זה לא היה בכלל. אני אף פעם לא חשבתי שהארץ הזו נועדה להתיישבות רק של המפלגות של תנועת העבודה. אני עד היום לא מאמין בזה...

מנור: בפועל זה כך.

וייץ: אבל גם אשכול. בפועל כן, כי תנועת חרות לא היתה פעילה, שלא יבלבלו את המוח. אלו שבאים בטענות בתקופה של לפני זה, אין להם על מה לסמוך. אבל המעניין הוא שאשכול...

מנור: לא היה מצב שמנעו מהם למשל להתיישב?

וייץ: לא היה שום מצב כזה, אף פעם.

מנור: או מהקומוניסטים?

וייץ: אני מגיע לקומוניסטים. אני אגיע, זה מספר ארבע, אבל זה משהו מיוחד במינו. אני אגיע לזה, חכה רגע. הקומוניסטים או אגודת ישראל?

מנור: אגודת ישראל.

וייץ: אז אני בדקתי, אני אישית בדקתי אז את זה. נציג תנועת ההתיישבות של חרות היה אז אחד המתיישבים הותיקים מנחלת ז׳בוטינסקי על יד בנימינה. שמו היה אולמרט - אביו של אהוד אולמרט - איש רב פעלים, הגון מאוד כשלעצמו,

ז'בוטינסקאי באמת אמיתי, לא החרותיניקי הזה, והוא לקח אותי והראה לי כמה וכמה... ואני דיווחתי לאשכול, ואשכול אמר: "דין אחד לכולם." בעניין זה היה אשכול חזק מצור.

מנור: גם לחרות.

וייץ: גם לחרות. הוא אפילו לא הלך לשאול את בן גוריון, ואני יודע שאחר-כך היו על זה כמה דיבורים, אבל אשכול עמד בשלו ובצדק.

מנור: בן גוריון היה מסרב?

וייץ: אינני יודע, הוא לא שאל אותו. אני יכול רק לשער כך. אני לא בטוח, אינני בטוח, כי בן גוריון כבר, אחרי קום המדינה, התחילו להיות ניכרים בו הסימנים האתטיסטיים שאני עם כל הפתיחות וכולי אינני אתטיסט. אני לא חושב שהמדינה היתה המטרה, המדינה היתה רק אמצעי. מי שהפך את המדינה למטרה עבר איזה גבול בלתי נראה לעין שהוא גבול נוראי. אז אני לא בטוח מה היה בן גוריון אומר, כי אותו הניגוד שהיה לו פעם לא היה כל כך חריף ועקב הנטיה האתטיסטית שלו. מכל מקום, אני קיבלתי הנחיה ברורה, והיא היתה מאוד לרוחי, ואני מלאתי אותה במלואה, וקמה והיתה תנועת חרות, תנועת ההתיישבות של חרות, דבר חדש לגמרי...

מנור: שלא היה קודם?

וייץ: לא היה. ואני עזרתי להם בהדרכה, בכספים, כפי שצריך לעזור לתנועה התיישבותית. לא שום משוא פנים. יש כאלה מהם שטוענים שהם קיבלו מקומות זיבורים, זה לא נכון, הם קיבלו גוש על יד, גבעת עדה, על יד בנימינה, גוש נהדר למטעים. גוש פורה. ותראה את מצבם היום. כמובן שהם עברו את התלאות ואת הקשיים הנוראים של כל המתיישבים שלא היו לעובדי אדמה ולא ידעו אירגון ולא כלום. הם קיבלו כמה מקומות... הם קיבלו גם בהרים, כמו כולם, מבוא בית"ר שזה של מתי דרובלס...

מנור: רמת רזיאל.

וייץ: רמת רזיאל וכולי. אז זה אספקט חדש שקם ועלה. אני רואה בו אספקט חיובי מהבחינה ההסטורית לטווח ארוך. היו שתי תנועות לא ציוניות, אבל חרות ובית"ר היו תנועות ציונית, היו שתי תנועות לא ציוניות שלגביהן היו הדעות חלוקות, זה הקומוניסטים ואגודת ישראל.

מנור: אגודת ישראל בכלל רצתה להתיישב?

וייץ: כן. אז קודם כל התנועה הקומוניסטית שהגיעה לנושא ההתיישבותי לא ברצון, הם לא הקימו מתוכם, לא תנועה להתיישב, בכלל לא, אבל זה יד חנה. כאשר יד חנה של הקיבוץ המאוחד התחלקה, ועקב הויכוחים הפנימיים בתוך סיעה ב', שם קם גרעין

חזק שבהשפעתו של סנה היווה את הרוב, והמחלקה להתיישבות, בשל התפקיד החדש שהיה לה, המחלקה להתיישבות אף פעם לא עשתה דברים כאלה, זה תמיד עשה המרכז החקלאי. אני הייתי מעורב בנושא הזה אישית מאוד מאוד, כי אנשי יד חנה ערבו אותי בזה. שם היה רגע אחד שהקיבוץ המאוחד החליט בכוח לזרוק את אנשי יד חנה הקומוניסטים מיד חנה. מי שלא נתן להם לעשות את זה זה אני. אני אפילו לא הלכתי לאשכול בנושא זה כי לא רציתי להביך אותו. אז אני בעצמי החלטתי, וחילקנו את יד חנה לשניים, והמחלקה להתיישבות הודיעה לקומוניסטים שהם יקבלו את המחנה וישארו וכולי, אבל הם לא יוכלו לקבל תקציב ציוני. סביב זה היה ויכוח גדול. העניין עלה להנהלת ההסתדרות הציונית וכולי, ולבסוף הוכרע - גם בהסכמת התנועות הציוניות - שאלה היושבים שם, כיוון שנשארו עם יישוב על הגבול, זה יישוב גבולי, ספר, שהם יקבלו את תקציב הביסוס שמגיע להם כחוק, ובזכות זאת לקומוניסטים יש היום בארץ...

מנור: כולל תקציב פיתוח?

וייץ: כולל תקציב פיתוח. עכשיו אני בא לאגודת ישראל.

מנור: לאגודת ישראל וקוממיות?

וייץ: זה אחד מהדברים המעניינים יותר. לא, זה מתחיל קודם לכן. את הסיפור הזה אני מוכרח לספר, יש פה אלמנט פיקנטי הסטורי ממדרגה ראשונה. זה היה כאשר הייתי בניו-יורק לדיון בחלק השני של המילוה של בנק יבוא ויצוא לפיתוח החקלאות יחד עם רבקה... מתי היינו אז בניו-יורק במייפלאואר, רבקה?

רבקה: מה?

וייץ: ב-49', כן?

רבקה: מה?

מנור: 49', כן.

וייץ: היינו שנינו בניו-יורק, במסע ירח הדבש שלנו?

רבקה: זה היה דצמבר 49'...

מנור: דצמבר 49' - ינואר 50'.

וייץ: דצמבר 49'. אנחנו היינו במלון, וניו-יורק היתה בסערת שלגים גדולה, ואני לא יכולתי לנסוע אותו זמן לוושינגטון, חכיתי, אני חושב שזה היה יום ראשון, משהו כזה, ומצלצלים מהלובי של המלון: רוצים לראות אותך, מישהו בשם בנימין מינץ.

מנור: הוא היה מפועלי אגודת ישראל.

וייץ: חכה רגע, זה היה עוד לפני זה. עלה, נכנס יהודי עם זקן יורד על פי מידותיו ומתיישב ואומר לי: "רענן..." כך, וכך, וכך, והוא הציג את פועלי אגודת ישראל. זה היה בתחילת דרכם, זה היה כשהם עמדו על פרשת דרכים ולא ידעו איך להשתייך. כלומר, ההחלטה האם הם יהיו במחנה הציוני או לא כאשר הם פרשו מאגודת ישראל, היתה מאוד תלויה בתשובה שהוא רצה לשמוע ממני. השאלה שלו היתה פשוטה...

מנור: אם יקבלו תקציב או לא.

וייץ: לא. אם הם יקבלו מקום להתיישב. זה התחיל מחפץ חיים. חפץ חיים כבר היה קיים. הוא ישב בהכשרה על יד גדרה, צריך היה להזיז אותו, הוא היה אז זקוק לתקציבים, ומינץ אז דיבר על כמה קיבוצים ומושבים. הוא בא אלי ואמר לי כך: "אנחנו מייצגים מחנה שהוא לא ציוני, והוא מחנה חרדי וכולי וכולי. אנחנו לא יכולים... אנחנו, יש לנו אמביציה להקים מספר יישובים. אין לנו לא הכוח, ולא הרצון להתפשט על פני כל הארץ, על כן אנא, אם המחלקה להתיישבות יכולה להגדיר יחד מבחינה גיאוגרפית מקום כזה שאנחנו נוכל להתיישב בו ונוכל לנהל בית ספר משותף וחיים משותפים". 49', שים לב. המעניין הוא שהנושא הזה של הצורך להקים מספר ישובים המשתייכים לאותה תנועה בקירבה זה לזה, לי היה כבר ידוע. זו התחלה של התפישה האזורית. אז עוד לא היתה תפישה אזורית.

מנור: זה לא היה קיים.

וייץ: לא היה קיים בכלל. אחר-כך בתפישה האזורית זה היוה חלק יסודי מהתפישה האזורית. עד היום הזה. אבל זה היו ראשוני הניצנים. אני כבר במכוון התחלתי להפנות, מבלי לתת לזה את הניסוח הפורמאלי והמודלים ההתיישבותיים שצמחו. זה מאוד נראה בעיני. כלומר...

מנור: אבל מינץ היה בעצם הראשון שדרש את זה.

וייץ: לא. הראשון לא. הראשון היה פינר שהיה מנהל המדור להתיישבות המעמד הבינוני, שארית מה שנשאר מלפני קום המדינה, נשאר עוד הרבה זמן, שזה היה איזה מין סרח עודף במחלקה להתיישבות, אבל פינר הבין כבר מהתחלה את הצורך בקירבת מקום של כמה יישובים מהמעמד הבינוני כדי שיוכלו לעזור אחד לשני, וזה היה פינר שביקש לתכנן את הקבוצה המתוכננת הראשונה על יד גדרה ותכנן את זה אז מי שהיה המתכנן הראשי של המחלקה להתיישבות, גרא וייצמן. דוקטור וייצמן. זאת אומרת, זה עוד קדם, כל הדברים האלה קדמו לפורמאליזציה, נאמר, הפורמאלית, הניסוח הפורמאלי של חבל לכיש ושל התענכים אחרי זה כתפישה אזורית. כלומר, הניצנים היו כבר קודם. מכל מקום, מה שהוא אמר לי נראה בעיני. אמרתי לו: "אני חוזר ארצה אחרי שאגמור פה, אם אתה תהיה בארץ תביא לי בבקשה את העובדות, אני אבדוק את זה, ואם זה אמנם כדבריך שיש בכוחכם לעשות זאת, אנחנו נקיים את זה." והוא עשה

זאת. הוא היה יהודי רב פעלים, מאוד סימפטי, והוא עשה זאת. מכאן הגוש שיש להם היום עם המרכז האזורי, מרכז בנימין שמו...

מנור: יד בנימין.

וייץ: כן, יד בנימין, והגוש שמשתרע מחפץ חיים ועד היום...

מנור: ועד צומת נחשון.

וייץ: מעבר לזה.

מנור: על מודיעין אתה מדבר.

וייץ: מודיעין, בודאי. כל השטח הזה של מודיעין. זה גוש גדול מאוד. אז זה אחד. כאשר באו אגודת ישראל ורצו להקים את המושב שלהם הראשון, זה כבר היה דבר אחר לגמרי, כי פועלי אגודת ישראל הגדירו את עצמם לאחר עניין בצורה ברורה כשייכים למחנה הציוני, והנהלת ההסתדרות הציונית קיבלה את זה ברצון, אבל כשבא הנציג הראשון שלהם היה... מה שמו? הממולח, מי שהיה אחר-כך יושב ראש ועדת הכספים...

מנור: לורנס.

וייץ: לורנס, כשבא לורנס עם זקנו המחודד בניגוד לבנימין מינץ עם זקנו הרחב והפתוח, זה היה פתוח, והתיישי, עם כל מה שעומד מאחורי הזקן המחודד והתיישי הזה, זה לא היה פשוט כי הוא רצה כדרכו רק את הדבש, ואת העוקץ הוא משאיר לו. כלומר, זה מין דבר כזה, את הדבר אוכל, אבל גם לעקוץ אני מרשה לי.

מנור: כלומר?

וייץ: כלומר, לא להשתייך לתנועה הציונית. זה כבר נתקל ב... ונתנו לו את קוממיות כמיישב בדוחק, ובאמת עד היום הזה הם לא עשו...

מנור: כלומר, בלי תקציבים?

וייץ: לא, עם תקציבים. הם קיבלו כמו הקומוניסטים. אבל כמו הקומוניסטים...

<u>קסטה 11 - סוף צד א׳</u>

<u>קסטה 11 - צד ב׳</u>

וייץ: אין להם יחס ואין להם תמריץ לעסוק בצורה מלאה בהקמת התיישבות כפרית - דבר שבלי מסירות הנפש לא הולך. זו היתה התמונה.

מנור: אתה ניסית לעודד גם למשל תנועות שלא היו בכלל בעלות נטיה התיישבותית, דוגמת הציונים הכללים, ללכת להתיישבות, לפתח? וזה לא עזר?

וייץ: כן. כן. למשל, אני חושב שאני הייתי האיניציאטור. לבוא להתאחדות האכרים, ולהציע להם תכנית ארצית גדולה של הרחבת המושבות, ובעיקר של הרחבת המושבות בגליל ובגליל התחתון, כן. לאחר מכן הצעתי להם לחלץ את מתניהם, כי אני הבאתי בחשבון את המאגר של הידע החקלאי שיש להם.

מנור: שהצטבר?

וייץ: שהצטבר. כן, בהחלט.

מנור: והם לא הסכימו?

וייץ: לא, לא, הם כן הסכימו. כן, הם נרתמו לנושא הזה. בתחילה לא כל-כך פשוט, אבל אחר-כך נרתמו. אני יכול למנות. מי שהיה אחר-כך המוביל שלהם זה היה זה שהיה בקרן קיימת. מה שמו? נו! (פונה לאשתו) רבקה!

מנור: היא מדברת בטלפון.

וייץ: מהתאחדות האכרים, מה שמו, שהיה בקרן קיימת, העיתונאי המפורסם, עבד עם אבא? (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) הנה, זה מקרה שבו המחלקה להתיישבות נקטה את כל היוזמה, ואני אישית, היות שאני, מוצאי מהמושבות, אני זכרתי למושבות את חסד נעוריהן והבינותי את העוצמה שיש בהן, שאנחנו לא יכולים לותר בשעת לחץ וצרה כזו, אנחנו לא יכולים לותר על זה. אני באתי אליהם, וכך קמו כמה הרחבות. למשל, מטולה לא היתה קיימת היום אלמלא שלוש הרחבות שהמחלקה להתיישבות עשתה שם.

מנור: שם לקחו את האדמות שלהם בכלל.

וייץ: כן, בודאי. אותו הדבר ראש פינה. אנחנו אחר-כך לחמנו שיקבלו חזרה קומפנסציה, פיצוי מלא באדמות. משמר הירדן. (הפסקה בקסטה)

מנור: זיו-אב.

וייץ: זיו-אב, מי שבא אחרי סמילנסקי למעשה, דה-פקטו. לא! אחרי יצחק ספיר. יצחק ספיר היה שמו שהיה שר.

מנור: לא יצחק ספיר, יוסף ספיר.

וייץ: (מתקן) יוסף ספיר, כן. זיו-אב. יוסף ספיר היה למשל מאוד אקטיבי בזה, נתן יד לזה. כך קמו באמת, קמה התמונה המאוד מגוונת של ההתיישבות בימינו, אין שום ספק.
עכשיו, המעשה הזה של אשכול הוליד את התקנות המפורסמות של ההשתייכות. כלומר, ברגע שהעניין נעשה בצורה הזאת והיה ברור שהדבק בין ישובים מסויימים לבין התנועה שלהם הוא דבק רופף - לא היה מה שהיה קודם שהמתיישבים הם שקבעו והמחלקה להתיישבות אמרה אמן אחריהם, אחרי המרכז החקלאי, אלא המחלקה להתיישבות הפעם היתה הקובעת והעושה, צריך היה גם לקבוע כי אני אמרתי לאשכול: "אם עושים דבר כזה, מי ימנע יישוב להיות ביום ראשון זה שייך לתנועה אחת, וביום ראשון הבא לקבל שם הלוואות, מכאן הלוואות, מכאן...?" כאן מינה אשכול ועדה פנימית בתוך המחלקה להתיישבות, לא נועץ עם אף אחד, והוא קיבל את ההצעה - ובודאי באחד מן הספרים, החוברות, אתה תמצא את זה אחר-כך - וזה סוכם. הוא הביא להנהלת ההסתדרות הציונית, וזה אושר, ועד היום הזה זה נהוג. כלומר, אם ישוב רוצה לעבור מתנועה לתנועה, הוא רשאי לעשות זאת, אבל הפרוצדורה היא כזו: המחלקה להתיישבות עם רושם האגודות הקואופרטיביות קוראות אסיפה כללית להצבעה חשאית, והיה שאם 2/3 של המצביעים אומרים שהם רוצים לעבור מתנועה אחת לתנועה שניה, נותנים להם אפשרות, רושמים את ההחלטה של האסיפה הזו, משהים את ההחלטה ששה חודשים, כעבור ששה חודשים עושים עוד פעם אסיפה כללית, ואם גם באסיפה הכללית השניה יש 2/3, המחלקה להתיישבות רשמית מעבירה מתנועה אחת לשניה, בתנאי אחד, ששתי התנועות האלה יושבות ביניהם ומגיעות לכלל אחריות לגבי החובות, לגבי ההשקעות ולגבי כל מה שכרוך בדברים הכלכליים.

מנור: מקרים כאלה קרו?

וייץ: אני יכול למנות אותם. היו. המקרה הראשון היה ב"תפרח" בנגב שעברו לאגודת ישראל דוקא. מקרה עוד אחד מאוד טראגי היה בחרמון. אתר החרמון, איך קוראים לזה?

מנור: נוה אטיב?

וייץ: (ממשיך) נוה אטיב שעבר מהעובד הציוני לאיגוד החקלאי, לתנועת ה... של הציונים הפרוגרסיביים.

מנור: הכלליים.

וייץ: (נזכר) יד חנה! היו מקרים בודדים, לא רבים, בודדים, ובתחילה ניסו מהתנועות, אחד למשוך מהשני, ולרוב זו תנועה גדולה, תנועת המושבים ניסתה למשוך וכו'. אבל הכללים הללו מנעו מלעשות דברים נחפזים. קודם כל אתה היית צריך לעבוד על כך לפחות שנה, ושנית לקבל על עצמך את ההתחייבויות. כלומר, לא יכולת לעשות ככה שתנועה אחת השקיעה ואחר-כך באה השניה, והמתיישבים יכולים להנות

משתי פיטמות. זה לא יצא, וזה העמיד סייג עד היום הזה. זה מה שאני יכול להגיד לך באופן כללי על המאורע הזה, ומכאן אפשר לעשות הרבה עבודות והרבה מחקרים בנושא הזה, שהפך להיות היום בדורנו, אולי לנושא המרכזי של הפיתוח. הספר שלי שעכשיו יצא, שיקרא:"דרך חדשה בתורת הפיתוח" - "New Roads to Development" - אני עשיתי כמה צעדים בנושא זה של הקשר בין מערכת הערכים החברתיים, מערכת הערכים הבסיסיים של האדם, לבין ההצלחה הכלכלית של היישוב ושל המשק. זה אחד הדברים המרכזיים בהשקפת העולם של ימינו. אין ספק שזה פרק מיוחד במינו.

מנור: טוב, אנחנו כאן בנקודה זאת נסיים. היום ה-13 בינואר 1986.

<u>רענן וייץ - סוף פגישה 13</u>

<u>קסטה 11 - צד ב'</u>

המכון ליחסים בינלאומיים
המדור להסטוריה שבעל-פה

רענן וייץ - תחילת פגישה 14
קסטה 11 - צ ד ב׳

מנור: היום 22 בינואר 1986, וזוהי תחילת פגישה 14 עם פרופסור רענן וייץ המתקיימת ברחובות.
בהקשר לשיחתנו הקודמת בה דנו בנושא תפקיד המפלגות, התנועות המפלגתיות במבט ההתיישבות, ההתיישבות החקלאית, אני רוצה להמשיך עדיין בנקודות נוספות שקשורות בתחום הזה. נושא אחד שהוא נושא חשוב ומרכזי זה הנושא של ההדרכה החברתית.
אתה ביומניך מדי פעם מציין, ומתרעם יותר נכון, על כך שמדריכים חברתיים עוסקים בעניינים פוליטים, בעניינים לא להם. אתה גם מזכיר שמות, כל זה מופיע ביומנים, ואני אינני רוצה אפילו להזכירם, מכיוון שההסטוריונים ודאי ימצאו אותם כאן. לדוגמא ביומנים ממרץ-יוני 51׳ ואילך, זה בולט במיוחד על רקע ההתפתחות של ההדרכה החברתית. אולי העובדה שהמדריכים החברתיים עדיין לא ידעו לשים את החיץ בין התפקיד החברתי, לבין התפקיד הפוליטי. אולי כאן נשאל כך: האם ההדרכה החברתית בסופו של דבר מיסודה לא היתה אמורה להיות גם הדרכה פוליטית, בעיקר שההתיישבות היתה לפי מפה פוליטית?

וייץ: אתה נגעת שוב פעם באחת הבעיות המרכזיות של התיישבות, לא רק בישראל, בכל העולם, אבל בישראל זה בא לכלל ביטוי קלאסי. אני אתחיל להסביר את העניין מ-א"ב כי יש לך איזו אי הבנה לגבי הגדרת תפקיד המדריך. תקשיב לי. בהמשך להשקפת העולם שאני בטאתי אותה ושהיא התחילה בהבנה האינסטינקטיבית של רופין ונמשכה - אשכול קיבל אותה כמובן בצורה האשכולאית שלו, ואני תרגמתי את זה הלכה למעשה בצורה אירגונית, למעשה את הצורה הממוסדת אני הכנסתי. אני הכנסתי למשל שהתנועות ההתיישבותיות מקבלות תמיכה מהמחלקה להתיישבות בהתאם למספר הישובים שמטפלים, בהסכמה עם המחלקה להתיישבות. כלומר, את ההסכם הזה של שותפות פעולה בין מתיישבים ומיישבים באמצעות באי כוח המתיישבים והכרה בעמדתם, והכרה בשותפותם המלאה בתהליך ההתיישבות, אני הכנסתי לתוך המחלקה להתיישבות, וזה ניכר ביומנים שלי, איך עשיתי את החישובים, כמה כסף וכולי. אבל, המיסוד הזה בא על בסיס של הגדרה ברורה של תפקידים שתמצא את ההגדרה הזו באחד היומנים שלי, וזאת היא: התנועה המיישבת, שהיא שותפה בתהליך ההתיישבות עם המוסד המיישב, צריכה לקבל על עצמה את האחריות של אירגון המתיישב, של הכשרת המתיישב לחיים קהילתיים, של אירגון הקואופרטיב, האגודה - קואופרטיב - מדובר הלוא על מושבים ולא על קיבוצים, אף על פי שזה אחר-כך עבר גם לקיבוצים - כשנראה אחר-כך את התקופה של הקיבוצים המודרכים עוד נגיע לזה ואז נדבר על זה לחוד - ושל הקשר בין האגודה לבין האירגונים הארציים המסייעים לאגודה בפעולותיה: בקרדיט,

באשראי, באספקה, בשיווק, וכולי, עם תנובה, עם המשביר, עם חברת העובדים, עם קופת חולים, וכולי. היא גם מקבלת על עצמה את הטיפול בבעיות החברתיות הפנימיות. כלומר, התנועה המיישבת מייצגת את הבעיות של המתיישב והכשרתו להיות מתיישב בחיים קהילתיים שיתופיים עם קורפרציה לפי הגדרה עצמית שהוא קיבל על עצמו. כלול בתוך התפקידים האלה, בלי שום ספק, זה אי אפשר להפריד, זו גם השקפת העולם הפוליטית. מכאן גם ההשתייכות המפלגתית. זה הלוא לא ניתן להפרדה. כלומר, היה ברור שהמדריכים החברתיים מטעם התנועות, שהם מדריכים של התנועות, שהמחלקה עוזרת להחזיק אותם, כי התנועות אין להן יכולת כספית, הם עוסקים בכל הבעיות האלה, ולא רק מותר להם, האינדוקטרינציה הפוליטית והמפלגתית, ברגע שאמרנו שיישוב משתייך לטיפול תנועתי, אמרנו גם שישוב כזה יקבל הדרכה ואינדוקטרינציה פוליטית מפלגתית. חרות זה חרות, ומפא"י זה מפא"י, וה"עובד הדתי" זה "העובד הדתי" וכולי.

מנור: ותנועת המושבים למשל?

וייץ: ותנועת המושבים גם כן.

מנור: בהתאם למצע הפוליטי.

וייץ: בהתאם למצע הפוליטי. על זה לא היה ויכוח, אבל מה בדבר הדרכה מקצועית. כלומר, כיצד מגדלים כותנה, וכיצד מטפלים בסוס, וכיצד מטפלים בטרקטור, וכיצד מגדלים ירקות וכולי, ומטעים. בייחוד מטעים שזו בעיה. פה היה הסכם אחר לגמרי עם משרד החקלאות. כי משרד החקלאות קיבל על עצמו את ההדרכה המקצועית הכללית של החקלאים, והמחלקה להתיישבות קיבלה על עצמה את ההדרכה המקצועית של הקשר בין היישובים החדשים של העולים החדשים שהיו צריכים ללמוד גם מקצוע מאלף עד בית, ולא רק מקצוע מתמחה כפי שמשרד החקלאות סיפק להם, לבין לשכות ההדרכה של משרד החקלאות. כלומר, שבכל יישוב היו שני מדריכים לפחות: מדריך חברתי מטעם התנועה לאספקטים האנושיים, קהילתיים תנועתיים, פוליטים; ומדריך מקצועי לאספקטים המקצועיים, והמקשר והמדריך בחיי יום יום בלשכת ההדרכה של משרד החקלאות שהיתה ברמה גבוהה ומתוחכמת, לבין לימוד של יום יום של המתיישבים. אם לתת איזו השוואה לא כל-כך דומה, אבל בכל זאת, בין לימוד בבית ספר תיכון שכבר יש מגמות ודיפרנציאציה, לבין לימוד בבית ספר עממי שמלמד כיצד הוא יכול להשתמש בהדרכה של בית הספר היותר גבוה, או של הרמה היותר גבוהה. היה עוד סוג אחד של הדרכה, בתחילה, בתקופות הראשונות, וזו הדרכת בית, בעיקר על ידי נשים של איך מטפלים בתינוקות, איך מנקים בית, וכל המעבר מחברה מסורתית בצפון אפריקה או במדינות ערב וכולי וכולי לחברה הישראלית עם כל הנגישות לאירגונים הישראלים וכולי. אבל את זה נעזוב. זה היה תקופת מעבר מסויימת, ואת זה עשו בעיקר אירגוני הנשים. אני אדבר על שתי ההדרכות הבסיסיות, ההדרכה החברתית, וההדרכה המקצועית. אז היתה פה חלוקת עבודה ברורה. אז כל זמן שהיא נשמרה, כלומר, שהמדריכים המקצועיים היו עובדים של המחלקה

להתיישבות, אני גזרתי עליהם נייטראליות גמורה לא להתעסק בכלל בנושאים מפלגתים פוליטיים.

מנור: אך ורק לגבי המקצועיים?

וייץ: אך ורק! החברתיים לא היו בכלל עובדים שלנו, הם היו עובדים של התנועות. אנחנו עזרנו לתנועות, לפעמים שילמנו להם, לא לפעמים, כפי שאמרתי לך, זה היה ממוסד. אז להם לא רק שלא היה זה, זה להיפך, זה היה חלק מתפקידם, וזה היה ברור. היות שכל תנועה קיבלה את זה שלה, היא יכלה לעשות בתחום שלה נפשות כפי שהיא רצתה לעשות. המחלקה לא התערבה. הכלל שאני הנהגתי באותה תקופה היה כלל מאוד חמור, אני הקפדתי עליו בכל, שעובדי המחלקה להתיישבות בעבודתם אינם יכולים להיות שייכים, אינם יכולים ליצג שום עמדה מפלגתית-פוליטית. לא רק שהם לא צריכים להשתייך, אדרבא ואדרבא, אני תמיד הייתי אקטיביסט. כפי שסיפרתי לך כבר פעם קודם, אני התנערתי לחלוטין במחלקה להתיישבות מהמנהג הנפסד, המקולקל, המושחת והמשחית של מינויים פוליטיים בתוך מנגנון המנהלי האדמיניסטרטיבי מקצועי. גם ברמה של המנכ"ל, אבל גם ברמה של הסמנכ"לים היה לי ויכוח גדול מאוד עם אשכול בנושא הזה ואמרתי לו: זה לא. היה ויכוח לגבי מינויו של יצחק לוי שכפי שאמרתי לך היה איש תנועת המושבים, אבל הוא היה גם ידען גדול במקצוע שלו, בהשקייה ובבנין הוא עשה את תפקידו. אני הזכרתי כי יצחק לוי לא עסק בתחומי המחלקה אף פעם בנושאים אדמיניסטרטיביים. (הפסקה בקסטה)
(ממשיך) אני הנהגתי שכל העובדים החדשים שהתקבלו למחלקה להתיישבות התקבלו על סמך הכשרתם המקצועית. בכל המכרזים לא נתתי, אני אף פעם לא המלצתי על שום מועמד שהמפלגה שלי כביכול שלחה אלי, אמרתי: "תסלחו לי, כל מועמד כזה שיגש למכרז, אנחנו מוכרים במכרז בלי שום פניה." זה עד כדי כך היה, שכאשר בא מתי דרובלס כראש מחלקה ואני אז שקלתי - סיפרתי לך כבר פעם? - לעזוב את התפקיד, אם אתה זוכר, ובסוף שוכנעתי להשאר אולי בצדק, היום כשאני מסתכל אחורה אולי זה היה נכון, אני עם מתי דרובלס - והודעתי אז לחברי הנהלת הסוכנות, בייחוד מארה"ב, אלה שעמדו על כך שאני אבחר, פישר ודובינסקי, ואופרגר, ודולצ'ין שתמך בזה - אני הגעתי עם מתי דרובלס להסכם בשני תנאים בסיסיים ואלו הם: א) שהמחלקה להתיישבות לא תתחלק טריטוריאלית, כלומר שיהיה ראש מחלקה שיעסוק עד הקו הירוק, אלא פונקציונאלית, ושמנכ"ל המחלקה יהיה אחד כך שהויכוחים הפוליטיים בינו וביני לא יעברו ולא יהפכו את המנגנון של המחלקה לשני מחנות ניצים, ואז אי אפשר היה לעבוד, אי אפשר היה לעשות שום דבר. ו-ב) שלא יתקבלו עובדים על בסיס פוליטי, אלא רק על בסיס הכשרתם, וגם אנו, שעובדים מדרגה מסויימת, ממנהלי מדורים, מינויים יצריך שתי חתימות...

מנור: שלך ושלו?

וייץ: שלו ושלי. ורק במקרה של אי הבנה או אי הסכמה יובא הדבר ליושב ראש ההנהלה להכרעה.

מנור: לדולצ׳ין?

וייץ: לדולצ׳ין. עובדה שלא הבאנו אף פעם אחת. תמיד הסכמנו. אף פעם אחת.

מנור: כלומר, שמרתם על אפוליטיזציה של המחלקה.

וייץ: למה? עכשיו אני אסביר לך למה. הוא בשיחות אמר לי: "רענן, איזה סיפורים אתה מספר לי שבמחלקה להתיישבות לא בדקו בציצית ולא לקחו לפי תעודות, לא היה כזה דבר, בארץ ישראל אין דבר כזה. מאז ומתמיד היתה התנועה הציונית פוליטית וקיבלו מי שהיה לו הכוח, הכניסו עובדים בכוח, היו מוכשרים, לא היו מוכשרים, וכולי." אמרתי: "לא יכול להיות, אני לא חי בג׳מאייקה, אני חי בישראל ואני בקיא. במחלקה להתיישבות זה אין". אני קיבלתי את המסורת הזו למעשה מרופין, כי מי שקיבל אותי לעבודה היה רופין. אשכול לא התערב אף פעם. אשכול, לא היתה אפילו פעם אחת שהוא אמר שהוא אמר: "רענן, תקבל עובד זה וזה."

מנור: גם כאשר אשכול היה מנהל המחלקה?

וייץ: גם כשהוא היה ראש המחלקה. אף פעם. קפלן ודאי לא, קפלן אף פעם לא נכנס לנושאים האלו, אף פעם, גם אשכול. אף פעם אשכול לא שלח לי ואמר: "רענן, קבל את העובד הזה והזה." אף פעם. אני אומר את זה בצורה הברורה ביותר, כי אשכול בליבו הסכים בהחלט לדרך שלי. הוא תמך בי במפלגה במאה אחוזים. הוא תמיד אמר לפוליטרוקים: "עזבו את רענן. אנחנו נרויח אם הוא יעשה את מלאכתו טוב, ולא אם הוא יקבל כל מיני פוליטרוקים שצריך לסדר אותם בעבודה, ושלא ידעו לעשות את העבודה.

מנור: אולי משום שהוא ידע שבסופו של דבר ההתיישבות שומרת על הפוליטיזציה של המתיישבים?

וייץ: נכון. טוב, זה היה ידוע, זה היה חלק מהמבנה, אני הסברתי למה זה חשוב. אני לא חוזר בי במאומה. אם אנחנו רוצים involvement, אם אנחנו רוצים שיתוף של מתיישבים בחיים, זה מוכרח להיות כי פוליטיקה זה חלק ממלחמה על אינטרסים, זה חלק מן החיים. אבל אני לא התעלמתי מזה, ריבונו של עולם. אז אני חוזר למתי דרובלס. אז הוא אמר לי: "רענן, אל תספר לי בובעמייסס, אין דברים כאלה." אמרתי לו: "אדוני, אתה יודע מה, לך תבדוק מהבחינה הזו, אני אף פעם לא בדקתי." הוא התחיל לשאול אותי שאלות למי שייך זה... מה מסתבר? מסתבר שמתי שהיה מזכיר תנועת ההתיישבות של חרות במשך הרבה שנים, ישב מהעבר השני של השולחן איתי יחד, הוא ידע מתוך העובדים מיהם חברי חרות, ומיהם חברי הליברלים, ומי חברי... הוא ידע, אני לא ידעתי. אבל הוא לא ידע איך מורכבת ההנהלה, איך מורכבים סגני המנהלים, מיהם סגני המנהלים, מיהם סגני המנהלים, מיהם מנהלי החבלים, מיהם מנהלי האגפים, הצמרת. וכשהוא קיבל את הרשימות ממש, מי בתפקיד מה, הוא לא הבין,

הוא לא האמין למראה עיניו. אגב, גם אני רק אז נודע לי. לפי מה? לפי הדעות של ארץ ישראל השלמה או לא. על גבי ארץ ישראל השלמה שהיה סימן ההיכר לא היה סימן היכר מפלגתי. הלוא אמרתי כבר, זו לא היתה נחלת חרות. הלוא האמת היא שהארס הזה של ארץ ישראל השלמה, כלומר הפנאטיות היא באה מתוכנו. זו שארית הטבנקיניזם, שלא לדבר על רחל ינאית וכל הדומים לה בתוך תנועת העבודה. אבל, אני נוכחתי לדעת שבצמרת המחלקה היו רבים מאנשי מפתח מקצועיים ממדרגה ראשונה שלא היו כלל, לא מפא"י, ולא... אתה מבין? ברגע שמתי דרובלס נוכח לדעת שזה כך, ואני כך נהגתי באמת ובתמים הוא ירד מזה. לו גם אחר-כך היה ברור שזה נוח לו להתחבא מאחורי גבי בנושא הזה ולהגיד: "הסכמתי עם רענן וייץ, לכו לרענן וייץ, מה אתם רוצים ממני?" כי אחרת לא היה עומד בלחץ של מפלגתו.
מפלגתו באה רעבה לתפקידים ולמקומות, הם באו לשלטון, הגיעו לשלטון, אז היו צריכים לחלק את השלל כביכול - לתת מינויים לזה, להוא, לשם, לפה. אמרתי לו: "אדוני הנכבד לא במחלקה להתיישבות." ולו היה נוח, כי הצלחתו היתה תלויה ברמה המקצועית שהמחלקה יכולה לעשות. בחור עם תפישה, יש לו אינסטינקטים ערים מאוד, וחיים מאוד. אז הוא הבין את זה. הוא, מבלי לדבר הרבה, נתן ידו להנהיג את זה הלכה למעשה יותר ממישהו אחר. לא היו לי איתו כמעט, כמעט שלא היו לי ויכוחים בשטח הזה.

מנור: של מינויים פוליטיים?

וייץ: של מינויים פוליטיים. אני חוזר לשאלה הראשונה שלך. כאשר קמה ההתיישבות הגדולה הזו, ובן גוריון רצה לגייס את בני המושבים לעזרה...

מנור: זו בדיוק הנקודה הבאה.

וייץ: כן, כן, אני בא לזה, ועכשיו התמונה תהיה לך בהירה מאוד. הלוא בן גוריון באותה תקופה התחיל את הדבר שלדעתי השחית אותו ואת השפעתו. הוא התחיל לחשוב על הירושה של מייסדי מפא"י. הוא רצה לקבוע מי יהיו יורשיו, דבר שחשוב לעשות אותו. הוא כבר אז, היות וההשקפה האתטיסטית, ההשקפה של המדינה החלה לאכול בו - במקום לראות את המדינה כמכשיר, התחיל לראות בה מטרה - אז הוא נתן יד לחלק מסויים בצעירי מפא"י שהלכו בעקבותיו, ועוד הגדילו עשה ממנו: כמו משה דיין, כמו שמעון פרס, כמו אבריאל ועוד כאלה. אני שהייתי פעיל אז בנושא, והייתי בקבוצה המייסדת של צעירי מפא"י והתכנסנו - זה היה אברהם עופר וכל הקבוצה הזו...

מנור: הדור הצעיר.

וייץ: הדור הצעיר, שמשה שרת כל-כך מרבה לציין את הדברים ביומנו, ואם תקרא את היומן אז תראה שהוא מביע פליאה גדולה שראה אותי בין המייסדים. האמת היא שאני הייתי היושב ראש של ישיבת היסוד של צעירי מפא"י. בתוך צעירי מפא"י קמו שתי אסכולות שהתגודדו עד התקופה שצעירי מפא"י, המסגרת הזו

התפרקה, וזה לקח מספר שנים. מטרתם של צעירי מפא"י היתה לתפוס את השלטון במפא"י ובארץ. מטרה פוליטית ברורה. אבל חילוקי הדעות היו איך תופסים את השלטון. היתה אסכולה שאמרה: תופסים את השלטון בעזרת השולטים היום. כלומר, אנחנו צריכים לתת יד אחת לאלה שעובדים - בן גוריון וכל הקבוצה שלו - ולטפס בעזרתם, ולעלות לדרגות השליטות דרכם. אסכולה אחרת - אני הייתי אחד המנהיגים שלה - אמרה: אם כך, אז אנחנו נירש עם השלטון גם את השחיתויות וחוסר הדמוקרטיה שאנחנו בעצמנו מרימים על נס כאילו אנחנו באים לתקן. אפשר לתקן רק על ידי כך שהולכים מלמטה. מייסדים תאים, אזורים, מחוזות של המפלגה ובכוח שכנוע, ובכוח תמיכה מלמטה מגיעים לדרגות השלטוניות. אנחנו התחלנו הלכה למעשה לעשות את זה. אני אז ייסדתי את מערב ירושלים, שהיה אזור שלא היה קיים, כי זה היה אזור חדש בירושלים...

מנור: את התא.

וייץ: את התא, את הסניף, זה היה תת סניף. בכל תת סניף - הסניף זה היה ירושלים - תת- סניף, והלכתי ועשיתי את זה בלי לשאול את הדיקטטור של ירושלים משה ברעם שהיה מזכיר הסניף והוא עד מהרה עמד בפני... כי אני אירגנתי מגבעת שאול, מהכורדים של גבעת שאול ועד החרדים של בית וגן, כולל כל בית הכרם, יפה נוף, שכונת... נו, לא ימין משה, נו, השכונה הגדולה בין המושב זקנים בבית הכרם.

מנור: קרית משה?

וייץ: כן, קרית משה. כן. זה היה סניף שאחר כך הפך להיות המחוז, שהפך להיות המחוז הכי גדול בירושלים, ואנחנו הקימונו מועצה, ואני נבחרתי להיות מזכיר האזור, והקמתי, הלכתי בדרכי. אילו רציתי לבחור בקריירה פוליטית, ועל זה כבר דיברנו פעם הייתי יכול לעלות בזה. הייתי נבחר להיות בא כוח המחוז במזכירות מפא"י בירושלים, ומשם ללכת למזכירות הארצית, ולהכנס למזכירות מפא"י.

מנור: כנסת, ממשלה.

וייץ: כנסת, ממשלה, וכולי, אבל לא רציתי. לא רציתי מסיבות שאני כבר עמדתי עליהן, נדמה לי, באחד הדיבורים קודם. מכל מקום, בן גוריון עשה מעשה מאוד מתוחכם, מאוד חשוב, ומאוד בן גוריוניסטי. הוא פנה לבני המושבים הותיקים להתגייס עם משפחותיהם, וללכת להדריך את העולים החדשים, ולהתיישב בתוכם. אני נתתי יד לזה, אבל בתנאי, סליחה, שהם יהיו המדריכים החברתיים. כלומר, שכל תנועה תבחר לה ותקח מתנועתה והיא מטפלת בישובים, שתטפל ותהיה אחראית על הישובים גם על הצד הפוליטי. אני לא יכולתי לאמר... תביט, רוב הבחורים האלה שהתגייסו, שעשו מעשה גדול, מעשה מיוחד במינו בכל ההסטוריה של ההתיישבות, לא רק שלנו, גם של העולם - קמו וזנחו משקים ובתים מסודרים, ויצאו לשנתיים-שלוש עם המשפחות וגרו והם באמת עשו מהפיכה שלמה. זה שהם

היו שייכים לאסכולה האקטיביסטית, רובם ככולם עד היום ארץ ישראל השלמה, רובם ככולם תומכי משה דיין, בן גוריוניסטים מושבעים שאחר-כך בויכוח בין אשכול ובן גוריון בנושא של העסק ביש שהיה לו רק עלה תאנה לכסות על ערוותו ולא יותר מזה, אז הם עמדו מצד בן גוריון וניסו לקחת אחריהם את כל המחנה הגדול הזה, אבל אז לא הצליחו. כי לאשכול היה שם, ולמטכ"ל היה שם הרבה יותר חזק ועשה רושם הרבה יותר גדול.

מנור: בהתיישבות?

וייץ: בהתיישבות. מה עוד, שהעידוד של צמיחת המנהיגות מתוך המושבים החדשים הבינה מהתחלה שהם יוצאים מתוך תנועת המושבים ומהווים כוח קטן אמנם, אבל עולה נגד המזכירות הקיימת, נגד שמואל דיין וכל השליטה בתנועת המושבים של מנהיגי המושבים הותיקים, אז הם הבינו באינסטינקט בריא שהיה להם, שהם לא יכולים ללכת יחד. כלומר, בן גוריון והתנועה שהוא הקים שהיתה - אני רוצה שיהיה ברור מה שאני אומר פה - אני לא חושב שמה שהניע את בן גוריון היה רק הנושא הפוליטי ונתינת כתף לאלה שהוא רצה שיהיו ממשיכיו בתנועה, כלומר להמליך את אלה שהוא חושב שצריכים למלוך - דבר שהוא אנטי דמוקרטי ולא מקובל והביא לשחיתויות פנימיות גדולות ביותר. אני חושב שדחפה אותו גם מחשבה לגופו של עניין, אדיאליסטית, כיצד להחזיק את ההתיישבות הזאת, כיצד מעבירים אותה מעבר לפער של דורות בתפישה, בטכנולוגיה, באירגון וכולי. אז שני דברים היו מעורבים יחד. להגיד לך מה הניע אותו יותר - אני לא יכול להכנס לנבכי נשמתו, אבל זה התנגש עם הבעיה המרכזית וזה מהם תפקידיו של המדריך החברתי, ומה תפקידיו של המדריך המקצועי, ומכאן הרוגז שלי. כי אני לא הסכמתי - ופה אני לא יודע מה דחף אותי גם כן, תשאל אותי מה היה אצלי יותר חשוב, ומה דחף - שני הדברים גם יחד. קודם כל לשמור על זה שהמנגנון של המחלקה להתיישבות הוא א-מפלגתי ומקצועי. זה היה חלק מהשקפת עולמי עד היום הזה, ואני חושב שהערבוב הזה של המפלגה עם המנגנון הממשלתי והכנסת המפלגתיות לתוך... זו צרה צרורה של המדינה שלנו, זו מארה, זו מחלה ממארת, זה מצד אחד, מצד שני אני ראיתי לאן נושבות הרוחות, ואני לצעירי מפא"י הייתי באסכולה המתנגדת.

מנור: כלומר, אתה הבינות שכאן המגמה היא בעצם להפוך אותם גם למדריכים מקצועיים שיעסקו בסופו של דבר בפוליטיזציה.

וייץ: הפוך. מה שקרה פה זה שמתוך רצון לנצל את הידיעות המקצועיות שהיו להם - כי הם היו חקלאים טובים, מעולים, ויכלו לעשות את העבודה המקצועית גם להשפעה פוליטית ומכאן גם להטביע את החותם על מאות יישובים. מדובר כאן במאות יישובים, לא עשרות, זה רוב מניינה של ההתיישבות בארץ.

מנור: החדשה.

וייץ: החדשה. טוב, אבל היא היתה... תסלח לי, היא היתה במניין שקולה כנגד כל ההתיישבות שהיתה קיימת. אל תשכח שעם קום המדינה היו 250 יישובים כפריים, ואנחנו הקימונו עד מלחמת ששת הימים, למעלה מ-500 נוספים שמהם 270 היו רק מושבי עולים. זה דבר עצום ששינה והפך את הקערה על פיה. אז זו היתה בעיה. אני לא הסכמתי על אף העובדה שהיו מדריכים חברתיים בעלי ידיעות מקצועיות רבות לאחד את שני התפקידים הללו באישיות אחת, כי לא רציתי לערבב את התחומים, הן מסיבה של השקפה ברורה כיצד מנגנון ממשלתי או סוכנותי - ואצלי אין הבדל בין הדברים האלו - איננו הופך להיות מנגנון שעוסק בפוליטיקה ועוסק במפלגתיות. מצד שני, מנגנון של התנועות צריך לעסוק בזה, אבל צריך לתחום, אז ערבוב התחומים הזה שהמדריכים שהתגייסו לעשות את המלאכה במכוון, או שלא במכוון, זה לא חשוב, רצה לטשטש, כי היה ברור שאם אני מה אני צריך עוד מדריך מקצועי שאני יודע את המקצוע לא פחות ממנו, אם לא יותר טוב ממנו, זה אתה תראה שאני עמדתי בנושא. לא רציתי לתת ולא נתתי. לא נתתי לערבב, ומכאן הרבה אי הבנות, והרבה התנגשויות עם אנשים שאני מעריך, מעריך את דעתם, אין לי דעתם, הסבל הגדול הוא שר החקלאות דהיום אריק נחמקין. לי היו ויכוחים איתו קשים מאוד בעבר כחלק מהתנועה הזו. אני לא נתתי להם להיות מדריכים מקצועיים מטעם המחלקה כדי לא לערבב את התחומים...

מנור: אבל בפועל הם הפכו.

וייץ: (ממשיך) אבל בפועל הפכו. מכאן שתמצא את עמדתי בתוך זה. אני ניסיתי, אבל בסופו של דבר בכל זאת עמדתי בפרץ הזה. כי הם אחרי הכל היו מספר שנים קטן ובסופו של דבר לא השפיעו השפעה ארוכת טווח.

מנור: לא היו מקרים שבהם, למשל, היו מדריכים מקצועיים של המחלקה להתיישבות, ובו בעת המדריכים הללו הפכו להיות מדריכים מקצועיים?

וייץ: רגע, היה. בודאי. אלמלא זה היה לא היית שומע, לא היית רואה את העובדות מתוך הכתבים שלי. היה, וזה בא אלי ואני לא הסכמתי, והיו חיכוכים בשדה הזה, בנושא זה ואני לא נתתי לערבב את התחומים. במובן מסויים, אני חייב לאמר, היה תחום אחד שבן גוריון הבין שזה מסוכן מאוד להכניס לשם את ה... מי שהוא עסק בנושא הזה בכל זאת, זה היה הצבא. בן גוריון לא נתן לעשות פוליטיזציה של הצבא, בשום פנים ואופן, כי הוא ידע את הסכנה הנוראה שמעשה כזה יכול היה להיות כרוך בו. אז אני רק ראיתי את המנגנון של המחלקה להתיישבות לא פחות חשוב מבחינת עתידה, ותבניתה, ודמותה של ישראל לעתיד, מאשר השמירה על אפוליטיזציה של הצבא. לי אותו עקרון היה לגבי המחלקה להתיישבות, וסביב זה היו ויכוחים גדולים ולפעמים חריפים.

מנור: בעצם אתה עמדת כנגד עמדת ראשי המפלגה.

וייץ: בהחלט. כלומר, לא מדויק.

מנור: מי תמך בך מבין חברי המפלגה?

וייץ: אשכול תמך.

מנור: כן?

וייץ: כן, כן. אשכול היה אדם חכם מאין דוגמתו. אשכול היה בן גוריוניסט מושבע. היה יד ימינו של בן גוריון במשך כל השנים. יחד עם זה, הוא לא בגד במורשת הפנימית שהייתי קורא לה: מורשת, לא של אחדות העבודה, אלא של הפועל הצעיר. כשבן גוריון עבר את הגבולות הוא... אם הוא יכול היה, הלוא הוא היה מאוד נבון ומאוד ידע להמלט בין המישברים, זו הסיבה שבן גוריון רצה שיהיה ראש ממשלה, כששרת היה הוא לא הסכים - הוא אמר: "שרת צריך להיות" ועשה בצדק רב. כשבן גוריון בסוף, את זה הוא לא רצה לקבל, כי הוא ידע מה שיקרה וקרה, אבל כוחו עמד לו לעמוד נגד בן גוריון אז כבר. אז בהרבה נושאים, אנחנו נגיע עוד לזה כשנגיע בזמן כשנגיע בתקופה ההיא, אני עוד אתאר כמה דברים מאוד מעניינים שחלו אז...

מנור: שנות השישים.

וייץ: של שנות השישים. 61'-62'-63'. מכל מקום זה היה נקרא... במלחמה שלי לשים תחום ברור בין העבודה של המדריך החברתי לעבודה של המדריך המקצועי, כלומר בין סמכויות התנועות לבין סמכויות המוסד המיישב, הוא מאוד תבע. ואיתו תמכו - זה לא היה סתם, כי שרת היה איתו מסיבות אחרות, גם מהסיבות שהוא תמך בדיעה הזו, אבל היה שרת והיו רבים אף טובים מזה. לא כולם, לא גולדה, ולא... בסוף גולדה הלכה איתו. אבל מה שמו?

מנור: כלומר, אתה רואה גם את ראשית הקרע בין בן גוריון לאשכול בנקודה הזאת?

וייץ: אין ספק. זה לא היה עוד קרע, אבל זה היה שוני בתפישת עולם, כמו שהיה שוני בתפישת עולם - אשכול למשל את משה דיין אף פעם לא קיבל. אף פעם לא קיבל. לא רק מהסיבה הזו, אלא מסיבה של השקפת העולם. זו הסיבה, אם סיפרתי לך כבר פעם על הויכוח שהיה כשהוא היה כבר ראש ממשלה והיה צריך לבחור שר חקלאות, נדמה לי, בין חיים גבתי שאת דעותיו קיבל, לבין...

מנור: דיין?

וייץ: לא דיין, לבין מזכיר תנועת המושבים דאז מכפר יחזקאל, מה שמו? שהיה על הגדר כשהיה פילוג בתוך המפלגה.

מנור: פיינרמן?

וייץ: פיינרמן, עוזי פיינרמן. זהו. זה אותו הדבר. ועוזי היה אחד המנהיגים של המתנדבים. פה ההזדמנות גם לאמר עוד משהו.

קסטה 11 - סוף צד ב'

קסטה 12 - צד א'

וייץ: ... אתה רואה איך משתזרים הדברים. פה אני חייב להגיד על תנועת ההתנדבות עוד משהו, ועם כל הכבוד שיש לי עד היום הזה לתופעה מיוחדת במינה כזו, אני לא בטוח ששכרה של עבודת ההדרכה החברתית הזו, לא יצא בהפסד מאוד חמור שאת תוצאותיו אנחנו מרגישים היום. מה שאני אומר לך עכשיו ישמע מוזר, תגיד - "חכם אתה גדול, רענן, שעכשיו אתה אומר רטרואקטיבית" - לא נכון, אתה תמצא את הדברים האלה חבויים ולפעמים מבוטאים בחוברות שאתה אחר-כך תראה. זהו. עכשיו תקשיב לי היטב, המדריכים החברתיים הללו שמספרם הגיע לעשרות, והיתה להם השפעה בנגב בעיקר, וגם בגליל, בכל מיני, בפרוזדור ירושלים, הם היו דור שני של דור העליה השניה שיצרה את ישראל למעשה, שהיה דור מורד. דור שמרד בערכים - הוא מרד בעיירה, הוא מרד במסורת, הוא רצה עולם אחר, ובמכוון לפעמים אנטי. מכאן הקנאות הגדולה של בן גוריון ותומכיו לשנות את השמות, לשכוח את הגולה וכולי - דבר שאני אף פעם לא הסכמתי לו, ואני לא מבין אותו עד היום הזה. כאילו שההסטוריה שלנו נגמרת בחורבן הבית, ומתחילה בהקמת הבית מחדש. זו טעות חמורה.

מנור: היו גם לחצים על אבא ועליך לשנות את השם?

וייץ: ועוד איך. עלי? אני סיפרתי לך, לא?

מנור: לא.

וייץ: מה אתה מדבר? כשאשכול, (מתקן) קפלן בחר אותי לנסוע ולייצג במשלחת לבנק יבוא ויצוא בארה"ב וזה היה, אני הייתי נציג של המדינה החדשה הצעירה ואשכול הסכים - אני סיפרתי לך את זה; יש לך את זה עוד שם באחת ההקלטות - אז זה נודע לבן גוריון, ובן גוריון הכיר אותי די טוב, הוא הכיר אותי עוד יותר אחר-כך כשהיה חבל לכיש - עוד ניגע כשנגיע לחבל לכיש - אבל הוא הכיר די טוב ותמך, אבל הוא אמר: "בתנאי אחד, שרענן וייץ ישנה את שמו. בתור וייץ, אני לא מסכים שהוא יסע." אמרתי: "לא. אז אני לא נוסע." לא, אז, לא. אז הוא קרא לי ושאל אותי: "למה?" הוא אומר: "עם אביך דיברתי, אני

מבין, הוא לא רוצה, הוא כבר זקן, הוא לא יודע". הלוא בעניין זה בן גוריון ואבא לא ראו עין בעין, הם לא היו מן האוהבים הגדולים אחד את השני, אף על פי שהעריכו, כל אחד העריך את השני. אז אמרתי לו: "דוד בן גוריון, אני אינני, אין לי שום רגש של נחיתות או רצון למחוק את הגולה בליבי, להיפך, אני הייתי רוצה שהגולה תזכר ותשמר כיסוד שעליו צריכה תחייתנו לבנות, תקומתנו המדינית והנפשית והחברתית. יש לי עוד נימוק אחד - אחי שנפל היה שמו יחיעם וייץ, ויש לי בן ששמו יחיעם, אני רוצה שישאר יחיעם וייץ. ואתה רואה שיש לנו קשר אמוציונלי עם השמות הגלותיים, אז אני לא אשנה." אז הוא אמר: "לא תיסע." אמרתי: "לא אסע." טוב, אשכול בא ואמר לו: "מה אתה מדבר? הוא לא יחליף את שמו, ואנחנו זקוקים לו, כי הוא יכול להגיד, ואנחנו זקוקים לכסף וזקוקים..." - היינו במצב נורא עדיין, והוא עסק בשטויות. אז אני נסעתי וקיבלתי דרכון שרות בשם רענן וייץ, ומשה שרת גם כן ניסה כמה פעמים לדבר על ליבי ולא הסכמתי, והסברתי לו את העניין. עד היום זה רענן וייץ, היום כבר איש לא חושב שצריך לעשות את זה. אז זה בצד. אני חוזר לנושא.

הם באו עם מערכת ערכים כבר נטועה בתוכם, באמוציה שלהם, הם גדלו איתה. באמת ובתמים, וזה כוחם ותפארתם. אמונה באגודה, אמונה בכוחה של הקואופרציה, של העזרה ההדדית - כל הדברים שהמושב קם עליהם, אז הבנים, הדור השני, אלה שבאמת המשיכו באו חדורים בזה. שים לב שזוהי גישה מנוגדת בתכלית למסגרות החברתיות שהעולים החדשים, ובעיקר העולים החדשים מארצות אפריקה ואסיה, הביאו איתם. הם הלוא באו עם מסגרות שבטיות או חמולתיות משפחתיות, מסורתיות, עם היראכיה פנימית וכולי. עד מהרה באמת, דברים שאצלם היו ברורים - למשל, שמי נותן למי את הכבוד וגם את החלק בפרנסה בתוך המשפחה, נראה בעיני המדריכים כשחיתות. והם אמרו: "אי אפשר להסכים לזה", והיו כמה וכמה מקרים שזה התבטא ממש. למשל, חלוקת מכסת העבודה שזה היה מקור הפרנסה אז, ימי עבודה, עבודת חוץ שמהן התפרנסו המשפחות ולא היתה לנו עבודה שהספיקה לכולם, היה לפעמים חצי, 14 ימים בחודש, 20 ימים בחודש או פחות, והיה צריך לחלק את זה בין המשפחות. במשפחות היו דורשי עבודה יותר מאשר נפש אחת, איש אחד. אז החלוקה שנעשתה אצלם לא היתה חלוקה שוויונית-קואופרטיבית, זו היתה חלוקה שהביאה בחשבון מי חייב למה, הדוד הזקן, כל העניין נהיה למשפחתי, ואז היו כאלה שקיבלו יותר, או קיבלו פחות, ומי שהיה קרוב, כמובן, לראש השבט קיבל יותר. זה היה חלק מהתרבות הזו, שאנחנו לא מסכימים לה עד היום, אבל אי אפשר לנפץ אותה. אז המדריכים הללו יצאו, בין אם הם רצו או לא רצו, בין אם הם הבינו את זה או לא הבינו וחלק מהם הבין. דוקא אני יכול לתת לך דוגמא של מישהו שהבין את זה על בוריו, לא היה בן מושב, אבל בן קיבוץ, זה נחמן רז שישב בפרוזדור ירושלים ואני ביקרתי אותו כמה פעמים. הוא דיבר איתי כבר אז על הנושא הה. נחמן רז, אתה יודע, חבר הכנסת עד היום הזה. הם קוממו נגדם את המנהיגים ומכאן את הגאוה הפנימית של המתיישבים.

מנור: ומכאן...

וייץ: תן לי עד הסוף. ובמושבים זה לא היה כל כך מנוגד, גם שם, כמו בעיירות הפיתוח שחלק מהמדריכים האלה הלוא עבדו גם בעיירות הפיתוח והם לקחו איתם - ובן גוריון הלוא המשיך והביא מתיישבים גם מדריכים מן העיר. זוהי ההתחלה, לדעתי הם נטעו, הם זרעו את הגרעינים של ה"ליכוד" אז.

מנור: של האופוזיציה.

וייץ: של האופוזיציה. וכל מה שנכתב אחר-כך ושהיום אנחנו אוכלים אותה בפה מלא, ניצניה, שורשיה, זרעיה היו אז. הם עשו את זה בלי, בכל ההתלהבות ובכל הכושר, אבל אני כבר אז הבנתי את זה. אם תראה כמה דברים שכתבתי אז, כמה מכתבים, כמה דברים שכתבתי ביומן, אני ביכיתי את זה ואמרתי כך: אם לא נבין לנפשו של זה שבא ונדע לשנות ולהתאים מתוכו, מבלי שהוא יאבד את צלם האדם, מבלי שיאבד את הכבוד העצמי שלו, ההכרה העצמית, ויהפך בעיני עצמו לאזרח ממדרגה שניה, זה יוסיף, ההרגשה הזו תבוא ותגדיל באמת את הפערים שהיו קיימים אובייקטיבית, בהשכלה, בידיעה, בהתמצאות וכולי. אנחנו נקצור מזה דבר נורא.

מנור: טוב, אתה לא יכולת למנוע את זה. זה לא היה בידיך כל הנושא של ההדרכה החברתית.

וייץ: אל תשכח, אבל, שאני הייתי בכל זאת בשני הצדדים. הייתי ראש המחלקה להתיישבות, אבל הייתי גם חבר בתנועה, והיה לי בתוך מפא"י הצעירה, צעירי מפא"י, היו לי על זה הרבה ויכוחים. אני אמרתי: "אנחנו לא יכולים לעשות את זה." כי ההליכה היתה הליכה אל העם, כאילו מושיעים באים להושיט יד למישהו נחות. על כן אני בחרתי יותר שתעשה המלאכה, כביכול, על ידי פקידים שאפשר להנחות אותם ושאפשר להעמיד אותם בצורה קצת שונה מאשר שליחי עם שבאים להציל. באים להציל ומשפילים.

מנור: כלומר, אתה רצית לשנות את התכניות של ההדרכה החברתית?

וייץ: כן, כן אדוני.

מנור: להוציא אותן מידי התנועות?

וייץ: לא להוציא אותן, אני רציתי שהתנועות תבנה...

מנור: אנשים אחרים.

וייץ: (ממשיך) את מה שאנחנו רוצים לעשות. כן. זה כמובן היה חלום באספמיה. זו היתה מין דון קישוטיות שניסיתי לעשות, ובזה רק אני העמדתי את עצמי מאוד מאוד באופוזיציה מבלי שדיברו על זה, כי את האופן שבו עשיתי את המלאכה, והצורה שבה המחלקה להתיישבות עמדה בפרץ ועשתה את המלאכה כולם

העריכו, אבל זה לא מנע מעוינות פנימית מלמטה שבאה לכלל ביטוי כאשר באה ההתנגשות על לכיש, שעל זה אני מדבר. זה הגיע לכך שמנהיגות תנועת המושבים באה לאשכול בדרישה ברורה לפטר אותי. אבל זה כבר היה קצת אחר-כך, בשנות ה-54'-55', כי היה להם כבר תרוץ ברור למה לפטר אותי, כי על מה שאני אמרתי פה לא יכלו לאמר את זה בפה מלא, כי בעצם גם הם לא חשבו כך וגם בן גוריון, הם הרי חשבו שעל ידי השתלטות הם יקבלו את הנפשות - הם צדקו לטווח קצר, הם לא צדקו לטווח הארוך. על כן, לי היו דברי ביקורת די חריפים על כל הנושא הזה, ואני כמה מהדברים האלה אמרתי לבן גוריון כשהוא היה בשדה בוקר שנים אחר-כך, וזה ניכר - מי שקורא היום את יומניו רואה את הדברים, אבל בן גוריון מבחינה זו היה אטום לחלוטין. את זה הוא לא הבין בכלל, בכלל. המורד הזה שמרד במסורת הגלותית, שמרד ברבנים, בכל השבטיות והחמולתיות של העיירות של מזרח אירופה, לא יכול היה נפשית, וגם לא אינטלקטואלית להזדהות עם דברים כמו שאני אמרתי, אני שהייתי... אני, דור, אולי טיפוס אחר, הייתי משוחרר לחלוטין מכל הדברים הללו. אולי קצת החינוך של הפועל הצעיר שקיבלתי מאבא, מפני שהוא היה ביסוד יסודו ליבראלי אמיתי...

מנור: ולא מהפכן.

וייץ: ולא מהפכן. ליבראלי אמיתי. אז זה תראה עד היכן הדברים מגיעים משאלה פשוטה שלך.

מנור: טוב, אנחנו כאן, בנקודה זאת היום, אנחנו נסיים. היום ה-22 בינואר 1986. תודה רבה.

<u>רענן וייץ - סוף פגישה 14</u>
<u>קסטה 12 - צד א'</u>